

*L. S.
Kudman's övers.*

93

ÅRSBÖCKER I SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
[1941] BOKSERIE MED UNDERSTÖD AV [ARG. XXI]
FÖRENINGEN FÖR SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
[N:r 62 i serien] UTGIVEN AV B. RUD. HALL [Vol. II i årg.]

PEDAGOGISKA KÄLLSKRIFTER VN

**FINLANDSSVENSKA
OCH BALTISKA
LÄROVERK**

URKUNDER, UNDERSÖKNINGAR OCH MINNEN

UTGIVNA AV

B. RUD. HALL

PRIS 6 KRONOR

STOCKHOLM
DISTRIBUTION: UTGIVAREN (NEDALSGATAN 7A)

ÅRSBÖCKER I SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
[1941] BOKSERIE MED UNDERSTÖD AV [ÅRG. XXI]
FÖRENINGEN FÖR SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
[N:r 62 i serien] UTGIVEN AV B. RUD. HALL [Vol. II i årg.]

PEDAGOGISKA KÄLLSKRIFTER VN

FINLANDSSVENSKA
OCH BALTISKA
LÄROVERK

URKUNDER, UNDERSÖKNINGAR OCH MINNEN

UTGIVNA AV

B. RUD. HALL

STOCKHOLM

I DISTRIBUTION: UTGIVAREN (INEDALSGATAN 7 A)

Första kända ordningsstadgar i Finlands första läroverk.

I översättning från latinet av Rektor *S. Solders*, Stockholm.

SKOLANS LAGAR.

Företal om orsakerna till att man stiftar skollagar och om medlen att upprätthålla en god disciplin.

Det är nyttigt, att disciplin uppehålles i läroverken och att bestämda lagar om ett dygdigt uppträdande och om goda seder finnas. Om de många orsakerna därtill bör man ständigt erinra dem, som äro underkastade skolornas ordning.

1. Den första orsaken är, att Gud befallt, att ungdomen från barnsben skall undervisas icke blott i kunskapsämnen utan även i ett fromt och hedrande leverne. En sådan undervisning bör givas genom föräldrars, familjefäders, målsmäns, lärars etc. samvetsgranna arbete, såsom det står i Efes. 6: I föräldrar, fostren Edra barn i Herrans tukt och förmaning! Därför må ungdomen tillhållas att med största iver hålla sitt liv och sina seder i tukt och icke ge begären lösa tyglar, utan leda själens dåliga böjelser in på förnuftets och kunskapens bana.

2. Den andra orsaken är, att vi, som själva förvärvat goda seder och utbildats i dygdens skola, kunna riktigare döma om andras seder och liv, ty alltid måste vi utforska de personers seder och begåvning, med vilka vi vilja umgås.

3. Den tredje är, att lärjungarnas uppträdande och ovanor skola bli rättade och förbättrade enligt de tio budorden genom etiska och samhällliga lärdomar i goda seder. Genom dessa lärdomar skilja vi oss från de oskäligen djuren, vilka varken äga förmågan att vara dygdiga eller ledas av ett rätt förstånd.

4. Den fjärde är, att de övermodiga skola näpsas och att ingen bör göra något orättfärdigt.

5. Den femte, att de genom att lyda sina goda lärare och hederns lagar skola slippa att bli bestraffade av Gud, av överhet och av skolans ledare.

6. Den sjätte är att genom tillbörlig bestraffning av sådana, som trotsigt övertråda statuterna om fromma och hedersamma seder och dygdigt liv, de övriga skola förbättras och hysa fruktan.

7. Den sjunde orsaken är, att läroverkets lugn och fred icke skall bli störd. Ty ofta händer det, att genom en enda persons förseelse, dårskap och blamage en hel skola råkar i vanrykte och att oskyldiga överfallas av råa knektar, bönder, betjänter, sjömän, krämare etc. Åtskilliga bedrövliga exempel på sådant hava förekommit.

Dessa äro skälen till att skollagar stiftas. Sådana äro så mycket mera nödvändiga, som det är lättare att kommendera över alla andra levande varelser än över människan, vilken har svårt för att lyda och icke vill låta sig styras. Av dessa orsaker är det bäst att redan från början i gossarnas sinnen, medan de ännu äro bildbara, ingjutes tukt och ordning i seder och kunskaper, ty det är svårare att uppmjuka det som blivit hårt. Liksom sigill kunna intryckas i mjuka vaxet, så böra även de olika kunskaperna och framför allt de, som innebära övning uti ett dygdigt leverne, inpräglas, medan själen ännu är ung. Denna må inbjudas och drivas härtill med vissa bestämda tillförlitliga förfaringssätt och medel.

1. Till en början behöva de unga undervisas i de tio budorden, vilka giva föreskrifter för vårt liv, i kunskapen om Gud, i ett rätt förfarande i avseende på seder, beslut och handlingar, i skolans lagar samt i etik och samhällslära.

2. Därefter böra såsom föredömen för dem framställas sådana förträffliga män, vilka utmärkt sig icke blott för stor fromhet och lärdom utan även för en prissvärd vandel. Dessa föredömen i kunskap och dygder bör ungdomen med särskild omsorg observera, för att den må av en sådan samverkan av föreskrifter och exempel lära sig, hur den bör ordna sitt eget liv.

3. Det tredje medlet, varmed ynglingar lockas och drivas, är, att de goda hedras med belöningar, medan däremot de elaka och de, som uppföra sig illa, rättas och få sin välförtjänta näpst. Av fruktan för bestraffningar hållas de unga i lydriad, såsom följande verser uttrycka det:

»Synden förhatlig är för de goda, ty dygden de älska.

Synden förhatlig är för de onda, ty straffet de frukta.»

Dem bör ges till åskådning icke blott dygder utan även överträdelse och straff, som äro följden av disciplinbrott, dåligt leverne och fördärvade seder.

4. Det fjärde sättet och medlet är, att föräldrar, fäder, målsmän, pedagoger och lärare förhindra tillfällen till felsteg: lärarna genom regelbundet återkommande lektioner, övningar och arbeten samt genom en god disciplin; föräldrar och fäder genom att hålla gossarna och ynglingarna hemma, så att de ej gå ut och bedriva ofog nattetid och uppsöka skökor eller umgås med dåliga individer, av vilka de lära sig det ont är. Ty, såsom man brukar säga:

»Att undgå synd innebär att akta sig för tillfällen till synd». För detta ändamål äro skollagarna skrivna, att de genom att förhindra tillfällen till synd skola hjälpa ungdomen till att undfly lasterna och att i stället eftersträva kunskap och dygd, men framför allt beflita sig om hovsamhet och goda seder, på det att i deras sätt att styra sina inre begär och yttre åthävor, i deras tal, hållning, gång eller förehavanden i allmänhet den goda ordning icke må kränkas, som tager vederbörlig hänsyn till naturen, till lagar, tider, personer, lokaliteter och andra omständigheter.

KAP. I.

Om skollagarnas innebörd, auktoritet och tillämpning.

Ingenting föreskrives i skollagarna, som icke överensstämmer med fromhet och heder, och allt, som hädanefter kommer att sägas, kan lämpligen sammanfattas i följande tre regler. I. Man bör leva fromt och hedersamt. II. Man bör icke skada någon. III. Man bör giva var och en sitt.

Enligt överhetens bestämda påbud och våra förfäders allvarliga förmaningar ålägga vi alltså strängeligen såväl våra medhjälpare som våra åhörare och sålunda samtliga, som tillhöra skolan och stå under vår färla, att alltid och överallt uppföra sig fromt och hovsamt. Ett hedersamt leverne utan fromhet är nämligen icke tänkbart. Den som företager sig att i trots bryta mot detta påbud och överhetens förmaning, han skall förutom det att han har Gud till hämnare, även genom oss kroppsligen lida det straff, som är mest lämpligt för en så svår uppstudsighet.

KAP. II.

Om strävan efter frombet. Stadgar utarbetade efter första tavlan i Mose lag.

I. Vi uppmana allvarligen de skolynglingar, som anförtrotts i vår eller andras vård, att genast från späda år ägna sig åt Guds dyrkan och fromhet. Ty Herrens fruktan är vishetens begynnelse. Och (å andra sidan) den Helige ande tager icke sin boning i en ondskefull själ. Icke heller kan arbetet krönas med framgång för dem, som leva gudlöst och brottsligt; ej heller kunna de undfly Guds straff.

II. Framför allt förmana vi dem att i sann tro och fruktan lära känna och dyrka den sanne Guden, som uppenbarats igenom evangeliets ord, samt undfly alla falska avgudar och icke öva trolldomsgyckel och signerier. Likaledes förbjuda och ogilla vi spådom, drömtyderi, teckentydning och alla metoder att (på övernaturlig väg) uppspåra gömt tjuvgods.

Även förmana vi dem allvarligen enligt Guds ord att omfatta och inlära den sanna och oförvanskade gudomliga kunskapen, som givits oss genom profeter och apostlar och sammanfattats i den apostoliska, den nicaenska och den athanasianska bekännelsen; å andra sidan skola de undfly varje svärmisk tro och irlära. För detta ändamål är det nödvändigt att flitigt läsa bibeln, dogmatiken, katekesen och de erkända auktorerna, vilka enligt trons analogi tolka den heliga skrift.

III. Skolynglingarna böra varje dag tacka Gud Fader genom Kristus för alla timliga och eviga välgärningar mot dem och mot hela människosläktet. Tillika böra de anropa Gud genom Kristus, att han värdigas giva allt, som kan tjäna till ett lyckligt fullbordande av detta liv och till vinnande av det eviga livet och till förhålligande av hans heliga namn; vidare att Gud själv bringar till växt och förkovran de i lärjungarnas själar nedlagda anlagen till fromhet, hyfsning och framsteg i studier och särskilt leder och befruktar dem till sitt heliga namns evinnerliga pris samt till kyrkans gagn och välfärd. Ty utan Guds hjälp kan intet lyckligen begynnas eller fullbordas.

Sålunda förmana vi dem, som hängivit sig åt Musernas tjänst att de, då de gå till och från bords, icke undandraga sig att alltid göra det under bön och tacksägelse. Även om kvällen, då de skola gå till sängs, och om morgonen, då de stiga upp, må de i fromma böner anbefalla sig, sina föräldrar, lärare, överhetspersoner, släktingar och övriga, ja hela kyrkan, dess tjänare och hela skolan i Guds vår Herre Jesu Kristi Faders vård och hägn. Därefter böra de läsa ett och annat kapitel ur bibeln.

IV. Då bland skolynglingar och gossar i vår tid intet är vanligare än svordomar, och det även i småsaker och i dagligt tal, förbjuda vi alla onödiga eder. Ingen må svära tanklöst eller falskt vid Guds namn eller bedraga någon genom att låtsas gå en ed. Icke heller må någon begagna Herrens namn i förbannelser eller på något sätt häda. Utan edert tal vare enligt Kristi ord i Matt. 5: »Ja, ja, nej, nej; vad därutöver är, det är av ondo.» Och må de veta, att Gud alltid strängt straffar mened och sitt heliga namns missbruk; även vi i vår tur skola vara mycket stränga i att näpsa sådana.

V. Nästan utan att tänka på helgden hos sabbaten, gudstjänsterna och övriga förhävanden, som höra helgdagarna till, mena ynglingar, att dessa dagar äro avsedda till sysslolöshet och självsvåld, och därför stryka de aldrig så mycket omkring utomhus, anordna dryckeslag och leka som just på den dag, då man avstår från yttre arbeten på grund av den vila, som påbjudes av kyrkan. Vi förordna därför, att de på söndagar och andra helgdagar i veckan ävensom Dies rogationum [måndag och tisdag efter Bönsöndagen] talrikt skola med församlingen deltaga i gudstjänsterna i kyrkan för att förhöja dessas andakt särskilt genom att bidra till sången. Vid denna är det tillbörligt, att alla lärjungar, stora och små, hjälpa till unisont, varav även Gud själv glädes, såsom det är skrivet i Psalm 8: »Av barns och spenabarns mun har Du berett Dig lov». Även må de därstädes förena sina böner med

den kristna församlingen och frambära dem till Gud. Ty för det ändamålet äro kyrkorna instiftade, att både åkallan och tacksägelse skall kunna uppsändas offentligen. Även må de ofta gå till nattvarden, enligt Kristi tillsägelse, efter förberedelse i sann ånger och gudsfruktan. De må tänka på att bibelordet, Matt. 5, gäller även dem: »Så må edert ljus lysa bland människor, att de se edra goda gärningar och prisa eder Fader, som är i himlarna». Därför firar den person sabbaten illa, som underlåter att göra goda gärningar.

VI. Strängt förbjuda vi alltså vanhelgandet av förenämnda dagar. Ingen må under pågående gudstjänst företaga promenader, lek, dryckeslag eller andra sådana förhävanden, vilka locka själen från fromma tankar; hela denna tid bör man hellre använda till fromma övningar och till att inlära heliga texter samt muntligt återgiva sådana ur minnet.

Vi förbjuda dessutom under helgdagar läsning av böcker av profant och särskilt erotiskt innehåll. Kyrkogången är nämligen till för att människans själ skall kunna inrikta sig på fromma tankar och avhålla sig från profana funderingar.

KAP. III

*Särskilda stadganden om kyrkobesök och de älliganden,
som därvid skola fullgöras.*

I. Före gudstjänstens början sammankomma alla lärjungar på helgdagarna i skolan vid klockringningen för att därifrån i god ordning, två och två, höviskt och utan oväsen bege sig till kyrkan. Icke må någon understå sig att ge sig därifrån före gudstjänstens slut, såvida han ej får särskild tillåtelse av någon bestämd anledning. De elever skola strängt straffas, som under trots och förakt för gudstjänsten utebliva utan förfall eller som hemligen draga sig undan.

II. Under tystnad och med blottade huvuden höves dem att inträda i kyrkan liksom även i läroverket. Efter inträdandet skola de ställas upp av ordningsmännen (notarii) eller sångledarna, stå raka och i god ordning, icke knuffas om platser eller upptaga platsen för capitulares eller andra, vare sig dessa äro närvarande eller borta; ej heller böra de samtala under sången och predikan utan använda sina böcker, särskilt dem som innehålla sångtexten.

III. Gossarna skola uppmärksamt iakttaga sina ordningsmän, sångledare, psalmupptagare eller försångare, följa med och hjälpa dem då de sjunga före. Men icke böra de sjunga före kantorn, då han tar upp sången; ej heller må de sjunga med, då han slutar med en långt utdragen ton. Sålunda böra de alltid lägga märke till kantorns ord och takt.

Det tillkommer även ordningsmännen att i förväg öva skolynglingarna i sångerna, för att icke något fel skall begås under sången vid gudstjänsterna liksom även vid begravningståg och vid läroverkets inskrivningsfest på Gregoriusdagen.

Likaledes må sångledarna förhindra allt ropande, prat och oväsen på gatan. Och de böra ingalunda försumma att under sången taga hänsyn till notariens eller kantorns ledning. För att de icke skola (såsom ske plägar) störa sången till stort obehag för åhörarna, må gossarna sjunga hela tiden, då sjungas skall.

IV. Medan gudstjänsten pågår, skall kroppens hela hållning vara inriktad på andakt. Dvs. då lärjungarna kommit in i kyrkan, skola de uppföra sig hovsamt och andäktigt.

Medan söndagens epistlar och evangelier uppläsas eller officianten förrättar bön, och likaså medan prästerna utföra andra heliga förrättningar, må gossarna vända ansiktet mot altaret och lyfta själen till Kristus. Då de höra Jesu namn eller den heliga treenigheten nämnas, bör var och en vördnadsfullt böja sina båda knän. Då man spelar på orgeln, böra eleverna läsa sådant som höjer fromheten. Under predikan må de sitta tysta, med huvudet blottat, och icke draga sig undan till någon vrå. Ögonen skola vara riktade på den predikande, på honom skola öronen lyssna och för honom själarna stå öppna under den största vördnad.

Noga och intresserat böra de åhöra predikningarna samt anteckna särskilt viktiga punkter i och hela dispositionen av predikan tillika med bibliska och dogmatiska parallellställen. Efteråt, då de kallats till prästerlig tjänstgöring, kunna de efterbilda denna, ända tills de själva lärt sig att skriva predikningar.

Och emedan detta arbete har den största nytta med sig, böra lärarna ofta nog genomse det, som antecknas från predikningarna, så att de unga spurras till större noggrannhet. Kort sagt: intet sådant bör försummas, som kan ge ungdomen kristlig undervisning.

För övrigt åligger det de unga vinnlägga sig om att vid utgåendet iakttaga detsamma som vid inträdandet i helgedomen.

V. Sedan skolynglingarna återvänt från kyrkan till skolan må de, som felat, bestraffas av den under veckan tjänstgörande vakthavanden.

Namnen på dem, som begått förseelser, skola uppläsas av ordningsmännen eller under deras frånvaro av sångledarna. Dessa skola även föra ungdomen till kyrkan och tillbaka därifrån samt sörja för att gossarna stå i god ordning; vidare böra de förra ha uppsikt över de senares uppförande samt vinnlägga sig om att allt utföres på föreskrivet sätt.

Ordningsmännen skola även ha tillsyn över skolynglingarna, att de icke så envist som många pläga göra, stå mitt i koret, i synnerhet under nattvarden; i stället böra eleverna ge plats åt dem, som vilja gå till nattvarden. Samma disciplin bör iakttagas vid likprocessioner.

Huruledes uppförandet bör regleras enligt andra tavlan i Mose lag.

I. Vi påbjuda, att lärjungarna skola ådagalägga vördnad vid umgänge med äldre personer, överhetspersoner, föräldrar, lärare och andra. Ty vördnad är en dygd, som passar alla åldrar, personer, tillfällen och lokaliteter; särskilt anstår den all ungdom.

Då Gud befäller barnen att hedra sina föräldrar, med vilket ord även menas deras lärare, alla äldre personer och överordnade, vill han förvisso, att lärjungarna visa dessa lika väl som sina föräldrar skyldig vördnad, tacksamhet och lydning.

a) *Vördnad.* Den består däri, att de tilldela dessa personer deras rätta ställning samt förstå och beundra Guds gåva i dem; att de i känsla av sin egen svaghet självmant underkasta sig dem och låta detta i det yttre framträda. Annat uppträdande är tecken på övermod och oförsynthet.

b) *Tacksamhet.* I denna ligger, att de med innerlig tillgivenhet och med tjänstaktighet visa skyldig tacksamhet mot sådana, som gjort dem stora tjänster. Alltid må de komma ihåg, att man aldrig riktigt kan återgälda, vad man fått av Gud, föräldrar och lärare.

c) *Lydning.* Förenämnda människor bör man vara hörsam i allt, såvida de icke befalla något som strider mot Gud och hans klara ord, ty i sådant fall bör man mera lyda Gud än människor.

Och denna samma lag fordrar bland annat även, att eleverna med jämnmot fördraga förmaningar och bestraffningar från föräldrar, lärare etc., ty dessas plikt är icke blott att genom undervisning och förmaning lära ungdomen utan även att genom hot och bestraffningar rätta deras seder.

II. Om lärjungarna på gatan eller andra platser möta någon, antingen en aktningvärd åldring eller en, som är vördnadsvärd genom sin kyrkliga befattning eller eljest innehar en hög värdighet, eller någon som hedersbevisning eljest tillkommer, må de komma ihåg att gå ur vägen, att vördnadsfullt blotta huvudet, därtill med en ganska djup bugning; om de sitta, må de resa sig upp. Denna hedersbevisning ägnas icke människan utan Gud, som genom Salomo befallt oss att resa oss för gråhårmän. Så befäller Herren oss även genom Paulus att giva prästerna dubbelt så stora hedersbetygelser som andra.

III. Den som med falsk anklagelse mot lärare och medhjälpare kommer till biskop, rektor, magistrat, rådsherrar, föräldrar etc. eller till målsmän, släktingar, vänner eller vilka närstående goda män som helst, han skall straffas, emedan han talar osanning och emedan han är otacksam mot lärare och övriga vid skolan tjänstgörande samt emedan han kommer bedrövelse åstad genom sina lögner. Straffet avväges efter graden av förseelsen och varde antingen ris eller arrest eller ock relegering, om brottet är så svårt, att det kan anses

förtjäna detta. Dock förbjuda vi därmed icke, att grundade klagomål ingivas till förmän.

Ett icke mindre straff skall av samma skäl utkrävas av otacksamma medhjälpare eller andra, som möjligen i tanklöst trots resa sig upp mot sin lärare, av vilken de fått röna så mycket gott, och skada honom genom att beljuga, trakassera och nedsvärta honom inför överhet och medborgare. De som så göra, äro ledda av satan.

IV. Vi anbefalla skolynglingarna att undvika hätska strider samt att behärska sina känslor och framför allt sin vrede och all häftighet. Detta påbjudes enligt Guds befallning och stora mäns exempel, vilka de böra se på såsom förebilder, lärande sig att tygla sig själva och sina känslor.

V. Vi förbjuda alla disciplar vid risk av skolaga att giva någon skymfliga namn eller skymfa någon för kroppsligt lyte eller sprida nidskrifter, varigenom någons goda namn och rykte kan skadas. Ej heller må de förringa någons anseende och värdighet, allra minst överordnades, vid risk av offentlig bestraffning samt av utestängning och relegation för all framtid.

VI. Vi förbjuda lärjungarna att öva våld mot någon. De må icke själva taga hämnd och icke anmäla någon på grund av hat utan hellre hänskjuta tvisten till sina lärare. Ty ingen må vara domare i eget mål.

VII. I yttranden, samtal och umgängelse med andra må de undvika envishet, så att de förstå att ibland ge vika; det är nämligen vackert icke blott att vinna seger utan även att låta sig övervinnas, där en seger föga gagnar; den vinner en skönare seger, som undviker tvist än den, som står såsom segrare. Även må de undvika sådana hetsiga meningsutbyten, som pläga förekomma vid bågaren, ty sådana åstadkomma intet annat än gräl och slagsmål.

VIII. Vi påbjuda, att skolynglingarna på helgade ävensom på profana, offentliga och privata platser, på gatorna och inomhus, i skolan, kyrkan och överallt annorstädes skola vara hovsamma och hänsynsfulla, icke löpa omkring, visa okynne, fara våldsamt och övermodigt fram, ropa och tvista eller sära någon med ord och handling, skymfa någon eller ge öknamn eller håna eller misshandla någon. Ej heller må de med fula och oanständiga ord eller olämpliga åtbörder överskrida gränserna för anständighet, vilken är en särskild prydnad för ungdomen. Utan de skola tänka på att de äro arbetare i de aktningvärda kunskapernas och dygdernas verkstad.

IX. Vi förbjuda var och en att någonsin eller någonstädes gå beväpnad med värja, dolk, järnkulor, pistol eller andra vapen. Allra minst nattetid må någon gå omkring beväpnad i gränder och på misstänkta ställen i umgänge med rucklare.

X. Den som ger sig i slagsmål med lakejer, knektar, sjömän, krämare eller andra, vilka det vara må, utan att vara tvingad därtill för att försvara sitt liv, han skall först straffas med spö och sedan utan hederligt betyg skäras bort från skolsamhället såsom en ruten lem, såvida han icke av de högre

myndigheterna blivit tagen till nåder. Ty fridstörarna måste såsom högst fördärvliga smittohärdar avlägsnas från skolorna.

XI. Vi förbjuda skolynglingarna att slåss med snöbollar vintertiden, varigenom gossarnas ögon stundom skadas; icke heller må de under tävlan springa på hal is, vilket medför svårartade olycksfall, arm- och benbrott samt andra skador. Ej heller böra de under sommaren simma ut på djupt vatten, om de icke vilja ömkligen omkomma; ty den som älskar faran, skall förgås därutinnan. Sorgliga exempel på sådant både höra och se vi nästan varje år.

XII. Vi förbjuda eleverna strängeligen allt självsvald, sedlighetssårande, orena, oanständiga och skamliga yttranden, gärningar och åtbörder liksom även dans, kärleksvisor, nattliga dryckeslag och lekar samt allt sådant, som kan reta naturens onda böjelser och leda dem in i ett lösaktigt liv. En gosse, vem han än är, bör blygas att höra och tala skamligt, mycket mera då att göra något skamligt. Därför må ynglingarna vänja sig vid att tala välbetänkt, hovsamt, sanningsenligt och fromt. Ty talet är själens stämpel, och varav hjärtat är fullt, det talar munnen.

Om någon lärjunge blir förvunnen att hava övat otukt, skall han straffas med spö av hela elevskaran och skymfligen fördrivas från skolan.

Sådana kroppsdelar, som man blygs att nämna, samt fula förhävanden böra betecknas med en omskrivning, t.ex. hölja fötterna [»sätta sig»], göra sin (naturliga) tarv, tömma buken eller blåsan; i stället för ordet »ljuga» användes uttrycket »ej tala sanning» etc.

XIII. Lärjungarna skola avhålla sig från dryckjom samt från frosseri och fylleri. Dryckjom är ju något mycket vanligt å vår usla tid. Onykterheten är moder till allt raseri och allt ursinne samt underblåser begären och gör alla, som äro hemfallna åt den, onyttiga, glömska, förryckta, till tjänst olämpliga; den är upphov till en mångfald sjukdomar och en förtidig död.

Alltså, de som härutinnan äro trotsiga och ohörsamma, skola, när de anträffas onyktra, sättas i arrest och efteråt strängt bestraffas med spö.

En svag dryck, som icke tynger hjärnan och som är närande för kroppen, är särdeles nyttig i ungdomsåren. Såsom ett fel må gossen betrakta det att smaka öl eller vin, när dessa drycker föga lämpa sig för hans ålder. Endast då må de förtäras, om sjuklighet kräver det eller om en högt uppsatt person bjuder det eller om andra dylika förhållanden äro för handen.

XIV. Vi förbjuda skolynglingarna hasardspel med tärningar eller kort, oanständigt tal, kärleksvisor och dylikt, vilket eggas dem till skörlevnad.

Ynglingarna förlora i goda anlag, bildning och heder lika mycket som de ägna sig åt onykterhet, lättsinne och vällevnad. Därför bör man alltid av de på dryckenskap begivna utkräva ett strängt straff, för att de om möjligt skola återföras på den rätta vägen, fastän det synes vara bättre, att dylika genast hänvisas till andra sysselsättningar, såsom soldattjänst, gruvarbete och nattbevakning etc., när de sällan eller aldrig bli dugliga människor igen.

XV. Vidare skola de, som vilja hålla sig fjärran från erotiska förvillelser, avhålla sig från osedliga böcker, som handla om älskogskonst (ars amandi); så ock från osedliga skådespel, från allt umgänge med kvinnor, särskilt misstänkta sådana, och likaledes från sysslolöshet, som är djävulens vilobädd och en plantskola för allt ont.

XVI. Vi uppmana alla och envar av lärjungarna, vilka äro måna om sina studier och sitt rykte, att umgås med sådana, som ådagalägga ett gott uppförande, och med sådana, som verkligen beflita sig om att inhämta kunskaper och vinna färdighet i latinska språket. Icke böra de söka samvaro med män av dåligt rykte eller med illa ansedda kvinnor. Ej heller må de vistas i ölstugor, för att icke så lockas till att föröda sin egendom i vällevnad och slöseri. En noggrann tillsyn härutinnan böra föräldrar, fäder och lärare ägna var och en så att de se efter, med vilka eleverna umgås.

XVII. Skolynglingar höves ett värdigt, snyggt och enkelt yttre, som lämpar sig för deras person och ställning. De böra vara på sin vakt mot lyx i kläder och mot någonting så nedsättande som att anses högfärdiga.

Vi förbjuda sålunda bruk av alla sådana plagg, som äro kännetecken på flärd, flyktighet och högfärd, såsom t.ex. röda, gröna, gula, mångfärgade och brokiga kläder, uppfläkt stövlar och skor, uppfläkt armar samt broderade och med silke invävda kläder och andra dylika vittnesbörd om flärd.

De må i stället bära svarta kläder, som nå nedom knät, eller av grå färg men likväl icke smutsiga utan sådana, som icke stöta god ton.

Prygelstraff skola de erhålla, som använda andra band än svarta, de som linda om sig halsband liksom lakejer eller knektar, de som krusa sitt hår eller pryda sig med annat tecken på snobberi.

Långt böljande hår skall avklippas.

Kort sagt: liksom i övriga ting så bör var och en även i sitt yttre vinnlägga sig om den största enkelhet, på det att icke någon må bli förhatlig eller av överhet och medborgare misstänkt för flärd; så ock på det att icke de frommas sinnen skola vändas bort från att hjälpa fattiga skolynglingar med allmosor och gästfrihet.

XVIII. Vi förbjuda lärjungarna att gå på kvinnovis, såsom veklingar pläga, att gå alltför hastigt, såsom galningar ha för sed, ävensom att gå och vagga med kroppen eller att smått halta på ett narraktigt vis. I sin gång böra de vakta sig för varje slags övermod, högfärd och dårskap, varigenom de kunna göra sig misshagliga för människor. I stället må de taga till förebild en sådan gång, som ger intryck av vederhäftighet och allvar.

XIX. Även i läroverk förekommer hos somliga unga den fula vanan att taga kamraters böcker eller skrivdon, varvid de så småningom vänja sig vid att stjäla. Då de bli större, växer även detta fruktansvärda karaktärsfel till den grad, att de därefter även utanför skolan ertappas med tjuveri. Därför befalla vi lärjungarna strängeligen att hålla sina fingrar helt och hållet borta från andras ägodelar och låta bli att röra vid dem. Men den som stulit

en annans egendom, vare sig i läroverket eller annorstädes var det vara må, och som överbevisats om brottet, han skall dels återställa det stulna, samtidigt som han straffas enligt allmän lag, dels enligt det vedertagna, gamla skolbruket gisslas och utan betyg fördrivas ur de hederliga lärjungarnas samfund. Det har varit, är och kommer att förbliva en sed att tjuvar, som lagligen överbevisats, erhålla av var och en i skolan tre käpprapp och att de efteråt av rektor relegeras.

XX. Under denna dom, d.v.s. relegationsstraff, hemfalla även de, som stjäla tiden, nämligen de, som antingen före den tid, som bestämts för att begära allmosor, lämna skolan eller utan giltig och nödvändig orsak dröja sig kvar utöver den bestämda fristen och icke på bestämd tid återvända till sina studier. Alla sådana skola straffas mycket strängt.

XXI. Vi befalla våra lärjungar att till ägaren återställa, vad de råkat hitta, t.ex. kläder, böcker och vad annat det vara må. Att fördölja sådant, behålla det eller sälja det till andra har mycket stor likhet med stöld.

XXII. Då och då inkommer klagomål från lantbefolkningen över skolynglingarnas fräckhet vid samlandet av allmosor, i det att de utkräva dessa med icke mindre hårda medel än fogdar och uppbördsmän indriva skatt och årliga pålagor, och därvid t.o.m. här och var bryta upp dörrarna och ofta misshandla de fattiga bönderna och deras hustrur. Därför påbjuda vi, att de, som — med eller utan stöd av skriftligt tillstånd därtill — begära allmosor, skola förutan oväsen, knot och oförsynt krav vänta och mottaga fromma människors allmosor samt nöja sig med den skärv, som personer i pietetsfull fromhet självmant lämna dem.

De som hos oss anklagas för oförsynthet och fräckt övervåld skola bestraffas icke annorlunda än övriga tjuvar och rövare, om de överbevisas om sådant brott. Ty allmosa innebär en välgärning, som av barmhärtighet och för intet bevisas dem, vilka äro behövande, icke en avgift, som utkräves med tvång eller såsom en fordran.

XXIII. Skolynglingar må undfly och avsky lögner, otillständigt tal, skällsord, tillvitelser, förtal, trakasserier, gräl, tvister och odräglig pratsjuka; de böra icke nedsätta någons goda namn och rykte. De må älska sanningen under hela sitt liv och avhålla sig från lögnaktighet, ty att ljuga höves icke bildad ungdom. En lögn skadar aldrig någon så mycket som sin egen upphovsman.

Ynglingarna böra vänja sig vid tystnad och en passande tystlåtenhet, som alltid är nyttigare än att tala. Ty, såsom ordspråket säger: »tystnadens belöning är säker». Ingen har nämligen någonsin försyndat sig genom att tiga men många genom att prata. Härtill kommer, att den, som har tegat med något, han kan lätt komma fram med det, men det man har sagt, kan man omöjligt återkalla.

Den som icke blyges att bära falskt vittnesbörd mot någon, han skall få utstå mycket prygel allt efter storleken av sitt brott. Men om han gjort sig skyldig därtill gentemot en lärare, skall han fördrivas från skolan.

XXIV. Icke blott de farliga och stora brotten hos lärjungarna böra, som sagts, bestraffas utan även små och obetydliga — låt vara på annat och mildare sätt. Ty av lärjungarna begås ofta förseelser, som äro små och som det är lätt att korrigera men som föräldrar och lärare försumma att straffa. Liksom av en obeaktad gnista kan bli en stor låga och farliga eldsvådor uppstå, så kunna obeivrade felsteg hos ynglingarna leda till svåra brott och mycket stora straff. Sålunda handla de mycket illa, som öppna fönstret för brottslighet genom att försvara eller visa efterlåtenhet för denna ålder, vilken behöver tygeln.

XXV. In summa: Lärjungarna böra älska Gud såsom en Fader, från vilken allt gott kommer, och de må frukta Gud såsom den rättvise hämnaren av alla brott och synder.

Lärjungarna skola älska sin nästa, dvs. alla människor. Häri övas de

- a) genom kärlek, vördnad och lydnad mot föräldrar, lärare, äldre och alla överordnade,

- b) genom att icke såra någon medelst ord eller gärning,

- c) genom att icke avhända någon hans egendom eller stå efter någons liv eller rykte,

- d) genom att giva alla och envar sitt, genom att för dem önska och bedja om allt gott och genom att på alla sätt främja sin nästas välfärd.

Om de lyda eller söka lyda dessa föreskrifter och för detta anropa Guds nåd, skola de förmärka välsignelse av den Högste, framsteg i sina studier och framgång i hela sitt liv. Men om de förakta och överträda dem med berätt mod samt utan ånger och samvetsqual skola de, förutom att de bestraffas av oss och överheten, hava till hämnare en rättvis Gud samt skola förutan något avbrott, än mindre någon befrielse, få utstå eviga straff i helvetet för sin uppstudsighet.

KAP. V.

Om skolgången och vad därvid bör iakttagas. Eller: om lärjungarnas sju uppgifter.

Läroverket är liksom en himmelsk trädgård, där sådana plantor uppdragas, som en gång genom sina verk och doftande frukter skola prisa Gud. Därför böra alla lärjungar rätt betänka, för vilket ändamål de skickas ut av sina föräldrar och släktingar, nämligen att de, fritagna från grovt arbete, skola helt ägna sig åt studier och goda seder för att i skolorna tillgodogöra sig en högst nyttig och nödvändig undervisning till Guds ära samt till kyrkans och statens gagn. Detta bör ske med all flit. Ty:

Visste blott pilten, vad makt oss kunskap giver och lärdom,
sällan åt sömn han sig gav men åt studier dagar och nätter.

Likaledes böra eleverna minnas att de, prydda med goda seder och en sann själens bildning, böra vara fäderneslandet till ära och heder, ty såsom skalden säger:

när kunskapen ärligt han söker,
adlas tillika hans själ, blir han det djuriska kvitt.

Därför sade med rätta Erasmus: »Det är djävulskt att sträva efter vältalighet och lärdom icke för att bli bättre utan allenast lärare». Fördenskull böra alla lärjungar förmanas, och de, som icke vilja lyda, böra hållas i tukt genom fruktan för straff, att de alltid erinra sig skolgossarnas sju uppgifter, som våra förfäder med stor klokhets avfattat.

Tidig uppstigning. Den första uppgiften är att stiga upp tidigt, efter sju eller åtta timmars sömn, vilket är tillräckligt för gossar. De må stiga upp (säger jag) i Faderns, Sonens och den Helige andes namn. Ty Aurora är Musernas vän och lämplig för alla hedervärda studier och arbeten.

Snabb påklädnad. Den andra är att genast kläda på sig och lära sig visa hänsyn för hederliga människors blickar och omdöme.

Kamning. Den tredje är att ordna sitt hår, vid vilket icke halm eller dun får hänga fast.

Handtvagning. Den fjärde är att tvätta händer och ansikte. De otvättade måste man tvätta med riset.

Morgonbön. Den femte är att bedja till Gud och åkalla honom med brinnande hjärta enligt Hans eget bud och löfte, Hans, som är sanningen själv. Ty vid studiernas påbörjande, fortsättande och avslutande utträttas intet med lyckligt resultat förutan böner.

Då eleverna härefter visa sig, må de önska en lycklig dag åt föräldrar, husbönder och annat husfolk.

Skolgång. Den sjätte är att besöka läroverket, dvs. att så fort som möjligt ge sig av till skolan för att åhöra undervisningen och läsa över.

I avseende härpå böra föräldrarna uppmanas att icke bliva en orsak till sina barns fördärv. Icke sällan förstöras dessas goda anlag och fördröjas deras studier genom att man klemar med deras barndom och genom att man ej låter dem i tid infinna sig till lektionerna i skolan. Sådan veklig uppfostran eller sådan efterlåtenhet förstör både själens och kroppens hela spänstighet. Sådant händer ej sällan genom husbönders och målsmäns förvällande.

Studier. Den sjunde uppgiften är att omsorgsfullt genomläsa och repetera det lästa och återgiva det utan att stappla. Ty att hava läst en läxa är bra, att hava tio gånger repeterat den skall föranleda lovord. Är man osäker om något, får man rådfråga de mera kunniga.

Härtill böra lärjungarna tillhållas att grundligt lära sig allt, som de fått tillsägelse att inhämta, och de må inse, att lärdomen består i förmågan att minnas. Och då andra läsa upp, må de icke viska till dem, ty sådant viskande är ett svårt hinder för farten och noggrannheten i inlärandet.

Åtskilliga stadganden, som fullständiga de föregående.

I. Allvarligen anbefalla vi alla och envar, som står under vår färla, att fulltaligt infinna sig i skolan vid andra klockringningen tidigt på morgonen, precis klockan fem förmiddagen och före tolvslaget efter frukosten samt på övriga utsatta timmar. Om de icke kunna anföra giltig orsak för sin frånvaro, skola de som komma för sent, bestraffas, och det desto strängare ju oftare de uteblivit.

Sturm yttrar: Den som kommer senare än på föreskrivna tider bör efter lärarens bedömande bestraffas efter graden av sin förseelse; han straffas strängare, om det sker två gånger i veckan, och mycket strängt, om det begås tre gånger.

II. Då lärjungarna kommit in i skolsalen, skola de blotta sina huvuden; de böra genast begiva sig till sin klass och avdelning, icke prata eller fördriva tiden med okynne utan alltid under tystnad intaga sin plats samt sitta stilla i skolan, icke springa hit och dit överallt i klasserna, icke åstadkomma oro, icke ropa och icke misshandla någon kamrat.

III. Ingen får vara borta från läroverket utan giltigt förfall och rektors medgivande. De biträdande lärarna må icke tillåta någon gosse att vara borta från skolan mer än två dagar utan att tillfråga rektor.

Varje dag skall undersökning ske rörande frånvarande och för sent ankommande.

Före lektionens slut må ingen utan tillåtelse avlägsna sig från skolan.

IV. Vi föreskriva, att lärjungarna skola, då de komma till läroverket, vara försedda med skolmateriel, dvs. böcker, papper, bläck och pennor, ty det är deras skyldighet att anförtro de undervisandes och särskilt rektors värdefullaste diktat ej blott åt minnet utan även åt skrift, som är ordens trogna bevarare.

V. Vi anbefalla dem att, sedan de gått in i skolsalen, börja arbetet med att åkalla Guds hjälp. Om morgonen vid andra klockringningen må de genast vördnadsfullt falla på knä och andäktigt sjunga *Veni Sancte spiritus* och därjämte andra sånger och böner. Vid middagen och klockan $1\frac{1}{2}$ 3 må de sjunga *Serva Deus verbum tuum*; slutligen om kvällen innan de gå, sjunges en psalm eller en växelsång och förrättas aftonbön.

VI. Ävenså bjuda vi lärjungarna att tysta och utan oväsen invänta lärarens och hans medhjälparens ankomst. Ty en ärlig gosse är alltid densamme, vare sig läraren är frånvarande eller närvarande. Under dennes frånvaro prövas lärjungarnas egenskaper; man bör lyda sina lärare icke mindre, då de äro borta, än då de äro tillstädes.

Efter lärarnas ankomst skola eleverna visa uppmärksamhet, flit, god vilja och läraktighet; de må uppmärksamt och ivrigt åhöra de undervisandes förklaringar samt söka överträffa varandra i inhämtandet av kunskaper. Ty

största intresse och noggrannhet fordrar Gud av skolynglingarna, dessa, som han kallat till denna levnadsväg för att de skulle inhämta fromhetens elementer och hedervärda kunskaper till gagn och välfärd för människosläktet, och må de komma ihåg, att detta ålagts dem icke blott av människor utan av Gud själv!

VII. Vi påbjuda, att lärjungarna skola avhålla sig från andra tankar under överläsningen, att de icke taga sig annat före, att de ej störa tystnaden för de undervisande och åhörande samt att de icke genom oväsen och sorl hindra eller distrahera dem som läsa och dem som höra på.

VIII. Vi vilja icke, att lärjungarna efter läsningens slut fördriva de övriga timmarna med att prata eller löpa omkring på gatorna eller i klasserna, utan de böra upprepa det de hört antingen för sig själva eller tillsammans med andra för att inté glömma det. Ävenså bör man i lärarnas frånvaro utföra något skriftligt arbete. Den, som avgår [olovligen] före avslutad lästid, skola vi icke låta vara onäpst.

Om icke verklig nödvändighet tvingar, böra de särskilda klasslärarna förbjuda det oskicket att alltid någon vill gå ut, ty sådant stör övningarna och tid går till spillo till skada för lärjungarna.

IX. Intet annat språk än latin bör användas i skolan, särskilt av lärjungarna i den högsta och i syntaxklassen. De som icke iakttaga detta, böra bära namnet och bilden av åsna samt smaka färlan.

X. Skolynglingarna böra hålla inbördes sämja, hjälpa varandra med ömsesidiga råd och ömsesidigt bistånd, och om de så kunna, böra de gärna stå varandra till tjänst med skrivdon. I allo böra de uppföra sig så, som vore de verkliga bröder.

XI. Allvarligen anbefalles, att de, som fått sitt rättmätiga straff för frånvaro, försumlighet, oväsen eller något annat klandervärdt, skola ta sitt förnuft tillfång, ty icke förgäves ha läroverkens styresmän fått sig anförtroddariset och andra medel till ungdomens tyglade. Såsom Salomo säger i Ordspr. 22: »Oförnuft låder vid barnens hjärta, men tuktans ris driver det bort». Ty att vredgas och uppträda hotfullt mot offentliga personer, som å tjänstens vägnar förebrå dem deras förseelser, utmärker otacksamma och förvända själar samt förtjänar det strängaste straff.

XII. Vi förbjuda ynglingarna att på hemväg från läroverket dröja sig kvar på kyrkogården, gatorna, torget eller andra offentliga ställen; de böra begiva sig hem utan självsvald. Ej heller må de någonsin förorena dessa allmänna platser genom att där låta sitt vatten eller tömma sin buk.

Vidare må de icke någonstädes genom stenkastning krossa fönstren i helgedomar eller andra byggnader.

XIII. De som äro mera utvecklade, mera kunniga och mera vuxna, böra dels uppträda såsom goda exempel för dem, som äro underlägsna, mindre kunniga och yngre, dels uppmana dem till fromhet och hovsamhet. De yngre böra i sin tur lyda de äldre, då dessa ge goda förmaningar.

XIV. Alla skolynglingar, som befunnits hängiva sig åt dryckenskap eller som nattetid löpa omkring på gatorna, ävensom de vilka hängiva sig åt krog-liv eller skörlevnad, åstadkomma ofog, slagsmål och oroligheter, skola först straffas med ris. Om de därefter icke bättra sig, böra de fördrivas från läroverket. Slutligen skall även stadens magistrat ombedjas att förvisa dem från staden. Se kap. IV, särskilt § 10 o.f. Och aldrig skola sådana elever efter att ha begått sådana brott tillåtas att ägna sig åt prästkallet.

I sammandrag: De som sällan infinna sig, komma sent till skolan, äro ouppmärksamma, tänka på annat, göra skälmstycken, skriva eller läsa annat än det, vari undervisning lämnas, de som icke inlära det som lästs eller meddelats, icke kunna svara, då de tillfrågas, de som försumma övriga plikter, som åligga goda lärjungar, de som i kyrkan, på gatan eller på andra ställen uppföra sig oskickligt, de skola alltefter graden av sin förseelse straffas med ris. Därvid tages hänsyn till deras utveckling och ålder.

KAP. VII.

Om lärjungars plikter och uppträdande utanför läroverket.

I. Liksom eleverna i skolan och i sina lärares åsyn avhålla sig från skamligt uppträdande och dåliga seder samt icke våga göra sådant, som är gudlöst och ohöviskt, därför att de frukta straff, på samma sätt och i än högre grad må skolynglingarna, då de äro ensamma, där människor icke se dem eller lärarna icke ha uppsikt över dem, taga sig till vara för att synda i Guds åsyn, hans, som ser allt, även det fördolda, och för vilken intet är hemligt. Ty om vi frukta människor, huru mycket mera skola vi icke frukta Gud, som är rättvis, allsmäktig och allvetande. Alla lärjungar böra sålunda vara övertygade därom, att Gud själv och övriga goda andar samt jämväl de onda andarna noga och strängt övervaka deras handlingar, var de än äro; ja Gud kan icke ens undgå att se människorna och deras gärningar. Därför föreskriva vi strängeligen, att våra lärjungar allestädes och alltid skola uppföra sig fromt, tillbörligt, sedligt och hovsamt såsom ständigt vandrande i Guds åsyn, vilket ock är fallet. Om de äro av annan mening, skola vi strängt hämnas på dem, som begå överträdelser, förutom att de i Gud själv hava den strängaste hämnare.

II. Efter slutad skoldag skola de lugnt, utan bråk och oväsen bege sig till sina hem och bostäder samt icke stanna på gatorna och gapa eller syssla med ovidkommande fåfänglighet och löjliga ting.

III. Icke blott i lärarnas utan även i övriga hedervärda människors närvaro skola de vara blygsamma och vördnadsfulla samt i allt uppträda artigt och vördnadsfullt.

IV. Sådana, som löpa runt torgen och stryka omkring på gatorna samt vika av in i gränder och till misstänkta ställen, skola av ordningsmän och spejare antecknas; ävenså skola de, som äro berusade och dricka, spela kort, gå till skökor och äro upptagna med andra otillåtna ting, av dem inrapporteras till oss i och för en kraftig bestraffning efter graden av förseelsen.

V. Hemma skola de noggrant inlära läxan, repetera den och flitigt vinnlägga sig om att väl förstå densamma för att icke under förhörstimmen på grund av försumlighet råka ut för förebråelser eller aga, något som de eljest kunnat undgå.

VI. I kyrkan, läroverket, på torgen och överallt förbjuda vi varje oväsen och kringströvande.

Ej heller får man ostraffat sova i kyrkan och i skolan.

VII. Allvarligen föreskriva vi även att de unga böra vårda sitt yttre uppträdande. Hela kroppen må vara väl hållen, huvudet rent, håret klippt och kammat, ansiktet tvättat, gladt och öppet, blicken lugn, vördnadsfull och värdig osv.

Lärjungarna böra noggrant genomgå den verkligt gyllene boken om ett städad uppförande, vilken ger ytterligare anvisningar härutinnan.

KAP. VIII.

Om lärarnas plikter i allmänhet.

Föräldrarnas uppgift är icke blott att föda och uppföda sina barn utan även att undervisa dem i Herrens kunskap genom att i det späda barnsinnet ingjuta en sann kunskap om Gud. Men emedan föräldrar dels äro alltför tröga häruti och dels av andra sysselsättningar hindras från att kunna göra detta, träda i de naturliga föräldrarnas ställe de andliga föräldrarna, som hava att undervisa ungdomen och i sedligt avseende leda den på den rätta vägen.

I. Lärarnas uppgifter äro sålunda följande.

1. Att med största trohet och omsorg ingjuta fromhet i de ungas själar. Detta är deras viktigaste uppgift, ty om man icke känner Kristus, är det till ingen nytta att inhämta annan lärdom. Inlärande av kunskaper och filosofi förutan sann kunskap om Gud och förutan fromhet är oftare till skada än gagn; exempel härpå äro bland andra Julianus avfallingen.

2. Att flitigt inpräglade kunskapsämnen genom undervisning, repetitioner, förhör och disputationsovningar samt att anvisa sådan litteratur, varigenom lärjungarna kunna finna lärosatserna [grammatikreglerna] exemplifierade. Vid undervisningen böra de sänka sig ned till och lämpa sig efter åhörarnas fattningsförmåga och intellekt.

3. Att genom undervisning, förmaningar, stadganden och exempel föra lärjungarnas seder i den riktningen, att de fostras till hyfsning och hovsamhet.

4. Att dem som förgå sig och begå förseelser, varna och bestraffa allt efter storleken av brottet, så att de återkallas på den rätta vägen. Ordspr. 23.

Dock är det bättre (säger Quintilianus) att en lärare är något för mild än för sträng vid bestraffningen. Men enär det är svårt att gå den gyllene medelvägen, skola lärarna alltid försöka akta sig för att gå för långt. Såsom det alltid är bättre att något hålla strängheten tillbaka än att vara alltför grym, så böra, för att intet misstag skall begås vid bestraffningen, a) bägge parterna höras, både anklagaren och den anklagade; b) hänsyn tagas till olikheten i begåvning och naturlig läggning hos lärjungarna. Av dessa äro somliga veka och räddhågade men hederliga. Då man undervisar sådana, måste man iakttaga en viss mildhet. Andra böra, även om de av naturen äro onda, dock genom upprepade förmaningar och fruktan för straff kunna drivas till hederande arbete, och gentemot dem bör man tillgripa större allvar och strängare straff. Vidare bör man c) taga sikte på en rätt straffmätning, då det gäller att rätta lärjungarnas fel. Straffet skall givetvis utmätas i proportion till brottet, och det bör antingen skäpas eller lindras allt efter förseelsens grad.

5. Att giva sina lärjungar föredömen i fromhet och dygder och noga akta sig dels för att väcka anstöt genom försyndelser och osedlighet i åtbörd eller handling, dels för att genom dåliga exempel fördärva sina elever.

6. Den viktigaste delen av lärarnas åliggande är att bedja om Guds hjälp, ty med enbart mänskliga krafter går det icke att utföra allt detta och att vakta sig för djävulens försåt. Om de alltså vilja ha framgång i sin gärning, är det nödvändigt, att de nedbedja den Högstes hjälp såväl för sig som för sina lärjungar.

Utövningen av dessa plikter främjas genom andra; så t.ex. att rektor utväljer lämpliga personer till biträdande lärare, omsorgsfullt inspekterar hela läroverket och tillser, att allt skötes väl samt att lärare och lärjungar riktigt fullgöra sina åligganden. Rektor bör ibland närvara vid lärarnas lektioner, så att han hör, vad som delgives gossarna, om ungdomen omsorgsfullt övas, om repetitioner ofta nog företagas och om riktiga tolkningar av auktorerna givas. Han skall flytta lärjungarna från klass till klass, lära känna begåvning och personlig läggning hos de gossar, som överlämnats i hans vård; ävenså skall han anpassa sina åtgärder efter de olikartade anlagen.

II. Vidare: liksom lärarnas uppgift framför allt består i en samvetsgrann undervisning, så må de (å andra sidan) komma ihåg, att de icke erhållit någon rättighet att använda skolynglingarna till utförandet av sina privata arbeten och till sin enskilda vinst eller nytta, ty fördenskull underhåller Kungl. Maj:t offentliga lärare, att de skola söka statens nytta, icke sin egen, samt giva fosterlandets ungdom bildning och goda seder. Detta åsyfta även alla de, som skicka sina barn till läroanstalterna, nämligen att de skola inhämta goda kunskaper, icke att de skola slippa arbeta eller att de skola på annat sätt och till ingen nytta förspilla sin möda eller den tid, som är avsedd för studier.

Mycket sparsamt, sällan och liksom med bävan böra alltså lärarna, om det är särskilt nödvändigt, låta sina lärjungar utföra uppdrag för lärarnas privata behov.

Utan rektors vetskap och goda minne är det aldrig medgivet de övriga lärarna att taga skolynglingarna i anspråk för egen bekvämlighet. Då förhållandena så synas kräva, må de uppsöka rektor och bedja honom, att han skall anvisa några lärjungar till det privata arbetet och ange en bestämd tid för deras frånvaro. Ty rektor bör veta, vilka lärjungar som äro frånvarande, varest de uppehålla sig samt för vilket ändamål och hur länge de skola vara borta.

III. Ej heller är det tillåtet för någon lärare att utan rektors hörande och vetskap inställa den eller den timmens ordinarie övningar och giva sin klass lov från studierna. Utan det ligger i rektors hand att, om så synes lämpligt, medgiva avspänning från studierna och bevilja ledighet. Om lärjungarna alltså någon gång äro ansträngda genom mängden av läxor, känna sig uttröttade genom oavlåtligt studiearbete och önska vila från läsningen, må de gå till rektor och vördsamt göra anhållan hos denne, som ensam har befogenhet att bevilja sådant.

KAP. IX.

Om biträdande lärare eller kollegor och deras åligganden.

För att låta studerande meddela undervisning i skolorna kräver man av dem huvudsakligen följande goda egenskaper: fromhet, hjälpliga kunskaper [= mediocris eruditio], noggrannhet och iver; ävenså tacksamhet och lydnad gentemot sina lärare och skollagarna (ty den som varit en otacksam och uppstudsigt lärjunge, kommer aldrig att bli en god och nyttig kollega). Vidare erfordras fallenhet att undervisa, en oförvitlig vandel, intresse, kärlek till dygden och avsky för synden.

De som fylla dessa och liknande villkor, kunna tjänstgöra såsom biträdande lärare, men om den ena eller andra av dessa egenskaper icke finnes, äro ifrågasvarande studerande alls icke värda sådan hedersbevisning.

I. Innan de börja denna tjänst, böra de veta, att de äro kallade icke till sysslolöshet utan till arbete och tunga mödor på skolans vädjobana. Om de icke med all trohet och iver i sann fromhet uthärda dessa, komma de icke att vinna det goda rykte och den sanna ära, som Gud vill att var och en skall särskilt eftersträva och söka behålla i sitt kyrkliga och pedagogiska kall.

II. Då de börjat sin tjänst, må de ådagalägga dels trohet och iver vid meddelandet av undervisning, förmaningar och tillrättavisningar, dels ett oförvitligt leverne. Alltid må de tänka på att utan svek göra sin plikt, något som sker genom att undervisa omsorgsfullt och föra ett fromt leverne.

De må vara samvetsgranna i sin undervisning under de bestämda timmarna; ty förbannad vare den, som svikligt handhaver Herrens verk.

Då må leva fromt och hedersamt, så att lärjungarna både i ord och handling i och utom skolan må av dem hämta fromma och goda exempel.

Omsorgsfullt må de vänja gossarna vid att iakttaga det riktiga och fastställda uttalet under läsningen och att vackert behandla rösten vid sång, så att de utan att begå fel och utan att bli till åtlöje för åhörarna kunna uppläsa en text och utföra en sång.

Ävenså skola lärarna vinnlägga sig om att så mycket de förmå, dels rätta förekommande onöjaktigheter eller iakttagna fel, när det talas latin, dels korrigera och vänja gossarna vid ett verkligt korrekt latin och vid fraser från de goda auktorerna: Cicero, Terentius och andra.

III. Synnerligen noga må de iakttaga rättvisa vid utmätandet av straffen, så att dessa lämpas efter arten och graden av förseelsen, vare sig denna begåtts i skolan eller annorstädes.

In summa: Lärarna böra upprätthålla sin auktoritet genom fromhet, kunighet, noggrannhet, lydnad, hovsamhet, vänlighet och värdighet samt genom andra goda egenskaper. De skola vara sig själva en lag, även om de ingen sådan [= ingen skollag] hade.

IV. Vidare skola de arbeta för endräkt. Se (säger psalmisten), huru skönt det är, att bröder bo endräkteligen tillsammans.

V. Vidare må de undfly allt övermod och all arrogans, varigenom människorna mest pläga sprida söndring och bli vreda på varandra. Så här har Sturm stadgat: Den som uppväcker tvedräkt och som icke kan genom förmaningar bringas att sluta därmed, skall utestängas ur kollegiet och skolan.

VI. Medlärarna få icke utan giltigt förfall för sin frånvaro inställa sina lektioner i skolan, såvida de icke äro frånvarande på grund av tillåtelse och medgivande av rektor samt såvida icke andra träda i deras ställe och undervisa. Än mindre må de resa utrikes utan rektors vetskap och goda minne.

VII. Ingen medarbetare må berusad komma till skolan; ej heller må de försumma sin tjänstgöring på grund av onykterhet eller annan ogiltig anledning.

VIII. Ingen bör använda färlan, genom vilken kunna förorsakas lem-lästning och andra svårare skador; i stället bör ris användas vid gossarnas bestraffning. Ej heller får man slå dem i huvudet, ansiktet, på öronen eller tinningarna utan på ryggen, sätet och händerna. Det må dock vara tillåtet att använda färlan till detta ändamål, om någon är uppstudsigt mot rektor eller mot de biträdande lärarna.

IX. Biträdande lärares försumlighet, otacksamhet och uppstudsighet mot läroverkets lärare samt allt för stor stränghet vid gossarnas bestraffning skall beivras på följande sätt: a) genom förmaning, som alltid bör föregå en bestraffning; härtill måste man ibland foga kraftigare medel, såsom förebråelser, hot osv.; b) genom penningböter; c) genom degradering och uteslutning, vilket bör användas först då, när det icke längre finnes något rum för kristliga förmaningar, förebråelser, hot och böter.

Om de lägre funktionärerna i läroverket.

Alldenstund rektor och övriga lärare icke alltid kunna vara närvarande i skolan, behövas ställföreträdare, som under deras frånvaro kunna öva tillsyn över lärjungarnas uppförande och vikariera för lärare, som äro hindrade. Till sådana tjänster skola utväljas ur lärjungarnas krets sådana, vilkas duglighet länge har ådagalagts, vilkas pålitlighet är beprövad och åt vilka man tryggt kan anförtro tillsynen av de övriga lärjungarna samt uppdraget att anteckna dem som sköta sig illa. Dessa äro följande:

I. Ordningsman [notarius, registrarius] skall den vara, som är primus bland lärjungarna eller, om denne synes mindre lämplig, någon av de främsta, som utmärker sig genom kunskaper, goda seder och ett visst allvar. Hans uppgifter skola vara följande.

1. Att två gånger om året upprätta en katalog över alla lärjungar, varvid han giver rektor ett exemplar och själv behåller ett.

2. Att enligt sin katalog räkna de olika klassernas elever, när de komma till skolan, samt anteckna de frånvarande i alla avdelningar och anmäla frånvaron för rektor.

3. Likaså att med ledning av katalogen noggrant anteckna dem, som han ej finner i kyrkan, och att anmäla förhållandet för rektor eller någon annan av lärarna, som har att bestraffa dem, vilka varit frånvarande från eller begått förseelser i kyrkan.

4. Att avhålla alla lärjungar från ofog och oväsen under lärarnas frånvaro, att hålla kamraterna i tukt och lydnad, att tillrättavisa dem som föra oväsen samt att inför rektor anklaga dem som äro hänsynslösa och uppstudsiga.

5. Att svara för koralsången i kyrkan och utse vissa personer till att i tur och ordning instruera nybörjare i sång ävensom att i sångledarens frånvaro öva alla däri.

II. Dörrvaktarna [ostiarii, hebdomadarii] ha huvudsakligen följande åligganden:

1. Var och en skall under sin vecka öppna läroverkets dörrar varje lästimme och efter övningarnas slut stänga dem. Sålunda böra de komma först tillstädes och gå sist därifrån för att desto bättre och noggrannare kunna övervaka gossarnas uppförande i skolan.

2. Alldenstund lärjungarna drista sig att, då de äro ensamma i skolan, under lärarens frånvaro krossa fönsterrutor, gräva ut mossan från väggarna, med krita eller bläck göra oanständiga och otillättna ritningar ävensom med kniv på ett misspydande sätt skära i lärarnas stolar och annat samt bedriva allt möjligt ofog, åligger det först och främst ostiarierna att noggrant och

ständigt uppmärksamma gossarnas uppförande, hindra allt ofog, anmäla till rektor de trilska och olydiga samt genast påvisa platsen för och spåren av ofog, när något skamlöst eller annat oskick föröfvats.

3. Dörrvaktarna skola stå till svars för allt, som befinnes vara krossat, skadat, karvat eller ha gått förlorat i skolan. Och om de icke kunna påvisa förövaren av det ena eller andra ofoget, så skola de med sin egen kropp sona det, därför att de icke varit närvarande eller bättre haft ögonen med sig. På så sätt skola de stå till svars varje lördag, då det är brukligt att byta om dörrvaktare och förordna nya.

4. Förutom att passa den vanliga timmen för rektors kallande till skolan skall ostiarius dessutom två gånger om dagen, nämligen klockan 5 på morgonen och 12 på middagen, gå till rektor för att höra efter, om han har något att påbjuda eller tillsäga.

5. Då det även åligger dörrvaktarna att ombesörja ris för disciplinära behov och att på hövligt sätt överlämna dem till lärarna, må de ivrigt tillhålla risanskaffarna att tillverka ris, för att det ej skall saknas dylikt, när det behövs.

6. Liksom dörrvaktarna i läroverket hava uppsikt över gossarnas seder, så skola de dels i kyrkan noga anteckna dem som föra oväsen, sova, sakna böcker, skratta, leka eller bedriva annat ofog, dels anmäla det för rektor eller hans ställföreträdare. De böra akta sig för att anförtro dessa uppskrifningar åt andra gossar, särskilt åt sådana, som icke förstå vad som är rätt och billigt, ej heller åt vilka vuxna som helst. Ej heller må de anteckna någon på grund av animositet eller underlåta att anteckna någon, som de veta vara skyldig. I detta och andra åligganden må de vinnlägga sig om rättvisa och fromhet, ihågkommande det löfte de givit. Om annorlunda sker, skola vi strängt straffa dem. Var och en må försöka göra vad rätt och billigt är, så visst som han vill stå kvar i den allsmäktige Gudens bevågenhet och vinna frälsning för sin själ.

7. Ofta inkomma klagomål över att dörrvaktarna äro nog så fräcka att begära penningar vid olika tillfällen, särskilt när det gäller att utverka lov, samt att de, då gossarna icke ha pengar att giva åt varje för veckan tjänstgörande, ge dem alltför stränga bestraffningar. Enär de genom sådana grava anmärkningar för orättvisa och girighet göra sig förhatliga för alla goda medborgare, därmed göra föräldrar obenägna att skicka sina barn till skolan samt vänja gossarna vid att stjåla, skola de, som överbevisas om sådana brott, bestraffas såsom andra tjuvar och rövare.

Samma stadgande gäller om ordningsmän och andra, som för egen vinning utpressa penningar av gossarna.

Mot försumlighet och annat missförhållande hos ordningsmän och dörrvaktare bör man inskrida medelst förmaningar, förebräelser och hot; men om detta icke hjälper, bör man andra till varnagel tillgripa strängare medel och det desto hårdare som de fastmera bort föregå de övriga med goda exempel

i fromhet och dygd. Degradering och uteslutning må anlitas, om sådana medel visa sig vara verkningslösa.

III. Spejare [corycae] få sig anförtrodd en noggrann uppsikt och uppskrifning av dem, som a) tala modersmålet i skolan, b) begå förseelser i kyrkan, c) stryka omkring på gator och torg samt d) syssla med allsköns andra otillättna ting. Att ha uppsikt över sådana åligger i icke mindre grad ordningsmannen och dörrvaktarna, så ofta de råka lägga märke till det. Dock hör det mest till spejarna, enär vanartiga gossar kunna akta sig för de förra men icke för de senare.

IV. Sångledarna [rectores chori] åligger framför allt att ha uppsikt över gossarnas uppförande i kyrkan samt att inom den kör, som de förestå, skriva upp dem, som begå förseelser i templet. Vidare skola de ordna dem, då de ha att från skolan tåga till kyrkan eller gå ut ur kyrkan, så att de alltid gå två och två, stilla och tysta, utan oväsen och rop. Likaså böra de följa gossarna vid högtidliga begravningar, nämligen då hela skolan eller större delen därav går med i tåget, och skola de då förhindra allt självsvald och oväsen.

Liksom det enligt kungligt påbud ej får tillåtas någon att tjänstgöra vid skolorna, om han icke offentligen lovat noggrannhet och lydnad, så skola desto mera ordningsmän, dörrvaktare och sångledare offentligen utlova trohet, lydnad och noggrannhet, innan de få sig anförtrodd uppsikten över sina övriga medlärjungars uppförande. Spejarna få privatim och i hemlighet befoget att föra anteckningar.

Om någon vägrar lyda dessa funktionärer, då de på rätt sätt fullgöra sina anförtrodda plikter, eller om någon vågar sätta sig upp emot dem, vara fräck, antasta eller trakassera dem, skall han alltefter graden av sin förseelse straffas med icke mindre stränghet, än om han felat mot själva lärarna, på vilkas uppdrag eller i vilkas ställe dessa fullgöra sina offentliga förpliktelser.

KAP. XI.

Om nykommas upptagande i läroverket samt om avgång därifrån.

I. Ingen må mottagas i skolan utan rektors vetskap. Ingen förutom rektor må heller giva någon tillstånd att avgå till akademien eller till andra läroanstalter.

Var och en som önskar åtnjuta skolans privilegier, må därför gå till skolans rektor och begära att få sitt namn infört bland de övriga lärjungarnas samt lova att ställa sig läroverkets lagar till efterrättelse. Om han är nybörjare, skall han högtidligen introduceras enligt den vanliga ritualen vid Gregoriusfesten (såvida denna sed vedertagits eller såvida den sedermera icke avskaffats).

Han må med rektor träffa avtal om kontant betalning, såvida han ej vill giva ersättning i form av ris.

II. Nykomna, som anlända från andra skolor, må, innan de upptagas i skolsamhället, examineras av en lärare, för vilken de skola förete betyg, anmäla sig och ge löfte om ett gott uppförande, om vördnad och lydnad för lärare och skoldisciplinen ävensom om noggrannhet i studier samt vid utförandet av övriga plikter, som tillkomma lärjungar. Därefter skall anvisas dem plats efter måttet av deras begåvning.

III. Liksom ingen lärjunge upptages i skolan utan rektors vetskap, så må ej heller någon våga att utan hans medgivande tanklöst övergiva skolan; den som så gör, skall antingen anmälas hos överheten eller återföras samt efter aga skymfligen bortdrivas.

KAP. XII.

Om sockengång.

Emedan en gudlig överhet fattat beslut om allmosors utdelande åt fatiga lärjungar för det ändamålet, att de en gång skola tjäna Guds kyrka och staten, må ingen understå sig att begära offentliga allmosor, om han icke har satt sig det målet före att självmant lyda, när han lagligen kallas antingen till kyrkans tjänst eller till statens värv.

II. Ej heller bör en andel av allmosorna anslås åt sådana, som icke gjort sig kända för fromhet eller flit och om vilka det icke finns någon förhoppning att de skola bliva nyttiga tjänare i den andliga [= bokliga, vetenskapliga, lärda] republiken. Sådana placeras med all rätt bland skriveleverna, enär de icke äro till studier bekväma.

III. När läroverkets elever begära allmosor, må de såväl i stad som på landet uppföra sig hovsamt och icke tvinga någon att giva mot sin vilja. Ty allmosan bör vara frivillig och icke tagen med våld; jfr kap. IV § 22.

IV. Ingen må understå sig att utöver den föreskrivna tiden dröja sig kvar på landet eller bedraga andra människor genom bedräglighet eller lögn, utan var och en bör uppföra sig hedersamt och i vederbörlig tid återvända till sina studier.

Den som understår sig att överträda dessa bestämmelser, skall skymfligt bestraffas och uteslutas, såsom ovan i kap. IV § 20 stadgat är.

KAP. XIII.

Om vila och lättnader i studierna.

I. Emedan elevernas håg blir betungad genom omåttligt ihållande studier, medgiva vi våra lärjungar ärbara, hyfsade och hurtiga lekar, för att de understundom skola få vila från sitt mödofulla inhämtande av kunskaper. I studier behöves nämligen hurtighet.

För detta ändamål anbefalles särskilt sång och musik. Ty det är gott att öva sitt ingenium medelst sånger och instrumentalmusik. — Vidare medgivas boll-, kul- och kägelspel, kroppsövningar, löpning o.d.; men de böra utövas på tid och plats, som av magistraten anvisats för dylika lekar, icke på kyrkogårdar, gator, torg osv. Sådana lekar godtaga vi endast för så vitt de icke drivas till övermått.

II. Vi förbjuda alla sådana lekar, som föra med sig tanklösa eder, skrik, vrede, osämja, bedräglighet, sammanskockning, blodsutgjutelse och andra olägenheter. Sådana äro hasardspel med tärning, kort och övriga dylika, som man har för händer icke för att giva själen vila utan för att göra ekonomisk vinst. Sådant böra skolynglingarna varken bevittna eller utöva, om de icke vilja se sig berövade förmånen att gå i skolan och om de icke önska kroppsaga enligt det förbud, som ovan, kap. IV § 14, är utfärdat.

III. Under lekarna måste de iakttaga följande. Ingen får skada eller misshandla någon annan, fara våldsamt fram eller höja ursinniga skrik, bete sig som en rasande eller gå över det anständigas gränser, fördärva fönster eller annat; eljest skall vederbörande efter skadans storlek straffas med ris samt ersätta skadan. Icke heller får någon tala sitt modersmål, tanklöst svärja eller föra oanständigt tal.

Den som tanklöst svär, skall sona sitt brott genom kroppsaga, såsom ovan i kap. II § 4 stadgat är.

Gymnasielärarnas uppgifter och plikter.

Stadga troligen av biskop *Isak Rothovius*, Åbo (c:a 1630)¹⁾.

I översättning från latinet av Rektor *N. J. Lundquist*, Stockholm.

Lärometoden i Åbo-kollegiet, där sex lärare undervisa i den filosofiska encyklopedien²⁾ jämte latinska, grekiska och hebreiska språken samt teologien.

Den *förste* av filosofilektorerna skall vara lärare i vältalighet, och han skall först och främst utlägga Dalaei Rhetorica, vartill komma reglerna för författande av tal enligt Conrads oratoria eller enligt någon annan författare. 2:o skall han utlägga valda tal av Cicero och skaldestycken ur Virgilius eller Buchanan o.d., allt enligt beslut av biskopen och lektorerna, vilket år för år skall fattas efter examens avslutande. 3:o skall han alla dagar kl. 1—2 rätta uppsatser i obunden och bunden form; därvid är att märka, att (även) de övriga lektorerna skola avlösa honom vid uppsatsrättningen. 4:o skall han åt oss alla söndagar efter aftonbönen öva sina egna lärjungar i deklamation, därvid samtliga såväl lärare som lärjungar skola vara tillstädes.

Den *andre* utlägger Rami Logica och bibringer lärjungarna genom övningar insikt i de båda filosofiska systemen (= Aristoteles' och Ramus'). 2:o skall han jämte läraren i talekonst flitigt hålla disputationer, varvid de tura om.

Den *tredje* är lärare i matematik och skall under loppet av två år ge en fullständig föreläsningkurs i matematik, det ena året Mathesis i egentlig bemärkelse, d.ä. aritmetiken enligt Schoner jämte algebra, räkenskapsteori och geometri; det andra året rörelselärans teoretiska grundbegrepp enligt Brusæus, teoretisk astronomi enligt Purbach eller ock en kort kurs i geografi och beräkning av de kyrkliga helgernas infallande.

Den *fjärde* är lärare i fysik. Under loppet av ett år skall han genomgå en fullständig fysikkurs; 2:o skall han tillsammans med Mathematicus och omväxlande med denne behandla densamma i disputationens form.

Den *lägre av teologerna* skall under loppet av två år fullständigt genomgå Haffenreffers dogmatik. Dessa Loci Communes skall han söka disputationens vis klargöra, varvid han bör vederlägga de påvisses, kalvinisternas och fotianernas³⁾ skiljemeningar. Därvid skall han alltid såsom respondenter bruka 3, 4 eller 5 ur en klass av egna lärjungar, så att dymedelst turen att fungera såsom respondent fortare och oftare kommer att falla på de enskilda

lärjungarna. 3:o skall han med största flit driva på grekiskans studium under lördagens och helgdagsaftnarnas eftermiddagstimmar.

Den *högre teologen* skall under en tid av ett år utlägga något brev av Paulus, vilket lärjungarna tillhållas att ur grammatisk synpunkt utreda; 2:o skall han framställa den hebreiska grammatikens regler jämte desamma tillämpning och sättet för textens utredning; 3:o skall han tillsammans med och i omväxling med den andre teologen disputationens vis behandla Haffenreffers Loci Communes.

Om föreläsningstimmarna.

Till föreläsningår äro i vart och ett av ämnena två timmar dagligen anslagna. Ty efter morgonbönen och uppläsningen av ett kapitel i bibeln, vid vilken andaktsövning rektor alltid skall vara tillstädes, föreläsa kl. 6—7 de båda filosoferna i skilda hörsalar, nämligen den för talekonst och den för matematik.

Kl. 7—8 föreläsa Logicus och Physicus. Därvid är att märka, att när predikan hålles, skall denna föreläsning uppskjutas till tiden 8—9.

Kl. 9—10 föreläsa de båda teologerna i skilda hörsalar. Därvid bör beaktas, att föreläsningen måste börja på slaget och sluta på slaget, för att icke den ene skall gå i vägen för den andre.

Kl. 12 övas musik i två hörsalar, växel- eller konstsången i kollegiet, koralsången jämte tonträffning och psalmer i skolan, ävenledes i närvaro av rektor, som skall hålla ordning på uppstudsiga gossar och ynglingar. Denna övning skall ledas av Rector Cantus med biträde av skolans hjälplärare.

Kl. 1 övas stilistisk komposition av läraren i [latinsk] talekonst.

Kl. 2 föreläser Mathematicus.

Kl. 3 undervisa samtidigt de båda filosoferna, nämligen Logicus och Physicus.

Kl. 4 och 5 föreläsa de båda teologerna, vilka avsluta dagens övningar med aftonbön.

Och sålunda undervisa de en och var måndagar, tisdagar, torsdagar och fredagar en timme på förmiddagen och en timme på eftermiddagen.

På onsdagen före middagen repetera de i samma ordning och under samma timmar de fyra andra dagarnas föreläsningar. På eftermiddagen efter sång- och stilskrivningsövningarna gives ledighet omkring kl. 2.

På lördagsförmiddagen kl. 6—10 hållas disputationer, därvid teologer och filosofer växla om. Efter middagen efter avslutandet av sångövningen och aftonbönen utredes evangelietexten av endera teologen.

På söndagen hålles efter aftonsången övningar i deklamation i närvaro av samtliga lärare och lärjungar, stundom ock av Hans Högvördighet Biskopen och Herr Kyrkoherden (i staden).

Regler, dem lektorerna hava att iakttaga.

Fastän det bekanta ordet i Jeremie bok kap. 48⁴) borde såsom en blyt avskräcka alla från sviklig pliktuppfyllelse, måste man dock av vissa skäl dagligen hålla sig för ögonen vissa därur härledda regler:

1. Om någon av lektorerna gör sin plikt försumligen, skall han till fiscus consistorii för försummande av en timme betala 2 daler silvermynt, för försummande av två timmar en joachimstaler.

2. Om någon underlåtit att hålla disputation den dag, då turen kommit till honom, skall han första resan böta 4 daler silvermynt, andra resan 6, tredje resan 10; vid överträdelse fjärde resan skall han avsättas från sin tjänst.

3. Och härvidlag skall ingen ursäkt gälla, för så vitt han icke varit drabbad av sjukdom eller hindrats av någon annan viktig angelägenhet. Häröver skall konsistoriet hålla undersökning och döma.

4. Om någon lektor icke i enlighet med konsistoriets beslut fullbordat sina föreläsningar till föreskriven tidpunkt eller om han i annat hänseende brustit i pliktuppfyllelse, skall man i förstone med lämpor söka bringa honom till förnuft. Om han visat sig oförbätterlig, bör han avsättas från sin tjänst, och en annan skall sättas i hans ställe.

5. Om någon lärare kommit rusig till konsistorium eller föreläsningssalokalen, skall han hålla en offentlig oration om dryckenskapslasten för att bringa ur världen den anstöt, han väckt. Det samma äger tillämpning på dem, som väcka stridigheter offentligen eller enskilt.

6. Lärjungarna böra hållas inom anständighetens gränser genom spöslitning, fängelse, relegation eller ock förlust av rätt att i församlingarna upp- taga allmosor. Alla förseelser såväl av lärare som av lärjungar skall rektor själv dagligen lägga märke till med hjälp av notarierna, vilka varje lördag skola anmäla dem för Hans Högvördighet Inspector.

Konsistorieledamöternas ämbetsed.

Alldenstund jag blivit upptagen i kretsen av lektorerna vid detta kungliga gymnasium och bland bisittarne i detta högvördiga konsistorium, förty lovar jag dyrt och heligt:

1. Att jag med största trohet, noggrannhet, flit och driftighet skall sköta den tjänst, vartill jag blivit kallad, så att varken den Högvördige Fadern Herr Biskopen, detta gymnasiums Inspector, eller mina ämbetsbröder eller lärjungar skola ha något att anmärka, som hos mig därutinnan brister.

2. Att jag skall visa skyldig vördnad, heder och lydnad mot Högvördigste Fader Biskopen, detta kollegiums Inspector, och icke på eget bevåg

mot hans vilja eller utan att consistoriales rådfrågats företaga något, som kan anses röra min tjänst, än mindre då vika av från pliktens raka strät.

3. Jag skall städse leva i endräkt med kamraterna och alldeles avhålla mig från ordtvister, stridigheter och gräl.

4. Vid överläggningar, omröstningar och avgörandet av mål skall jag uppträda hovsam, i det jag med all flit vaktar mig för att genom något förhastat svar, något häftigt rop, störande gny eller häftiga åtbörder förorsaka Högvördigste Herr Biskopen eller konsistoriets bisittare obehag.

5. Rörande förhandlingarna i konsistoriet skall jag iakttaga förtegenhet, så att jag varken för vänner eller ovänner, varken i nyktert eller onyktert tillstånd yppar det, som bör hemlighållas.

6. Ej heller skall jag inför konsistoriet vid tvistemål så ställa mig som vore jag ombud för någondera parten, genom att vara den ena parten mer benägen än den andra, utan jag skall, så gott jag förmår, söka utleta sanningen och bevaka dess intressen.

Om den offentliga examen.

Examina skola årligen förrättas (hädanefter som hittills) under två veckor vid Filips- och Jakobsmessotiden⁵). Vid den förra examineras lärjungarna i gymnasiet, vid den senare eleverna i den lägre skolan. Vid gymnasisternas examen iakttages följande ordning: måndag och tisdag examinera två filosofilektorer dem, som åhört deras föreläsningar, den ene före middagen från 6 till 10, den andre efter middagen från 1 till 5. Onsdag och torsdag examinera de båda övriga filosoferna. Fredag och lördag examinera de två teologerna med iakttagande av samma ordning.

Vid examen tillhållas de enskilda lärjungarna att redogöra för två föreläsningsskurser, den ena i filosofiska ämnen, den andra i teologi, förutom stilövning och sångövning, som äro gemensamma för alla eleverna. Dock, om någon är så välbegåvad, att han vill åhöra mer än *en* lärares föreläsningar, skall detta stå honom fritt.

Om rektoratet.

Rektorsbefattning vid gymnasiet är ej ständig utan går i tur, detta dels för att bördan av detta åliggande icke skall falla på en enda, utan på alla lärarne en efter en, vidare för att var och en må bli delaktig av den heder och den inkomst, som därmed följer. Rektorsbyte skall äga rum årligen efter examens avslutande, varvid det föregående årets rektor nedlägger ämbetet och anförtror det åt en annan med ett högtidligt tal rörande något nyttigt och värdigt ämne.

Sedan ny rektor tillsatts, skall flyttning från klass till klass äga rum. Därvid är att märka, att icke rektor eller någon annan lärare äger makt och myndighet att träffa avgörande om dessa flyttningar utan att den beror på icke allenast samtliga lärares utan ock Herr Kyrkoherdens och Själve Biskopens överläggning och beslut. Efter tillsättning av ny rektor uppdelas lärjungarna i bestämda klasser, och de enskilda lärarne få åhörare sig tilldelade alltefter klassindelningen, sedan flyttning från skolan till gymnasiet försiggått.

NOTER TILL ÖVERSÄTTNINGEN AV ROTHOVII STADGAR.

¹⁾ Isaacus Birgeri Rothovius (1570—1652), biskop i Åbo 1624, broder till superintendenten Jonas R. i Kalmar.

Gymnasiet inrättades 1630 och därefter samt förvandlades 1640 till akademi (= universitet). Denna var verksam till Åbo stads brand 1827 och överflyttades sedan till Hälsingfors. I Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland finnas tryckta bland annat Skildringar från Åbo akademi 1808—1828 av G. Heinricius samt det stora samlingsverket Åbo universitets lärdomshistoria — till vilket verk vi i Sverige sakna varje motsvarighet, liksom vi ej heller fått till stånd någon motsvarighet till seminariektorn titulärprofessor K. G. Leinbergs Handlingar rörande finska skolväsendets historia I—IV (1884—1901).

Till grund för översättningen ligger latinska editionen i J. Tengström: Dissertationis Academicæ. Vitam & Merita M. Isaaci B. Rothovii. Aboac (1796) s. 33—45.

²⁾ Med filosofi åsyftas kompendier etc. i de viktigaste av de icke-språkliga ämnen, som tillhörde filosofiska fakulteten vid universiteten.

³⁾ Fotianerna. Fotios var en byzantinsk patriark. Skismen mellan den romerska kyrkan och den byzantinska anses ha varit hans verk.

⁴⁾ Jer. 48 vers. 10: Förbannad vare den, som gör Herrens verk försumligt.

⁵⁾ Filip = 2 maj. Jakob = 25 juli.

METHODUS

INFORMANDI

in

Pædagogis tam ruralibus quam urbicis.

Nec non

Scholis Trivialibus,

Per Dioecesin Aboensem:

Prius quidem per partes exhibita;

Jam verò

Necessitate ita efflagitante,

Et

Ad desiderium multorum

Typis exscripta.

(Tryckmärke: pelikan givande ungarna sitt hjärteblod).

A B O Æ

à JOHANNE Winter, Typog. Regio,

in Magno Ducatu Finlandiæ,

Anno 1683.

[Den följande urkunden är i originaltrycket avfattad delvis på sin tids svenska, delvis på latin. De latinska partierna återges här nedan på nysvenska, i översättning för Årsböckers räkning av numera avlidne rektor C. A. Brolén, Uppsala.]

[Johannes Gezelius d. ä.]

Undervisningsmetoden i pedagogierna såväl på landet som i städerna, Så och trivialskolorna i Åbo stift:

förut visserligen delvis utgiven,
men nu på grund av trängande behov
och på mångas begäran fullständigt tryckt.

Abo av Joh. Winter, Kongl. boktryckare i Storhertigdömet Finland,
år 1683.

Psalm. 19. vers 8—11.

HERrans Lagh är vthan Wanck, och wederqwecker Siälarna, HERrans Wittnesbörd är wist, och gör the Enfaldiga wijsa. etc.

Psalm 119. vers. — 9.

Huru skal en Yngling sin Wägh ostraffeliga gå? när han håller sigh effter tijn Ord.

Syr. 6. vers. 18—37.

Käre Barn, lät lära tigh Wijsheet ifrån Vngdomen, så warder en Wijs Man aff tig. Stäl tig in til henne, såsom then ther plöijer och såår, och wänter effter Hennes goda Fruchler. Tu måste en lijten Tijd för Hennes skul hafwa mödo och arbete, men ganska snart skat tu nyttia Hennes Fruchter. Bitter är Hon them Oförsöktom, och en Sielfzwyrding blifwer intet widh Henne. etc.

Syr. 51. vers. 18—30.

Tå iagh än Vng war, för än iagh förförd wardt, sökte iagh Wijssheeten vppenbarligen medh min Böön: J Templet badh iagh ther om, och wil sökia Henne alt in til min ända. etc.

Et vers. 31—36.

Nalken Eder hijt til mig i Oförfarne, och kommer til mig i Schola, och hwad eder attas, thet kunnen j här lära, etc.

Undervisningsmetoden.

I. I skolor på landsbygden.

1. HAns Kongl. May:tt wår aldranådigste Konung hafwer aff Gudeligit Nijt aldranådigst förordnat, at icke allenast i alla Städer; vthan ock i alla Församlingar på Landzbygden skola wara Pædagogia, ther Barnen kunna lära i Book, och således vthan Mödo, och förstånkeligare lära och läsa sina Christendomstycken, (ty the obooklärd lära sällan reent läsa, och så myckit swårare förståå sina Christendoms Hufwud Stycken) såsom ock prijsa Gudh i Församlingarne medh siungande; ja ock hemma i Huusen medh läsande och siungande, at Gudzfruchtan må boo i Landet, och alla Christeliga Dygder öfwas och tilwäxa.

2. Och som Lärarne i Gudz Församling sig förnembliqast ther om Beflijta skola, at theas K. Åhörare måtte Lära Salighetenes Wägh, och föra här ett Christeligt Lefwerne, hwilket desse Pædagogia myckit kunna vnderstödja, ther the blifwa wäl inrättade, och wäl föreståndne: Altså måste the i synnerheet wara bekymbrade om theas Inrättning.

3. Förthenskul är Dnn. Pastorum Bekymber (a) at förskaffa skickelige Personer, som den Mödan på sigh taga, at informera Barnen i Församlingen: antingen den är Klockare, som endteligen måste wara Booklärd: eller Sochne-skrifware, som af Hans Kongl. May:tt nu är Försambl. effterlåten, (b) medh Församlingens tilhielp förskaffa Pædagogo beqwemligit Rum och Huus, helst ther Barnen kunna wara honom när omkring om Nätterne. (c) Förehålla Församlingen huru nödigt och Gudi behageligit det är, at dhe låta lära sina Barn läsa i Book.

4. Nu kunna wäl några wälbetänkte Föräldrar högeligen glädias, at theas Barn så när in til deras heemwist hafwa Tillfälle at vnderwijsas i Läsan-det; kunna ock en deel obetänkte finnas, som detta för en ringa, eller ock ingen Wälgärning vptaga, och förthenskull icke ens biuda til at sättia sina Barn til then Ort, ther the i läsande informeras kunna: dhe förrige måste berömmas för deras goda Vpsååt; dhe senare rättas och förmanas til Christeligare Tanckar, och öfwertalas, at sättia sina Barn til en så Gudeligh Öfning, hålst effter dhe öfwer Förmodan snart och wäl skola blifwa anförde.

5. Skulle någon wara så fattigh, at han inga Medel hade at hålla sitt Barn, (thet han dock gerna önskade,) til at lära, så warder Dn. Pastor loci för det sörjandes, at Gudfruchtige och förmögnare Menniskior hielpa til ett sådant fattigt Barns Vppehälle och nödige Böcker. Item i the Församlingar, ther några Byar äro långt ifrån Kyrckian belägne, kunna några Huushåld sikh förena, och någon qwick och lärachtigh Pilt på några Månader widh Kyrckian hålla, hwilken sedan kan dhe andra Barnen i Granskapen lära: (thet ock andra booklärde skola wara förobligerade til at lära andra i Huushålden och Granskapen,) och för en billigh Löön, effter Dn. Pastoris loci gottfinnande, och Föräldrarnas Lägenheet. (vid. §. 13.)

6. Men at det goda Löffte, at Barnen skola öfwer Förmodan snart och wäl lära läsa i Book, och tiden icke onyttigt förspillat, effter Föräldrarne icke kunna länge mista sina Barn, eller vppehålla dem vthom theas Huus: item at Barnen medh större Lust måtte lära: så måste det gamla maneret at läsa för Barn affskaffas: nembl. at Barnen läses några Bookstäfwer före, och Lärjungen läser dem effter, sedan befallas han at sättia sikh neder och läsa öfwer, (som thet kallas) käre hwad skal han läsa öfwer, som näpligen känner en Bookstaff?

7. Vthan några Bookstäfwer 4. eller 5. läses honom före ex. gr. A a b c d. och the samma än flere gånger: än tillbaka d c b a a A. Item A a a c b d etc. än pekats på ymsa Bookstäfwer och discipulen frågas och vnderättas, til thes han them wäl känner, och så må han läsa dem några gånger för sikh sielff, til thes han blifwer rätt wiss på sikh: sammaledes the föliande Bookstäfwer e f g h etc. Och hwar gång han lærer några til, vprepeteras och the förrige, at han them icke förgäter, när han hela A B C kan, öfwas han på några Bladh i A B C Boken, at nemna Bookstäfwerne, för än han begynner lägga tilhoopa Stafwelserne: och när han pröfwes wara ferdigh på bookstäfwerne, hålles samma sätt medh Stafwandet, at han wäl wijses, til thes han förnimmes sielff, kunna stafwa eller lägga tilhoopa then Raden eller Periodum, tå han åter läser lijtet för sig sielff, etc.

8. Detta Sättet, ehuru mödosampt thet är, så är thet doch ganska nödigt och nyttigt: så kan och informator, ther han flere disciplar hafwer, sättia hoos them som först begynna, någon aff the andre som bätter äro för sikh komne, hwilken på ofwanbemälte sätt the först begynnande vnderwijser. På samma sätt handlas ock medh dem, som kunna stafwa eller lägga tilhopa, och skola begynna läsa innan til, (som det kallas.) När the skola läsa något vthan til, måste the thet samma offta läsa innan til så wäl assidente manufactore som för sikh sielffwa: ther aff the fast lättare lära thet behålla vthan til.

9. Så är och thet nödigt, (a) at the icke allenast läsa the näst föregående Stycken på nytt, när the hafwa något annat tillärdt, (ther the föregående Stycken eller Lexor icke äro förlånge,) vthan och (b) om Aftonen när the dimitteras, repetera the alt thet the hela Dagen hafwa lärdt. (c) Sättes them något före til andra Morgonen: doch medelmättigt, at de icke medh Engzlan

bortgå och komma igen; vthan medh Lust, at the det föresatte Stycke eller Lexan, hafwa kunnat lära. Och (d) när the hafwa lärdt ABC boken, at the som oftast läsa henne, medan the lära Catechismum; sammanledes ofta repetera ABC boken och Catechismum, när the läsa någon annan Book, at minstone en gång hwar Weka. (e) Hwar Onssdag och Lögerdag lära de läsa den Epistel och Ewangelium, item de Psalmer läsa och siunga, som på näste Sön- eller Helgedag i Församlingen brukas, item Morgon- och Afton Psalmer etc. och det efter Middagen, sedan dimitteras the, Kl. 2. eller 3.

10. Föräldrarna måste och tilhållas (a) at låta sin Barn stadigt blifwa widh lärandet, til dess the blifwa ferdige i alla Böcker vthi Moderspråket, lära och något skrifwa; men skulle endteligen Nöden fordra, at Barnen tagas heem, at dhe och hemma förmanas til Boken, och skyndas til Lärmästaren igen, ty elliest kunna the snart förgäta det the hafwa lärdt, (b) at Barnen måtte hafwa nödige Böcker i förråd, at när the hafwa lyctat then ena, at dhe hafwa den andra i förråd, och lijka som längta at fåå ther vthi läsa; (c) förnöja Lärmästaren, at han så myckit willigare må wara at vnderwijsa Barnen.

11. Pædagogus måste ock (a) wara nycter, och vnderwijsa Barnen medh beskedelicheet, mehra medh Liuflicheet än medh Hotande och straff komma dem at lära; elliest elska de intet Boken, vthan blifwa ledze wid henne, och önska slippa ifrån lärandet; men för Skalkheet måste the agas doch faderligen. (b) Achta wäl Stunderne, at Barnen icke sittia fåfänge och wänia sikh til Sielfzwold: item släppa them i rättan tijdh, at the må hafwa en lijten recreation. (c) At han så lagar medh D. Pastoris Tilhielp, at altijdh äro nödige Böcker i förråd, och något Papper, för dem som wilia lära skrifwa. (d) At han flitigt frågar effter dem, som aff honom hafwa lärdt: om, och på hwadh sätt the vnderwijsa andra i Huushållen? huru the sikh och andra öfwa i läsande och siungande, hålst Afton och Morgon, ther til han först måste them wänia, så länge the vnder hans Hand äro, och wijsa dem Sättet, huru the hemma den gudeliga Öfningen hålla skola.

12. Om stunderne at komma tilhopa, är något owissare på Landzbygden än i Städerna; men the kunna förskaffa sikh gode Tijmeglas medh 4. Rum och dem rätta effter Tijmesteen, (den allestädes måste wara) när Molnet icke hindrar, eller elliest på en Gissning, wänia Barnen wara om Morgonen tilstädes: Kl. 5. til 7. och ifrå 8. til 10. item ifrå 12. til 2. och ifrå 3. til 5. kunna the om Sommaren och Wären komma tilhopa; men om Hösten och Winteren ifrå 6. til 8. och ifrå 9. til 11. item ifrå Kl. 1. til 4. (medh the små Barnen kunna Timarne icke så præcise hållas, efter med dem måste handlas, som deras spåde Barndom kan tola) och så framt det Sättet wäl achtas, som num. 7. och 8. är föreskrifwit, kunna Barnen nästan hwar Tima the äro tilhopa läsa en Läxa, och den andra them föresättias til den föliande Tijman, (vid. num. 11. b.)

13. D. Pastor loci kan och förmå Barnsens Föräldrar, at tacksamligen erkänna Pædagogi Mödo och Omak; och synes wara skäligt, at han betalas

måndag	kl. 12	kl. 1 och 2	kl. 3	kl. 4
tisdag	lär-	lika som	förbe-	repe-
onsdag	jung-	lektio-	redelse	tition
torsdag	arna	nerna	till	av dagens
fredag	övas	kl. 5 och	följande	lektio-
lördag	i	kl. 6 f.m.	lektion	ner
söndag	sång	Följande dags evangelium läses på modersmålet av dem som äro därtill skickliga.		
	För dagens predikan lämna lärjungarna redogörelse efter förmåga.			

b) lärjungar som ur Donatus noggrant lära sig de latinska deklinationerna och konjugationerna samt de allmänna reglerna i etymologien. De skola dessutom läsa katekesen på latin, de första kapitlen i Orbis pictus samt De gyllene tänkespräken. Ur dessa texter hämtas exempel för deklination och konjugation till belysande av de etymologiska reglerna.

	På förmiddagen.				
måndag	kl. 5 och 6	kl. 7	kl. 8	kl. 9	kl. 12
tisdag	Läxorna i Donatus uppläsa och nya givas. Talrika böjningsexempel väljas ur texten och övas sorgfälligt med tillägg av de allmänna etymologiska reglerna.	Lika som föregående timmar, ifall eleverna icke bevista gudstjänst.	—	Efter lärjungarnas olika ståndpunkt inläres katekesen på latin, sentenser och lättare ställen i Orbis pictus (se ovan!)	Sång-
onsdag					un-
torsdag					der-
fredag					vis-
lördag					ning.
söndag	Veckans lektioner repeteras. Utom psalmböcker medföras vid gudstjänsten evangelieböcker på latin.				

	På eftermiddagen.				
måndag	kl. 12	kl. 1	kl. 2	kl. 3	kl. 4
tisdag	öv-	Övning i att skickligt, ja elegant	lika med kl. 5	lika med kl. 4	lek-tions repetition
onsdag	ut-	som förskriften skriva			
torsdag	i	bokstäverna med hjälp	lika med kl. 5	lika med kl. 4	lek-tions repetition
fredag	sång	av skrivklassist			
lördag		läses följande söndags evangelium			
söndag		var och en efter sin utvecklingsgrad redogöre eleverna för predikan.			

II Apologistklassen.

De lärjungar, som icke lärt sig läsa innantill på modersmålet, böra i denna klass undervisas däri ävensom i aritmetik såväl med räknetal som i förening med lantmäteri. Dessutom böra lärjungarna undervisas i populära ämnen, i *Hunii Epitome credendorum* och andra kateketiska böcker, i *Gerhardi* och *Gejeri* skrifter, översatta till svenska, samt i psaltaren m.m.

I denna klass skall inhämtas sådant, som är mest nödvändigt för vilken levnadsställning som helst.

måndag	kl. 5	kl. 6	kl. 7	kl. 8	kl. 9	kl. 12
tisdag	Katekesen, populära böcker och botpsal-	A-rit-	Likasom föreg. timme	—	Väl-	Sång-
onsdag	merna	me-	såvida icke	—	skriv-	un-
torsdag		tik	gudstjenst	—	ning	der-
fredag			bevistas.	—		vis-
lördag	Repetition av veckans lektioner					
söndag	Gudstjänsten bevistas.					
måndag	kl. 12	kl. 1	kl. 2	kl. 3	kl. 4	kl. 5
tisdag	sång	Läsning av såväl popu-	A-	Lika	Repe-	Af-
onsdag	och	lära som vetenskapliga förtare	rit-	med	tition	ton-
torsdag			me-	före-	av	bön
fredag	skriv-		tik	gående	dagens	
lördag	ning	Följande söndags evangelium läses.				läsning
söndag		Redogörelse för predikan.				

Obs. 1. De lärjungar, som före sitt inträde i Apologist-(räkne-)klassen lärt något latin, böra akta på att de icke glömma vad de lärt, enär insikt i latin alltid medförer gagn, i vilken samhällsställning man än befinner sig.

2. Geodesien (lantmätarekonsten), som medförer stor nytta, bör praktiskt inövas företrädesvis sommartiden. En enda praktisk demonstration är nyttigare än många teoretiska anvisningar.

3. De kunnigare lärjungar i denna klass, vilka visa oförtröttat nit i att hjälpa och stödja de mindre kunniga i denna eller andra klasser, skola åtnjuta någon belöning ur skolkassan.

4. Mer än två år bör ingen dröja kvar i denna klass, utan var och en bör då välja ett visst levnadsyrke.

III. Etymologiklassen.

I denna klass inläres den latinska formläran noga ävensom de allmänna syntaktiska reglerna, vilkas tillämpning visas i anslutning till den lästa texten. Man anlitar därvid sentenserna, söndagsevangelierna ävensom *Orbis pictus*, vilken här noggrant inläres, dock så, att sådant, som förefaller vara för svårt för lärjungarna, uppskjutes till Syntaxklassen.

	kl. 5 och kl. 6	kl. 7	kl. 8	kl. 9	
måndag	Sedan den föresatta läxan blivit uppläst, gives och förklaras en ny med tillagda exempel	—	—	Fortsatt läsning i <i>Orbis pictus</i> med översättning till svenska av de däri förekommande samtalen	
tisdag	—	—	—	—	
onsdag	Repeteras utantill det som givits till läxa under de två föregående dagarna	—	—	—	
torsdag	Lika som måndag	—	—	—	
fredag	och tisdag	—	—	—	
lördag	Hela veckans lektioner repeteras.				
söndag	Jämte psalmbok skall latinsk evangeliebok medföras till gudstjänsten.				
	kl. 12	kl. 1	kl. 2	kl. 3	kl. 4
måndag	kor. o.	Välskrivning.	Fort-satt läsning	Förberdelse till följande timmar.	Repetition av det som lästs kl. 9 och kl. 2.
tisdag	fig. s.	Disputationsövning.	—	—	—
onsdag	sång	—	—	—	—
torsdag	sång	Välskrivning.	—	—	—
fredag	sång	—	—	—	—
lördag	Sång. Följande dags evangelium förklaras.				
söndag	För dagens predikan redogöre lärjungarna efter förmåga.				

Obs. 1. Lärarna i tredje och fjärde klasserna böra göra all sin flit för att just i dessa klasser grundlägga kunskapen i latin med hänsyn till både regler och ordförråd.

2. Vid texternas resolution är det av största nytta att alltid uppvisa ordens härledning från primitiva samt att i mån av lärjungarnas fattningsförmåga angiva de av detta primitivum härledda och sammansatta orden enligt den metod, som anvisas i *Sylloge vocum latinarum*.

IV. Syntax- och prosodiklassen.

I denna klass skall noggrann undervisning givas i syntax, såväl i syntaxis regularis och figurativa som i syntaxis ornata. Likaså i prosodi. *Orbis pictus* skall här repeteras och undervisning ske i de av *Helvicus* samlade *Colloquia*, särskilt i dem som hämtats från Erasmus. Läsning av *Catos Disticha* påbörjas. Sedan detta noggrant inhämtats, kunna lärjungarna såsom en rekreation få läsa paradigmerna för deklination och konjugation av grekiska språket med tillämpning av dessa regler på valda stycken av Nya testamentet.

	kl. 5	kl. 6	kl. 7	kl. 8	kl. 9
måndag och tisdag	Sedan lärjungarna redogjort för de dem föresatta uppgifterna, framställas poga alla syntaxens regler och belysas genom exempel ur <i>Colloquia</i> . Efter avslutning därav framställas prosodikens regler och tydliggöras genom <i>Catos Disticha</i> .	—	—	—	Lärjungarna övas efter sin fattningsförmåga flitigt i översättning till modersmålet samt i imitation och komposition.
onsdag	Det under de föregående två dagarna genomgångna repeteras.	—	—	—	—
torsdag	Detsamma som på måndagen	—	—	—	—
fredag	och på tisdagen.	—	—	—	—
lördag	De två föregående dagarnas och hela veckans lektioner repeteras.	—	—	—	Följ. dags evang. förklaras.
söndag	Till kyrkan skola eleverna medföra evangelierna på latin och grekiska.				
	kl. 12	kl. 1	kl. 2	kl. 3	kl. 4
måndag	Sång-undervisning eller fortsatt arbete med imitationsövningar	Undervisning i de fyra räknesätten och regula de tri av apologisten, ävensom något ur <i>Computus ecclesiasticus</i> .	Efter repetition av <i>Orbis pictus</i> fortsättes i <i>Colloquia</i> och i <i>Catos Disticha</i> .	Förberedelse till nästa timme.	Det som framställts kl. 2 inskärpes ytterligare. Härledning av derivata och composita ur primitiva.
och tisdag	Sång	—	—	—	—
onsdag	Sång	—	—	—	—
torsdag	Lika som måndag	—	—	—	—
fredag	och tisdag	—	—	—	—
lördag	Sång	—	—	—	—
söndag	Evangeliet läses på grekiska och latin. Redogörelse för predikan.				

V. *Rektors- och logik-klassen.*

I denna klass finnas två avdelningar.

a) I den *nedre avdelningen* omfattar undervisningen retorik, epistolik, grekiska grammatikens regler, Ciceros Brev i urval, Terentius, Cornelius Nepos — allt successivt. Vidare Nya testamentet på grekiska och Loci communes theologici.

I denna nedre avdelning bestrides undervisningen av konrektor.

	kl. 5	kl. 6	kl. 7	kl. 8	kl. 9
måndag och tisdag	Retorik och, när denna avslutats, epistolik. De belysas genom exempel från den författare som läses kl. 4 e.m.		Gudstjänsten be- vistas	—	Övningar i översättning, imitation och composition.
onsdag		Redogörelse för det som har meddelats de två föregående dagarna.			
torsdag och fredag		Lika med månd. och torsd. Dessutom grekisk grammatik med exempel hämtade från det kap. i nya testamentet som läses kl. 1 e.m.			
lördag		Examineras i hela veckans lektioner.			
söndag		Samling i kyrkan; evangeliebok på grekiska medföres.			

	kl. 12	kl. 1	kl. 2	kl. 3	kl. 4
måndag och tisdag	Förberedelse till följande timme genom repetition av föregående läsdags och överläsning av dagens lexa.	Metodisk resolution av Nya testamentet början.	Förklaring av loci communes theologici.	Förberedelse till följande timme genom repetition av det som genomgått och överläsning av nytt i den författare som läses.	Explication av Terentius, Ciceros epistlar och Cornelius Nepos successivt efter lärjungarnas förmåga.
onsdag	Sång och disputationsövning.				
torsdag	Lika som måndag och tisd.	Nya testamentet.	Loci communes theologici.	Lika som måndagar och tisdagar.	
fredag	Sång. Evangeliet läses på grekiska.				
lördag					
söndag	Redogörelse för predikan.				

Kl. 1 skall konrektor undervisa både nedre och övre avdelningens lärjungar i Nya testamentet på grekiska med beräkning att fullständigt medhinna det på två läsår. Han skall fortgå från början till slutet, oavsett att lärjungar från fjärde klassen under de två åren uppflyttas i denna klass.

b) I den *övre avdelningen* omfattar undervisningen logik, retorik, loci communes theologici, Nya testamentet på grekiska, Severus Sulpitius även som Ciceros tal i urval.

I den övre avdelningen bestrides undervisningen av rektor. Läsoordningen är följande.

	kl. 5	kl. 6	kl. 7	kl. 8	kl. 9
måndag	Logikens regler framställas men utan vidlyftighet och inveckling. Därefter retorik i största korthet.		Gudstjänsten be- vistas.	—	Lärjungarna övas i kompositionsarbeten på modersmålet även i att med förändrade ord
tisdag	Redogörelse för de två föreg. dagarnas lektioner.			—	återgiva en latinsk text. Även
onsdag	Logik och retorik såsom måndag och tisdag.				sysselsätts de med korta övningsuppgifter i grekiska.
torsdag	Repetition av veckans lektioner.				
fredag					
lördag					
söndag					Nya testamentet på grekiska medföres till gudstjänsten.

	kl. 12	kl. 1	kl. 2	kl. 3	kl. 4
måndag och tisdag	Lika som nedre avdelningen.	Fortsatt resolution av Nya testamentet.	Loci communes theologici.	Beredelse till följande timme.	Severus Sulpitius och valda tal av Cicero.
onsdag	Sång, disputationsövning.				
torsdag	Lika som nedre avdelningen.	Lika som månd. och tisd.	Flitigt inlärande av loci theologici	Beredelse till följande timme.	Lika som måndag, Sulpitius och Ciceros tal.
fredag					
lördag					
söndag			Förklaring av söndagens evangelium och epistel.		
			Redogörelse för predikan.		

På samma sätt som konrektor kl. 1 skall rektor kl. 2 ensam för båda avdelningarna förklara loci communis theologici med så avpassad utförlighet, att de kunna avslutas inom ett och ett halvt år. Kl. 4 e.m. skola både rektor och konrektor undervisa.

Det åligger ävenledes rektor att tillse, på vad sätt var och en av lärarna fullgör sina skyldigheter och ställer sig till efter rättelse, vad här ovan förordnats och vad vidare föreskrives i följande.

Nödiga erinringar.

1. Man måste tillse, att skoluret icke visar orätt, så att därigenom både lärare och lärjungar missledas. Även inom skolbyggnaden bör ett timglas finnas, som anger icke blott hela utan även halva och fjärdedels-timmar.

2. Vid sin ankomst till skolan på morgnarna böra lärjungarna falla på knä och var för sig göra bön. Kl. 10 läses ett kapitel i bibeln, företrädesvis på modersmålet och med angivande både före och efter uppläsningen av kapitlets huvudinnehåll, varför lärjungarna följande dag före läsningen av nästa kapitel skola lämna redogörelse. Kl. 5 hålles, innan lärjungarna lämna skolan, gemensam andaktsstund med psalmsång och en kort bön.

3. Lärarna skola inställa sig på bestämd tid. Om lärjungarna komma för sent, böra de förra allvarligen förehålla dem detta. Lärjungarna få icke kvarhållas i skolan utöver den bestämda tiden. Om en lärare är hindrad av andra göromål, kan han med rektors tillstånd sätta en vikarie i sitt ställe.

4. Vid ankomsten till skolan på morgnarna skola lärjungarna genast uppläsa den läxa, som föregående afton föresatts dem och noga förklarats. Denna bör likasom i allmänhet läxorna (jfr I § 9 c) vara lagom avpassad, så att lärjungarna kunna inlära den med nytta och nöje. De som befinnas vara tröga, skola få förmaning att blygas och befallning att sitta ned och bättre lära sig sin läxa. De som ofta göra sig skyldiga till lättja, skola agas. Efter uppläsningen gives en ny läxa.

5. De läxor, som föresättas lärjungarna, böra vara lämade efter deras fattningsförmåga och noga för dem förklarats, så att de lära sig dem utantill med munterhet och icke av fruktan för stryk (se I § 11 a) samt behålla dem i friskt minne.

6. Ty en förständig lärare må icke låta lärjungarnas minne ligga slappt och obegagnat, men han bör icke heller plåga det genom en mängd onyttiga uppgifter. De grammatiska reglerna, fullt belysta genom exempel — reglerna böra nämligen alltid sättas i sammanhang med den lästa texten — skola i allmänhet läras utantill, likasom de författares arbeten, ur vilka lärjungarna skola efter en viss metod inlära språkens ordförråd, samt de särskilt märkliga ställen, som möta hos varje läst auktor. Beträffande allt övrigt bör detta, om det blott är rätt uppfattat, lätteligen kunna utredas genom förståndsfrågor.

7. De författare och läxor, som äro föreskrivna, måste förklarats och inhämtas i rätt följd och bestämd ordning. Ty beträffande allt detta men i synnerhet beträffande de grundläggande insikter, som äro nödvändiga för att förstå allt övrigt, böra förständiga lärare se till, att icke luckor uppstå i lärjungarnas insikter, därigenom att en del förbigås eller icke rätt förstås. Genom frågor till en och annan lärjunge omedelbart efter de givna förklaringsarna må läraren pröva, huru hans undervisning blivit uppfattad.

8. Man bör se till, att lärjungar icke flyttas från lägre till högre klass förr, än de noga lärt sig det, som bör inhämtas i den lägre klassen, och fått en försmak av det, som meddelas i den högre klass, som de sträva att komma till.

9. Sådana lärjungar, som hava trög fattningsförmåga, bör man, om de äro redliga och flitiga, hava fördrag med och understödja, men om de äro försumliga, bör man tillråda dem att vända sin håg från studierna och välja en annan levnadsväg. De, som äro lastbara och oaktat erhållen varning framhärda i sina laster, böra avlägsnas från skolan, så att de icke genom sitt umgänge och sina dåliga seder må fördärva sina medlärjungar.

10. Förständiga lärare böra undvika att förändra den metod, som deras företrädare använt, om denna är god. De böra ock tillse, att varje lärjunge har den anbefallda läroboken i ett väl tryckt exemplar och en egen bok, icke en, som han har till låns, ävensom att lärjungen icke avhänder sig en lärobok, som blivit genomläst, utan behåller den. Ty en lärjunge behöver ofta gå tillbaka till en begagnad lärobok, som han har lokalminne av.

11. Kl. 12 hållas sångövningar. Men de lärjungar, som lärt sig koral-sång men icke hava så god röst, att de kunna övas i figurativ sång, må i stället

under denna timme förbereda sig på det, som skall behandlas i lektionen kl. 1 e.m. Ty det är av stor nytta för lärjungarna, om de före lärarens förklaring av en auktor eller en text själva uppmärksamt läsa den för att försöka, huru pass de kunna förstå den. Om de så gjort, skola de höra på mera uppmärksamt och strax repetera det lästa, för att det må bättre fästa sig i minnet.

12. Varje onsdag kl. 1 e.m. skall en vänskaplig disputationsövning hållas mellan de lärjungar, som höra till samma klass. Så t.ex. skola de i *etymologiklassen* uppsöka svårare och ovanligare ord och såsom opponenter mot en av lärjungarna, som är respondent, framställa frågor till denne, vad ordet har för genus, om det är primitivt eller härlett (*species*), om det är enkelt eller sammansatt (*figura*), t.ex. *adamas*, *duellum*, eller verb sådana som *adipiscop*, *amicio*. I *syntaxklassen* böra de söka reda på mera sällsynta konstruktioner t.ex. *Flores inscripti nomina regum*, även upplösta (till prosa förändrade) verser t.ex. *Erat unus presbyter qui habebat binos gnatos*. I *retorik- och logikklassen* skola ämnen icke fattas till opposition och disputation.

13. På sön- och högtidsdagar skola förutom psalmböcker medföras av lärjungar i etymologiklassen evangeliebok på latin, av lärjungar i syntaxklassen evangeliebok på latin och grekiska, av lärjungarna i rektorsklassen nya testamentet på grekiska. På söckendagarna böra de i skolan föreskrivna lektionerna icke anses viktigare än den ordinarie gudstjänsten i kyrkan utan sättas efter denna. Och varje lärare bör besinna, att det är hans plikt att sorgfälligt giva akt på huru lärjungarna uppföra sig under gudstjänsten och huru de efter gudstjänstens slut var efter sin förmåga göra reda för dagens predikan. Ty icke blott i kunskaper utan även i seder och gudsfruktan böra lärjungarna göra framsteg.

14. Privatlärarna för sådana lärjungar, vilkas föräldrar icke själva kunna leda sina söners studier, böra hava klart för sig, att de föreskrifter, som givas i denna för stiftet gällande undervisningsordning, måste tillämpas också i den privata undervisningen. Och för att själva undgå klander böra de hemställa till sina lärjungars föräldrar att anställa en Inspector över deras söners studier.

15. De lektorer, som genom konungens frikostiga välvilja komma att anställas såsom lärare vid skolorna, böra få sig anvisade såväl ordinarie som extraordinarie timmar för att undervisa sådana lärjungar, som till någon del inhämtat skolans föreskrivna ordinarie lärokurser. Och för att lärjungarna skola komma till akademien mera mogna för akademiska studier, skola dessa av lektorer undervisas i filosofien i allmänhet, i fysik, i praktisk filosofi, i Florus och Justinus successivt samt i hebreiska språket. Och de böra icke få avgå från skolan förr, än de inhämtat de i denna undervisningsordning föreskrivna kurserna, dock kortfattade och med hänsyn till ungdomens fattningsförmåga.

16. För att lärjungarna skola kunna genom socknegång insamla bidrag till sitt uppehälle, gives fyra veckors ledighet vid mikaelsmessan och likaså

vid julhögtiden, men vid påsk och pingst skall ledigheten icke omfatta så lång tid. Under rötmanaden gives åter 4 veckors ledighet. Men även under dessa högtider och ferier skola uppgifter till självstudier givas lärjungarna, som vid sin återkomst till läroverket skola redogöra för dessa. Uppgifterna skola antingen hämtas ur några förut genomgångna kurser eller utgöras av något nytt, som lärjungarna med nöje kunna läsa, t.ex. Erasmus De civilitate morum puerilium, Bellum grammaticale, Aesopi fabler på grekiska och latin, Ciceros Paradoxa, Seidelii Portula m.fl. avhandlingar, som pläga av flitiga lärjungar läsas med både nytta och nöje. — De lärjungar, som dröja borta utöver den bestämda dagen, skola, allt efter som de komma tillbaka tidigare eller senare, erhålla en högre eller lägre plats inom klassen.

NOTER TILL NYTRYCKET AV GEZELII STADGA.

Följande personuppgifter etc. ha sammanställts av översättaren rektor C. A. Brolén. Till avdelningen

III:I:b »Donatus», en latinsk grammatik, under hela medeltiden den viktigaste hjälpreddan vid denna undervisning, är uppkallad efter *Aelius Donatus*, en romersk grammatiker omkr. 350 e.Kr.

Orbis pictus, världen i bilder, en skolbok, först utgiven av J. A. Comenius 1657, utkom med svensk översättning i Åbo 1680.

Aureae Sententiae ex S. Biblii variisque auctoribus selectae, tryckt i Åbo 1671.

II. *Martin Geier* (Geyer) (1614—1680), professor i Leipzig, hovpredikant i Dresden, har författat en mängd uppbyggelseböcker. Hans 43 *Betraktelser om den allseende Gudens allestädes Närvaro* översattes av Johannes Gezelius den yngre, Åbo 1676.

III. *Vocum Latinarum Sylloge*, in qua Primitivis subjiciantur ex iisdem Derivata et Composita, utgavs av Johannes Gezelius i Åbo 1678. Ny upplaga 1688.

IV. *Christophori Helvici Familiaria Colloquia* ex Erasmo Roterodamo, Ludovico Vive et Schottenio selecta utgavs av J. Gezelius för Finlands skolor. Åbo 1668.

Catonis Disticha är en redan på 300-talet e.Kr. förekommande, godtyckligt Cato den äldre tillskriven samling av 164 latinska tänkespråk, vart och ett bestående av två hexametrar. Den utgavs för Finlands skolor av J. Gezelius, Åbo 1669. Nya upplagor 1685 och 1698.

V. *Matthiae Hafenerferri: Synopsis locorum theologicorum*; tryckt i Strengnäs 1650.

Severi Sulpicii *Historiae sacrae libri duo* utgavs av Joh. Gezelius, Åbo 1669.

Nådiga erinringar. 16. Av Erasmi nämnda bok utgavs en upplaga (på latin, svenska, tyska och finska) i Åbo 1665.

En upplaga av den grammatiska läroboken *Bellum grammaticale* utgavs av Eric Holstenius, rektor i Västerås, 1622; ny upplaga av biskop J. Gezelius, Åbo 1669.

Av Caspar Seidels *Portula linguae latinae* utkom en upplaga i Åbo 1671.

Björneborgs läroverk.

NOTISER OM OCH MINNEN FRÅN TIDEN 1641—1835.

Av Rektor C. F. Nordlund, Björneborg.

Träffar man någon gång under vandrigen genom lifvet på gamla skolkamrater, räcker vanligen sammanvaron icke länge, innan samtalet kommer att beröra de gemensamma och enskilda hågkomsterna från skoltiden. När man engång kommit rätt i farten, framdyker det ena minnet efter det andra ur Lethes böljor, och så framskrider tiden snabbt och angenämt.

Hågkomsterna ifrån skolan återkalla en tid af friskt och hurtigt samlif med jämnåriga kamrater, visserligen ofta stördt och grumladt af en intim beröring med gamla skolans fruktansvärda buse »Mäster Erik», men snart åter bragt till jämvigt vid tanken på de sköna, lediga onsdags och lördags eftermiddagarna samt ofta återkommande ferier och lofstunder med deras gemensamma lekar och tidsfördrif utom hus.

Detta intresse bevisar bland annat att den gamla skolan, trots sina förnämligast materiella brister, hade sina företräden, som ej blott nutidens skollagstiftare borde allvarligt begrunda, utan äfven vår tids normalt skolade, men något blaserade skolungdom beakta. Författaren tror sig med följande skildringar lämna ett litet bidrag till den gamla skolans och därmed vår kulturs historia. De afse speciellt skolan i Björneborg, en af de äldsta skolorter på Finlands västkust, och grunda sig dels på historiska notiser, hemtade från spridda håll, dels på muntliga traditioner meddelade af författarens fader, dels också på hvad förf. själf upplefvat under sin skoltid åren 1832—35.

I. *Ett skolhus för hundrafemtio år tillbaka [1740-talet].*

Den som nu för tiden inträder i våra palatslika lärovärkshus och ser de spatiösa korridorerna, de stora och luftiga klassrummen, de ståtliga fest- och gymnastiksalarna, de torra och vida lekplanerna, och den rika undervisningsmaterielen, kan ej hafva det aflägsnaste begrepp om skolrummets tarfliga utseende och utrustning i förra tider.

Den första trivialskolan i Björneborg blef inrättad den 15 April 1641, men man känner icke huru beskaffadt skolhuset varit, icke håller något

närmare om andra skolan rörande omständigheter, emedan skolans arkiv och bibliotek genom en besynnerlig ödets skickelse gått förlorade den 28 Juli 1719 vid Norrköpings plundring och brand, anstiftad af manskapet å den ryska galérflottan, som landstigit i närheten den 10 i samma månad.

År 1698 den 6 Juni förstörde en svår vådeld större delen af Björneborgs stad och resten uppbrann den 28 i samma månad. Trivialskolan måste nu flyttas till Raumo, där den fortfor att vara ända till 1717, då skolans värksamhet helt och hållet upphörde af den anledning att skolans rektor Georgius Stålberg följde bispnen Gezelii den yngres och andra embetsmäns exempel, i det han flyktade öfver till Sverige samt hamnade i Norrköping med skolans och eget pick och pack.

Staden Björneborg hade emellertid, för att återfå sin skola, bygt och iordningstält ett hus för skolans räkning åtminstone redan 1712. Ty antecknad är i skolans matrikel att ryssarne användt skolhuset som lasarett (nosocomium erat russorum) åren 1713—1717.

De styrande ryska myndigheterna i landet hade emellertid bemyndigat kyrkoherden i Somero Jakob Ritz att i egenskap af domprost öfvertaga ledningen af kyrkan och skolan, som, likt redlösa farkoster, vräktes hit och dit på tidens stormande haf. Ritz förordnade 1717 en »studiosus» Mikael Polviander till t.f. rektor för Björneborgs skola och till hans efterträdare Claudius Renner (1721—1731.) Skolans värksamhet vidtog sålunda åter under lyckligare auspici. ehuru märkeligt är att räkenskaper och dokumenter förefinnas först ifrån år 1724.

Af förhandenvarande dokumenter kan man finna att skolhuset utgjordes af ett enda rum med förstuga och vedbod på hvardere sida däraf. Klasserna voro fyra: *alphabetica* eller *apologist*-klassen till höger, samt till venster närmast dörren *donastistica* eller *etymologica*, därefter *syntactica* och öfverst *rhetorica et logica*, sednare kallad *rektors* och *konrektors*klass, som var skild från de lägre regionerna genom ett högt skrank af trä. De sistnämnda voro äfven skilda från hvarandra genom lägre afbalkningar.

Bänkarne voro af primitivaste slag, simpla plankor fastslagna vid väldiga träkubbar. Det är ej ens säkert huruvida plankorna voro hyflade; åtminstone lämna räkenskaperna, som annars ofta förlora sig i små detaljer, ingen upplysning härom.

Väggarne, som voro otapetserade och omålade, måste ursprungligen hafva varit uppförda af mycket dåligt virke; ty det hände rätt ofta att de buktade sig än inåt än utåt och måste bindas med grofva järnstänger eller på annat sätt uppstöttnas. Häraf blef följderna att äfven fönsterrutorna, som voro insatta i blybågar, ofta brusto.

Äfven golfven och de stora öppna spisarne behöfde ständig reparation. Taket var belagdt med torf, hvilket också föranledde oförutsedda olägenheter, såsom t.ex. en vacker dag, då vid ett häftigt slagregn vattnet strömmade in just öfver *etymologica*, så att lektionen måste afbrytas.

För att afhjelpa sådana olägenheter behöfvas i våra tider många vidlyftiga omgångar och lång tidsutdräkt. I förra tider aflopp det helt annorlunda. Vid sistnämnda afbrott i läsningen fick klassen tillsägelse att anskaffa torf ifrån närmaste gräslinda i och för takets reparation.

Nu stod glädjen högt upp i tak. Man anskaffade i hast spadar och hackor och begaf sig i upprymd stämning ut på fältet med *Jakob Passi* i spetsen. Inom dagens lopp var taket genom allas förenade bemödanden i fullgiltigt skick, och läsningen kunde i vanlig ordning fortsättas följande dag.

Denne *Jakob Passi*, som alltjämt paraderar i räkenskaperna och ofta får heta »gamla Passi», är en märkelig företelse genom sin mångsidiga begåfning. I dag uppträder *Passi* som taktäckare, en annan dag som snickare, murare eller timmerman, följande gång som målare, glasmästare eller smed.

Det är därför också mycket sannolikt att *Passi* varit med om eller måhända själen i den säkert välbehöfliga rensningen af skolhuset efter ryssarnes aftåg. Men *Passi* var gammal och maskineriet till följe däraf något trögt att komma riktigt i farten. Det var därför nödvändigt att vid början och under loppet af arbetet smörja gängorna med en kanna dubbelöl. »En kanna öl för gamla *Passi*» är den stående formeln i räkenskaperna: *Passi* och dubbelölet följas troget åt i räkenskaperna, liksom vid arbetet.

Efter denna lilla episod skola vi göra ett titt-in bakom det höga skranket i det allra heligaste, där *rhetorica et logica trona*. Måhända gjorde man det med större respekt, om man ej visste att *rhetorica* representerades i skolan af lilla *Vossius* och *logica* af den ännu tunnare *Plenning*.

Här se vi i fonden en respektabel kateder i tvänne afdelningar, framför denna ett stort bord och en trästol för lärarens räkning, till venster klassens bänkar, som se något slätare ut än i de lägre klasserna, samt till höger ett skåp för skolans arkiv samt för jord- och himmelsgloberna, äfvensom en öppen hylla för skolans få böcker.

Då rektor *Georgius Stålberg* ifrån Raumo flydde öfver till Sverige följde skolans bibliotek med, men hade den synnerliga oturen att gå förloradt just genom ryssarne, för hvilka man trodde sig ha funnit det säkraste skydd bortom hafvet. Af hela arkivet räddades blott fem böcker, som slutligen hamnade på hemmets strand. Om egande rätten till en af dessa böcker, en vacker psalmbok med sångnoter, fördes en formlig strid mellan skolan och magistraten.

Utänför skolhuset, dock därmed sammanbyggd, stod en liten koja, också den med tak af torf. Detta var *prubban*, den tidens carcer. (*J. Ihre* i sitt *glossarium* förklarar att *prubba* betyder ett carcer honestior, dit scholares och andra slika inmanas för förseelser mot god ordning och att namnet förekommer i gamla kyrko-ordningen samt att det sannolikt härledes af latinska ordet *proba*.)

Prubban hade hvarken golf eller fönster, icke håller någon bänk att ligga eller sitta uppå. I förra tider lär *prubban* dock blifvit då och då begagnad.

Ty i skolordningen, som vid skolårets början upplästes, upptogs bland straffen för större förseelser som oftast detta: »skall få ris på bara kroppen och sättas i prubban». Skäl är att antaga att då prubban fick gäster den äfven för desses emottagande förseddes med lämpliga inventarier.

II. Hundra år därefter.

I detta torftiga hus med dess kläna resurser i undervisningsväg fortsatte nu skolan sin tysta värksamhet ostörd af yttre förhållanden till 10 Juni 1801, då skolhuset gick upp i lågor jämte större delen af staden.

Då staden på inga villkor ville låta sin skola flyttas till annan ort, såsom man föreslagit, började läsningen om hösten i kyrkan, som lyckligtvis förskonats af lågorna. Så fortgick det hela vintern. Man kan lätteligen föreställa sig hvilka lidanden skolungdomen härunder måste utstå i den kalla kyrkan. Slutligen förflyttades skolan till rådhuset och därifrån åter till kyrkan under kriget 1808, då den för skolan upplåtna lokalen användes som lasarett. Sedan förhyrdes för skolans räkning privata lokaler, tills ett nytt skolhus omsider blef färdigt och högtidligen invigs den 15 Oktober 1812.

Detta nya skolhus, som ej fick kvarstå längre än 40 år, var uppfördt af tegel och täkt med holländska taktegel, samt förededde till det yttre en ganska ståtlig anblick. Men till det inre skilde det sig, om man undantager det vida större utrymmet och det höga hvälfda taket, icke synnerligen mycket ifrån det nedbrunna huset, som synes hafva tagits till modell.

När man inträdde i förstugan, hade man till venster en vedbod och till höger uppgång till en läktare, där fruntimmer plögade taga plats vid examina och andra högtidliga tillfällen. Fonden af den stora skolsalen upptogs af ett mindre rum, den s.k. skolkammaren, som på hvardera sidan om sig bildade större nischer. Ifrån den venstra af dessa ledde en dörr till prubban, ett mörkt rum utan golf, och från den högra uppsteg man till ett vindsrum, som innehöll skolans numera betydligt ökade bibliotek och arkiv samt naturalhistoriska samlingar, hvilka sistnämnda under förf:s skoltid utgjordes af ett fullständigt herbarium, ett mineraliekabinett och en liten myntsamling.

Utmed väggarna stodo pulpeter i fortlöpande sträcka, och andra pulpeter i motsatt riktning skilde klasserna ifrån hvarandra. Klasserna voro placerade på samma sätt som i den äldre skollokalen, men skranket, som afskilde rummets öfra hälft, äfvensom afbalkningarna mellan klasserna funnos icke i det nya huset. Katedern stod i fonden mot väggen af skolkammaren.

För öfrigt fanns i skolrummet inga andra möbel än ett större skåp för skolans glober, som voro ovanligt stora, omkring en aln i diameter, samt försedda med alla nödiga tillbehör för upplösandet af sådana problem, som förekommo i den då för tiden begagnade globläran af N. G. Schultén (Stockholm 1798); på sednare tider tillkom ett väggur jämte då förtiden brukligt mycket högt fodral eller skåp. Invid dörren stodo två väldiga kakelugnar,

som eldades med oklabbad björkved. Pulpeterna voro målade, men icke bänkarne; dessa voro fasta, och saknade ryggstöd. I hvarje klass fanns ett större bord med låda, där »Mäster Erik» logerade, samt en länstol för lärarne.

Ofvan omtalade naturalhistoriska samlingar, där under min skoltid, märkvärdigt nog, representanter af djurriket saknades med undantag af en och annan uppstoppad uggle, voro ett värk af den förtjänstfulle rektorn Fredrik Reinh. Brander (1760—1791.) Han hade äfven författat en lärobok, på svenska språket: *Naturens trenne riken*, som säkert fullständigt lästes under författarens rektorat. Under min skoltid lästes och omlästes idkeligen endast den korta inledningen på omkring femton sidor, som slutades med detta något besynnerliga motto: »verlden ser hellre på sin guldklimp än på guldets skapare. — Högström». Dessa ord skulle alltid framsägas i sammanhang med den inledande texten för gamle rektor Johnsson. I ifvern följde då alltid Högström med och mången skolaris har säkert de första tiderna egnat sin obetingade beundran åt guldets skapare Högström.

Hvad mineraliekabinettet beträffar, måste det i tiden varit ovanligt rikhaltigt att dömma af det stora skåp, i hvilket mineralierna förvarades. Men på senare tider såg man i facken blott vanliga gråstenar ditsatta af okynniga elever, som lyckats på olofliga vägar praktisera sig i rummet och borttagit mineralierna.

I slutet af 1700 talet hade en realistisk anda litet uppfriskat den tunga klassiska luften i skolan, på samma tid som äfven professorerna i ekonomi och naturkunnighet å sin sida sökte att »vädra» högskolans i Åbo unkna lärosalar. Skolan hade också i ekonomidocenten Joh. Kraftman (1748—1755) en af sina värksamaste ledare, och det är just han, som kan anses som grundläggare af denna realistiska riktning.

Denna realism skulle vara blott en förbiilande fläkt. Efter Brander intages rektorsplatsen af förre Upsala adjunkten Henr. Vallenborg (1791—1804) och Karl Fredrik Johnsson (1804—1839), med hvilka den något tillbakasatta klassiciteten åter intager högsätet.

III. Huru eleverna i förra tider intogos i skolan.

Elever emottogos visserligen redan i höstterminens början, men ansågos tillsvidare blott som novitier eller aspiranter, antagna på prof. Denna prof-tid utgjorde ett halft år, efter hvars förlopp den högtidliga intagningen skedde S:t Gregorii dag, den 12 Mars.

De besynnerliga ceremonierna härvid utgjorde så att säga en inledning till de ännu besynnerligare depositionsceremonierna, hvarmed de unga Beani (= gulnäbbarne) intogos i Akademin i Åbo. En högst intressant skildring härom läses i Jak. Grots kalender, som utgafs till universitetets i Helsingfors jubelfest år 1840.

De unga aspiranterne, som kallades gregorianer, samlade sig nämnde dag, åtföljda af sina föräldrar, hos skolans rektor, där en hvar af eleverne ikläddes hvit kåpa samt fick en krans om hufvudet och en målad käpp i handen. Sedan toiletten blifvit gjord, uppstälde man sig i led och vandrade i högtidlig procession till skolhuset. Gregorianerne fingo stanna i förstugan.

De äldre eleverne voro därförinnan församlade i skolhuset. En af dem förestälde biskop och hade iklädt sig de biskopliga attributerna; kåpan, tiaren och kräklän. Gregorianerne föllo turvis på knä på tröskeln för bispén, som därunder läste en latinsk bön.

Sedan bispén fullgjort sitt åliggande, framträdde en annan elev, som förestälde en prost, klädd i mess-skjorta och bärande i handen en liten hammare, hvarmed han knackar samtliga gregorianer trenne gånger i hufvudet, därvid framsägande några bestämda latinska ord, som troligen antydde tomheten i hjärnan och huru denna kunde afhjelpas i treenighetens namn.

Nu först fingo gregorianerne stiga in i skolrummet; men de skulle stanna närmast dörren, medan rektorn uppträder i katedern och håller en latinsk oration, efter hvars avslutande han anvisar hvarje gregorian dess bestämda plats i klassen.

Sedan denna ceremoni försiggått, uppstälde man sig åter i led, och hela skolan följde nu med i högtidlig procession till den närbelägna kyrkan under afsjungande af en latinsk hymn. I denna anropades Guds bistånd och Kristi namn.

Här vår ungdom må Sig till fromma lära
Greklands språk i grund, Romas likaledes;
Lära framför allt Tron att heligt vörda,
Kristus vår herre

Denna skola sår Vettets frön i jorden.
Växa skall från dem Engång frodig ungskog.
När den mognad nått, Skall den kraftigt främja
Sveriges välmakt.

I kyrkan intager enhvar sin plats och en kortare bön hålles, hvarefter gregorianerne med sina föräldrar samlas hos rektor till gästabud, dock icke på rektors, utan på föräldrarnas konto.

IV. Den vanliga dagordningen på 1830-talet.

Ännu de första åren af innevarande sekel samlades ungdomen i skolan kl. 5 om morgonen, sedan apologisklassens elever, eller »skrifvaristerne» såsom de vanligen kallades, därförinnan eldat och städat huset. Första timmen användes till öfningar i koralsång och själfva läsningen begynte kl. 6. Men

på 1830 talet hade skolan en vaktmästare, som dock var synlig endast om morgnarna, och man samlades kl. 7 utan föregående sångöfningar.

Vi skola börja med lördags middag, då veckans arbete med bön avslutats. Gossarne rusa med fröjd till sina kvarter, men rektoristerne göra sig ingen hast. Här skall försiggå en viktig handling: ombyte af Ostiarus.

Till denna befattning, som gick i tur mellan rektoristerne, hörde åliggandet att vara skolans öfvercensor och att i sådan egenskap med riset i handen gravitetiskt vandra af och an i skolhuset under inväntan af lärarens ankomst samt att »torfva till», om någon förhöll sig oskickligt.

Rektoristerne brukade, såsom sagdt, efter slutad veckoläsning församla sig i skolkammaren, där helt säkert någonting mysteriöst förehafves, enär dörrarne då omsorgsfullt stängas. I början af min skoltid kom en med fiskaliska anlag utrustad konrektor underfund med mysterierna; i kammarens kakelugn fann han en kvarglömd stopsflaska, som tydligen innehållit aqua vitae.

Konrektor förde triumferande flaskan till rektor J., som vid sakens anmälande blott vemodigt utbrast: »nog ha di tackå alltid», utan att göra vidare affär af saken. Dessa 25-åringar, af hvilka många buro respektabelt kindskägg, brukade således hålla ett litet installationskalas i allsköns tysthet. Sådant upphörde naturligtvis med detsamma yngre elever kommo till högsta klassen.

Söndags morgon kl. 9 samlade sig alla gossar i skolan. Snart höres en klingande röst ifrån dörren utropa: »prima vice singuli, första gången ringer di.» Det är clavarius, en af eleverne i apologisklassen, som eger öppna dörren för lärarne och skolans öfriga »honoratiores», samt noga gifva akt på tiden.

Efter en kvart timme höres åter: »secunda vice singuli, andra gången ringer di», och ytterligare efter en stund: »tertia vice singuli, tredje gången ringer di», hvarpå alla rusa till den närbelägna kyrkan. De lägre klasserna intaga sina platser på hvardera sidan om altaret under uppsikt af en lärare, de högre åter å en läktare på ena sidan af altaret, alldeles på egen hand.

Dessa sistnämnda utse ett par protokollister för att noga anteckna ämnet för predikan och däri förekommande moment, medan de öfriga ofta nog öfverlemna sig åt diverse nöjen, såsom att inrista sina namn på bänkarna och väggarna o.a.d.

Det var skolungdomen, som upprätthöll kyrkosången under den glest besökta svenska gudstjänsten, så framt den icke, såsom någongång hände, strejkade. Detta hade till följd nära nog kyrkoförargelse och en grundlig räfst följande dag i skolan, där den förgrymmade lille kantorn icke försummade att infinna sig för att anföra klagomål hos rektor.

Efter slutad gudstjänst samlades man åter i skolan till predikoförhör. De första åren af min skoltid skedde förhöret först kl. 3 efter middagen, hvilket var en nog tung börda och störing i söndagens glädje. Förändringen hälsades därför med största jubel.

Måndags morgon äro alla församlade. Klockan precis 7 höres en röst i dörren utropa: hora septima, och i samma ögonblick framträder en elev från hvarje klass och begifver sig att för resp. lärare »indicera:» »klockan är slagen». De återvända sedan till skolförstugan och invänta sista afdelningen af bönen, uppläsningen af ett kapitel ur bibeln, för att återvända till läraren med tillkännagifvande »kapitlet läses».

Knapt hafva indices aflägsnat sig, innan en spanskrörskäpp med väldig silfverknapp synes i dörren, åtföljd af en liten, mager och gråhårig gubbe. I fall det är kalt, är mannen insvept i en kapprock med mångfållad kort klaff och ståndkrage. Han bär antingen en hög hatt, den där »post varios casus», fått en och annan buckla, eller också vanlig klädesmössa med stor skärm. Hans vanliga dräkt var knäbyxor och en lång mörkblå vadmalsrock, sömmad på hemloftskullen af mästern i Härpö by, där gubben hade en ägenhet. På fötterna bar gubben s.k. Suvoroff-stöflar, och brukade aldrig galoscher.

Till gubbens utrustning hörde vidare en väldig silfversnusdosa och dess nödvändiga appendix, den blårutiga näsduken, som naturligtvis måndags morgon var i någorlunda presentabelt skick.

Gubben, som var en generalsnusare, brukade införa tre finger i den djupa dosan och ljudeligen indraga fångat i de af den väntade njutningen uppspärade näsborrarna. Snusarens njutning N:o 2, den framskridande snusfloden, hade gjort uppslagen på hans hvardagsrock dag efter dag alt mera »kraschenerade».

Snösmältningstiden om våren uppträdde gubben, jag vet ej af hvilken anledning, i en ljusgul gammal friskapprock af samma snitt som det vanliga öfverplagget. I detta plagg såg gubben ut som en veritabel kråkskrämma. Och vi gossar försummade aldrig att rifva trådar ifrån detta klassiska plagg, för att som minne fästa dem i knapphållet.

Denne gamle man var skolans högt vördade rektor, K. F. Johansson.

Sedan man hjälpt öfverplagget af gubben och han gjort sin välsignelse med hatten för ansiktet, hvilket gubben aldrig försummade vid inträdandet i skolrummet, uppträder han i katedern och bönen börjar med en psalmvers samt några böner, som i början af min skoltid framsjüngos, och slutas med uppläsningen af ett kapitel ur bibeln och ytterst åter en psalmvers.

Nu framträder ostiarien till katedern och anför de klagomål han har att göra i ett eller annat afseende. Delinqventerna framkallas och ransakning sker omedelbart, hvarefter de ådömda straffen genast tillämpas.

I vanliga fall var det stående utslaget: »ge an två kläbbor!» Men i svårare kasus vankades *tollo*, d.v.s. delinqventen måste nolens volens lägga sig öfver en bänk, fasthållen till händer och fötter af kamrater, och i denna förödmjukande ställning emottaga ostiariens väldiga slag.

Den, som då genast uppgaf ett väldigt klagoljud blef straxt befriad, men hördes intet sådant, kunde den annars milde gubben råka i riktig vrede och

yttra: »ge an tuhtigt, han har hårdt kynnelag», samt begagna hans värsta smådeord: »karbunlurjar» eller »långa drängar.»

Gossarnes goda lynne gentemot det svåra tollostraffet har alltifrån fordomtina gifvit sig luft i den bekanta grammatiseringen: nominativus: *tollo*; genitivus: *ge på*; dativus: *drag på*; accusativus: *aj aj!*; vocativus: *voj voj!*; ablativus: *ab hoc*, släpp opp!

En half timme har redan åtgått till dylika förberedelser och ändteligen börjas lektionen. Det gäller i öfversta klassen Benzeli Epitome theologica, som läses utantill jämte svensk öfversättning, hvilken ingår i ett särskildt häfte liksom också Dicta probantia, de från nya testamentet på grundspråket, också för utantälsning, och de från gamla testamentet på hebreiska, hvilka sistnämnda öfversättas och analyseras.

Som allt detta varit en nog svår uppgift att samvetsgrant kunna göra ifrån sig, arrangerade man saken helt naivt sålunda, att de, som sutto närmast katedern, fasthäftade lösa blad af samtliga texter vid denna, de lyckliga åter, som sutto på de följande bänkarne, på kamraternes ryggar. Den, som råkade ha sin plats just framför rektorn, var värst i klämman, i fall han ej råkade ha goda ögon.

På detta sätt gick lektionen alltid helt galant och utan anmärkning. Men hade någon skäl att tro, att det kunde gå illa, stälde han sig på gången och började under upprepade bugningar skrapa golvet med fötterna — såsom ungdomen i förra tider brukade vid hälsningar, — tills han genom en nick af läraren fick tillåtelse att gå ut. Lektionen fortgick nämligen utan uppehåll ända till kl. 9, då klavarien utropade sitt »hora nona.» Detta fortgående läsande och detta fotskrapande fortfor märkvärdigt nog ända till hösten 1847, då en af lärarne började med seden att göra 7 minuters uppehåll mellan läsetimmarne, hvarunder tillfälle gafs enhvar att utan vidare begifva sig ut.

Nu hade man en timmes ledighet och måste påskynda sina steg för att få sin frukost och hinna tillbaka till kl. 10. I boken har man knappast hunnit titta, men det gäller också blott lilla Plenning, som just ej kräfdes någon förberedelse. Vid tioslaget begifva sig åter indices med tillkännagifvande härom till vederbörande lärare. Lektionen afslutas kl. 11 utom för konrektors- och rektorsklass, som hade en räknetimme under apologistens ledning, hvilket inträffade tvänne gånger i veckan. Ifrån kl. 12—2 hade således dessa klasser tid att bereda sig på eftermiddagslektionen, som var ett pensum ifrån Justinus eller Curtius. Men som dessa auktorer betraktades som jämförelsevis lätta, var det sällsynt att någon bekymrade sig om öfverläsningen.

Eftermiddagens tre timmar, kl. 2—5, utgjorde gamla skolans största tunga, och denna ville skolstyrelsen, oaktadt alla bemödanden från lärarnes sida, icke aflyfta, så lätt det än låtit sig göra genom öfverflyttning af en timme till förmiddagen. Förändring häri skedde först efter införandet af 1843 års skolordning.

Förklarligt var det därför att gossarne under slappa lärares timmar hittade på utvägar att förkorta de långsamt framskridande timmarne genom diverse förlustelser. Sådana förlustelser florerade i synnerhet under höst- och vinter-eftermiddagarna, då skolans upplysning var så klen, att man ifrån rummets ena ända icke kunde skönja hvad som förehades i den andra. Skolhuset upplystes nämligen af blott tvänne simpla ljuskronor af trä med fyra armar och hvarje klass af en dylik, där talgdankarna, såsom man lätt kan föreställa sig, brunno så sömningt, att de blott tjänte till att visa mörkrets öfvermakt.

När eftermiddagens första läsetimme gått till ända, under hvilken tid eleverne sittande vid pulpeterne hållit på att öfversätta eller rättare afskrifva föregående skogenerationers omsorgsfullt förvarade öfversättningar ifrån svenska till latin ur Poëteveni skriföfningar, börjades läsningen af Justinus eller Curtius, som hörde till rektors »partes». Med detsamma begynte också bugningarna och fotskrapningarna. Ofta såg man par tre sådana skrapare i bredd, icke blott i öfversta, utan äfven i de andra klasserna. Icke så sällan hände, att läraren ej låtsade märka de bugande, som sålunda efter flera, någon gång ända till 15 minuters fåfänga ansträngningar, skamflata måste återvända till sina platser. Men den, som engång slapp ut, gjorde sig ingen skyndsamhet att återvända.

Jag kan ännu lifligt erinra mig kamraten David M., skolans största gyckelmakare, som dröjde ovanligt länge ute en mörk hösteftermiddag och slutligen återvände bärande under ena armen halfvan af en rysk limp och under den andra ett palvadt fårlår. Dessa gudsgåfvor passerade obemärkt tullen och fördelades broderligen af wohlthätern samt förtärdes med smak och fröjd på stället. Mången munsbit fick halftuggad gå ned så godt den kunde, när man oförmodadt blef uppkallad, och sålunda skred Alexanders krigståg den eftermiddagen just icke många parasanger framåt.

På samma sätt gick det mången eftermiddag under rektors dagar. Hade man utsigt om ingen extra förlustelse, begagnade man tillfället att åtminstone förkorta den långa eftermiddagen genom att kort före lärarnes ankomst tumma om vägguret och föra visaren framåt någon kvart timme; och jag kan ej erinra mig att lärarene kommo underfund med detta fuffens.

Till allmän fröjd ljuder ändtligen från dörren klavariens: hora qvinta. Nu är befrielsens timme inne, efter det aftonbön blifvit hållen i samma ordning och omfattning som morgonbönen.

I samtliga öfriga klasser lästes äfven religion under måndagens morgontimmar. Apologistklassens kurs utgjordes härutöfver endast af skrifning och räkning. I de två öfriga lägre klasserna lästes omväxlande latin, grekiska, geografi, räkning och något historia. Och enär samma ämnen nästan dagligen återkommo på dessa klasser, afses i det följande endast öfversta klassens lektioner.

Måndags kväll vandra högsta klassens gossar hem i tung sinnesstämning, ty tisdagen var en svår dag. Konrektor E., som undervisade i skolans svåraste ämnen, var en sträng och allvarlig lärare, som ej såg genom fingrarna med någon. Tisdags morgon uppträder således konrektor i katedern, bön hålles och lektionen börjar. Det gäller Euklides Elementa, för de flesta en hård nöt att bita på, enär ämnet påbörjades först på konrektorsklass. Det var således nödvändigt att läsningen med första årets konrektorister öfverläts åt en veteran ifrån rektorsklass, som med sin flock aflägsnade sig till andra sidan af rummet, medan konrektorn själf förhörde de äldre. Rektoristen återvände sedan med sin flock efter väl förrättadt ärende och gjorde sin rapport, hvaraf resultatet ofta blef att en och annan fick smaka på riset.

Klockan 10 samlades man åter för att läsa geografi, som också fordrade drygt arbete. Skolan saknade då vägkartor, och de i lexan förekommande orterne skulle utpekas i Stielers stora atlas, som få elever kunde lägga sig till. Följden blef att geografin gemenligen ville gå dåligt för flertalet, ehuru dess läsning kostade mycken svett och möda. Med synnerlig omsorg behandlades matematiska geografin. Förra tidens skolelever voro ganska skicklige i globernas användning och äfven i *computus ecclesiasticus*, den kyrkliga tidräkningen, så att en och annan af dem nog varit kapabel att upprätta en kalender för något uppgifvet år.

Tisdags eftermiddag hade man åter en svår lektion; först något blad utantill af Vossii *Rhetorica* och sedan par kapitel i något af Ciceros tal. Stor lättnad bereddes eleverne genom den anordning af Konrektor F:man, att han lät rektoristerne turvis bereda sig på följande lexa och sin närvaro öfversätta denna för klassen, samt rättade, där sådant var af nöden. Klassen fick då göra behöriga anteckningar, men då fick man icke håller det minsta stapla, när den egentliga lektionen inträffade.

Men äfven de svåraste dagar hafva engång ett slut. Den ljufva känsla att åter få andas ut och icke hafva något synnerligen svårt att bereda sig på till onsdagen, som var en rektors dag med ledighet på eftermiddagen, kan svårigen beskrivas.

Till onsdags morgon hade man att bereda sig på en lexa i Opitii hebreiska språklära på latin samt några verser ifrån Genesis på grundspråket. Hebreiskan var rektor Johnssons älsklingsämne och han försäkrade att detta språk var himmelrikets tungomål. Var det nu af denna eller någon annan orsak — visst är att detta språk lästes med fröjd och lärdes med lätthet. Man skaffade sig afskrift af den text- och ordanalys, som gubben själf redan för flera decennier tillbaka författat till ungdomens tjänst naturligtvis på latin. Texten skulle nämligen öfversättas till latin, såsom äfven var fallet med nya testamentet. En sådan dag, då hebreiskan behandlades i jorderiket, ansågs af gubben som en högtidsdag.

Kl. 10 lästes Branders naturalhistoria eller rättare inledningen därtill. Kl. 11 hölls vanlig aftonbön, ehuru man ännu icke hunnit ens till middagen.

Ehuru onsdags och lördags eftermiddagarne egentligen enligt stadgarne bort vara lediga, användes likväl timmen ifrån 2—3 för ryskan, som införts i läroverken såsom obligatoriskt läroämne och icke kunnat få någon lämpligare timme, än en af de lediga eftermiddagstimmarna, sig anvisad. Detta nya läroämne betraktades ingalunda, såsom man möjligen kunde föreställa sig, som ett onus af ungdomen. Gossarne hade dessutom sitt särskilda intresse af att lära detta språk, nämligen för att kunna inleda samtal med de ryska artilleristerna, som den tiden voro inkvarterade i staden. De stora stallen för artillerihästarne voro placerade i stadens närhet, och dit vandrade hvarje söndagsmorgon en skara skolungdom för att betrakta de ståtliga kräken. Stalldrängarne voro mycket vänliga, och därför ville man gärna komma i samtal med dem.

För öfversta klassen fördunklades dagens fröjd ansenligt genom tanken på den svåra dag, som förestod, åter en konrektorsdag. Därför ser man klas-sens gossar i god tid draga ifrån sina nöjen hem för att bereda sig för morgon-dagen.

Till torsdags morgon hade man att bereda sig på en lexa i Langes grekiska grammatik jemte ett pensum i grekiska nya testamentet, som skulle öfversättas till latin och till följd häraf fordrade mycket arbete och bekymmer. Denna olämpliga anordning fortfor, märkvärdigt nog, ända till hösten 1847, då dåvarande konrektor på eget beväg gjorde slut på saken. Eleverne i öfversta klassen voro dock redan något hemmastadda i språket, som på-börjades redan på etymologica med läsningen af en liten grammatica græca af Benzeliuss eller Gezelius — jag kan ej rätt erinra mig hvilkendera — som helt säkert skulle känna sig högst generad i bredd med Lindeqvists digra lärobok i samma ämne.

Ehuru nya testamentet skulle öfversättas till latin, medhans likväl tiderna före 1830, då ungdomen dimitterades direkte till akademien, hela Novum.

Kl. 10 fortsatte konrektor med latinska grammatikens syntaxis ornata, alldeles utantill naturligtvis. Lektionen afslutades kl. 11, och detta var också af nöden, ty till eftermiddagen fordrades mycken beredsetid. De äldre eleverne hade nämligen att läsa omkring 100 verser af Virgilius Eneid och de yngre i proportion därefter, hvarjemte latinska themata skulle utdelas och granskas, hvilket var en svår skärseld för vederbörande. Themata voro både långa och svåra; det gälde nämligen under F:mans konrektorat att till latin öfversätta Lindfors' *Romerska antiqviteter*, en ingalunda lätt uppgift.

Läsningen af Virgilius började efter tema-utdelningen klockan 3. Förberedelsen härtill kostade eleverne mycket bråk. Innan konrektor kom på den riktiga pedagogiska tanken att preparera på samma sätt som vid läsningen af Cicero, måste de yngste i klassen anlita biträde af någon skicklig

rektorist, som för sina bona officia borde honoreras antingen med penningar eller in natura med s.k. moj, med hvilket kollektiva uttryck man i skolspråket förstod alt snask. En god hjälpreda var också en urgammal prosaisk öfversättning, som på skolspråket kallades *svarta Petter*. Boken var redan då ytterst rar och torde ej finnas i något bibliotek. Namnet på öfversättaren känner jag icke, när titelblad saknades i det exemplar jag fått se, men sitt skolnamn torde boken fått af dess mörka läderpermar och dess äfvenledes ovanligt mörka tryckpapper.

En pendant till svarta Petter utgjorde en annan lika rar och lika kvalificerad bok, nämligen ett lexikon af Schenberg, vanligen kalladt Svinmagen, som för längesedan fått gifva vika för Scheller och Lindblom.

Ljufligt var att åter fritt andas ut efter denna veckans sista svåra dag, som efterföljdes af en jämförelsevis riktig hvilodag, då rektorn åter upp-träder.

Fredags morgon läses åter hebreiska. Lektionen försiggår på samma sätt som om onsdagen.

Kl. 10 lästes Phædri fabulæ. När rektorn efter läsetimmens slut skulle aflägsna sig, börjades parlamenteringen om eftermiddagslof, i fall man ej haft sådant föregående vecka och omständigheterna för öfrigt syntes favorabla. Beviljades loftet icke, hvilket högst sällan inträffade, hade man till eftermiddagen Justinus eller Curtius, liksom om måndag.

Lördagen var visserligen åter en något svår konrektorsdag, men då eftermiddagen var ledig och söndagen i annalkande, vaknade man lördagsmorgon i skönaste stämning. Kl. 7 uppträder åter konrektor, och denna gång är läroämnet historia. På de lägre klasserna hade man inhemtat något litet häri ur Regners första begrepp, som egentligen var en encyklopedi, ett »aliquid in omnibus», hvars bästa del utgjordes af Sveriges historia. På öfversta klassen lästes Ekelunds gamla och medeltidens historia samt nyare historien af Palmblad, altså fullständig historisk kurs, äfvensom Arvidssons Finlands historia. Konrektor F:man fordrade härtill ännu en handskrifven utförlig skildring af den stora folkvandringen. Vid gymnasium skulle man således icke haft att lära någonting nytt i detta ämne, om man icke där fått börja med en ny lärobok, den betydligt svårare och i allo olämpligare Estrup-Bergenheim.

Kl. 11 läste konrektor grekisk grammatik eller repetitioner af det, som möjligen under veckan försummats. Lektionen afslutas med bön, men man har dock ännu en timme sång, hvaruti undervisning meddelades en tid af någon af skolans lärare och senare af församlingens orgelnist. — Kl. 3 e.m. lästes ryska liksom om onsdag.

Nu var man då ändteligen fri. Gossarne ila med fröjd hvar åt sitt håll, men rektorsklass gör sig ingen hast, emedan det viktiga ostiarii-ömytet skulle försiggå i skolkammaren bakom lås och bom, såsom vi sett.

Genast efter intagen middag begaf sig en hop »skrifvarister» jämte åtskilliga amatörer ifrån etymologica till närmaste skogsdunge för att samla ris till friska klåbbor i stället för dem, som under veckans lopp genom flitigt användande blifvit obrukbara. Är det vackert väder, stannar man i skogen och gör arbetet färdigt, innan man återvänder till staden.

Klåbborna tillverkades på följande sätt. Åtta smidiga kvistfria björktelningar af omkring tre kvarters längd snoddes ihop till deras halfva längd till en fast fläta, som sammanbands med en annan i midten. Den snodda ändan bestod således af två flätor, den egentligen så kallade klåbban; de lösa ändarne kallades plaggor. Man kan tänka sig hvilken stor smärta ett halft eller helt dussin slag af ett sådant tortyrinstrument måste åstadkomma. Handen svullnade också helt och hållet och värkte länge efteråt, tills den slutligen fick en så hård hud, att smärtan blef obetydlig. Afstraffande med blott plaggorna användes sällan och ansågos af gossarne i allmänhet som barnlek. Dock fans lärare, som voro så »skickliga» i användandet af dessa, att man äfven hade nog respekt för den genren.

Man kunde tro att tillvärkandet af klåbborna var ett af skolgossarnes sorgligaste göromål. Sådant var ingalunda förhållandet. Det var tvärtom en af de trefligaste sysselsättningarna. Den som ej sett det med egna ögon, kan ej fatta det medlidande och förakt, hvarmed dessa utslitna och förtorkade »busar», som kraft så många suckar och tårar, granskades och förhånades, innan de förpassades »hin i våld».

V. Lärarne.

Den äldste af skolans mest typiska lärare, om hvilken vi kunna lemna några upplysningar, är förre adjunkten vid Upsala akademi Henrik Vallenborg, som var rektor 1791—1804.

Vallenborg var en ståtlig figur, men hade svag karaktär, som gjorde att han hade svårt att taga sig ut med de fullvuxna och envisa, i hans tycke stupida finnpojkarne, som å sin sida med smak efterhärnade hans svenska accent och beredde honom sju fredagar i veckan.

Det kom aldrig i fråga att bereda sig på hans lektioner. Då någon gosse skulle öfversätta ett uppläst stycke af någon latinsk text, snäste han alltid till honom sitt: »bättre folk först!» Rektorn gaf nu på sin vackra svenska en prydlig öfversättning af det upplästa, och först sedan detta skett, fick eleven upprepa öfversättningen.

Alla ostiariens och andras klagomål skulle under V:s rektorat framföras på latin, och man kan tänka sig alla de befängdheter, som härigenom måste uppstå.

Den mest storartade drift med gubben V. bedref en ståtlig rektorist vid namn Bergstock. Han gjorde sig en vacker dag skolsjuk, skaffade sig full-

ständig dragonuniform, sporrarna icke förglömda, och inträdde, iklädd full rustning med väldig plit vid sidan och en brokig plym i hatten, i skolan, där han gravitetiskt marscherade fram och tillbaka utan att svara någonting eller bry sig om upprepade uppmaningar att aftaga hatten eller aflägsna sig. Vallenborg var närstynt, men kunde af fnissandet i klassen sluta till, att det icke stod rätt till med saken. Han var just i begrepp att personligen vända sig till dragonen, då man kommer med anmälan, att mannen var ingen dragon, utan en af skolans elever.

Nu blef det annat ljud. Bergstock framsläpas med mannkraft till katedern och afklädes sin rustning, samt lägges framstupa på en bänk för att enligt reglementet få »ris på bara kroppen». Men nu förspörjes, att intet ris står att finna; dessa hade nämligen enligt aftal blifvit undangömda i alla klasser; man gjorde naturligtvis dock min af att genomsöka lådorna. Där låg nu emellertid B. i sin »rena personlighet», tills man slutligen ifrån vedboden framhade en kvaststump, hvarmed exekutionen nu skulle verkställas.

Men nu uppstod ett nytt hinder. De som handskades med delinqventens fötter, skreko plötsligt till, att sporrarne sutto kvar i stöflarne och att man ej vågade taga i fötterna. Efter mycket bråk och stretande emot från delinqventens sida aflägsnas omsider det sista obstaklet, och rättvisan har sin gång.

B. fick nu en god stund slarfva sig fram i sin lätta dräkt, tills hans kläder efterskickats, och sedan träda i prubban.

Konrektor C. H. H:berg, som i många år innehaft sin befattning, afled år 1830. Han är en af de lärare, vid hvars minne man kommer att tänka på det bekanta: *quem Jupiter odit, facit pedagogum*. Gracerna hade sannerligen icke lekt vid hans vagga, ty han var ej blott vederstyggelig att påse, utan äfven rå och oborstad till sina seder, samt grym mot sina elever. Man kunde med skäl kalla honom skolans onde genius, som kunnat stifta oberäkneligt ondt, därest han icke bredvid och öfver sig haft en så human man som rektor Johnsson. I hans egen personlighet kunde man svårligen finna ett enda försonande drag.

Att H. var en förtrogen Bacchi vän kunde klarligen skönjas af hans karmosinröda kinder, gredelina näsa och uppsvällda, rödsprängda ögon, som under lektionerna utsände bistra blickar på de darrande gossarne. Dessa elaka ögon voro icke hans enda anfallsvapen, riset användes af honom grymmare än af någon annan lärare förr eller senare, och H. hade dessutom ännu ett fruktadt vapen: en käpp med krycka, som han förstod att behändigt praktisera i de långa luggarne och sålunda rycka och rifva de stackars offren.

Förbittringen mot honom var också obeskriflig, och rektoristernas vanligaste samtalsämne var, huru man på värksammaste sätt kunde kväsa den öfvermåttan stränge herrn.

Det var således icke att undra öfver, att herr konrektorns fönster morgonen efter en mörk natt befunnos tjärade. Den morgonen försof sig mannen, och

när han sent omsider uppträdde i skolan, glödde näsan mer än vanligt, ögonen gnistrade af hätskhet, klåbban anlidades obarmhertigt, och luggar friserades i massa — men inte ett ord om fönstren. Han visste altför väl, hvarifrån förmörkelsen kommit, men låtsade ingenting veta, anmälde icke häller saken till rektorns ransakning.

Fr. H:stein var collega superior och samtidig med den föregående. Han var på sitt sätt högst originel. Klassens elever indelade han på militäriskt vis i rotar, som på gifvet kommando tågade fram till bordet, vid hvilket läraren satt, och redogjorde hvar i sin ordning för läxan samt mottogo sitt traktement efter förtjenst.

Till sist framkommenderades den s.k. lätta bataljonen, som innefattade klassens klenaste folk. Exercisen med denna var en dråpelig muntration för den öfriga klassen, som därvid förglömde egna missöden. För hvarje elev hade läraren ett öknamn, som man sedan fick hålla till godo för framtiden.

H. var dock på långt när icke en elak människa, såsom den föregående. Han ville blott hafva roligt på sitt sätt och därigenom förkorta den tråkiga tiden, tils han enligt skolordningens lydelse skulle »ifrån oket släppjas», eller med andra ord, få ett fett pastorat, hvilket borde ske efter 6—8 års tjänstgöring. H. blef äfven omkring 1830 befordrad till kyrkoherde.

Vi hafva redan för läsaren presenterat skolans rektor Johnsson i hans hvardagsdräkt. Vid årsexamina uppträdde gubben, som ej var prestvigd, i full uniform med trekantig hatt och värja vid sidan, hvars klinga dock vid närmare undersökning befanns vara af trä, något som ju rätt väl harmonierade med gubbens fredliga och milda karaktär. När gubben sålunda utpyntad helt nått trippade fram öfver skolrummet, såg han värkligen högst kuriös ut och beskådades därför också af skolungdomen som ett underdjur. Men att antingen vid sådana eller andra tillfällen skratta åt gubben, det föll aldrig någon in.

Vi skola äfven beskåda denna, åtminstone för mig, så kära bild inom ramen af rektorns eget hem, och få med detsamma lära känna en skollärares anspråkslösa ställning.

Gubbens gård låg invid kyrkotorget alldeles gentemot skolan och utgjordes af ett litet rödmåladt, obrädfordradt trähus med blott fyra fönster emot torget. När man trädde in genom porten, kände man en skarp specifik lukt, som förrådde, att man i det huset hyste synnerlig förkärlek för kattsläktet. I förstugan blef lukten nästan odräglig. Här möttes man vanligen till först, äfven om rektorn var hemma, af ett kvinligt väsende, utrustadt med en serviätt till förkläde och en dito som turban på hufvudet. Hennes ansikte förrådde tydligt slägttycke med rektorn. Det var dottren i huset, i dagligt tal kallad »Rektorns pia». Som rektorn redan länge varit enkling, var det hon, som agerade värdinna, dock aldrig synlig vid de sedvanliga examensmiddagarna,

som rektorn gaf för stadens och ortens honoratiores äfvensom en och annan af årets valedicentes.

Rektorn hade för egen räkning blott ett enda större rum, som med sina antika byråer, bokskåp och högkarmade, med läder öfverdragna stolar ännu står i lifligt minne hos mig. Utom detta rum och det utanför belägna förrummet, fans i byggnaden endast hvardagsrummet och köket.

Men husets dyrbaraste skatter voro icke synliga. Det var allmänt känt, att i en skrubbinom källaren stodo ett par fjärdingar fyllda med silfvermynt både från vester och öster, tillkomna under gubbens långvariga rektorat genom valedicenternes sedvanliga lösen för betygen, som var en blank riksdaler under svenska tiden och sedan ett silfverrubelstycke, samt genom besparingarna å gubbens lön, som icke kunde åtgå i ett så anspråkslöst hem.

C. R. F:man var en af skolans eminentaste lärare, först apologist och sedan konrektor. Han var en ståtlig man, alltid fin och proper, hvilket just icke kunde sägas om alla hans öfriga embetsbröder. Honom hade skolans dåvarande rektorister och konrektorister uteslutande att tacka för sina grundliga kunskaper i flere ämnen, och isynnerhet i historia, latin och grekiska, ehuru han var onödigtvis för sträng och icke alldeles opartisk. Hans nit gick så långt, att han trängde sig fram mellan bänkraderna och stälde sig rätt framför den framkallade, samt innan öfversättningens påbörjande noggrant granskade hvarje ord i dennes bok, för att uppsåra den minsta genom elevens åtgärd tillkomna prick, som kunde innebära någon ledning för honom. Någon gång fans visserligen också skäl härtill.

Var konrektor å ena sidan ofta nog för sträng mot gossar, som i följd af klen begåfning oaktadt den yttersta ansträngning icke förmådde inlära en svår lexa, så var han å en annan sida alltid nog nobel att erkänna sin öfverilning, i fall han kom att finna sitt misstag. Hvarje vorden elev skall alltid med högaktning och tacksamhet erinra sig denne skicklige och ädle lärare.

C. R. F:mans bolagskamrat var collega superior mag. E. F:rus, en lång, mager och lungsiktig, samt därför mycket retlig man. Det var sorgligt att höra honom dag ut och dag in »hyfla på sin likkista». Jag nämner honom icke blott för bolagskapets skull, utan äfven för hans originella vana att efter korrigeringen af ett thema slänga det under en soffa, därifrån index liggande på sina fyra sedan fick hopsamla häftena.

E. G. F[ogel]holm var apologist och en tid t.f. konrektor. I förstnämnda egenskap undervisade han öfversta klassen i räkning; och såsom t.f. konrektor hade han den förtjänsten att införa ämneskrifning och kartritning, och det troligen utan någon påtryckning utifrån. I apologistklassen var han mycket sträng, men human i högsta klassen.

F:s och de två senast nämnde lärarens ytterliga stränghet föranledde klagomål ifrån några stadsbors sida hos domkapitlet, som hade till följd extra visitation af ärkebiskop och domprost, samt en sådan anordning, att intet kroppstraff finge tilldelas utan skolrätts beslut.

Denna inquisitionsdomstol sammanträdde onsdag och lördag middag och illustrerades hvarje gång af upprörande exekutioner. Onsdagarne och lördagarne, som förut varit gossarnes efterlängtade glädjedagar, voro sålunda blefne med bäfvan väntade sorgedagar. Man kan tänka sig, med hvilken ångest en stackars gosse, som på ett eller annat sätt försyndat sig, skulle bära på sin skuld i flere dagar, innan afgörandets stund inträffade. Denna regime blef dock lyckligtvis icke af lång varaktighet.

Någon tid efter visitationen fick man i Åbo tidningar läsa ett af skolans lärare undertecknad paskill, där angifvarne jämföras med

— — de qvicka, svarta små,
som oftast hoppa, sällan gå,
och bita hvar de kunna få, —
samt trifvas bäst i mörkret. —

Vi tillägga här några upplysningar om lärarnes ekonomiska ställning.

Drottning Kristinas skolordning af 7 augusti 1649 indelar lärovräken i akademier, gymnasier och trivialskolor, hvilka sistnämnda skulle vara antingen fullständiga, direkte till akademien förberedande läroverk, eller blott pedagogier (barnskolor.)

Fullständiga trivialskolor funnos på 1650-talet i Finland blott fyra: i Åbo, Björneborg, Helsingfors och Nykarleby; dessa hade fem lärare på ordinarie stat.

Aflöningen utföll de första tiderna i kontant, men förändrades sedermera sålunda, att lönen beräknades efter tunnor spanmål, som af vederbörande löntagare skulle uttagas ifrån kronans magasin, hvilket medförde besvärliga omgångar och kostnader för lärarne, som voro nödsakade att för hvad pris som helst utbjuda sin vara åt den mestbjudande. Utom spanmålslönen fingo lärarne sedermera uppbara en del af de s.k. djeknepenningarna, om hvilka vi senare skola tala.

De första tiderna, då lönen utföll i reda penningar, var trivialskolans hela anslag 378 daler silfvermynt; häraf erhöll rektor 150, konrektor 100, kollegerne tillsammans 78 och apologisten 30 daler. Detta synes visserligen nog snävt tilltaget, men efter tidens penningevärde motsvarade t.ex. rektorslönen 60 tunnor spanmål. Apologisten hade visserligen ringa spanmålslön, men uppbar i ersättning större andel af djeknepenningarna.

Då härtill framdeles kom djeknepenningar, dubbla tjensteår beräknades och man enligt skolordningen hade utsikt om att efter 6—8 tjänstgöring »från oket släppias», så tycker man med skäl att lärarens ställning i det hela var, om just icke bättre, så åtminstone lika god som för närvarande. Skol-

ordningen medgifver visserligen ännu skollärare rätt att öfvergå till prestandet, men detta medgifvande är och förblir en död bokstaf gentemot den tolkning af resp:paragraf, att lärare i sådant fall eger vid universitetet fullgöra samma prästanda som teologiestuderande. En annan sak är, huruvida detta förhållande länder prestandet till gagn eller skada. Från skollärarnes sida påstås, att kyrkan fått sina mest framstående män från skolan och att det redan efter ett decennium hunnit visa sig, att domkapitlet hafva svårt att finna lämpliga assessorer. Som ett bidrag till frågans bedömande torde det icke vara ur vägen att citera Luthers åsikt i saken. Han betonar önskligheten däraf, att hvarje blifvande prest börjar som skollärare. Blott den, som lärt sig att böja och gestalta de unga telningsarne eller ungdomen, menar han, kan vinna erfarenhet och skicklighet att rätt behandla den mera stadgade stammen.

De första tiderna, under hvilka den gamla skolans lärare uppburu lönen i penningar, gäfvos dock anledning till mycket krångel och bekymmer för desse. Då svenska regeringen donerade hela städer och socknar i Finland åt redan förut mäktiga ädlingar, förutsatte den, att desse äfven skulle aflöna lärarne inom det donerade området. Men de höga herrarne och fruarna uppfattade icke saken så, utan lemnade lärarne helt ogeneradt oflönade och fäste intet afseende vid deras rättmätiga reklamationer. Lärarne hänvisades till kammarkollegium, som visserligen resolverade, att lönerna skulle utbetalas af indragna kronoräntor, utan att saken dock det minsta afhjälptes, man vet ej af hvad orsak.

Bland prestandets besvär vid 1660 års riksdag gäller ett speciellt Björneborgs skola. Besväret gick ut på klagomål öfver att denna skola icke fick ut sitt bestämda anslag. Regeringen svarade i nästan bönfällande ton, att den hyste det nådiga förtroendet till enkegrefvinnan Horn, att hon också framgent fortfara måtte med utgifvandet af hvad till bemälda skolas underhåll af kronan anslaget var. Grefvinnan slog säkert döförat till, ty ett par år därefter, 10 april 1662, aflät biskop Terserus och domkapitlet i Åbo en besvärsskrift i ämnet till styrelsen. Efter en upprörande skildring af det eländiga moraliska tillståndet i flere kyrkosocknar i landet förekommer följande strof angående Björneborgs skola: blifver icke Björneborgs skola hulpen till sitt lagliga underhåll, kan intet annat vara, än att hon måste förfalla, där hon dock härtill hafver varit den förnämsta skolan i landet.

Med de af oss nämnda *djeknepenningarna* förhöll det sig sålunda. Djeknevandringarna voro en kvarleva från katolska tiden och florerade, som bekant, äfven i Tyskland under Luthers tider. Fattiga skolelever fingo med rektors tillåtelse under sommarferierna och isynnerhet skördetiden vandra omkring i noga anvisade socknar för att hoptigga matvaror och penningar till sitt underhåll under skolterminerna, hvaraf de vid återkomsten spenderade en del åt sine lärare. (De för Björneborgs skola anvisade socknarna voro: Ulfsby, Kumo, Sastmola, Säskylä, Eura, Hvittis, Loimijoki, Punkalaitio, Kjulo,

Tyrvis, Birkkala, Karkku, Vesilax, Tavastkyrö, Ikalis, Mouhijärvi, Kangasala, Messuby, Längelmäki, Orivesi, Lempälä, Ruovesi och Keuru — altså de mest välmående socknar i Satakunta.)

Dessa vandringar voro en fröjdetid för de lycklige djeknarne. Tvenne sådane förenade sig då vanligen i bolag, togo kvarter i något hemman i socknen och gjorde därifrån sina exkursioner till de i kommunen liggande hemmanen, samt samlade dit sina häfvor för att efter slutad skörd forsla dem till sina hemorter. Djeknarne sökte å sin sida på alt vis vara tacksamma för dem visad välvilja. Mången tandvärk och annan skröplighet har måst gifva vika för djeknarnes trollkurer, och mången ko, calf och gris har kommit sig genom framsägandet af några latinska eller grekiska glosor och annat hokus-pokus.

Men man började småningom draga öronen åt sig i anledning af åtskilliga skandaler, som med rätta tillskrefvos djeknarne. Redan Biskop Konrad Bitz (1460—89) förbjöd i ett cirkulär af år 1482 rektorerna med hot af kyrkans bann att emottaga gåfvor af djeknarne eller utpressa sådana med våld. År 1624 förbjöds socknegången och ständerna beviljade i ersättning därför en särskild årlig afgift under namn af djeknepeningar, hvarom stadgades i riksdagsbeslutet af 7 april 1624, att hvar man, som å landet sitter och bofast är, skall årligen hjälpa till nästliggande scholas fattige djeknar 6 öre penningar. Därefter hafva djeknepeningarna blifvit som en ständig ränta uppburna till senaste tider.

Kungliga resolutionen på allmogens besvär af den 3 Juli 1683 föreskrifver, att en del af dessa medel skulle användas till lärarnes aflöning. Men som denna numera lagliga uppbörd fortfarande på rektorernes anmodan förrättades af djeknarne själva, uteblef den afsedda förbättringen och tillståndet blef tillochmed värre: djeknarne, som förut uppträdt med tiggarens ödmjukhet, framkommo numera pockande med uppbördsmanens dryghet.

Hvad man i regeringskretsarna tänkte om socknegången, inhemtas af följande ord i ett af regeringen år 1649 afgifvet förslag till inrättandet af ett general-consistorium: »Efter ock ibland de hinder och besvär, som ungdomen i skolorna hafva till att rätteligen fullfölja sina studier och med tiden något godt uträtta, *ett* icke det ringaste är den socknegången, som är här i landet uppbragt; hvilken, der han hjälper en fort, som eljest för fattigdoms skull kanske icke förmådde att hållas vid skolan, så förderfvar han hundrade deremot, som eljest väl kunde något godt uträtta, förutan det, att sådan socknegång förorsakar lättja, dryckenskap, tiggeri och andra odygder hos folket, hvilka vitia mången sedan behåller allt intill ålderdomen — — — håller Kongl. M:t godt att socknegången blir afskaffad».

Af detta förslag blef intet resultat, såsom känt är. Sålunda kom det sig att djeknarne fortsatte sina kärvordna vandringar, tils regeringen omsider genom cirkulärbref af 6 november 1780 förordnade, att djeknepeningarna måge för framtiden uppbäras af kronans uppbördsmän.

Djeknevandringarna betraktades slutligen af både hög och låg som en verklig landsplåga ända därhän, att man intog dessa om icke just i litanian, så åtminstone i finska psalmboken ibland de föremål, mot hvilka man behöfde anropa Guds bistånd. I den finska psalm, som kallades »kultainen A, B, C», börjades andra versen med orden: »beanit ilkiäst elävät» (gulnåbbarne föra ett gudlöst lif.)

VI. Skolungdomens sedliga ståndpunkt.

För att rätt kunna bedöma skolungdomens sedliga ståndpunkt i äldre tider, måste man taga hänsyn till de hem, hvarifrån flertalet af skolarerna dessa tider utgingo och därjämte till det allmänna sedliga tillståndet i landet.

Matrikeln för skolan i Björneborg visar att tre fjerdedelar af alumnerna varit söner af prester och embetsmän på landet, samt embetsmän, handlande och borgare i städerna; resten var bondsöner. Ett och annat adeligt namn förekommer äfven, men de förmögnare af adeln liksom bland embetsmännen och handlande antogo vanligen privata informatorer för sina gossar. Den omkringliggande landsorten rekryterade skolan med omkring halfva antalet af dess elever. Dessa sistnämnda medförde vanligen från sina hem ingenting mindre än goda frön till moralisk förkofran. Åtminstone var sådant fallet under senare hälften af 1600-talet. Ty i den redan omtalade besvärsskrift, som biskop Terserus och domkapitlet i Åbo afläto till regeringen, klagas icke blott öfver allmogens dryckenskap och förargelse väckande uppträden tillochmed i Guds hus, utan ock öfver presterskapets i flere församlingar vanvett, dagliga dryckenskap och förargliga lefverne, hvaraf följden blifvit, att biskopen sett sig tvungen låta för en tid tillstånga kyrkorna i sådana församlingar.

Då härtill kommer att flertalet af eleverne kommo till lärovärdet i så framskriden ålder, att de, när de hunnit avancera till rektorsklass, voro fullt utbildade män af 25 å 30 års ålder, kan man föreställa sig att sådana »långa drängar» voro hemma i konsten att röka och tugga tobak, dricka öl och taga sig en sup, såsom vanligt var vid ostiariens installationskalas.

Röktobaken var för resten icke rar — holländsk knaster i bästa lag, i hvardagslag inhemsk tillverkning eller som det på skolspråket kallades »prähtarum genere». Tuggandet af tobak var en vederstygglig sed, som, fast mera sällan, förekom ännu på 1830-talet. Därtill användes pikanell af den som så hafva kunde, men af de öfriga vanliga ryska blad. När tuggbussen, på skolspråket kallad »kibbuz» (ordet är hebreiska) var genomarbetad, slängdes den med konstförfaren hand upp i takhvalfvet, där småningom dessa mörka constellationer bildades, som ådrogo sig främmandes uppmärksamhet. Resten af kibbuzarna magasinerades bakom katedern, som var det enda lämpliga stället och som icke skvalrade.

Den gamla katedern befans dock snart vara opålitlig i detta afseende. Där hade under många skolgenerationer utkämpats väldiga strider mellan starka kämpar, af hvilka en del besatt »fästet», medan andra försökte storma det och undantränga besättningen. Katedern hade sålunda i decennier mången dag knakat i fogningarna och utstött väldiga suckar, som icke saknade en viss specifik narkotisk doft, tills den slutligen, likt allt annat i denna förgångliga värld, uppsade kontraktet och började af sig själf sönderfalla, så att vederbörande blefvo nödsakade att tänka på uppförandet af en ny kateder.

När nu gamla katedern blef söndertagen, framtedde sig för allas förvånade blickar de samlade skatterna från många årtionden. Gamle rektorn stod där med sorg i hågen, ristande sitt ärevördiga hufvud, och glömde att utropa sitt vanliga: »nog har di tackå alltid». Skörden af detta halfsekelgamla arbete befans vara så stor, att den utbars trågtals och vräktes i den närbelägna älfven.

Att skolungdomen under sådana förhållanden icke heller var ointresserad för »de fyra konungaböckerna» och tärningspel, kan man lätt föreställa sig. I skolans arkiv finnas ännu långa förteckningar öfver sådane elever, som häri förgått sig.

Till ordningen för dagen eller rättare natten hörde därjämte slagsmål med gesäller i förra tider och sedan med lärgossar eller »pillerister», d.v.s. gatpojkar, som funnos i hvarje portgång och aldrig försummade att apostrofera scholares med öknamnet »skolrättor». Härpå följde omedelbart envigeskamp, därest icke den svagare parten fann för godt att taga till harapasset. Pilleristernas talrika släkte har numera med folkskolornas inrättande dött ut.

Det var ej något synnerligen farligt med dessa små skärmyslingar, som hade till följd på sin höjd ett blått öga eller en sönderrifven rock.

Värre gick det med en af mina klaskamrater M., som på ett bröllop kom i krakel med en reslig sjöman och af denne blef ihjälslagen med ett vedträd. Det syntes som skulle M. hafva anat sin förestående snara ändalykt, ty samma eftermiddag smekte och omfamnade han samtliga sina kamrater, hvilket han aldrig tillföre brukat göra. Följande morgon rådde bäfvan och dödens tystnad i skolrummet, när stadens nyss utnämnde borgmästare inträdde för att med rektorn samtala angående den hemska katastrofen. Detta torde i denna skola varit det enda fall af slagsmål, som fått en så sorglig utgång.

Den vid akademien brukliga depositionen, hvarom ofvan blifvit taladt, åtföljdes af en annan sed eller rättare osed, som kallats *penalism*. Härmed förstods det patronat, som äldre studiosi togo sig öfver beani, ofta nog på rektors anvisning, i akt och mening att inlära de sistnämnda mores.

Denna ursprungligen välmenta institution urartade snart fullkomligt. Gulnåbbarne blevo helt simpelt betjenter åt äldre cives; de tvungos att borsta deras stöflar, hembära bränvin och öl, flere än mera förödmjukande uppdrag att förtiga. Att skolan i detta afseende tagit akademien till föresyn är lätt att gissa. Spår af en sådan *penalism* kunde ännu på 1830-talet någon gång för-

spörjas i Björneborgs skola, isynnerhet där yngre gossar bodde tillsammans eller i samma gård med äldre.

Blef man befald af rektorister att anskaffa »moj», gick det ej an att protesera vid äfventyr att blifva en förföljd syndabock för långa tider. Icke håller fick man vara altför nyfiken i fråga om rektoristernes privata förehafvanden i de högre regionerna. Jag kan ännu väl erinra mig, huru jag en vacker dag fick en väldig kindpust blott för den ringa förseelsen, att jag vände mitt hufvud för att gapa på rektoristerne, som hade något nojs för sig.

På penalismens räkning måste man också föra följande bruk. Hvarje dag några minuter före rektors eller konrektors ankomst stälde sig ostiaren vid katedern och utropade därifrån med ljudelig stämma sitt »betsalménu» (ordet är hebreiska). Knappt var detta utropadt, innan en af skrifvaristerne framträdde och med sina rockskörten aftorkade dammet från katedern och andra officiella platser. En och annan, som hade näsduk, använde naturligtvis denna. Annars var »Brahestads näsduken» den i skolan vanliga.

När vi klasskamrater, som öfverhufvud hade en ålder af 14 à 16 år, flyttades öfver till rektorsklass, beslöts enhälligt att göra slut på alla gamla surdegår ifrån förgångna tider. Och detta beslut vidhölls samvetsgrant. Medan vi voro vid gymnasium i Åbo, fingo vi tyvärr höra, att våra närmaste efterträdare försökt att återupplifva åtskilligt gammalt oskick, hvilket dock ej torde fullkomligt lyckats i anseende till de yngres värksamma protester.

VII. Lekar och nöjen.

När man Bartholomæidagen den 24 augusti åter träffade sina kamrater samlade efter de långa sommarferierna, var det fröjd och gamman i det stora skolrummet, dit man instälde sig åtminstone en timme på förhand för att riktigt få utgjuta sitt hjärta för vännerna.

Kl. 10 anlände gamle rektorn och lärarena, den förre bärande ett stort inbundet häfte in quarto, hvilket han, efter det bön blifvit hållen jämte ett kort tal af honom själf, högtidligt öppnar och begynner uppläsa från perm till perm. Detta var den gällande skolordningen, hvars uppläsning föreföll högst långträdig för den otåligen ungdomen.

Råkade det vara en vacker dag, uppgjordes planer att redan på eftermiddagen begifva sig till bollplanen invid staden. Bollspelen voro mycket omväxlande och hade sina särskilda namn. Det fordrades skicklighet och vana att slå sig väl igenom. De, som innehade en sådan, fingo utan afseende å ålder och klass deltaga i de gemensamma öfningarna, medan novitierna i mindre grupper öfvade sig i de preliminära handgreppen. Andra gossar förehade lekar med käglor och trissa, eller kastade »sarkaa», ett af de yngre mycket omtyckt tidsfördrif, vid hvilket man kunde förtjena en och annan kopparslant.

Det hela företedde ett brokigt och lifligt virrvarr, som kunde lifva äfven en äldre åskådare. Isynnerhet beundrades de kraftiga slag med sällträet, som förmådde framslunga bollen så högt i sky, att den några ögonblick var aldeles osynlig, tils den småningom åter framträdde inom synkretsen och sedan blixtnabt hamnade i händerna på någon lyckans gunstling. Ty riktigt segersäll kände sig den, som lyckats fånga den återvändande bollen.

Brännboll fordrade isynnerhet påpasslighet och smidighet. Var man icke rätt kvick i benen, kunde man blifva så grundligen bränd, att man hade känning däraf flere dagar; därtill fick man smälta kamraternes gyckel. De bollar som begagnades voro nämligen rätt stora och fasta samt innantill öfver dragna med kautschuk för att åstadkomma större elasticitet. Sålunda roade man sig hvarje ledig stund och förnämligast ondags- och lördagseftermiddagarna.

Med otålighet väntade man dock på en ännu roligare dag, som man fick disponera hel och hållen, nämligen *hötlofvet*. Ett sådant lof gafs någon vacker septemberdag, då rotfrukterna voro fullmogna.

En sådan dag samlade sig gossarne omkring kl. 9 f.m. vid skolan, försedda med väggkost och korgar, innehållande potäter, kål- och morötter, samt en del med spadar och järntänger. De, som kunde disponera öfver häst och kärra, hade redan i god tid förut begifvit sig till en af de jämna planerna vid stadens utkant, förande med sig färdigklabbad ved och annan tross.

Nu begifva sig alla församlade till den utsedda platsen i militärisk ordning med fanjunkaren i spetsen och under munter sång. En och annan lärare, som kan vilja taga del i ungdomens fröjd, följer också med eller rättare tager befälet öfver den tågande skaran.

Första omsorgen, efter att hafva kommit till den bestämda platsen, var att anskaffa flata stenar, och i sådant syfte detacheras expeditionskårer åt skilda håll, ty det är ondt om sådana i omnejden. Andra sysla ifrigt med att uppgräfvä gropar, ungefär tio till antalet, alnsdjupa och half aln i diameter.

Sedan stenar anskaffats i tillräcklig mängd, börjar man rada veden hvarf-tals i mindre staplar med stenar mellan hvarje hvarf. För hvarje grop behöfs en sådan stapel. Dessa små bål antändas sedan för att uppglödga stenarna.

Under väntan härpå klyfvas kål- och morötterna i lämpliga skifvor. En del syslar med diverse andra detaljer; ingen får sitta med händerna i kors.

När vedstaplarna nedbrunnit och stenarna glöda, kommer det intressantaste och mest maktpåliggande arbetet. Stenarna fattas med tängerna och nedläggas först i gropens botten, därpå ett hvarf potäter, åter heta stenar med rotfrukter därofvän och såvidare, tils gropen blifvit fylld. Öfversta hvarfvet skall också vara stenar, ofvanpå hvilka potatis och kålrotsblad tätt tillpackas. Det hela betäckes sedan omsorgsfullt med torf, och minsta springa tilltäppes med mull, så att värmen ej får afdunsta.

Nu råder en orolig väntan, hurudant resultatet månne blifva. När en kvart timme förgått, går någon veteran, som är förståsigpåare, att lyfta litet på torfven och med näsan pröfva, huru långt stekningsprocessen avancerat. Får granskaren en ljuflig steklukt i sin näsa, lyftes betäckningen och det öfversta hvarfvet undersökes. Är färgen på rötterna ljusbrun, är det ett tecken att de djupare lagren äro färdigstekta, och nu börjar den ljufliga skörden.

Man skyndar sig att smaka på den verkliga delikata hötan och kringbjuda däraf äfven åt lärarne och möjligen andra amatörer, som infunnit sig för att deltaga i ungdomens fröjd. Alla låta sig trakteringen väl smaka. Hade man att härtill lägga bröd och smör, och i lyckligaste fall ett glas vin, som en eller annan af amatörerne vanligen varit nog omtänksam att medtaga, så kunde man på förmiddagskvisten få sig en rätt delikat lunch.

Emellertid har tiden avancerat till 1 à 2, och de äldre börja draga sig hemåt. Gossarne smörja kråset med återstoden af hötan, och leken slutas med ett litet krig, där det kvarblefna af frukterna användes som projektiler. Slutligen tågar man hem omkring kl. 3 e.m. i samma ordning som om morgonen, dock i något glesare och mindre välordnade leder, såsom det brukar ske vid återvändande krigståg.

De yngste gossarne, som framför andra känt sig lifvade af det för dem ovanliga företaget, plögade föranstalta små hötfärder de närmaste lediga eftermiddagarna; men dessa kunde naturligtvis icke åstadkomma samma effekt, som den gemensamma stora hötfärden.

Hötfärden var för skolungdomen ett mycket fröjdefullt företag, men alla dess fröjder kulminerade dock i ljusets fest, *Luciefesten*.

Luciefesten firades aftonen före Luciædagen den 13 december, då enligt gällande skolordning ungdomen hemförlofvades till julferien. Festens glans utgjordes af en jämförelsevis storartad illumination samt af den därmed för- enade tunnbandsdansen, som exeqverades under afsjungande af latinska *carminalia*, hvilka till en del bestodo af julpsalmer, till en annan del af sånger med blandadt innehåll.

Festen kräfde långvarig förberedelse just med avseende å inlärandet af dessa sånger, hvartill icke blott de vanliga sångtimmarna, utan äfven alla lediga stunder användes flere veckor förut: Det var en enkel tvåstämmig sång, som inlärdes blott efter gehör och ingalunda skulle hafva tillfredställt en musiker; men i gossarnes öron var den änglamusik.

Den närmaste omsorgen dagarna före festen gälde för enhvar anskaffandet af smala tunnband, tre aln i längd, eller på senare tider rotting, på hvilken vara handelsbutikerna i en handvändning uttömdes. Dagen före festen var skollof för skolrummets skurning och beströende med enris, som anskaffades af gossarne.

Illuminationsdagen på förmiddagen infunno sig gossarne i skolan enhvar med 2 à 3 talgljus alt efter behofvet; dessa uppställdes i kronorna, i de tvenne

halvcirkelformiga träbågarna, som voro ämnade för katedern, och i de vinkelformiga bågar, som voro uppställda i fönstren. Hvarje gosse medhade därjämte några skillingar, som skulle användas till uppköp af tyska äppel till traktering för de storfrämmande, som väntades till festen, förnämligast ungdomens mödrar och systrar samt andra fruntimmer från staden.

När alt detta var i ordning, repeterades sångerna ännu en gång och man begaf sig sedan hem för att invänta 4-slaget, då man fick ıla till skolan att påtända ljusen. Klockan slår fem, och menniskor börja inströmma. Trängseln vid dörren var så stor i anseende till de objudna gäster, som försökte intränga, att två poliser eller soldater måste anlitas för att uppställa sig vid hvardera sidan om dörren och insläppa blott dem, som voro fashionabla eller följde med någon lärare eller scholaris.

Innan kort är skolrummet fullproppadt och blott midten af golvet fri. Där stå redan flertalet gossar i en stor aflång rundel med sina rottingar mellan sig, medan resten intagit katedern, basisterne i öfra och öfriga sångare i nedra afdelningen.

Nu inträder gamle rektorn i högtidsdräkt och med festmin, hälsar vänligt och uppställer de på golvet stående gossarne i två rader sålunda, att de gossar, som stå mot hvarandra, med hvardera handen hålla i hvar sin ända af en rotting, hvarigenom en hvalfbåge bildas af rottingarna.

Meningen med dansen är nu att i en takt, som sången angifver, träda in under detta hvalf och åter ut därifrån i motsatta ändan, hvarvid iakttages, att den gosse, som följer efter, måste vid utträdandet ur hvalvet vika af åt motsatt sida mot sin föregångare. Annars uppstår förvirring. Om något sådant inträffar, är rektorn genast färdig att ställa saken till rätta. Då och då ställer sig gubben själf i lederna för att genom sitt deltagande lifva dansen.

Ändtligen är alt i ordning. Rektorn ger en signal åt sångarene, och nu börjas i långsam psalmtakt den bekanta julsången

Ecce novum gaudium, Ecce novum mirum!
Virgo parit filium, Qvæ non novit virum,
Qvæ non novit virum, Sed ut pyrus pyrum,
Gleba fert papyrum, Florens lilium.

Dansen går högtidligt i samma takt den långa hymnen igenom.

Nu anslås en annan lifligare tonart af värdsligt innehåll. Sången berör människornas äflan efter rang och rikedom, samt vanskligheten däraf:

In stadio laboris Currunt omnes socii;
Sed brabeum honoris Non sequuntur singuli,
Si non vis onerari, Caveas honorari;
Honor vult onere gravari.

Sed si in libertate Vivere volueris,
Vivas in caritate, Sic tu non dolueris.
Nil habes, nil dolebis, Perditum neqve flebis,
Sed in hoc qvod habes gaudebis.

Men det är tid på att sångarne få hvila sina strupar och dansörerne sina ben.

En ungersven går omkring med äppelbrickan till resp. damer. Men den unga skaran på golvet börjar redan stampa af otålighet. En ny sång i långsamt tempo, berör krigarens råhet och framfusighet, där han alltid vill flyta öfverst i världen och träda i förgrunden såsom Mars bland planeterna, medan en fredens man vanligen blir tillbakasatt, huru ädelt och ifrigt han än må arbeta för mänsklighetens väl.

Mars præcurrit in planetis, Homo pacis et quietis
Nil valet in seculo. Sed tyranni et feroces,
Qvi ad mala sunt veloces, Hi regnant in populo.
Effrenes et indomiti, Qvi devastant et incendunt,
Qvæ sunt sua, non attendunt, Tales placent Comiti.

Den ena sången aflöser sålunda den andra och slutligen, då tiden är långt framskriden, kommer älsklingssången, som i lifliga drag och hastigt tempo skildrar skollifvets fröjder och smärtor icke utan en och annan släng åt lärarne:

O scholares. Voce pares, Jam mecum concinite,
Et choræam Jubileam Semper mecum ducite!
Jam ad festum, Modo næstum Servitutis studii,
Noster coetus Speret lætus Nobilis convivii . . .

Felix ludus, In qvo nudus Scholaris verberibus
Non succumbit Nec decumbit Magistri livoribus.
Ergo gaude, Plaud elaud Concio scholarium;
O si tale, Tale, tale Semper esset gaudium!

Klockan är nu 8, sången och dansen afstanna, och människorna börja aflägsna sig. Gossarne förtära resten af trakteringen, släcka de återstående ljusstumparna, som skänkas åt någon fattig kamrat, och begifva sig hem med hjärtat fullt af den njutna fröjden. Helt visst sväfva aftonens scener i den kommande nattens drömmar för gossarnes fantasi. (Dem som intressera sig för de gamla i Finland sjungna skolsångerna och deras melodier, hänvisa vi till director cantus i Åbo katedralskola Joh. Lindells år 1776 utgifna upplaga »Cantilenarum selectiorum editio nova».)

Följande morgon kl. 9 samlas man åter i skolan, där avslutningsceremonien på vanligt sätt försiggår. Gossarne få nu afresa en hvar åt sitt håll till de efterlängtrade julfröjderna vid hemmets härd.

Läsaren kan måhända tycka, att denna fest i det hela var rätt prosaisk och långträdig. Om så är, måste felet ligga i min skildring. Ty den, som en gång närvarit vid ett sådant tillfälle, kan aldrig förgäta den öfversvallande fröjd, som lyste i gossarnes ögon och i alla deras rörelser. Man måste ovilkorligen utbrista som Runeberg om korpral Buss' tal: det var konstlöst, men man rördes.

En sport under höstterminen, som dock berodde på Guds väder och vind, var kälk- och skridskoåkning. *Kälkåkning* bedrefs alltid i rätt storartad skala, när de äldre voro med. Vanliga kälkar voro då icke tillräckliga, utan det skulle vara stöttingar eller laitioslädar. En hel skara små gossar fingo då taga plats i släden och det bar af med ilande fart nedför den branta kyrko- eller rådhusbacken långt ut på älfven. Någon gång, när kälkföret var gynsam och väderleken mild, kunde man få se unga flickor med i leken, och att en gång få kuska för sådana var för en scholaris en synnerlig lycka. Gossarnes beteende vid sådana sällsynta tillfällen var, såsom tillbörligt, stillsamare än vanligt.

Skridskoåkning var än mera beroende af väderleksförhållandena. På få orter finnes en så ofarlig skridskobana som i Björneborg. Utmed älfven framlöper en grund vik i en sträcka af par verst, där ingen värre olycka kan hända, än att få sig ett oväntadt kallt fotbad. Därför frestades alltid blott nattgammal is; men skolof kunde icke erhållas innan en delegation af äldre gossar varit på rekognoscering.

Gamle rektorn förbjöd alltid vid sådana tillfällen att »skritta på älfven». Men frestelsen var här lika värksam, som den alltid varit gentemot alla absoluta förbud. Man icke blott skrittade på älfven, utan hade äfven den oförsyntenheten att då och då plumsa in, hvilket alltid hade till påföljd allvarsam aga.

Vårterminen, ehuru inemot fem månader lång, var en angenäm tid med sina alt längre och längre dagar och tvenne längre ferier, nämligen påsk och pingst, samt det efterlängtrade majlofvet. Så länge snön låg kvar, kunde inga andra gemensamma nöjen förekomma än kälkåkning och under blida dagar *snöbollskrig*.

Ett sådant krig står ännu lifligt kvar i mitt minne. En konrektor, hvars beteende under senaste tider ofta väckt allmän förvåning hos skolungdomen och som innan kort blef fullkomligt sinnesrubbad, afbröt en eftermiddag plötsligt sin lektion och uppmanade hela skolan att gå ut att snöbollas på det närliggande kyrkotorget.

Gossarne läto ej säga sig det två gånger. Alla rusade ut med fröjd, och det vardt ett rasande krig därute. Snön yrde som under argaste oväder, och den gamla ärevärdiga kyrkans liksom enskildas fönster i närheten stodo i fara.

Härtill kom hurra-rop och skral bland gossarne. Under alt detta stod konrektorn på skoltrappan och gned sina händer af lutter förtjusning.

Men här var räkningen uppgjord utan värden. När gamle rektorn, som i allsköns lugn tog sin siesta efter middagen, fick höra detta oljud och såg hvimlet af sina 150 skolarer, som i vild strid tumlade om hvarandra i drivvorna, framträdde han plötsligt i hopen med förfäran och vrede målade i sitt ansigte, uttalande sitt: »Qvos ego!» med den kraft, att hela skaran retirerade till sina platser.

Huru saken sedan aflopp mellan rektorn och konrektorn, vet man icke; men kort tid därefter antog konrektorns sinnesrubning en så våldsam karakter, att han måste ställas under bevakning af två brandvakter i sitt eget logis, tills anstalt kunde fogas om den olyckliges förflyttande till hospital.

Så vidt jag kan minnas gafs *majlovet* alltid 1 Maj utan afseende å vädret. Och innerligt efterlängtd var den dagen. Man samlade sig då kl. 9 f.m. vid skolan, hvarifrån man, liksom vid hötfärden, i militäriske ordning med klingande spel och flygande fanor tågade till den vanliga bollplanen. Där förehades allehanda lekar, omvexlande med marscher och militäriske manövrer, samt tillochmed någon gång en liten sammandrabbning, så framt någon lärare var intresserad att anordna en sådan.

När man blifvit trött vid dessa lekar, skaffade sig den, som det kunde, häst och ridsadel, och nu bar det af på en ridtur till Raumoby, då för tiden vanligen målet för Björneborgarnes lustfärder.

Ett omtykt nöje om våren var grönsiske- och hämplingsfångsten, som företogs tidigt söndagsmorgnarne och ofta nog fördröjdes, så att kyrkogången uteblef. Rektorn ville den årstiden noga hafva reda på de från kyrkan uteblifna. Befans den uteblifne hafva försinkat sig i skogen, och hade han icke kunnat nedtysta ostiarien med »moj», var han säker om straff åtföljdt af den reflexion att

Fiskefångst och fågelsång

Har hindrat mången skolegång.

Sökte någon gosse vid sådana tillfällen försvara sig med fagert snack, fick han därjämte höra den satiriska anmärkningen på rektorns klene finska: »Keeli käy kuin haavan lehti mettäs». [Tungan går som ett asplöf i skogen.] Det var för resten den enda finska jag hörde gubben uttala.

Fågelfångsten var för gossarne, som sagdt, ett frestande nöje. För ändamålet behöfdes en lockfågel i en liten bur och ett s.k. slag, bestående af tvenne träbågar med mellanliggande nät, hvilka genom dragandet på ett snöre slog ihop och sålunda fångade offret, när det satt sig på lockfågels bur, som var placerad inom slaget. Söndagsjägaren själf höll sig gömd i en granrischoja, som han i hast uppfört. — Det hände ofta att grönsiskorna sjukades och dogo. Genom långvarig erfarenhet hade man dock lärt sig att bota deras sjukdomar. Det fans också alltid bland gossarne vissa veterinärer, som i sådana fall anlätades.

I början af 1830-talet herskade, som känt, en dof jäsning och oro ute i stora världen. Missnöjets vågor slog högt, och luften var mättad af tändämnen, som snart exploderade i en häftig krigslåga både i vester och öster.

Var det nu en svallvåg af tidens oro, som nådde äfven skolungdomen i Björneborg, eller någonting annat, — visst är, att denna ungdom vid nämnda tidpunkt plötsligt greps af krigiska tankar, som snart mognade till handling. Initiativet utgick naturligtvis från rektors klass, där då för tiden ännu funnos flere af dessa resliga »långa drängar», som voro klipta och skurna för det högre befälet.

Nå väl — de första dagarna i maj Anno Domini 1834 utgick order från högkvarteret, att en rekrytskola skulle inrättas i enhvar af de lägre klasserna under utsedde äldre instruktörer, som fått behöriga förhållningsregler sig och andra till efterrättelse. Öfningarna förhades dels i skolan, dels ute på fältet, när rekryterna kommit så långt, att samöfningar kunde komma i fråga.

Befallning utfärdades tillika, att enhvar skulle förse sig med ett träsvärd, hvars klinga skulle målas svart med gult fäste, därtill hörande gehäng af karduspapper, som borde målas gult och blått, ett trägevär, äfven måladt, samt en gul pappersremsa på mössan, alt detta efter i högkvarteret fastställd modell.

Nu blef det i flere veckor efter hvarandra ett idkeligt snickrande och målande, ty enhvar, som möjligen trodde sig kunna det, försökte själf fabricera dessa requisita. När alt var färdigt, anställdes samöfningar på fältet i full rustning. Kåren delades i fyra kompanier med sina kaptener, och kompanierna i rotar under sina fanjunkare och korpraler.

Till general utsågs genom acklamation en 25-årig ståtlig och vacker rektorist, *Lasse L.*, som bestod sig en respektabel romersk örnnäsa och ljusa böljande lockar. Officerarne, fanjunkarne och korpralerne buro sina särskilda insignier, och dekorationstecken utdelades därjämte för utmärkelse bland gemenskapen. Generalen hade skaffat sig fullständig uniform, motsvarande hans höga rang. Profossen stod städse med sin risknippe, och ingen öfning gick förbi, utan att en eller annan fick sina »25». —

När öfningarna sålunda fortgått i flere veckor och truppen ansågs fullt exercerad, bestämdes en lördagseftermiddag i slutet af Maj för den stora manövern. Den skulle försiggå i närheten af staden på en plan, hvilken inkom var egnad härför. Den begagnades nämligen som öfningsfält för den ryska artillerikår, som sedan längre tid tillbaka varit stationerad i staden. Som dessa förchafvanden egde rum utan tillstånd af rektor, och denne synes haft ingen aning om saken, gick enhvar, för att icke väcka uppmärksamhet, hemifrån i vanlig dräkt och anlade krigisk rustning först utanför staden vid en ria, hvilken begagnades som tyghus.

Kl. 2 på dagen var alt i ordning på fältet, officerstältet uppslaget, och prubban i väntan på delinqventer. De fyra kompanierna stå uppställda i oklanderlig linie med sina officerare i fronten, trumslagare och signalister på sin post, likaledes profossen med sin hotande risknippe.

Då förkunnar signalisten det med otålighet väntade budskapet: generalen kommer. Ofvan topparne af småskogen ser man en svajande plym af brokiga fjädrar, till hvilken mången tupp fått skatta af sin pryldo, därpå en guldgalonerad trekantig hatt, och snart framträder i Lebensgrösse generalen själf i full uniform med hängande epåletter, kraschaner och ordnar, ridande på en ståtlig stridshäst med rödt galoneradt täcke och silfverglänsande betsel. En ståtligare general har väl aldrig uppträdt i spetsen för en krigshär. Lasse L. hälsades också med ett väldigt trefaldigt hurra af hela kåren, som härpå skyltrade gevär med berömvärd precision.

Generalen rider nu mönstrande utefter lederna och uttalar sitt »karaschå» och »slavna» med stentorsstämma. Sedan detta skett, börjas evolutionerna, som räcka i många timmar med korta uppehåll, under hvilka kårens medlemmar voro i tillfälle att pusta ut och intaga förfriskningar från egen ränsel.

Evolutionerna voro i allmänhet lyckade och vunno generalens höga bifall. Men det var dock en och annan, som stakade sig, och profossen fick nog arbete samt butkan delinqventer, hvilka lipade där tills de sluppo fångelset och fingo återtaga sina platser i ledet.

När klockan led till 9 på aftonen, afmönstrades truppen af generalen på öfligt sätt, hvarpå gossarne trötta, men med högt stegrad militärisk Geist, i tysthet återvände till staden, suckande som vid Luciedansen: »O si tale, tale tale semper esset gaudium!»

Då manövern lyckats så utmärkt väl, var det meningen att följande vecka föranstalta en likadan, och i sådant syfte beslöts att hålla generalrepetition i skolhuset följande måndagseftermiddag kl. 1. Man gick så ifrigt uppå, att dummet stod högt upp i tak. Ingen observerade att klockan var 2, ej ens kl. variern, som i likhet med alla andra var högt uppe i affären.

Då synes oförmodadt den bekanta käppen med silfverknappen i dörren, och snart var gubben Johnsson inne, mött af ett kväfvande dam och främmande ljudeliga kommandoord: »ot nogi», »na pletschå», »na krau» o.a.d. om hvarandra.

Man kan lätt föreställa sig gubbens förvåning och vrede, när han fick se denna förvirring och detta oväsande, där han haft skäl att vänta ordning och tystnad. Den annars milde gubben rusade med käppen i högsta hugg midt i den krigiskt rustade hopen och utdelade hugg och slag så väldeliga, att gossarne jagades till sina platser och rektorn ensam stod kvar som segrare på valplatsen. Preliminär ransakning företogs på stället, hvarvid hela det krigiska företaget, hvarom rektorn haft ingen aning, i dess hufvuddetaljer kom i dagen.

Om gossarne på förhand anhållit om tillstånd till det tillämnade nöjet, hade ett sådant sannolikt beviljats; men som sakerna nu stodo, kunde straff

icke gärna undvikas, hvilket naturligtvis bordt drabba blott de äldre, som varit upphofsmän till företaget. Det som förnämligast ledde skolkollegiet till strängare uppfattning af det oskyldiga nöjet, var samtliga lärares erfarenhet, att lexorna under senaste veckor gått ovanligt skralt.

Straffet, som ådömdes rektoristerna, var icke något kroppsstraff, utan något ännu hårdare, nämligen förpliktelse att sitta ett år kvar i klassen; altså ingen dimission det året — sic transit gloria mundi.

Hvad vår ståtliga general beträffar, hade han för framtiden bort välja krigareståndet. Men han missförstod sin kallelse och började »invita Minerva» streta uppför parnassen, under hvilket försök han snafvade. Han slutade sin jordiska bana som välbestäld inspektor på en större landtegendom.

IX. *Valedicenternes triumftåg.*

Ända till år 1830, då trivialskolan upphörde att dimittera sina alumner direkte till akademien, hade det varit brukligt att rektor, ungefär en månad före vårterminens utgång, således i medlet af maj, utnämnde de elever, som skulle det året dimitteras. Detta var en fröjdefull tidpunkt för vederbörande, som man nog kan föreställa sig, och det låg nära till hands, att den ungdomliga fröjden skulle gifva sig luft i handling.

Om aftonen af samma dag, hvarunder utnämningen skett, fick man också se de lyckliga utvalda spatsera partals arm i arm gata upp och gata ned, klädda i högtidsdräkt och utpyntade i höga silkeshattar, omvirade med lillfingersmala gröna band, hvilka fladdrande i långa banor hängde utefter axlar och rygg.

Det hela tog sig komiskt ut, men det föll ingen in att hänle däråt och därigenom störa den ungdomliga hänförelsen. Man hade också i inemot tvåhundra år blifvit van att se detta skådespel, hvilket härigenom vunnit ett slags helgd. Triumftåget upprepades hvarje vecka ända till examen.

Som rektor ännu i par år efter förstnämnda anordning fortfor att utnämna valedicenterne till det nyss återupplifvade gymnasiet i Åbo, fortfor äfven hattprocessionen. Jag har sålunda haft nöjet att med egna ögon få skåda ett sådant tåg våren 1833. Detta tåg var också det sista skådespel i denna genre.

Denna säregna ceremoni ville förmodligen innebära, att valedicenterne numera betraktade sig som karlar för sin hatt, ehuru hattarne voro för tillfället lånade än här än där. Detta kunde nog skönjas af deras olika form och fasoner, som tydligt representerade vidt skilda tidsåldrar. Möjligt är också, att rektoristerna hade i sin värjo någon af föregående skolgenerationer fortärfd hattdepot. Ty vid min öfverflyttning till konrektors klass utpressade rektoristerna af en hvar uppflyttad en ingalunda laglig eller loflig skatt af 2 riksdaler under namn af hattpenningar, utan närmare förklaring, huru penningarna skulle användas. Min enskilda förmodan är, att pengarne användes

till helt andra, mindre rekommenderande ändamål. Hattpenningarna fingo, jämte annat gammalt otyg, från början af hösttermin 1834 försvinna i glömskans natt.

En detalj, som står i nära sammanhang med valedicenternes triumftåg och som först helt nyligen kommit till min kännedom genom en tillfällighet, kan jag ej underlåta att berätta.

Ett äldre fruntimmer, som fått läsa dessa mina »skolförhållanden», har upplyst mig att det var mycket vanligt, att många af dessa valedicenter under denna glädjens och hoppets blomsterperiod, då ungdomskänslorna äfven annars nått sin högsta potens, gjorde sin kur hos 15 års flickor eller skickade giljarebref till aflägsnare boende tärnor. Sådana i ungdomsvåren gjorda förbindelser skola i de flesta fall blifvit vederbörligen »honorerade», när ungersvennerna efter några år återvände från akademien såsom välbestälda prestkandidater. Detta gälde naturligtvis den tiden valedicenterne gingo direkte till akademien.

Det ofvan nämnda fruntimret har låtit mig veta, att äfven hon, en prostesdotter boende några mil från staden, vid 15 års ålder fått ett sådant giljarebref från en valedicerande ungersven i Björneborg. Brevet framfördes af hennes bror, som bivistade någon af läroverkets lägre klasser; giljaren hade förklarat för denne, att ett ogynnsamt svar skulle hafva till följd duktigt »smörj» för brefbäraren. Oaktadt denna hotelse gick det för giljaren så fatalt, att han fick ett svar, innehållande det enda ordet: nej! präntadt på ett helt pappersark!

Jag avslutar här min skildring af förra tidens skolförhållanden.

Det blef för mig dag för dag allt mer en plikt att unnan förgängelsen rädda de sista försvinnande dragen af gamla skolans lif, som efter några år skulle blifvit för oss en evigt tillsluten bok. Ty af mina klasskamrater äro numera endast tre eller fyra i lifvet; efter deras frånfalle finnes ingen mera, som kunde »skvallra ur skolan».

Som man på hvarje sida kan finna, har jag utan hat eller nit målat förra tidens skollif i dess dagrar och skuggor, samt äfven de senare, dock med den nödvändiga reservation, att skuggorna till mesta delen få skrivas på tidens och tidsandans räkning.

Läsaren skall kanske finna att gamla skolans mest framstående drag och obestridliga företrädare framför den nya ligger i dess glada friska samlif under gemensamma lekar och tidsfördrif. Detta hade till omedelbar följd en mera jämsidig utveckling af det fysiska och psykiska lifvet, hvilket ju obestridligt bör vara skolans hufvudändamål.

Min erfarenhet såsom elev i den gamla och lärare i den nya skolan, samt min därpå grundade fasta öfvertygelse är den, att gamla skolans elever lemnade elementarläroverken mera sunda och lefnadsfriska till kropp och själ än nutidens skolungdom.

Stadgar för Viborgs gymnasium 1654.

I översättning från latinet av Fil. mag. L. G. Hedberg, Stockholm.¹⁾

Må Gud låta detta lända till välgång!

Bestämmelser eller Stadgar och Statuter vid gymnasiet i Viborg, till Kungl. Maj:ts ytterligare stadfästelse uppställda och instiftade av högvördige f.d. biskopen i Viborg, M. Petrus Jonæ Biugge Gothus, enligt konsistoriets enstämmiga beslut; i synnerhet gamla bestämmelser omarbetade och utökade samt anpassade efter nutida undervisningsförhållanden. Året efter Frälsarens födelse 1654.

FÖRETAL.

Liksom i alla väl inrättade samhällen religion och lagar med rätta tillerkännas främsta platsen, alldenstund utan dessa alla riken, välden och stater lätt upplösas och sönderfalla, — på samma sätt är det synnerligen nödvändigt även vid gymnasierna, ej mindre än vid universiteten, att, jämte övningar och studier i fromhet samt ädla vetenskaper och färdigheter, disciplinen bevaras och att vissa bestämmelser finnas om hederlig vandel, om åligganden, plikter och ädla handlingar. Ty Gud, den högste och störste, vill, att ungdomen redan från tidigaste år skall undervisas icke blott i vetenskap och vishet utan även i ett fromt och hedrande levnadssätt, genom föräldrars, familjefäders, förmyndares, uppfostrares, lärares etc. arbete och omsorg; enligt Efes. 6: Fäder, fostren edra barn i Herrens tukt och förmaning! Detta bör ske först och främst därför, att vi själva, uppfostrade i goda seder och vägleda genom undervisning i dygd, skola kunna ej mindre genom vårt liv och vår vandel vara ett slags ljus för andra än även bättre döma om andras liv och vandel; ty det är av vikt att även utröna *deras* karaktär och anlag, med vilka vi skola umgås. För det andra därför, att lärjungarnas fel skola rättas och deras dåliga seder bättras, att de skola tuktas, om de äro uppstudsiga, och att ingen skall tillåtas att göra något orätt. Vidare därför, att de goda, som lyda sina lärare och de hedervärda lagarna, skola kunna undgå såväl de straff Gud påbjudit som dem, vilka pålysts av överheten och

av kollegiets eforer. Men de onda, som övermodigt och trotsigt överträda bestämmelserna om fromma och ärbara seder och ett ädelt handlingssätt, skola, bestraffade med vederbörligt straff och böter, vara de övriga till varnagel och skräck, så att de bättre vårda sina angelägenheter. Och slutligen för att icke fred och lugn må störas, vare sig i samhället eller inom skolstaten och kollegiet. Ty ofta händer, att genom en endas förseelse eller förvildning och därav framkallade olyckor icke blott hela skolan får ett dåligt rykte, utan även att oskyldiga besväras av råa soldater, av lakejer, sjömän, krämare etc. På detta har man ofta sett bedrövliga och beklagansvärda exempel. Detta är de orsaker, varför det syns oss, liksom en gång den vördnadsvärda forntiden, nyttigt, att lagar och bestämmelser stiftas, enligt vilka de, som vistas i skolorna, kunna inrätta och forma sin handel och vandel. Så ha vi även nu ansett det våra nödvändigt att för vår kår och vår studerande ungdom, efter exempel av övriga gymnasier i vårt fädernesland, stadfästa några bestämmelser, som samlats ur Allernådigste Kungl. Maj:ts stadga om gymnasierna, och dessutom efter gymnasiets nuvarande förhållanden anpassa några äldre bestämmelser, som tidigare äro uppgjorda för denna skola i Viborg. Överhuvudtaget lita vi därpå, att ingen vill försöka minska och förringa, utan snarare att alla vilja bevara dessa stadgars kraft och auktoritet, då de ej avvika eller skilja sig från Kungl. Maj:ts stadganden och avsikter. Härtill kommer även, att dessa bestämmelser äro sådana, att de ej strida mot fäderneslandets lagar eller svensk rätt, än mindre kunna lända till skada, varjämte de noga överensstämma med och svara mot de privilegier och förmåner, som fordom nådigast medgivits av fromma konungar och desslikes av den nuvarande högsta myndigheten.

STADGAR FÖR GYMNASIET I VIBORG.

DEL I. OM LEKTORERNA OCH DERAS ÅLIGGANDEN.

Kap. I. Om lektorernas åligganden i allmänhet.

1. De, som undervisa vid gymnasiet, må främst vinnlägga sig om fromhet, ren vandel och ett oklanderligt leverne. Gentemot sina lärjungar må de visa sig omutliga, allvarliga och fasta, dock tillgängliga såsom föräldrar, ej lättsinniga och ovärdiga såsom gillesbröder och dryckeskamrater. Kort sagt: i det dagliga livet må de städse minnas det offentliga ämbete, i vilket de blivit insatta.

2. Därefter må de genom trägen undervisning beflita sig därom, att ungdomen undervisas riktigt och kortfattat. Därför skola alla, i synnerhet Philosophi (= lärarna i världsliga ämnen) avhålla sig från att diktera, i det de nöja sig med den tryckta boken, och desto flitigare inviga lärjungarna däri medelst muntlig förklaring, varav vinnes förståelse av författaren och ämnet.

Men om dock någon gång diktamen överhuvudtaget måste användas, skola de göra detta i så få ord som möjligt. För lärjungarna i de olika ämnena böra de författare föreläsa, som vunnit allmänt och samstämmigt erkännande.

3. På samma sätt som gymnasierna intaga en mellanställning mellan trivialskolorna och akademierna, på samma sätt bör man avpassa deras lektioner och även övningar så, att de bli högre än de i skolan förekommande men lägre än de akademiska. Det må ej stå lektorerna fritt att i något slags missriktad tävlan med akademierna utforma sina föreläsningar på ett vidlyftigare och mera ingående sätt, än denna gymnasiernas mellanställning kräver.

4. De särskilda lektorerna, med undantag av de teologiska, skola meddela offentlig undervisning två gånger på vardagarna. Men om någon ej föreläser på den vederbörliga tiden, skall han erlägga ett öre silvermynt till gymnasiets kassa för varje timme såsom böter, för så vitt ej någon, boende antingen inom eller utanför staden, hindras av något allvarligare skäl, vilket han dock, innan han reser, bör anmäla för rektor, så att vikarie för honom kan insättas.

5. Lektor må, sedan hans undervisningstimme gått till ända, avbryta lektionen och stiga ned (från katedern), för att lärjungarna bättre må kunna förbereda sig till den följande lektorns inträde och lektion.

6. Lektorerna skola föra noggrann räkning över de frånvarande och över dem, som komma för sent vid deras föreläsningar.

7. Lektorerna må alla och en var på lämpligt sätt tillse, att ej gymnasiet tar någon skada. Särskilt böra de i samråd och samverkan och med synnerlig flit sträva efter att detta gymnasiums alla rättigheter, privilegier, donationer och förmåner bibehållas och att allt övrigt gods bevaras i gott skick, ävensom att dessa förmåner ej bliva mindre för framtiden utan antingen fortbestå oförminskade inom sin givna ram eller, om möjligt, ökas på tillbörligt sätt. Men om någon av lektorerna, vilket vi dock hoppas ej skall ske, finner för gott att genom hemliga underhandlingar och ränker, antingen till sin egen eller någon annans fördel, förminska gymnasiets förut nämnda förmåner, skola vi anse honom vara en trolös medarbetare.

8. När antingen någon av lektorerna kallas härifrån till annat uppdrag genom den gudomliga försynen och överhetens befallning, eller när någon eljest borttryckes av döden, och sålunda en annan måste insättas i hans ställe, är det tillbörligt först och främst enligt gammal hävdvunnen sed i vårt fädernesland och i utlandet och dessutom för skapande av större auktoritet hos och aktning för denna lektoratsbefattning, att den blivande efterträdaren i ämbetet är utmärkt genom förnämliga egenskaper samt stadgad och väl förtjänt med hänsyn till ålder, lärdom och karaktär. Vidare skall han, sedan han blivit invald i kollegiets gemenskap, intaga lägsta platsen bland Philosophiae Lectores vid sammanträdena, med den undervisningsskyldighet, som de överordnade lämna honom, för så vitt icke Kungl. Maj:ts uttalande och nådiga beslut annorlunda förordnar.

9. Då någon genom högsta myndighetens utslag och på kallelse av dem det vederbör, blivit icke blott beklädd med utan även stadfäst i sitt ämbete och han skall upptagas i lektorernas stånd och krets, skall tillvägagångssättet vara följande. Biskopen och consistoriales skola samlas klockan 8 samma högtidsdag i konsistoriet, varifrån den utnämnde lektorn, åtföljd av konsistoriets notarius, skall gå före till gymnasiet; då klockan nio biskopen och consistoriales följa efter och när alla samlats, likaså överheten och gymnasiets gäster och ämnessvenner, gå alla i ordning upp till den iordningställda hörsalen; då vederbörande av biskopen eller gymnasiets rektor i allas närvaro förklarats för ordinarie lektor vid detta gymnasium, skall den blivande lektorn avlägga ed om trohet i sitt ämbete och hålla sitt inträdestal.

10. Liksom vid akademierna har även vid flertalet gymnasier i riket det bruket sedan länge iakttagits, att åt en ny lektor ej anförtros fasces och imperium, d.v.s. rektoratet vid gymnasiet, förrän fem år förflutit från tillträdet av detta lektorat; att anförtro styrelsen åt dessa, om de ännu äro oerfarna, skadar nämligen ofta både kollegiet och disciplinen. Därför både vilja vi och besluta efter moget övervägande, att denna gamla sed skall av dem som höra till oss bevaras och iakttagas för framtiden och utan avbrott, såvida icke gymnasiets Eforus och samtidigt lektorerna själva, på grund av någon persons synnerliga lämplighet, annorlunda besluta.

11. Enär de av Kungl. Maj:ts nådigast beviljade kyrkliga privilegierna medgiva även lektorernas änkor ett nådeår, och för att dessa, till sitt eget och de sinas fromma och tröst, fullt ut må kunna åtnjuta denna förmån eller årslön, skall icke någon upptagas i lektorernas krets och kollegiets gemenskap (enligt privilegiernas innehåll), förrän hela detta år gått till ända. Men för att icke detta skall bli till skada för ungdomen genom lektionernas inställande, är det tillbörligt (vare sig vakansen gäller den teologiska eller den världsliga undervisningen), att en eller också två av lektorerna, antingen teologiska eller filosofiska, som dela tjänstgöringen sinsemellan, uppehålla vikariat för den avlidne; änkan må gottgöra den, som uppehåller tjänstgöringen.

12. *Lektorseden.* Jag N. N. skall omfatta, bekänna, främja och försvara evangeliets sanna och oförvanskade lära, hämtad ur de profetiska och apostoliska källskrifterna, innefattad i de apostoliska, nicenska och athanasianska bekännelserna, framlagd på mötet i Augsburg år 1530 och på nytt framlagd på Uppsala möte 1593. Vår Allernådigste och Mäktigaste Furste och Herre, Carl, vår nådigste Konung, skall jag visa tillbörlig lydnad och trohet. Det som är till fromma för fäderneslandet och staten, skall jag främja; det som är till skada, skall jag i mån av mina krafter söka avvärja. I min tjänst skall jag ådagalägga flit, och i det som avser ungdomens rätta fostran, skall jag undvika all onödig vidlyftighet och anpassa mig troget och så mycket jag kan efter de studerandes begåvning, nytta och tilltänkta levnadsbana. Jag skall sträva att med alla de hederliga medel det är mig möjligt befordra det som är nyttigt för studierna och gymnasiet. Så hjälpe mig Gud!

Kap. II. Om fördelningen av lektionerna och arbetet inom gymnasiet under de särskilda dagarna och timmarna.

1. Förste Theologus skall klockan nio verkställa läsning ur Bibeln av Nya Testamentet, på så sätt att han med lärjungarna i högre klassen kan på ett års tid medhinna något brev av Paulus. Vid utläggningen påvisar han än metodiskt textens verkliga mening, än visar han lärjungarna liksom med pek-fingret på huvudtankarna, loci communes, såsom man brukar säga. Bibel-texten utlägger han kort och enkelt ur det grekiska Nya Testamentet, i samband med utredning, icke blott logisk utan även, om så behöves, retorisk, samt grekiska språkets grammatik.

2. Andre Theologus skall klockan sju förklara teologiska loci communes ur en offentligt gillad författare och avsluta detta på två år. Likaså skall han framställa hebreiska språkets elementer för lärjungar i högsta klassen, som ämna ägna sig åt prästämbetet. För detta ändamål skall han stundom ur historisk och grammatisk synpunkt tolka och förklara något ur Gamla Testamentets hebreiska text.

3. Logicus och Physicus skall först för lärjungarna i den lägsta klassen på enkelt sätt framställa logikens läror utan att ingå på logiska tvistepunkter. Fördenskull skall han årligen logiskt utreda och förklara någon bok av Ciceros *De officiis* eller femte boken av de Tusculanska samtalen, vidare talet *pro lege Manilia*. Därefter skall han även utlägga ett *compendium Physicum*, på så sätt att han först och främst behandlar botaniken och läran om människokroppens delar och däri ej underlåter att infoga föreskrifter om hälsans vård. Allt detta skall han, i möjligaste mån, avsluta på ett år.

4. Rhetorn eller lektorn i latinsk värtalighet skall, dels förklara ett retoriskt *compendium*, dels föreläsa över och utlägga följande latinskspråkiga författare: första året tal ur Curtius eller Livius, andra året valda tal av Cicero, *pro Dejotaro*, *Ligario*, *Archia poeta* etc., likaså densammes första brev till brodern Quintus, och några lättare av Plinius. Dessa författare skall rhetorn under beaktande av lärjungarnas fattningsgåva och gymnasietts fordringar förklara och utreda framför allt ur retorisk synpunkt och, om så kräves, även ur grammatisk; han skall utvälja därur sådant, som bör excerperas, och insätta detta i sammanhang med loci communes. Han skall även sörja för efterbildning av dessa författare genom övningar i tal och skrift. Slutligen skall han visa sättet att avfatta brev. Även stilövningar skola ledas av rhetorn, varvid övriga *Lectores Philosophiæ* skola vara honom behjälpliga vid rättandet av skripta. Det är även synnerligen lämpligt, att han framställer och utlägger historien; första året skall han fortsätta Livius, andra året Curtius och Caesar: Om inbördeskriget och Om galliska kriget. Dessa författare skall han visserligen förklara mest med tanke på kändedomen om det latinska språket, men dessutom skall han bemöda sig om att utur deras skrifter samtidigt med-

delat lärjungarna historiska fakta och förläna dem en viss uppfattning om hela samhällsläran och grunderna för de svenska lagarna.

5. Graecus (lektorn i grekiska) skall beflita sig om studiet av grekiska språket och, bortsett från grammatisk undervisning, skall han utlägga grekiska författare, heliga och profana. Han skall sörja för att de, som ha anlag och begåvning därför, grundligt förstå dem och efter mönster av dem, i den mån det är möjligt, lära sig skriva grekiska. För dessa syften läses första året Isokrates' första tal till Demonikos och hälften av Xenofons *Kyropædi*. Andra året läses ett andra tal till Demonikos och återstoden av Xenofons *Kyropædi* och om möjligt Plutarkos' *Om gossars uppfostran*. Av de heliga skrifterna skall han behandla antingen Lukas' evangelium eller Apostlagärningarna, i samband med grammatisk analys.

6. Mathematicus föreläser utom allmän aritmetik några elementer ur övriga matematiska discipliner, såsom geometriens elementer, läran om cirklar i astronomien jämte ecklesiastisk räkning, sammandrag av geografin, vilken han, i lika mån som läran om cirklarna, skall meddela lärjungarna ej så mycket ur bok som genom åskådande av himmelsgloben, jordgloben och geografiska kartor. Alla dessa lektioner skall han i möjligaste mån avsluta på ett år. Han skall även undervisa i poesi, och första året skall han utlägga Vergilius' ekloger, andra året tredje och fjärde boken av *Georgica*. Utom undervisning i poesi skall han även undervisa i prosodien och sättet att skriva vers. Slutligen skall han hjälpa rhetorn vid rättandet av skripta.

7. Dock kunna, allt efter lärarnas eller lektorernas bekvämlighet, dessa lektioner kombineras och förenas genom konsistoriets samstämmiga mening och beslut, så att ofta Logicus och Physicus kan undervisa och föreläsa i poesi, Mathematicus i historia, Graecus i hebreiska språket, utom och enligt sin egen läraretjänst, allt efter som det synes lämpligt.

8. I de flesta av rikets gymnasier behövas emellertid två adjunker; av dessa skall den ene vara konsistoriets notarius och den andre leda övningarna i musik; båda skola uppehålla extraordinarie undervisningsskyldighet och skola framför allt hjälpa rhetorn vid rättandet av skripta.

Kap. III. Om gymnasiets rektor.

1. Liksom vid akademierna är även vid gymnasier rektorns ämbete en krävande syssla, så att detta ej alltid må vila på samma person och inkräkta på dennes undervisning och övriga ämbetsplikter genom dess ständiga börda. Därför är det tillbörligt, att rektorsämbetet beklädes ett år i sänder och går i tur för att jämlikhet mellan dem, som tillhöra en och samma kår, desto bättre må kunna upprätthållas. Fördenskull skola alla och en var i tur och ordning bli rektorer, med början från högste *Theologiae lector* ända till siste *Philosophiae lector*.

2. Dagen för ombyte av rektoratet skall varje år vara den 15 augusti, såvida den ej infaller på en söndag eller annan helgdag och dag bestämd för högtidlig gudstjänst. Därvid kan nästföljande dag eller en annan dag genom samstämmigt beslut fastställas, allt efter som det passar sig bäst för vederbörande personer.

3. Vid ombyte av rektor skall tillvägagångssättet vara följande. Tillika med biskopen skola gymnasiet lektorer och övriga, som genom ordningsmännen blivit högtidligen inbjudna till denna akt, samlas vid rektorns bostad klockan 9 på dagen och, som tillbörligt är, beledsaga denne såsom hedersfölje till gymnasiet, där han, efter att enligt hävdvunnen sed ha hållit ett tal, avkräver den blivande och förut i vederbörlig ordning utsedde rektorn eden, varpå han till denne överlämnar rektoratet och skolämbetets insignier.

4. Rektors åliggande skall vara: 1) Att klockan fem på morgonen varje dag i gymnasiet närvara vid uppläsningen av ett kapitel ur den latinska och den svenska bibeln och efter den sedvanliga korta utläggningen av detta, liksom även på söndagar vid aftonbönens slut, hålla räkning över dem, som begått förseelser eller äro frånvarande; likaså att klockan 12 närvara såväl vid den flerstämmiga (figurativa) sången som vid koralsången, för att han därvid må ingiva lärjungarna större lydnad för sångledaren genom att tillrättavisa dem, som komma för sent eller äro ouppmärksamma, och genom att låta hämta de frånvarande med hjälp av pedellerna och kraftigare lärjungar. 2) Att leda handhavandet och bevarandet av skoldisciplinen, att företaga undersökning och fälla avgörande i rättssaker, att skipa rätt för skolstaten, att hjälpa de oskyldiga men straffa de brottsliga och skyldiga allt efter förseelsens art, med böter och fängelse, om så kräves; i allvarligare fall må dock vädjan till konsistoriet medgivas. Om någon, stående utanför skolordningen, icke vill finna sig i rektors utslag i något allvarligare fall, skall han, sedan han givit rektor två daler silvermynt, kunna vända sig till konsistoriet för så kallad appellation. I andra fall må rektors dom vara gällande. Skolans lärjungar böra icke medgivas någon appellation; men de kunna göra förböner hos konsistoriet, dock endast med rektors tillåtelse, om saken synes vara av sådan vikt och kräva en sträng undersökning. 3) Att på vanliga timmar, dagar och perioder, bestämda för ferier, giva ledighet åt hela skolan, och när densamma gått till ända, åter kalla den till studierna. 4) Att hava vård om begravningsprocessionerna, i den mån dessa avse skolans lärjungar. 5) Att omhändertaga dem, som söka inträde vid gymnasiet, försedda med testimonium, likaså att förse och utrusta avgående lärjungar, liksom även dem, som lämna skolan på konsistoriets tillåtelse, med testimonium över leverne och vandel, varvid gymnasiet sigill skall vara vidhängt. 6) Att vid den sedvanliga tiden på hösten fördela kyrksocknar bland lärjungarna, under iakttagande framför allt därav, att dessa belöningar ständigt utdelas i rätt förhållande till elevernas förtjänster. Ej alltid må man härvid rätta sig efter den ordning, i vilken de bruka sitta, utan mera efter deras samvetsgrannhet. Ty

den grammatiska regeln, enligt vilken dignus och indignus alltid styra ablativ, kan ej alltid här med fog tillämpas. 7) Att hava rättighet och makt att depenera penningmedel i taka händer då frågan är om angelägenheter, som gälla å ena sidan lärjungarna eller gymnasisterna såsom gäldenärer, å andra sidan borgare och andra såsom fordringsägare. Kort sagt: att bevaka och utöva alla gymnasiet rättigheter och i oförändrat skick bevara all dess egendom, donationer, förmåner och andra ägodelar.

Kap. IV. Om gymnasiet dekanus.

1. Dekanus' ämbete skall beklädas ett år i sänder och gå i tur mellan lektorerna. Då rektor själv är frånvarande på grund av offentliga eller andra uppdrag, dock endast av särskilt tvingande och allvarligare skäl, sköter dekanus tjänsten i hans ställe.

2. Då det ofta brukar hända, att gymnasiet ordningsmän (notarii), vilkas uppgift ju är att iakttaga och utforska, vad lärjungarna förehå berömvärt eller straffvärt, och då dessa förseelser ej sällan av illvilliga personer läggas lärarna till last, och då vidare ordningsmännen det oaktat ofta själva i hemlighet göra gemensam sak med lärjungarna och blunda för deras fel, skall dekanus ha uppsikt både över de senares och de förras leverne, vandel och studier, noga undersöka detta och, om det kommer till hans kännedom, att någon inom skolstaten lever ett klandervärt liv, ovärdigt dem, som ägna sig åt studiet av ädla vetenskaper, skall han genom pedellen i god tid anmäla dem för rektor, av vilken de ha att förvänta dom, som svarar mot förseelsen.

3. Dekanus skall antingen tillsammans med alla övriga lektorer eller också ensam bistå rektor vid avgörandet av viktigare frågor, så ofta denne begär detta genom notarius. Om det förekommer något, som rör rektors och lektorernas gemensamma intresse, skall det även vara honom själv angeläget att så göra; han skall därför i samtliga lektorers namn antingen göra uppteckningar eller utföra andra uppdrag och åligganden, så snart sådant kräves, till fromma för gymnasiet intressen och lektorernas i allmänhet.

4. Så ofta antingen lektorerna eller sångledaren inställa sina lektioner, utom vid laga skäl till frånvaro, skall dekanus i möjligaste mån hava uppsikt även häröver och i god tid anmäla till rektor, som med hänsyn till det vederbörliga ämbetsansvaret skall giva kollegerna en erinran om nit i deras tjänsteutövning. Men om någon ej fäster avseende vid rektors förmaningar, skall saken kunna anmälas för biskopen och konsistoriet, och den skyldige få sona sin skuld med en mark silvermynt för varje lektion.

5. Dekanus skall för sitt nog så mödosamma arbete för varje månad erhålla en daler silvermynt, som åt honom på hösten skall utbetalas från någon viss församling.

1. Emedan disciplinen så att säga är själen i skolans liv och styrelse, får denna just för de ohederligas, försumligas och ohörsammas skull på intet sätt avlägsnas från gymnasierna. Lärarna må dock minnas, att man vid utmätande av straff må visa tillbörlig försiktighet och måttfullhet. Ty å ena sidan fördärvar alltför stor eftergivenhet ungdomen, å andra sidan komma alltför häftiga förebräelser många att uppgiva sin avsikt (att studera), nämligen om man bannar i sådan ton, som om man hatade (den felande).

2. Varje lektor äge rätt att i sin klass tillrättvisa lärjungarna för frånvaro enstaka timmar, om de uteblivit endast från den enda timme, som bestämts för dennes undervisning, likaså för sen ankomst, för uppstudsighet och försumlighet under lektionerna; sådana lärjungar skola de dock oftare bestraffa med tillbörligt klander än med våldsamma utgjutelser.

3. Utom förut nämnda fall skall endast rektor ha rätt och myndighet att tillmäta det straff var och en förtjänar.

4. Förutom de vedertagna fängelse-, bötes- och spöstraffen skall det ej stå någon enda lärare fritt att vid bestraffningen använda andra sorters aga, såsom slag, tillfogande av sår etc. Ty i sådana fall tager lätt kroppen skada, och även själslig skada kan vållas. Av dem, som icke avhålla sig härifrån, eller om kroppsligt men tillfogas, (såvida icke detta skett genom den bestraffades eget förvållande), skola krävas böter enligt konsistoriets beslut, allt efter fäderneslandets lagar.

Kap. VI. Om övning i musik.

1. Ledaren för flerstämmig sång (cantus figuralis) och på samma gång alla och en var av de studerande böra synnerligen flitigt öva harmonisk sång. Om sångledaren, utom av rättmätigt och laga skäl, uteblir från den lektion, som bestämts för honom, skall han böta åtta öre silvermynt.

2. Kollegor i den lägre skolan må, om någon gång deras medverkan kräves, infinna sig, kallade av sångledaren. Men om någon av dem, fastän kallad, utan giltig orsak upprepade gånger håller sig undan, skall han ej blott gå miste om sin del av höstkollekten, utan dessutom skall han för varje försummad gång bötfällas till två öre silvermynt.

3. Sångledaren tillkommer bestraffningsrätt men ej över andra än dem, som föräldrar och gymnasiet rektor enligt denna stadga underställt hans vård och fostran. De lärjungar ur lägre skolan, som övas i flerstämmig sång, skola anförtros hans fostran.

4. De sångare på gymnasiet, som (möjligen) utebliva klockan tolv, straffas antingen med böter av två öre silvermynt eller med spöstraff av gymnasiet rektor för varje timme.

5. Om några ha en röst, som ej lämpar sig för och kan anpassas efter flerstämmig sång, må dessa dock närvara vid sången, för att ej någon under den förevändningen, att han ej har röst, skall draga sig undan för sin egen bekvämlighets skull. Dessa må emellertid övas i koralsång och psalmsång, så att de en gång såsom det gudomliga ordets tjänare må kunna i helgedomen sjunga riktigt och utan att man tager anstöt därav. Den som vågar sätta sig upp mot detta, skall lida spöstraff.

6. Varje lördag skall sångledaren anordna ett slags musikalisk prövning med sina lärjungar från kl. 12 till 1 i närvaro av gymnasiet rektor, varvid förut bestämt straff äger tillämpning, om han försummar denna honom ålagda uppgift. Den av lärjungarna, som befinnes icke hava utfört någon del av det arbete, som skall prövas, skall straffas med prygel.

7. Om någon gång sångarna för musikalisk underhållning blivit ombedda att medverka vid bröllop och gästbud och önska begiva sig dit, skall detta icke ske annat än med tillåtelse av gymnasiet rektor, och då skola de av ersättningen för sitt arbete, på grund av ledighet hela dagen och frånvaro från lektionerna, till kassan erlægga för allt en mark silvermynt.

8. Två särskilda lärjungar skola utses tillika med två ur lägre skolans sista klass eller rektors klass, vilka på de tider, som bestämts för ordinarie lov och ferier, ofta och dagligen i helgedomen skola leda och utföra körsång. Åt dessa skall vid församlingarnas utdelning på hösten tilldelas vad som synes rätt och billigt, enär de båda skola kvarstanna här och ofta böra stå till förfogande.

9. Ingen skall för framtiden få tillåtelse att sälla sig till de övriga, jda under hösten sång förekommer i staden enligt gammal hedervärd sedvana, förutom de, som hela året flitigt deltagit i sången vid gymnasiet. Endast sångarna skola besöka själva staden och framstående män i båda förstäderna. Därnäst skola de, som någorlunda lärt sig sjunga, i synnerhet om det råder större tillgång på sångare, sammanslås med dem, som utöva koralsång och övriga, som ha mindre lämpad röst, för att besöka övriga fromma män i förstäderna.

10. De pengar och vaxljus, som sångarna då erhålla, må sammanslås till en summa; ur denna skall till gymnasiet rektor utgå honorar enligt vedertaget bruk; sångledaren skall erhålla fjärdedelen. Om skolans kollegor även deltaga i sången och äga vederbörlig skicklighet i sångkonsten, skola de var och en erhålla sinsemellan lika delar, men tre daler större än en av de mest framstående (primarii) i sång. Övriga skola vid utdelningen få sin andel av kollekten, icke så mycket efter sina platser och klasser som efter sin skicklighet och flit i sång under hela året. Även i förstäderna skall man vid utdelningen tillse, att var och en får, vad som är rätt och billigt, och i rätt proportion till de övriga, så att ingen går miste om den del, som rätteligen tillkommer honom.

11. De av gymnasisterna, som spela musikinstrument, vare sig i gymnasiet eller i helgedomen, skola för sitt arbete vid församlingsutdelningen erhålla en belöning efter förtjänst. För sina besvär med sången skola de under hösten i vanlig ordning av kollekten erhålla vad som är skäligt.

Kap. VII. Om repetitioner och examina.

1. Av många orsaker äro trägna repetitioner av lektionerna och prövningar av lärjungarna vid skolor och gymnasier både nyttiga och nödvändiga, vadan med all rätt om ungdomens fostran användes det bekanta talesättet: en genomgången men ej repeterad lektion är nästan ingen. Och så mycket anses var och en veta, som han visar sig hålla i minnet.

2. Lektorerna må sålunda först och främst repetera det, som de framlagt i varje slags föreläsningar för sina lärjungar, åtminstone en gång varje vecka, så att lärjungarna få återgiva detta ur minnet. Därefter skola vid slutet av varje månad lärjungarna under en timma en dag prövas i det viktigaste de inhämtat under hela månaden.

3. Högtidlig årsexamen skall sedermera äga rum, helst i slutet av maj månad. Härvid må hela årets undervisning högtidligen på nytt genomgås, och de enstaka lektorerna skola framlägga den plan de följt vid sina föreläsningar. Biskopen, gymnasiet eforus, presiderar, och domprosten (Cathedralis Praepositus) och likaså lektorerna själva närvara. Provinsens landshövding och de bland magistratspersonerna, som bildning äga, kunna inbjudas till densamma såsom hedersgäster.

4. Den lägste lektorn börjar examen, och så bör man fortskrida i tur och ordning till den siste.

Kap. VIII. Om disputationer.

1. En gång varje vecka skola, i den mån det är möjligt, och detta på lördagar från klockan åtta till tio, disputationer äga rum; därvid må de vanliga lyckönskningarna från de opponerande lärjungarna och utförligare föreläsningar av de föreläsande uteslutas. Rektor, eller i hans ställe dekanus, må ej tillåta, att vanlig disputation, anordnad för ungdomens övning, pågår längre än till klockan tio.

2. Vid val av ämne bör den bestämmelsen iakttagas, att var och en, som ämnar disputera, från sitt eget fack och ämnesområde väljer ämnen, som ej överstiga de studerandes fattningsgåva och likaså äro av stor nytta för förståelsen av undervisningen i detta fack och vetenskapsområde och för hela livsföringen. Även teologiska disputationer om trons tvistefrågor skola hållas, i mera begränsad form med hänsyn till lärjungarnas förutsättningar.

Kort sagt: i allt må man iakttaga fromhet, måttfullhet, ärlighet och ett rätt förfarande vid disputationen.

3. Den, som ämnar disputera, skall tre dagar i förväg meddela gymnasiet lektorerna och övriga, som skola närvara, sina teser, och dagen före disputationen skall han anslå dem på dörren till större hörsalen; ur samma klass, som den svarande tillhör, inbjudas därvid tre ordinarie opponenter. Om någon tid sedan blir övrig, skall praeses därutöver kunna inbjuda dem han vill till opposition.

4. Den, som vid gymnasiet försummar den honom åliggande disputationen, när turen kommer till honom, skall varje gång böta två daler silvermynt, för så vitt ej någon blir förhindrad antingen av sjukdom eller något enskilt eller offentligt uppdrag, vare sig inom eller utom staden.

Kap. IX. Om övningar i talekonst.

1. Vid gymnasiet är det nyttigt att även anställa övningar i talekonst, för att ungdomen må vänja sig att på en gång med praktisk tillämpning framlägga den kunskap, som den först vunnit genom tankeverksamhet, och på så sätt bättre göra framsteg i studiet av vältaligheten, så att de unga någon gång längre fram, då så blir nödvändigt, må kunna vid ett offentligt framträdande utarbeta sitt tal på vederbörligt sätt. Sålunda hållas och framsägas på söndagar efter aftonbön ordinarie tal av studerande i vältalighet, och understundom gör man på samma sätt även på andra dagar allt efter tillfälle och lämplighet.

2. Tal eller deklamationer skrivas av de lärjungar ur högre klassens högsta avdelningar, som äro bäst lämpade därför, och f. ö. av dem ur varje avdelning, som genom lärares handledning och egna studier förvärvat kunskap i konsten att hopsätta ett tal. Deras skrivna tal skall lektorn i latinsk vältalighet genomläsa och därvid rätta sådant, som behöver ändras, innan de offentligen skola framsägas.

3. Men om någon utan laga skäl försummar sin tur att hålla tal, då detta uppdrag efter slutad deklamation offentligt meddelats honom genom notarius, så att genom hans förseelse framsägandet av ett tal mot vedertagen sed blir försummat vid gymnasiet, skall en bötessumma på tre mark silvermynt erläggas till gymnasiet kassa; denna skall han antingen genast inbetala, eller också må rektor vid nästa församlingsutdelning göra avdrag från hans andel.

Kap. X. Om belöningar, förmåner och en rättvis fördelning.

1. Då såväl lärarna som de studerande vid gymnasier ej kunna undvara de nödvändiga och brukliga understöden för sitt uppehälle, har Hennes Kungl. Maj:t icke blott för lärarna vid detta gymnasium i näder stadfäst och

beslutat anständiga och rättmätiga årliga löner, som de skola utfå av staten, utan ömmar även lika nådigt för fattiga lärjungars bästa. Fördenskull har ej mindre i denna karelska provins än annorstädes i hela fäderneslandet ej blott gammal sed kvarlevat, utan det har även bestämts av Allernådigste Kungl. Maj:t, att denna allmösa, bestående av sex öre (solidi) silvermynt från varje odlat lantgods, jämlikt K. Maj:t:s stadga, årligen på hösten skall utdelas till understöd åt den studerande ungdomen vid gymnasiet; vid denna tid få även lärjungarna tillåtelse att besöka församlingarna för att insamla samma allmösa.

2. Säkert är, att ehuru i städer och samhällen ingen Kungl. stadga förefinnes om utanordnande av allmösa åt studerande ungdom, dock ingen där genom Kungl. vilja är undantagen från understöd åt fattig skolungdom. Därför är det i detta frejdade samhälle, ej mindre än annorstädes, en gammal och i lika grad hedervärd sedvänja, att borgare och fromma män i denna stad, ihågkommande den behövande studerande ungdomen och i tacksamhet över så många skolynglingars medverkan i templet under hela året, bruka på hösten, då de hedras med flerstämmig sång, gunstigt och frikostigt tilldela ungdomen ett anständigt penningbidrag, i stället för den allmösa på sex öre, som man erlägger på landet. Denna välgärning skall i sin tur locka och förplikta ungdomen att beflita sig om tacksamhet och göra ytterligare tjänster.

3. Såsom en Kunglig nåd må man med tacksamhet anse och erkänna, att den studerande ungdomen, ej mindre vid gymnasierna än vid skolor och akademier, som övar fromhet och driver studiet av ädla vetenskaper och färdigheter och på samma gång beflitar sig om goda seder, är fri från alla offentliga uppdrag, såväl reala som personliga, så att den ej bör åläggas att gå vakt eller att utskrivs till soldater och sjömän eller erlägga mantalspenningar eller är underkastad annat dylikt.

4. Bland de Kungl. nådevedermälena bör man också med rätta erkänna och räkna, att ungdomen vid gymnasierna, som med iver och flit ägnar sig åt sina studier och uppnår goda resultat, enligt K. Maj:t:s uttryckliga vilja brukar befordras till alla slags ämbeten, vare sig kyrkliga eller statliga, och att den under tiden har sitt eget forum under sin rektors jurisdiktion.

5. Hit hör slutligen, att efter avslutad högtidlig årsexamen rektor och alla övriga lektorer böra samlas och fälla avgörande om de enskilda lärjungarnas framsteg och flit; dem, som de finna vara mer kunniga och flitiga, må de uppflytta till högre avdelningar, klasser och platser, men förbigå och ställa i andra hand de okunniga och mera försumliga.

6. De, som ådagalagt intresse och flit vid disputationer och övningar i talekonst, dessa skola vid församlingsutdelningen erhålla någon värdig belöning av det som kommer de flitiga till del; över dessa skall gymnasiet rektor tillsammans med dekanus och övriga lektorer hålla räkning, så att de övriga, eggade av deras exempel, bättre uppmuntras till sina studier.

7. Av pengarna från begravningsprocessionerna skall en tredjedel tillfalla gymnasiet kassa, med vilka medel fönster och annat, som kräver reparation, skall repareras; en andra tredjedel skall tillfalla själva gymnasiet rektor, som skall föra anteckningar över och ombesörja processionerna; den sista tredjedelen skall tillkomma rektor för lägre skolan, om gossarna deltagit i processionen.

Kap. XI. Om ferier, lek och kroppsövningar.

1. Det är nödvändigt, att gymnasisterna för hälsans bevarande på fastställda tider få tillfälle till lämplig rekreation och lek. Platsen härför kan under vintern vara själva gymnasiebyggnaden, där man då har för sed att öva danslekar och konstmässiga danser, sommartid fältet utanför staden, där de bruka spela boll och utveckla sina kropps krafter.

2. Skollov och skolferier böra begränsas till vissa tidsperioder, för att de icke, om de helt försummas, må giva upphov till leda vid studierna, eller, om de äro alltför långa, vänja lärjungarna vid ledighet.

3. Ordinarie ferier äro antingen kortare eller längre. Kortare lov beviljas två gånger i veckan: på onsdagarna från klockan två eftermiddagen och lördagar från klockan tre eftermiddagen.

4. Längre ferier givas tre gånger om året för hälsans skull och för krafternas återvinnande: vid tiden för Kristi födelse under en månads tid från den adertonde december nästan till Paulus' helgdag [25/1]; under denna tid gives dem tillfälle att besöka föräldrar, anhöriga etc.; därefter i juli månad från den tjugonionde juni till den tjugofemte juli, men med den bestämmelsen, att de under tiden noggrant återkalla i minnet de lärdomar, de genom föreläsningar inhämtat under föregående termin (sessio), så att de kunna redogöra därför vid förhöret. Slutligen beviljas ferier under hösten, från den fjärde september till den adertonde oktober; då få lärjungarna tillfälle att besöka församlingarna för att insamla den i Kungl. Maj:t:s nådiga stadga bestämda allmosan, utgörande sex öre från varje odlat lantgods.

5. Dessutom förekomma även extraordinarie dagar, under vilka det redan är gammal sedvänja att giva ledighet åt skolynglingarna, och detta inträffar, då rektoratet antingen tillträdades eller nedlägges, då årsexamen avslutas och då skolstadgan utlägges.

6. Utom dessa ordinarie och extraordinarie lov må rektor alls icke företaga sig att giva samtliga skolynglingar ledighet vare sig någon enstaka timme, bestämd för någon av lektorerna, eller dag eller tidsperiod, för så vitt han icke vill erlägga böter till kassan med en daler silvermynt för varje gång. Dock är det bruk att vid tiden för fisket giva de verkligt fattiga ledighet en eller annan dag för att skaffa sig fisk på landet.

7. Vad beträffar den tid på hösten, då skolynglingarna eller vårt gymnasiums alumner hava för sed att besöka rikare borgares och andra fromma mäns hus i denna stad, under sång och musik framför deras dörrar, och därvid mottaga pengar och vaxljus, kan vid detta tillfälle ledighet beviljas dem under kvällstimmarna från klockan tre under alla dagar; dock på det villkoret att de hädanefter vilja avhålla sig från och akta sig för sådana våldsamma utsvävningar i mat och dryck (compotationes) och andra försyndelser, varigenom de ofta hittills ådragit lärarna och sig själva svår ovilja hos befolkningen. Emellertid måste de, om de ej vilja lida straff, på morgnarna återvända till gymnasiet.

DEL II. OM SKOLYNGLINGARNA.

Kap. I. Artiklar framför allt rörande lärjungarnas fromhet.

1. Då visdomens begynnelse, enligt Salomos utsago, är Herrens fruktan, uppmåna och anbefalla vi alla gymnasister, ingen undantagen, att söndagar och helgdagar och vid den varje vecka återkommande bönegudstjänsten (såvida ej någon förhinderats av allvarligare sjukdom) mangrant närvara offentligt bland menigheten i tempen och därvid deltaga i sången och gemensamt med församlingen frambara sina böner till Gud samt tyst och andäktigt åhöra predikan (concio). De, som ertappas med att handla annorlunda, skola sona sin förseelse med vederbörligt straff.

2. Samtliga gymnasister skola under helgdagar från den minsta klockans ringning ända till den så kallade sammanringningen (compulsatio) samlas i det tempel, till vilket de blivit hänvisade. Där skola de, samlade i rätt tid, höviskt, med blottade huvuden och med sina tankar riktade på fromhet och religion, stanna var och en på sin plats. Den, som kommer sent eller först efter sammanringningen eller helt uteblir från kyrkan, skall erlægga ett straff dubbelt så stort som för sena ankomster och frånvaro vid gymnasiet.

3. Men framför allt förbjuda vi strängeligen alla tanklösa eder, svordomar och meneder, onda önsknings, gudlösa förbannelser, otillåtna spådomskonster, hädelser, magisk trolldom och annat dylikt, som är Gud synnerligen misshagligt och varigenom hans heliga namn vanhelgas. De, som beslås med sådant, och trots förmaningar framhärda i sitt förhållande, må bestraffas allt efter brottets art och omfattning antingen med spöstraff eller fängelse, eller också överlämnas de, utstötta från gymnasiet, till den statliga myndigheten och lagarna för att bestraffas.

4. Den som under helgdagarna medan själva gudstjänsten försiggår i tempen, antingen inom stadens jurisdiktion eller utanför på landet vanhelgar förut nämnda dagar genom att ströva omkring på gatorna eller dricka

och på värdshus eller krog spela kort och tärning, och syssla med annat, varigenom sinnet drages från fromma tankar och sabbatens helgande, skall sona sitt brott med svårare spöslitning.

Kap. II. Om lärjungarnas leverne och uppförande såväl gent emot lärare och överbet som mot varandra inbördes samt mot stadens invånare och andra.

1. Vi vilja, att alla, som upptagas vid vårt gymnasium som alumner i lärdom och fromhet, sedan de först för rektor uppvisat betyg över tidigare vandel och studier vid särskilda skolor och så snart de därefter låtit inskriva sina namn i gymnasiets matrikel, avlägga ed på följande bestämmelser och ordning vid gymnasiet, för så vitt de vilja åtnjuta dess privilegier och förmåner och hälsas såsom gymnasiets sanna medlemmar.

Gymnasisteden. Jag N. N. lovar och försäkrar heligt, att jag med jämnmot vill visa lärarna, enkannerligen rektor och de övriga lektorerna vid gymnasiet, vederbörlig aktning, tacksamhet och lydnad, i alla deras hederliga åtgöranden, vid rättvisa tillsägelser och gagneliga förmaningar och befallningar, och att göra min plikt, så länge jag står under denna ordningsstadga för gymnasis-terna, allt efter min förmåga och som det anstår en sann skolyngling. Så hjälpe mig Gud!

2. Liksom ingen gymnasist intages vid gymnasiet utan rektors vetskap, på samma sätt må ingen utan hans samtycke och honom ovetande på eget bevåg drista sig att lämna gymnasiet; den, som gör detta, föres tillbaka såsom en flykting och utstöttes, efter att ha lidit skymfligt spöstraff.

3. De, som i en fråga, som angår skoldisciplinen, ej vilja lyda rektors och lektors befallning, utan äro uppstudsiga och olydiga i ord eller handling, bestraffas synnerligen strängt såsom menedare, allt efter brottets eller omständigheternas art, med fängelse och spöslitning.

4. De, som blivit i laga ordning tillrättavise på grund av förseelse, frånvaro, försummelse, uppstudsighet och bråk och även för ett fel och en ofördelaktig anteckning, skola ej vredgas på sina lärare eller hota dem, vid straff för mened.

5. De, som mot rektor eller lektor utsprida falska och ovederhäftiga klagomål på någon annan plats, där de uppehålla sig, skola, både emedan de tala osanning och emedan de äro otacksamma mot sin lärare, allt efter förseelsens storlek straffas med spöslitning eller hållas i fängsligt förvar; eller också, om de vägra att bättra sig, utstötas de av rektor från gymnasiet. Dock förbjuda vi icke, att rättmätiga klagomål framföras till de överordnade, utan blott sådana, som man framställer i tanklös dristighet och som äro fyllda av lögn, förtal och illvilligt klander.

6. Vi förbjuda alla och en var av lärjungarna att med smädande och vanärande yttranden nedsätta någon skolyngling eller borgare eller andra människor; de må icke benämna någon med oanständiga och smädliga ord, eller med opassande åtbörder, utförda på ett skymfande sätt, göra narr av dem; ej heller må de lägga någon till last ett naturlyte. De må ej skriva eller sprida smädeskrifter och andra pamfletter och skrifter, varigenom någons rykte och anseende kan skadas; straffet blir offentlig tillrättavisning, och om saken är av stor vikt och den skyldige icke benådas av konsistoriet eller överheten, ständig relegation.

7. Vi förbjuda alla gymnasister dryckeslag om natten och om dagen, löst kringdrivande, skrän, slagsmål, tvister och strider, springande hit och dit på gatorna, besök på värdshus, sönderslagning av fönster och dörrar och annat dylikt; straffet är fängelsestraff allt efter brottets storlek och ersättning av skadan. De, som efter detta icke bättrat sig utan framhärda i sådant, med förakt för varje varning, och åter eller upprepade gånger ertappas med förseelser, utstötas efter spöslitning från gymnasiet och vinna aldrig tillträde till ett kyrkligt ämbete.

8. Vi förbjuda alltid och överallt i staden lärjungarna att bära svärd och dolkar, skjutvapen av olika slag (sclopeta et bombardae) eller överhuvudet vapen av något slag, varvid samma straff stadgas jämte förlust av vapnen.

9. Vi ålägga lärjungarna att ej själva hämnas en mot dem begången oförrätt, utan, om den begåtts av deras kamrater, må de anmäla den för rektor, men om andra personer gjort sig skyldiga därtill, för den statliga överheten; ingen kan nämligen vara domare i egen sak.

10. De, som under dagen eller natten begå våldshandlingar och gå till handgripligheter gent emot krämare, sjömän, soldater, lakejer eller andra personer, vilka de än må vara, insätts först i fängelse; sedan därefter undersökning i saken företagits, straffas de med spöstraff allt efter förseelsens omfattning och vid allvarligare brott enligt fäderneslandets lagar.

11. Den, som gjort sig skyldig till osedlighet, otukt, stöld eller någon liknande skändlighet, skall ställas inför rektor, som tillsammans med dekanus och övriga lektorer skall anställa rättegång med honom; om han därvid i laga ordning blir överbevisad om att ha begått det anmälda brottet, straffas han först med spö tre gånger av varje lärjunge vid gymnasiet, slutligen utslutes han ur de anständiga lärjungarnas krets, varvid den vanärande kungörelsen om relegationen anslås på gymnasiets port.

12. Den lärjunge, som vägrar att gå in i gymnasiets fängelse, skall, liksom om han vägrade att undergå det straff, som ålagts honom enligt lagarna, bli straffad med relegation, så ock den, som brutit sig ut därur eller på något annat sätt rymt.

13. De, som före den tid, som bestämts för lov från studierna, lämna gymnasiet eller ej infinna sig vid utsatt tid för återkomst från ferierna och

från resorna till församlingarna, eller som för övrigt den tid, då lektionerna pågå, efter erhållen tillåtelse vare sig att gå på bröllop eller begravning eller att av någon orsak begiva sig till sina anhöriga, sedan ej infinna sig den föreskrivna dagen, skola antingen för varje dag böta fyra öre silvermynt till gymnasiets kassa eller hållas i fängelse lika många dagar som de varit frånvarande.

14. Om klagomål framföres till rektor om att gymnasister, då de äro på landet, utöver den Kungl. stadgan på ett oförsynt sätt begära och utkräva allmosor, straffas de, som överbevisats om denna förseelse, strängt såsom överträdare av en Kungl. förordning.

15. Vi ålägga våra lärjungar att återställa föremål, som de händelsevis hitta, till deras rätta ägare, såsom böcker, klädesplagg etc. Ty att gömma, hålla kvar och försälja till andra sådant, som man upphittat, ter sig helt och hållet som stöld, således bör det också sonas med lika stort straff.

16. Den, som blivit överbevisad om lögn eller falskt vittnesbörd, antingen av ovilja eller vinstbegär eller av någon annan orsak, mot en oskyldig, skall förflyttas från sin plats till den lägsta i gymnasiet för så lång tid, som bestäms av rektor, till dess han erkänner sin skuld och inger hopp om bättring.

17. Ingen av gymnasisterna må äga tillåtelse att utan rektors tillstånd besöka offentliga sammankomster eller samkväm, vare sig innanför eller utanför stadens murar, vid straff efter gottfinnande. Men om någon därvid uppträder berusad och ger anledning till gräl, tvister och strider och gör sig skyldig till förtal, prat och skrän eller begär något annat, som vållar anstöt hos andra och länder honom själv och hela skolan till vanära, må han straffas allt efter förseelsens omfattning och art.

18. Emedan vi därtill ha märkt, att det i skolynglingarnas klädsel ej sällan framträder en överdriven flärdfullhet vilken brukar framkalla rättänkande människors och stadgade mäns förargelse, föreskriva vi därför, att lärjungarna må skaffa sig kläder, som anstå deras person och stånd, enkla och utan bjäfs, bestående av fransar, band o.d. I korthet: fåfånga och högmod och likaså varje tecken på flärdfullhet och lättfärdighet skall vara fjärran från deras klädsel, vid strängaste straff och förlust av klädesplagget.

19. Då vi erfarit, att skolynglingar ofta för dryckesgillen, för pråliga kläder och liknande fåfångligheter ådraga sig sådana skulder, att flera av dem aldrig kunna betala dem, därför skall för framtiden en skolyngling, som av sin fordringsägare inför rektor anmäls för dylik skuld, genast sättas i fängelse, med mindre säkerhet ställes eller borgensmän träda emellan eller gäldenären eljest på ett eller annat sätt av borgenären får någon tids anstånd med skuldens gäldande.

20. Slutligen ålägga vi liksom sammanfattningsvis alla och envar att, var de än vistas, i ord och handling uppföra sig på ett höviskt och måttfullt sätt och som det mest anstår män, som ägna sig åt studier; de må ej någonsin i liv eller vandel, så långt möjligt är, göra sig skyldiga till något, som de behöva vare sig blygas över eller ångra.

Kap. III. Rörande gymnasiet och skolynglingarnas plikter i sina enskildheter.

1. Enär gymnasiet är liksom en himmelsk trädgård, i vilken sådana träd och växter frambringas, som en gång skola förhärliga Gud genom sitt arbete och sina doftande frukter, är det synnerligen välbehöfligt, att gymnasisterna betänka och ofta erinra sig, för vilket ändamål de av sina föräldrar sänts till gymnasiet. Därför må de, fria från slavsysslor, helt och hållet beflita sig om sina studier och en hedrande vandel för att till Guds ära och kyrkans och statens fromma med största omsorg inhämta kunskaper, som äro till nytta hela livet igenom och synnerligen nödvändiga; som skalden så träffande säger:

Om blott ynglingen visste, vad lärdom skänker av värde,
sällan sove han då, men dagar och nätter han läste.

Fördenskull böra alla skolynglingar träget förmanas och, om de ej lyda, näpsas, så att de komma att hysa fruktan för stränga straff samt alltid minnas sin plikt och dessa artiklar.

2. Alla skola städse punktligt och ordentligt samlas i gymnasiet klockan fem på morgonen, klockan nio, klockan tolv, och klockan tre på eftermiddagen; den, som kommer efter bönen slut, skall sona sitt straff medelst slag på flata handen; den, som ej infinner sig vid uppläsningen av ett kapitel ur bibeln, skall undergå måttligt straff, men den, som är borta hela timmen, ett större.

3. Ingen må ens för en enda timme våga utebli från gymnasiet utan tillåtelse av den lektor, vars timme det gäller (men om han på grund av något särskilt uppdrag är tvungen att vara frånvarande under två eller flera timmar, skall han anmäla detta för rektor), såvida han ej vill undergå vederbörligt straff. Ej heller må någon äga tillåtelse, även av rättmätiga och billiga skäl, att lämna staden, om icke först tillstånd utverkats av rektor; i annat fall stadgas det straff, som ovan angivits i andra kapitlet, artikel tretton.

4. Före lektors inträde skola alla hans åhörare vara närvarande i den hör-sal, där föreläsningen skall äga rum; med blottade huvuden skola de sitta var och en på sin plats; de skola vidare invänta hans ankomst lugna och utan larm, prat eller knuffar åt närmast sittande, och vänta till den timme, som är bestämd för rast; den, som handlar annorlunda, skall lida det strängaste straff.

5. Den, som under någon lektors föreläsning sysslar med andra saker än dem, som skola genomgå, och ej uppmärksamt åhör lektionen utan låter blicken och uppmärksamheten irra än hit, än dit, han skall lida välförtjänt prygelstraff. Sålunda skola alla i lektors närvaro iakttaga uppmärksam tystnad för att icke genom sitt oväsen och mummel oroa och förströ dem, som läsa och höra på.

6. Alla som stå vid räckets och nedra räckets och i tredje avdelningen (med undantag av dem, som öva flerstämmig sång), må i tur och ordning leda

koralsång och begravningsång, var och en utsedd för en vecka av notarius; om han försummar denna honom åliggande syssla, skall han för varje gång på det strängaste straffas med spö och käpp, som det kallas.

7. De, som avlägsna sig före lektionens slut eller under densamma, och de, som ej göra vad som ålägges dem, vare sig det gäller skrivning eller översättning vid stilövningarna eller slutligen att inlära givna uppgifter, skola undergå straff efter gottfinnande. De åter, som upprepa sitt fel, för dem skall även straffet fördubblas.

8. De, som ej erlägga sina böter före församlingsutdelningen, dem skall notarius anmäla för rektor, som vid själva utdelningen skall undantaga från deras lott vad de äro skyldiga, men lämna dem den återstående delen.

9. Gymnasister, som erhålla församlingar [= sockengång], skola till kassan erlägga i högsta avdelningen en mark silvermynt, i andra sex öre, i tredje fyra öre i samma mynt; denna gäld må de, innan de av rektor mottaga församlingsbrev, självmant överlämna och redovisa till kassans notarius.

10. De, som åt därtill berättigade ej giva, vad som dem tillkommer, skola enligt rektors föreskrift vid utdelningen, sedan de återvänt från församlingarna, undergå fängelsestraff, ända tills de betalt.

Kap. IV. Om gymnasiets notarier och deras åliggande.

1. Vid gymnasiet skola finnas två notarier. Om dessa fela och äro försumliga i sin tjänst, straffas de med dubbla böter.

2. Notariernas åliggande skall vara: 1) Att hava uppsikt över gymnasiet och tillse, att dess byggnad varje vecka, och i synnerhet vid offentliga sammankomster, städas och prydes på lämpligt sätt. 2) Att bevara dess nycklar och varje morgon klockan halv fem genom en pedell eller en nunciator låta öppna portarna och på aftonen vid tillbörlig tid stänga dem. 3) Att varje vecka ömsevis och i tur och ordning utse särskilda personer att leda kör- och begravningsången i templet. 4) Att iakttaga och för rektor anmäla sedeslösa, onyktra, gatsvärmare eller dem, som på annat sätt uppföra sig på ett vanhedrande sätt. 5) Att, då rektor eller någon av lektorerna äro frånvarande, bestraffa och tillrättavisa dem, som föra oljud i gymnasiet. 6) Att utan dröjsmål låta föra dem, som felat och överträtt lagarna, till gymnasiets fängelse, sedan dom avkunnats av rektor, och likaså utsläppa dem därifrån, när densamme givit sitt tillstånd. 7) Att tjänstvilligt bistå rektor klockan åtta och klockan tolv och eljest, när det behöves, för att, om det är något, som det ligger i rektors intresse att giva befallning om eller i bådas att undersöka och utföra, detta må kunna verkställas desto lättare och på lämpligt sätt.

3. Notarierna skola, för att de bättre må kunna sköta sin tjänst, för sitt arbete och omak för egen del erhålla tjugofem daler i kopparmynt vid församlingsutdelningen.

Ed för gymnasiets notarius. Jag N. N. lovar och försäkrar heligt, att jag villigt och omsorgsfullt, trofast och ärligt, vill utföra och fullgöra det åliggande, som ålagts och redan anförtrotts mig, och likaså allt, som denna syssla kräver. Så hjälpe mig Gud!

Enda större landsbygdsläroverkets projekterade ombildning till latin- och reallinje för präst-, civil- och militärstånd.

Av Domprosten M. J. *Alopäus*, Borgå.

Förslag till en ny Scholae-inrättning i Randasallmi Socken i Savolax, författadt år 1777.

Den som vill komma fram med förslager, bör i synnerhet tänka efter, huruvida de låta verkställa sig. Således är fåfängt, at föreslå en Scholae-inrättning i Randasallmi, hvarvid alla Vetenskaper lika fördelaktigt och grundeligen skulle kunna bibringas Ungdomen; ty en så tillräcklig och stor Fond, som därtill skulle erfordras, har man förmodligen ingen förhoppning at erhålla, och til at pålägga fyra eller 5 Lärare, at undervisa unga Gossar, nästan i alla bekanta Vetenskaper, såsom någre denna tiden velat påstå, låter ganska väl säga sig på papperet, men blir ändå alltid ogjordt. — Dock om Savolax skall varda hulptit och välbestäldt, måste det, framför alt, hafva dygdige och förståndige ämbetsmän, i Civil-, Militair- och Präste-Stånden. Detta väntar man åter förgäfvets, där icke grunden därtill lägges i de yngre åren, genom grundelig undervisning och lärdom, helst i publika Scholar. — Inrättningen vid nuvarande Trivial Schola i Randasallmi, är väl icke tillräckelig, eller rätt tjenlig, at tilskapa alla dessa slags ämbetsmän; icke eller blefve den til detta ändamål tjenligare, utan tvärtom aldeles olämplig, om denna Schola, efter någres förslag, i de framfarne tider, skulle fördelas, så att en eller 2. — Lärare blefve endast quar i Randasallmi, och de andre flyttades til en annan socken, at uprätta en dylik eller någon annan slags Schola; ty, utom andra olägenheter, finge man därigenom, i sielfva verket, icke annat, än 2:ne eller flere så kallade Paedagogier; och vid dem hinner man omöjligen öfver de simplaste Elementerne. — Den gamla inrättningen bör därför läggas til grund, och allenast tilbörligen förbättras och göras mera gagnelig. Men hvad som tyckes vara både nödvändigt och tillika möjligt, at här bringa i gång, är 1), at alla de Kunskaper bibringas ungdomen, som äro högst nödiga för alla, de må sedan adplicera sig til hvad Stånd eller näring som helst. 2) At undervis-

ningen skall syfta til at äfven dana skickliga militair-personer, hvilka här skola bekomma en grundlig underbyggnad i alla Krigskonstens Theoretiska delar. — 3) måste här beredas andre skicklige ämnen, som tänka fortfara med studierne och sedan blifva antingen Civil-Ämbetsmän, eller i synnerhet Lärare och Präster. —

Detta ändamål hoppas man kunna vinna, allenast Lärarens antal vid denna Schola blir 5, utom en Exercitiemästare. Nu äro där förut Fyra ordentlige Lärare. Det är altså en enda, som hit behöfves til, jämte en Exercitie mästare, som bör kunna rida, fäckta och rita. — Efter antalet af Lärarne blifva Classerne 5, då hvarje Lärare undervisar sin Class, enligt följande inrättning:

1:sta Collegans Class.

Här läses 1) Catechesen jämte kortta moraliske lärdomar; i anledning af märkvärdige Språk i Biblen. 2) Kortt Utdrag af Bibliska Historien. 3) Räknas 2 dagar i veckan i två divisioner. Den ena adderar eller subtraherar och den andra multiplicerar eller dividerar. Längre går man intet i denna Class. — 4) Läres det märkvärdigaste, som därjämte lätt kan fattas, i Geographien och Historien. — 5) Någon gång i veckan Geometriske Definitioner och axiomer m.m. — 6) Skrifves efter förskrift, och stundom kortta bref, m.m. — Föröfrigt vänjer man ungdomen ifrån början vid rent och tydligt uttal. —

Här anmärkes, at ingen antages i Scholan, som icke kan läsa Svenska innan til, och förstår Lutheri lilla Cateches.

2:dra Collegans Class.

1) Alla räkna två dagar i veckan, i bråk och regula de Tri med tillämpning. — 2) Fortfares med Geographien. — 3) Läses ett tjenligt Utdrag af allmänna och Svenska Historien. — 4) Första boken af Euclidis Geometrie. — 5) En lämplig Theologie, til ex. Alnanders, och repetition af Bibliska Historien, jämte någon inledning til den moraliske Vetenskapen. — 6) Latinska declinationer och Conjugationer samt någon explication til ex. af tjenlig orbis pictus, af dem, som ämna sig til Präster, eller annars vilja lära sig Latin; men de öfrige undervisas i Fransyskan. — 7) Läres at skrifva i sammanhang i hvarjehanda ämnen.

Conrectors Classen.

1) Alla läsa Euclidis 6 första böcker. — 2) Fortfares med Theologien. — 3) Cornelius Nepos eller til exemp. Rydelii Grammatista Philosophans expliceras af dem, som läsa Latin, jämte det Latinska Grammatican Läres. De

andre, som skola blifva krigsmän, m.m. sysslosättas emedlertid med Fransyskan. — 4) 2 dagar i veckan läsa somlige Grekiska Grammatican, men de öfrige undervisas då af Exercitie mästaren. — 5) Skrifver en del på Svenska, en annan ömsom på Latin och Svenska.

Mathematiska Classen.

1) Läses Trigonometria Plana, Coniske Sectionerne samt Algebra, åtminstone til och med uplösningen af quadratiske aequationer. — 2) Grunderne i Tactiken. — 3) Grunderne i Mechaniken, och i kortthet några andra de nödvändigaste delar af Physiken. — När detta är väl fattadt, läres 4) en närmare tillämpning därpå til Artilleriet och Fortificationen. — 5) Skrifves på Svenska 2 gånger i veckan, uti hvarjehanda tienliga ämnen — — — 6) Alla undervisas af Exercitie Mästaren. —

Theologiska Classen.

1) Läres Theologien. — 2) Kyrko-Historien. — 3) Cornelius Nepos eller någon annan tienlig Latinsk Auctor expliceras. — 4) Läses Grekiska Nya Testamentet. — 5) Skrifves 2 gånger i veckan, både på Svenska och Latin. —

Utomdes undervisas alla i de 3 sidstnämde Classer af *Conrectorn* uti Historien och Moralen, af *Mathematicus* i Geographien och Arithmetiken, jämte det Geometrien repeteras, och af Theologen, uti Psychologien, Logiken och den Naturliga Theologien i kortthet sammandragne, jämte repetition understundom af de angelägnaste Christendoms stycken, i anledning af Catechesen. — — — En af Lärarne, som därtill kan vara skicklig, går ock stundom ut, om våren och sommaren, med alla Disciplarne, at botanicera och lära dem at känna de förnämsta örter til deras namn och medicinska nytta. Kunde han tillika medhinna, at lära dem i de öfra Classerne, til at förstå sig litet på de gångbaraste siukdomar och deras botande, genom lätta och pålitliga huscurer, så vore det väl.

I anseende til timmarne, skulle göromålen emellan Lärarne på detta sätt fördelas:

1:sta Collegan. Om måndagar, tisdagar, torsdagar och Fredagarne: För midd. if:n kl:n 7 til 9 läses Catechesen och Moraliske Lärdomarne. If:n 9 til 10 loftimme. If:n 10 til 12 Bibliska Historien. If:n 12 til 2 eft. midd. ledighet. — If:n 2 til 3 skrives. — If:n 3 til 5 Geographien Historien och stundom Geometriske Definitioner m.m.

Om Onsdagar och Lördagarne. If:n 7 til 9 Catechesen och Moraliske lärdomarne. — If:n 10 til 12 räknas. — If:n 2 til 3 skrives. Sedan ledighet. —

2:dra Collegan. If:n kl. 7 til 9 första boken af Euclides. — If:n 10 til 12 Historien och Geographien. — If:n 2 til 3 skrives, if:n 3 til 5 läsa somlige Latin och andre Fransyska, 3 dagar om veckan, men den 4:de öfvas desse sednare i ritning af Exercitie Mästaren.

Om Onsdagar och lördagarne if:n 7 til 9, Theologien jämte inledningen til Moraliske Vetenskapen. — If:n 10 til 12 räknas. — Eft. midd. if:n 2 til 3 skrives en del, men de andre rita först, och sedan fäckta eller rida hos Exercitie Mästaren.

Conrectorn. Om Fredagen, sedan bön är hållen, if:n kl:n 7 til 9 för alla de tre öfre Classerne, Historien och Moralen. — If:n 10 til 12 tre dagar i veckan Geometrien, men den 4:de Theologien. — If:n 2 til 3 skrives. — If:n 3 til 5 expliceras Latin 3 dagar i veckan af somlige, men de andre läsa emedlertid 2 dagar Fransyska och den 3:die dagen rita de tillika med dem i andra Collegans Class. — Den 4:de dagen läsa alle if:n 3 til 5 Theologien.

Om onsdagen, efter slutad bön, if:n 7 til 9, Historien och Moralen för alla 3 Classerne. If:n 10 til 12 Grekiska Grammatican och någon explication af somlige, men de andre lära sig emedlertid at fäckta. — Om Lördagen if:n 10 til 12 läsa någre Grekiska. De andre fäckta. — Några timmar om onsdags och Lördags efter midd. användes hos Exercitie Mästaren, för at rita och rida eller fäckta. —

Mathematicus. Om Tisdagar och Torsdagarne, efter slutad bön, if:n kl:n 7 til 9, för alla 3 Classerne, Geographien och Arithmetiken eller repetition af Geometrien. — För egen Class, if:n 10 til 12 fyra dagar i veckan, Trigonometria Plana, Coniske Sectionerne eller Algebra. — If:n 2 til 3 läses Fransyskan 2 dagar i veckan, och de andre 2 dagar ritar man hos Exercitie Mästaren. — If:n 3 til 5, Mechaniken, Artilleriet, m.m. efter handen. — Om onsdagar och lördagarne skrives endast för Mathematicus; men desutom sysslesättes man med ritning if:n 10 til 12 och med rida eller fäckta några timmar eft. middagen.

Theologen. Om måndagar och Lördagarne, sedan bön är hållen, if:n 7 til 9 för alla 3 Classerne utdraget af Logiken, Psychologien och den Naturliga Theologien, m.m. — Om måndagar, tisdagar, torsdagar och fredagarne if:n 10 til 12 — för egen Class Theologien och Kyrkohistorien. — If:n 3 til 5 eft. midd. expliceras Latinska Auctorer, men om onsdagar och lördagarne if:n 10 til 12 för midd. Grekiska Nya Testamentet. Samma dagar skrives. De som behaga, må sen rita, rida eller fäckta. —

Kl:n half til Sju om morgonen skola alla Discentes vara tilstädes; och efter vanligheten börjas och slutas Lectionerne med bön, hvarvid alltid en af de tre sidstnämde Lärare, efter den utstakade touren, äro närvarande.

Grunden til föregående inrättning och indelning af göromål och timmar, vill man i kortthet anföra. —

Efter alla tiders förfarenhet, måste början ske med de lättaste principier, i hvarje Vetenskap, hvarefter man småningom kan skrida til det svårare. Men en ordning är ock nödvändig, i anseende til Vetenskaperne. Man bör småningom, ei allenast vänja ett barn vid eftertanke, utan ock böja des hjerta och sinne til rättskaffens dygder och ädelmodiga gärningar. Men jämte det de af naturen bekanta begrep om godt och ondt, föreställas en yngling, bör i synnerhet den Christliga Sedoläran, som är så förträffelig, på ett lätt och öfvertygande sätt bibringas honom. Dock som erfarenheten noggsamt lärt, at alle de projecter varit onyttige, kan ske äfven skadlige, som gått därpå ut, at anse den Moraliske delen af Christendomen ensamt för tilräcklig, at tilskapa rätt dygdiga och ädelsinta och patriotiska menniskor, så måste den gamla sanningen vidkännas, at den Christna Lärans sanningar böra läras och antagas, icke stympade, utan i sitt sammanhang; annars blir det skal utan kärna och man får, i det högsta, sådane blott belevade menniskor, som drifne af någon viss passion, kunna til en tid, eller i någon del, visa något stort och ädelmodigt; men när de åter frestas af andra passioner, blifva de ostadige, eller vällustige eller egennyttige, m.m. och det alt gemenligen i hög grad. — Det är på denna grund som man föreslår, såsom det af ålder varit vanligt, först den Catechetiske och sedan den Theologiske undervisningen jämte den Moraliske, men alt på ett lätt och öfvertygande sätt för alla Classer, dock ei lika vidlöftigt för alla; hvarföre ock de böcker, som härvid nyttias, böra vara begriplige och utvalde. — Därefter måste alla lära sig at räkna, hvarmed därföre göres början redan i den första Classen. — Någon kunskap i Geographien och Historien, äfven den Bibliska, är nödig för hvar och en, men i synnerhet för dem, som antingen tänka fortfara med studier, eller ock endast blifva Militairer; hvarföre alla desse böra härutinnan blifva grundligen handledde.

Om Latinska Språkets nytta och nödvändighet, är mycket tvistadt och skrives. Det är onekligt, at de fleste, som blifva Krigsmän eller gå til näringar, icke behöfva lära det; men för dem, som tänka fortfara med studier och gå igenom de högre lärosäten, är det oumbärligt. — Någre utmärkte Snillen, som ämna sig til Militairen, och gifva hopp om sig såsom ämnen til skicklige Generaler, torde dock behöfva at förstå Latin. Åtminstone böra de ei sakna tilfälle at lära sig det, om de så vilja. — Således blir inrättningen härvid sådan, at någre läsa Latin, andre intet. Dock göres härmed ei början förr än i Andra Classen, och i den Mathematiska går man det aldeles förbi. Däremot blir Fransyskan nödvändig isynnerhet för dem som blifva Krigsmän; men de undervisas däruti endast så mycket, at de kunna väl förstå en Fransysk bok. Mera kan man ei begära utan särskild Språkmästare, som likväl här, i anseende til Landets läge, tyckes vara mera nödig för Tyska och Ryska Språkens lärande. —

Geometrien til Sex böcker af Euclides, böra alla de läsa, som icke gå bortt til någon näring eller handverk, redan ifrån den första eller andra Classen. Men de, som skola blifva Krigsmän, fordra mera och böra få all nödig handledning i Grunderne til Tactiken, Artilleriet och Fortificationen. Följaktligen, där desse Vetenskaper skola blifva grundlige, bör man förut vara väl hemma i Trigonometria Plana, Coniske Sectionerne, Mechaniken, något i Physiken och jämväl i Algebra, åtminstone så mycket, at man kan uplösa quadratiska Aequationer. — I Navigation fås här icke egentligen någon undervisning. Landets Läge och beskaffenhet i Savolax tål ei stora flottor, men väl en flotille af smärre fartyg, hvars manoeuvrer icke äro så svåre. — De som äro fallne för siöväsendet, böra föreses med tillfälle at få lära det vid en Schola, som är inrättad på en därtill bequämare ort. —

Vidare föreslår man, at bibringa alla i de tre öfra Classerne, de nödvändigaste principier af Psychologien, Logiken och den Naturliga Theologien, hvilket alt i en liten bok kan korteligen sammanfattas, jämte någre de utvaldaste bevis för den Christna Religions sanning. Det är åtminstone i den afsigt nyttigt, äfven för blifvande Militairer, at de icke af okunnighet må förkasta den Christna Religion.

De som fortfara med studier och blifva Lärare och Präster, skola här få en grundelig handledning i Theologien och Kyrko-historien, jämte det de läsa Nya Testamentet på sitt grundspråk, hvarmed man likväl egentligen sysslesätter endast den sidsta eller Theologiska Classen. Man bör kunna någorlunda väl Latin innan man börjar med Grekiskan. Annars förlorar man mycken tid i fäfangan, efter det sättet, man brukar lära detta Språk. —

En af Lärarne, som därtill utses, bör någon tid om våren och sommaren, lära ungdomen at känna de förnämsta örter och deras medicinska nytta; men en noga och grundelig undervisning i Natural-Historien och Medicin, kan icke fås, utan särskild Lärare, hvilken vore här så mycket mera nödig, som Savolax behöfver helst infödingar til Läkare, hvilka älska och känna sin Fosterbygd, och icke af fördomar eller okunnighet, om Folkets lefnads art och beskaffenhet, kunna mera skada, än gagna Landet. —

At ungdomen läres ifrån första början, at både tänka och skrifva redigt och grundligen i hvarjehanda ämnen, är ganska nödvändigt. Men man får ei begynna med svåra saker. Kortta bref och berättelser skrives en högst 2 gånger i veckan, i de 2 första Classerne, men efter förskrift alla de andra dagar. — I de 3 öfrige Classer skrives i hvarjehanda ämnen, men ei oftare, än två gånger i veckan. Alle behöfva tänka, innan de skrifva, men isynnerhet en ungdom. Annars brådskar han, och blir van därvid. Läraren bör ock hafva tid, at tänka på Correction, vid de ämnen, som i dessa Classer förekomma.

Vid jämkningen af läsetimmarne, har man varit betänkt på, at de hvarken skulle bli för få eller för många. De afgå ei mycket ifrån det, som Kongl. Scholae-Ordningen föreskrifver. Lärarne, i synnerhet vid de öfra Classerne,

behöfva någon timme om dagen, äfven at tänka på, ei allenast hvad de skola lära sina disciplar, utan och på hvad sätt de må kunna säga det rätt tydligt och begripligen. Den käckaste karl behöfver denna betänke tid. —

Första Läsetermin om året, börjas, enligt Kongl. Schol. Ordningen, om vintren vid kyndersmässo tiden och slutas några dagar för Joh. Döp. dag. Den andre börjas om hösten strax efter Bartholomei och slutas 14 dagar för Jul. — För öfrigt ställes Kongl. Maj:ts nådiga Bref til Consistorierne af den 29 Nov. 1773, om onödige lofdagars indragande, til underdånig efter rättelse. När man med den trägenhet, som vederbör, läsit så länge om året, fordras nödvändigt både för Lärarne och disciplarne, den ledighet från publika göromål, af två månader om sommaren och Sex veckor vid pass, om vintren. En Lärare behöfver dessa veckor om året, til at sköta sin helsa, som ei annat kan än under terminen mycket medtagas. At flitigt sysslesätta sig med det besvärliga undervisnings verket kostar på krafterne ansenligen. Man blir på slutet svag til kroppen och ledsen at tänka, där man ei stundom får någon frihet. Af förfarenhet kan man intyga, at sedan man haft dessa någre veckors ledighet, har man med besynnerlig drift och munterhet tagit åter vid arbetet och därvid sannerligen giordt mycket större nytta, än om man därmed oafbrutit fortfarit. En Lärare, som vill ricktigt fullgöra sina skyldigheter, är därföre icke alltid, under ferierne sysslelös. Den tiden, som kan vara öfrig ifrån den han behöfver til sin recreation, använder han, til at genom läsning och egen meditation öka sina egna kunskaper, som också är nödvändigt där han ei på slutet skall blifva oduglig. Men det besvärar honom intet, ty det sker mera fritt. — Föräldrarne vilja ock hafva sina barn hem om sommaren och til Jul, för at sedan så mycket bättre kunna rusta ut dem til Scholan, med mat och kläder; och sådant kan ei hindras. At ei förtiga, det ungdomen, om sommaren behöfver mera motion och förfriskning.

Nu blir frågan, hvar någon Fond skall fås at kunna aflöna både Exercitie-Mästaren, och den 5:te Läraren. — Inrättningens vigt tyckes fordra Öfverhetens nådiga omsorg och upmuntran. Man lär föga kunna uppte nyttigare inrättningar i ett Land, än undervisnings verken äro, där de blifvit rätt anlagde och man vederbörligen handhafver dem. Hvarföre bör man då icke kunna hoppas, at Hans Kongl. Maj:t, af högstprisivärd ömhet för Vetenskaperne, anslår något vist til skäligt underhåll för dessa nya Lärare vid Randsallmi Schola, som är den enda i hela Savolax och Carelen, hvilka landsorter likväl i flere afseenden äro för Riket nyttige, och kunna framdeles, genom en förnuftig och efter deras beskaffenhet afpassad hushållning, blifva det ännu mycket mer.

Det antages såsom afgjordt, at alla de förre Lärare alt framgent behålla sina förra spanmåls löner och fördelar. Därpå är ingen ting at minska, såframt man vill hafva skicklige Lärare. At den 5:te Läraren, som skall vara Mathematicus, och kunde få namn af Lector, föreslår man i årlig lön 200 Rd sp. Gifver man honom mindre lön om året, kan han ei hafva sin bergning vid

ett mödosamt arbete, än mindre köpa sig, efter hand någon duglig bok, som likväl är nödvändigt; ty en Lärare, utan nödiga böcker, kan ei länge minnas hvad han förut lärdt och kunnat. — Mathematicus bör ock hafva här, åtminstone så stor lön, som Theologen, med hvilken han på det sättet tourar i Rectors sysslan, at de antingen förvalta densamma hvar sitt år, eller och at den, som i tjensten är äldre, är alltid Rector, så at efter nuvarande Rectors afgang, skulle Mathematicus blifva därjemte Rector, och Theologen emedlertid, tils Mathematicus komme undan, kallas Lector. — Härigenom undvikes den blandning, at en Mathematicus skulle nödgas söka en Theologisk, och en Theolog den Mathematiska Lectionen.

Ett ei ringa hinder för studiernas lyckliga idkande, isynnerhet i Randasallmi, är brist på tjenlige Scholböcker, som på stället böra vara at tilgå. — Åtskillige böcker, som här med förmån kunde nyttjas, äro ock redan i Sverige utkomne, och hvad däruti saknas, kan framdeles i vissa delar utarbetas. Men här behöfves en Fond til at upköpa, förutan några andra nödiga tilbehör, ett godt Væggur, ett par Glober och Geographiske Chartor, men i synnerhet tjenlige Scholböcker, dem man äfven som premier kunde dela ut åt flitige och fattige Gossar. — Til detta behof fordras åtminstone 50 Riksd. årligen, utom första inköpet af förenämde væggur och Glober. — För böckernas uphandling, äfven som för all annan hushållning och disciplin vid Scholan, blir Rector, som härtills, ansvarig. —

Ett annat hinder, för Scholans bestånd i Randasallmi, har varit brist på tjenlige quarter för ungdomen. De rum där nu finnas upbyggde för des räkning böra til ansenlig del afhjelpa denna bristen; och desutom kan för de äldre vara tilfalle at få quarter i gårdarne där nära intil. Åtminstone vet man, at någre och trettio Gossar i början af 1750 talet, voro där inquarterade, utan synnerlig svårighet, ehuru inga rum den tiden voro upsatte egentligen för deras räkning. — Man bör ock intet vänta, at Disciplarnes antal i Randasallmi skall just alltid vara så stort, som vid Trivial Scholerne i Städerna, där de fläste gemenligen äro Borgare barn, som lära sig föga mer, än räkna och skrifva, och strax därifrån gå til något handverk, eller blifva Bodbetjenter och renskrifvare. — Men större delen af Ståndspersonerne i Savolax, som man med alt skäl förmodar skola sätta sina barn i denna Schola, vela antingen låta dem fortfara med studier vid Gymnasium och Academien och därefter blifva Präster, m.m. eller ock engagera dem vid Militairen; och 50 sådane ynglingar betyda där så mycket, som 100:de annorstädes. Det blir dock alltid nödigt, at vidmagthålla de Scholaerum där nu äro, så mycket häldre, som hvar Class bör hafva sitt särskildte läserum; och därtill uptages 30 Riksdaler om året, som kan ske icke alla år skulle åtgå til Reparationer, men vore så mycket bättre at därpå få en liten besparing til nya byggnader i framtiden.

Til en ständig Fond för dessa behof, kan man nog upgifva ett i sig sjelft tjenligt och billigt förslag. — Enligt Den Store Konung Gustaf Adolphs Förordning af den 7 April 1624, som sedermera genom många Kongl. För-

ordningar och Resolutioner blifvit stadfast, skall ifrån hvarje matlag, som på ett hemman bor, erläggas årligen i djeknepeningar 6 öre Silf:mt, hvilka hvarje år utdelas åt ungdomen vid Gymnasium och Scholorne; utom det at hvarje Scholae-Lärare har såsom tilökning på lönen, en sockens Djeknepengar. — Nu sedan det, genom Kongl. Maj:ts nådiga Förordning om Kronans penninge räntors utgörande af den 6 Decemb. 1776 är fastställt, at alla penninge räntor, som äro äldre och för 1719 antagne, skola utgöras efter 1715 års mynt valvation, eller til tre daler Silf:mt Riksdalern; hvilket beräknings sätt, genom en sednare Kongl. Förklaring, uttryckligen blifvit sträckt til hvarjehanda sportlar och inlösningar af Protocolls Utdrager, m.m. vid Collegierne och Domstolarne; så tyckes ock vara billigt, at Djeknepengarne, hvilkas afgift grundar sig på så gamla Författningar, erlades på lika sätt, så at ifrån hvarje matlag, i stället för 6 öre Silf:mt, skulle betalas tre Skillingar; och synes detta beräknings sättet af Djeknepengarne vara så mycket mera skäligt, som 6 öre Silf:mt i Konung Gustaf Adolphs tid, gällde åtminstone så mycket, som 4 1/2 Skill. nu för tiden. — Om nu denna förmån skulle vinnas, så kan väl intet den förre afgiften, som är hälften häraf, tagas ifrån de behof, hvartil den är anslagen; men den andra hälften, som nu projecteras, til 1 1/2 Skilling ifrån hvarje matlag, tyckes kunna öfver hela Savolax och Svenska Carelen, användas til Skolans förenämde behof i Randasallmi. — Jag har anledning at tro, det uti Savolax och Carelen äro åtminstone 8000 sådane matlag. Hvarföre genom en afgift af 1 1/2 Skilling ifrån hvarje sådant, gör en summa af 250 Riksdaler. — Härigenom blir således utväg, at ei allenast få de til böcker och Scholae-reparationer erfordrade 80 Riksd. utan och resten 170 Rd. användas til lön för den 5:te Läraren härstädes. —

Til Exercitie-Mästarens avlöning kunde kan ske utväg finnas genom någon öfver- eller under Officerares indelning. — Torde ock vara tjenligast at ifrån hans göromål skilja de unge Cadetters inöfning i ridande, och anförtro denna förrättning åt någon af Herrar Officerarne vid Carelska Esquadron, som någon tid på året kunde därmed sysslesättas. —

Angående Upbörden af Djeknepengarne vore nödigt, at Krono-Fogden i Häradet, vid vanlige Upbördsstämmor äfven incasserade dessa medel, och vid årets slut, eller, om möjligt vore, quartalsvis, tillställte Scholae-Läraren sin lön och det öfriga til Scholans Rector. Härtills har varit vanligt, at Kyrkoherden i Församlingen besörjt härom genom Sexmännen; men därmed går nog trögt, ehuru de sidstnämde, enligt Förordningarne äro pålagde, at strax exequera ut dessa pengar, där de ei på utsatt dag erläggas.

Men alla andra anstalter äro dock frucktlöse, där man ei tillika får skicklige Lärare. Därpå måste man framför alt vara betänkt. Hvarföre vid befördran til dessa Schol-Sysslor, endast bör hafvas afseende på skickligheten, och i synnerhet, hvad de tre öfre Classerne angår, i akttagas, at den blir Conrector, som i Historien, Moralen och Geometrien aflägger de bästa prof, at ingen kommer til Matheseos Lection, som icke ex professo studerat Mathe-

matiken, och ingen til den Theologiske, som icke lemna säkra prof af grundelig insigt i den uppenbarade så väl som den naturliga Theologien. Hvaraf följer, at ei heller någon af Collegerne får komma til någon af dessa sysslor, där han ei, genom behöriga prov, å daga lägger, at han ex professo studerat de Vetenskaper, som därvid fordras. Men däremot bör deras, äfven som de öfrige Lärarnes befordran til andra ämbeten vara ofelbar, efter 7 à 8 år, såsom det i Kongl. Scholae-Ordningen föreskrifves. —

Man har i några år haft brist på tjenlige ämnen til Scholae-Lärare, som härrördt dels däraf, at man befarat, det Spanmåslönerna skulle indragas och reduceras til sitt förra intet i anseende til nuvarande priser på all ting, dels ock däraf, at vanan infört äfven i Präste Ståndet ett nästan för noga beräkande af tjenste år, til fördel vid förslags rättigheten, allenast man ei lagligen kunnat bevisas vara oskicklig, hvarigenom ungdomen på vist sätt blifvit nödsakad, at med aldraförsta söka sig någon tjenst och icke dröja vederbörlig tid vid Lärosäten, dels ock ändteligen därutaf, at man funnit en lättare väg, at bereda sin lycka; och fordras det då en mera stadgad dygd hos en annars skicklig ungdom, at söka de besvärliga och föraktade Schol-sysslor, och icke häldre använda all sin omtanke, at komma til ett ämbete, hvarvid ofta ei kan vara mer, än några veckors drägliga tjenstgöring om året, men så mycket större förhoppning at vinna de bästa lägenheter. Dock nekas härmed ingalunda, at ju en äldre, som väl och troget tjent, och därjämte äger lika eller åtminstone icke mindre utmärkt skicklighet, bör äga företräde vid befordran. — En duglig Lärare behöfver väl ei mycken tillsyn, och den oduglige gör ei synnerlig nytta, äfven under den strängaste uppsigt. Dock bidrar det intet litet til Scholans förmån, om Inspector Scholae som Kyrkoherden i Församlingen, efter vanligheten, bör vara, sielf är en skicklig man och en älskare af studier och Vetenskaper. — Fördenskull föreslås, at ingen kan komma på förslag, eller i åtanke vid besättandet af Randasallmi Pastorat, som icke, jämte annan nödig skicklighet såsom Präst, i synnerhet genom Presiderande vid Academien eller Gymnasium, utmärkt sig äga grundliga Kunskaper, äfven i några Philosophiska vetenskaper. På hans skicklighet ei mindre än nit, ankommer nyttan af de examina, som med Ungdomen en gång om året skola anställas, och hvarvid nödigt vore, at åtminstone en af Herrar Regements Officerare vore närvarande, hvars vittnesbörd framdeles kunde tjena til uplysning vid det ytterligare särskildte examen, som alla de skulle förpliktigas at undergå, hvilka vid Officers förslager åstundade at komma i åtanke, då de framför ostuderade och dem, som inga grunder äga, borde kunna göra sig försäkrade om befordran.

Handlingar rörande Borgå läroverk.

I.

Ur lärarekollegiets protokoll 1842—1857.

Protocoll fördt vid Consistorii Gymnastici sammanträde den 5 Martii 1842, hvarvid voro närvarande: Herr Doctorn Biskopen och Ordens Ledamoten Carl Gustaf Ottelin samt Herrar Lectorerne, Gymnasii nuvarande Rector Magister Alexander Ferdinand Borenius, Medicine Doctor Daniel Lindh, Magister Johan Ludvig Runeberg, Magister Johan Edvard Öhman, Gymnasii Adjuncten Magister August Lindfors och Ryske Språkläraren Magister Johan Erik Hongelin.

Herr Doctorn och Biskopen tillkännagaf nu att i går klockan elfva på före middagen till H. H. Biskopen ankommit ar Rector tillförordnade primus på nedre Klassen i Gymnasium, Knut Lagus åtföljd af primus på öfre Klassen Adolf Boman och klagat deröfver att Lagus, utan att veta sig hafva sådant förtjent, blifvit af Gymnasii Adjuncten Lindfors under läse timman så slagen, att han hade bulor i hufvudet och ondt under ögat, hvarest en röd strimma äfven varit synlig, hvarjemte Lagus anmält att han icke vidare felat, än att han gifvit en till honom kommen snusdosa åt dess ägare Gymnasisten Julius Henrik Lind. I anledning deraf hade H. H. Biskopen uppgått på Gymnasium för att träffa Gymnasii Rector, Herr Lectoren Borenius, som hade timmar från klockan elfva till ett. Sedan Lector Borenius på nedre Klassen slutat sin lection klockan 12 hade H. H. Biskopen tillsport honom om han viste af den oordning, som passerat under Gymnasii Adjuncten Lindfors' timma, hvarå Lector Borenius tillkännagifvit, att han erfarit det af Lagus samt redan så mycket inhemtat, att Gymnasisten Lind medfört en snusdosa på Gymnasium, hvilken Lagus innehaft och åt Lind aflemnat. Då Lagus derefter af H. H. Biskopen blifvit tillfrågad huru dermed förhölle sig, hade han sagt såsom förut, att en sådan dosa blifvit honom gifven från andra brädet med tillsägelse att lemna den åt Lind, hvarpå han öppnat den och funnit den vara tom, hvarefter han knäpt med fingret på locket och aflemnat den åt Lind, som satt bredvid honom. Straxt derpå hade Gymnasii Adjuncten Lindfors

tillsagt honom att nedstiga till ultimus, hvarpå han uppstigit för att gå, då Lindfors tagit honom med ena handen uti armen och med knytnäfven slagit honom emot ansigtet och hufvudet. I anledning häraf hade H. H. Biskopen anmodat Rector att till H. H. Biskopen kalla Gymnasii Adjuncten Lindfors klockan 1 samt att sjelf vara närvarande, hvarjemte H. H. Biskopen anbefallt Lagus och Lind att äfven infinna sig. På tillfrågan hade Gymnasii Adjuncten Lindfors först svarat, att han slagit Lagus för det han väsnat med en snusdosa, men sedan upplyst blifvit, huru han med snusdosan förfarit, hade Gymnasii Adjuncten sagt att Lagus opponerat sig, då han af Gymnasii Adjuncten blifvit befalld att nedstiga till ultimus. Härpå hade Lagus hos H. H. Biskopen genmält, att han brukade sitta när han opponerar, men att han då stigit upp just för att uppfylla Gymnasii Adjunctens befallning och att han endast frågat hvarföre han skulle blifva ultimus. Gymnasii Adjuncten Lindfors hade derpå anmält att Lagus varit stursk och att han äfven förut disputerat med sine Lärare samt derföre af Gymnasii Adjuncten blifvit slagen, hvarå Lagus svarat att att han alldrig disputerat med sina Lärare, utan blott försvarat sig och att han, om han disputerat, icke gjort det stående, samt åberopat sig hela klassens vittnesbörd derom, att han vid ifrågavarande tillfälle icke gjort eller sagt annat, än hvad han erkänt, emedan han alltid velat vara uppriktig och öppen, samt derföre äfven ansett det vara rättare att åt Lind gifva den honom tillhörige snusdosan uppenbarligen, än att sticka den i hans hand under bordet. Då Gymnasii Adjuncten Lindfors af H. H. Biskopen blifvit tillfrågad, om han ville gifva offentlighet åt denna händelse, hade han sagt, att han önskade, det de öfrige Gymnasii Lärarene måtte i detta mål höras, i anledning hvaraf H. H. Biskopen anmodat Rector Gymnasii att till i dag klockan X före middagen sammankalla Consistorium Gymnasticum. Jemte det H. H. Biskopen ansåg sig böra till Protocollet anteckna hvad sålunda förelupit, öfverlemnade H. H. Biskopen åt Rector Gymnasii att leda undersökningen af målet, på det utredas må, i hvad måtto Lagus felat, samt åt Consistorium Gymnasticum att bestämman det ansvar, såväl Lind som ock Lagus, enligt Gymnasii och Skol-Ordningen, förtjent, hvarjemte H. H. Biskopen förbehöll sig, såsom Ephorus, att sedan vidtaga den åtgärd honom, enligt Gymnasii och Skol-Ordningens X. Cap. 11 mom. kunde tillkomma, i hvilket afseende H. H. Biskopen önskade få del af Consistorii Gymnastici Protocoll. För öfrigt tillkännagaf H. H. Biskopen att Läraren i Ryska Språket Magister Hongelin läst i samma rum på samma tid som ifrågavarande händelse timat, hvarföre H. H. Biskopen ansåg honom först böra höras, äfvensom H. H. Biskopen tillade, att han önskade, det alla de Gymnasister, som sitta på första brädet jemte Lagus, måtte höras huru det tillgått då Lagus haft snusdosan och blifvit slagen. Här efter anställdes i öfvervaro af H. H. Biskopen undersökning i följande ordning:

Gymnasii Adjuncten Lindfors, hvars utredning i ärendet eskades, yttrade att då han för någon kortare tid tillbaka läst å Gymnasium, hade Gymnasisten Wilhelm Forsius, enligt sin vana, suttit med armen på bordet, stödd under

hufvudet, hvarvid Gymnasii Adjuncten, utan att nämna något, med sin bok sakta makat Forsii arm undan, hvarefter Forsius rättat sig och suttit ordentligt, men Lagus hade, detta oaktadt, suttit nästan på samma sätt, hvarföre Gymnasii Adjuncten, efter en stund, ansett sig böra antyda äfven honom att sitta annorlunda, hvarvid Lagus blott till hälften lydt antydningen och särskilda gånger yttrat, det han trodde sig hafva rättighet att sitta så, då Gymnasii Adjuncten nämnt, att en önskan, som fordrade så ringa uppoffring, — blott derföre att en Lärare yttrat den — icke med skäl borde vägras, och kallat Lagus till enskildt samtal. Å Bibliotheks rummet hade Gymnasii Adjuncten sedermera förehållit Lagus, att det vore en ynglings ovillkorliga pligt att genast lyda sin Lärare, äfven i ringare saker, och att Gymnasii Adjuncten, om anledning förekomme, kunde anvisa Lagus någon annan plats under sine timmar, till ex. någon tom bänk nederst i Klassen. eller finna andra medel till hans bestraffande, hvilket dock Gymnasii Adjuncten, i anseende till Lagi förmodade förbättring, hoppades icke skulle behövas. Men då Gymnasii Adjuncten Lindfors i går åter läst å nedre Klassen, hade Lagus under timmen knäpt på en silfver snusdosa, öppnat och tillslutit den samt slutligen räckt den öfver bordet åt Gymnasisten Lind, hvarvid några å Klassen skrattat. Gymnasii Adjuncten hade derpå, med anledning äfven af sin redan förut gifna varning, bedt Lagus förfoga sig längst ned i Klassen, hvarpå Lagus icke gjort min af att gå, utan stigit opp och opponerat sig med förebärande, att det ej var hans snusdosa, och att han ingenting gjort, hvarpå Gymnasii Adjuncten tagit honom i luggen och med handen gifvit honom par slag i nacken och öfver axeln; hvarefter Lagus, i stället för att sätta sig på den anvista platsen, gått på motsatt sida och högljudt beklagat sig för Ryske Språkläraren Magister Hongelin, som läste i samma rum, samt, då ingen upprättelse stått att vinna, tagit sin kapprock och begifvit sig bort. Efter slutad Lection hade Lagus inkommit till Gymnasii Adjuncten å Bibliotheksrummet och med häftighet yttrat, att han lidit orätt, såvida dosan icke var hans, hvarpå Gymnasii Adjuncten låtit honom förstå, att det vore likgiltigt hvems dosan vore, men att Lagus väsnat med den och stört läsningen och att beteendet med dosan ändå var ett mindre fel, än det att icke lyda sin Lärare; hvarpå Lagus sagt att han begått värre fel emot sin far, utan att han derföre blifvit straffad, och då Gymnasii Adjuncten hänvist honom till Rector, eller Ephorus, H. H. Biskopen, i händelse han trodde sig hafva lidit orätt, hade han sagt att han icke ämnade klaga, men att hans far nog skulle visa Gymnasii Adjuncten, såsom orden fallit. Då Lagus fortfarit i förnärmande utlåtelse, hade Gymnasii Adjuncten bedt honom gå ut, samt slutligen, då hans tal ej ville taga ända, ledt honom till dörren. Efter det Lagus kommit ut, hade någon sparkat mot Bibliotheksdörren, hvarpå Gymnasii Adjuncten öppnat dörren och sagt, »att det vore dåligt att så bära sig åt,» då Lagus med trotsig min närmat sig och sagt, att han ej vore rädd.

Ryske Språkläraren Magister Hongelin tillfrågad om förhållandet, tillkännagaf, att han sett Gymnasii Adjuncten Lindfors lugga och slå Lagus,

hvilken derefter gått till den sida af rummet, der Magister Hongelin varit och häftigt frågat Magister Hongelin, om han såg att Lagus blef slagen af Gymnasii Adjuncten Lindfors, derå Magister Hongelin svarat att han sett det och att han ansåg det vara hvarje Lärares rättighet att aga en elev, som deraf gjort sig förtjent; hvarefter Lagus tagit sin kapprock och gått ut.

Gymnasisten Lagus, som nu förekallades, sade att han vid förenämnde tillfälle på Gymnasii Adjuncten Magister Lindfors' antydan, tagit bort armen från bordet, hvaremot han densamma likväl äfven derefter lutat, men på Gymnasii Adjunctens andra påminnelse alldeles borttagit, samt att den ifrågasatte snusdosan endast cirkulerat emellan Wilhelm Forsius, som bedt honom gifva den åt Lind, och Lagus, hvilken i förbigående knäppt på locket eller satt det fast och lemnat dosan till Lind, äfvensom Lagus sade sig hafva stigit opp, för att gå på den honom af Gymnasii Adjuncten Lindfors anvista platsen, och då tillika yttrat, att dosan ej var hans, hvilket han ansett sig böra utreda; men då han ansåg sig misshandlad af Gymnasii Adjuncten Lindfors hade han gått bort; förmälände Lagus för öfrigt att han ej bultat på dörren till Bibliotheksrummet, utan att det möjligen kunnat vara någon af hans kamrater, hvilka emellan timmarne varit i Gymnasii farstun, men att Lagus endast tagit på sig sina galoscher, hvilka stått utanföre invid dörren.

Gymnasisten Lind förekallad, erkände, på tillfrågan, att dosan varit hans, men att han icke tagit den med sig i någon elak afsigt och icke heller vetat att det varit förbudet att hafva snusdosor på Gymnasium samt att Forsius begärt dosan af honom och att den icke heller cirkulerat emellan flere, än de tre omnämnde.

Gymnasisten Wilhelm Forsius tillkännagaf att han begärt dosan af Lind, för att se på den och derefter genast bortgifvit den till Lagus.

Efter sålunda inhemtad utredning, och då fleres hörande nu mera icke ansågs af nöden, skred Con[sistoriu]m Gymnasticum till slutlig pröfning af ärendet, hvarvid skiljaktighet i meningarne förspordes, då Läraren i Ryska Språket Magister Hongelin yttrade, för några dagar sedan omnämnde Gymnasii Adjuncten Magister Lindfors, att Gymnasisten Knut Ferdinand Lagus suttit oskickligt under läse timmarne på Gymnasium, och att han, då han derföre blifvit corrigerad, icke genast låtit rätta sig, utan städse både i ord och åthäfvor visat sig trotsig och ohörsam, samt att Gymnasii Adjuncten Lindfors sedermera tillsagt Lagus alfvarsammare näpst, ifall han ännu framdeles skulle förgå sig, hvilket allt jag äfven hört Gymnasii Adjuncten under läsetimmen mellan klockan X och XI i går för Gymnasisterne på nedre Klassen upprepa straxt efter det Lagus blifvit näpst och bortgått. Detta oakadt hade Lagus, enligt Gymnasii Adjuncten Lindfors' nu afgifne berättelse, under sistnämnde läsetimme yttermera begått samma ofog, hvarföre han i stöd af XII Cap. 4 och 2 §§ Gymnasii och Skol Ordningen af 1724, hvilken sistnämnde § uttryckeligen stadgar, att Rectoris Collegae böra låta agan följa straxt på brotten, äfven

genast af Magister Lindfors blifvit, enligt min tanke, rättvist och till fullo bestraffad; dock som Lagus, ehuru den aga han undfick icke var för sträng eller våldsam, hvilket jag hade tillfälle att åse, likväl icke åtlydt Magister Lindfors' tillsägelse att förflytta sig nederst på Klassen, utan fastmer med oljud och trotsighet bortgått från läserummet och yttermera på Bibliotheket emot Gymnasii Adjuncten Lindfors förhållit sig ohöfviskt samt sluteligen hos Ephorus och Gymnasii Rector utan allt fog anført klagomål emot Gymnasii Adjunctens förenämnde disciplinära åtgärd pröfvar jag rättvist fälla Lagus, enligt återopande Gymnasii och Skol-Ordningens XII Cap. 6 § till tolf handplaggor i han kamraters närvaro.

Gymnasii Adjuncten Magister Lindfors ansåg, i stöd af Gymnasii- och Skol- Ordningens XII Cap. 2 och 4 §§, det hafva varit hans rättighet och skyldighet att vid ifrågavarande tillfälle omedelbart aga Lagus, men som Lagus sig sedermera åter oskickligt förhållit, ansåg Gymnasii Adjuncten, i stöd af samma Capitels 6:te § honom förtjent att af Gymnasii Rector ytterligare agas, hvilken aga dock denna gång kunde inskränka sig till degradation, enligt Rectors bepröfvande på längre eller kortare tid.

Lectoren Öhman ansåg den sidvörnad Gymnasisten Knut Lagus emot Magister Lindfors ådagalagt, innan han blef agad, icke mer här kunna komma i betraktande, sedan han allaredan derföre blifvit, enligt Skolorningens föreskrift i XII Cap. 2 §, af Magister Lindfors näpst. Men sedan saken blifvit dragen till Consistorii Gymnastici handläggning, kunde Lectoren ej förbise att Lagus, efter det han blifvit agad, ej allenast icke åtlydt Magister Lindfors' tillsägelse att för timmen sitta lägst på Klassen, utan äfven i ett af Bibliotheksrummen ytterligare missfirmat nämnde sin Lärare samt till Gymnasii Ephorus framfört uppgifter, som dels icke voro med förhållandet fullt öfverensstämmande, dels innebure en, äfven med afseende å hans för öfrigt ådagalagda uppstudsiga uppförande, oväntad fräckhet, hvarföre Lectoren ansåg Lagus böra på lämpligt sätt af Consistorium Gymnasticum tillrättavisas. Hvad åter det straff beträffade, som Gymnasisten Lagus derföre borde undergå, så ansåg Lectoren Öhman honom visserligen hafva förskyllat att, enligt Skolrden. XII Cap. 6:te § i de öfriga lärjungarnes åsyn slås på bara kroppen; dock som han allaredan för förra delen af sin förbrytelse i sina kamraters åsyn lidit kroppsstraff, hvilket i Gymnasium på längre tid högst sällan behöft användas, vore ett ytterligare upprepande deraf onödigt; fördenskull och som hans olydnad började med vägran att intaga en honom anvist lägre plats i Klassen samt med afseende å hans ungdom och oförstånd, äfvensom hans af naturen häftiga lynne, som Lectoren af erfarenhet kände, ansåg Lectoren honom denna gång kunna umgälla alla sina efter bestraffningen visade förseelser med degradation och således böra på två månaders tid till ultimus på sin Klass nedflyttas, dock med uttryckeligt, i hans medlärjungars närvaro, af Rector gjordt tillkännagifvande af här nämnda bevekelse grunder för det lindriga straff, hvarmed han denna gång undslipper.

Lectoren Runeberg ansåg Gymnasisten Lagus hafva blifvit af Gymnasii Adjuncten Lindfors med skäl agad, men som Lagus derefter yttermera emot Gymnasii Adjuncten sig oskickligt förhållit, så borde han för detta sitt kitts-
liga och trotsiga förhållande ytterligare af Gymnasii Rector bestraffas med tolf handplaggor i sine öfrige Kamraters närvaro.

Lectoren Doctor Lindh ansåg Gymnasisten Lagi förseelse emot Gymnasii Adjuncten Lindfors hafva varit af den beskaffenhet, att han, enligt Gymnasii och Skolordningens III Cap. 10 §, bordt af Rector alfvarligen förmanas; men som det icke skett, utan han af Gymnasii Adjuncten Lindfors blifvit slagen, så ansåg Doctor Lindh v dare straff nu mera icke kunna komma i fråga, sedan Lagus alla redan lidit större straff än han genom sin förseelse förtjent, och öfverlemnade Doctorn till Domk[a]p[ile]ts afgörande af hvad straff Gymnasii Adjuncten Lindfors gjort sig förtjent derföre att han i detta fall icke rättat sig efter förenämnde paragraph.

Lectoren Borenius, som i alla afseenden förenade sig med Lectoren Öhman, ansåg sig, såsom ett ytterligare bevis uppå Gymnasisten Lagi trotsiga lynne och obenägenhet att emot sine Lärare iakttaga skyldig vördnad och vanlig anständighet, böra nämna, det Lectoren för någon längre tid sedan, då Lectoren mött Lagus på gatan, flere gånger varit nödsakad att påminna honom, det han borde ordentligen, och icke såsom han brukade antingen alldeles icke eller högst knapphändigt, hälsa på Lectoren, något hvarom Lectoren sade sig under de nio år han varit Gymnasii Lärare ännu ej behöft påminna någon annan af dess elever. Dessutom hade Lagus, som af upprepade förmaningar icke låtit sig rätta den tid han satt lägre ner i Klassen, för sin visade ouppmärksamhet, såsom Lectoren ville påminna sig, två gånger under Lectorens timmar fått intaga en från sina kamrater skild plats, en åtgärd, till hvilken Lectoren under hela den tid Lectoren vid Wiborgs och Borgå Gymnasier såsom Lärare tienstgjort, icke öfver fem gånger varit föranledd.

För öfrigt tillkännagaf Lectoren Borenius att han, i egenskap af Rector Gymnasii, redan under gårdagen förhållit Gymnasisten Lind hans otillbörliga förhållande deruti att han å Gymnasium upphemtat snusdosa och derigenom åstadkommit oreda, äfvensom att Lectoren tillsagt Lind att framdeles taga sig till vara för dylike och andre förseelser, helst det icke kunde vara Lind obekant att snusande och tobaks rökande för Gymnasister vore förbudet.

Till följe af denna omröstning stannade Cons[istoriu]m Gymnasticum i följande

B E S L U T:

Detta ärende har Consistorium Gymnasticum i öfvervägande tagit och som Gymnasisten Knut Lagus för den sidovördnad han visat Gymnasii Adjuncten Magister Lindfors för än han blef agad, redan, enligt Skolordningens föreskrift i XII Cap. 2 §, af Gymnasii Adjuncten blifvit näpst, altså kommer

allt vidare utlåtande härom att förfalla; men alldenstund Lagus, efter det han blifvit agad ej allenast icke åtydtt Gymnasii Adjuncten Lindfors' tillsägelse att för timmen sitta lägst på Klassen, utan äfven i ett af Bibliotheks rummen ytterligare missfirmat Gymnasii Adjuncten samt till Gymnasii Ephorus framfört uppgifter, som dels icke äro med förhållandet fullt öfverensstämmande, dels innebära en, med afseende å hans i öfrigt ådagalagde uppstudiga uppförande, oväntad fräckhet, fördenskull finner väl Cons[istoriu]m Gymnasticum Lagus hafva förtjent att, enligt Skolordningens XII Cap. 6 § i de öfrige Lärjungarnes åsyn slås på bara kroppen; dock som han allaredan för förra delen af sin förbrytelse i sina kamraters åsyn lidit kroppsstraff, anser Cons[istoriu]m Gymnasticum ett ytterligare upprepande deraf onödigt, hvaremot Lagus, hvars olydnad börjat med vägran att intaga en honom anvist lägre plats i Klassen samt med afseende å hans ungdom och oförstånd, denne gång skall umgälla alla sina efter bestraffningen visade förseelser endast dermed, att han på tvänne månaders tid nedflyttas till ultimus i sin Klass med tillkännagifvande af Rector Gymnasii i Lagi kamraters närvaro, att han denna gång undslipper med detta lindrigare straff på förenämnde bevekelse grunden. Hvad åter Gymnasisten Lind vidkommer, så befrias han från allt vidare ansvar, då han, enligt Rectors tillkännagifvande, redan under gårdagen blifvit förhållen och åtvarnad för sin begångne förseelse. För öfrigt ansåg Cons[istoriu]m Gymnasticum detta ärende icke vara af den uti Skol-Ordningens XI Cap. 15 §: omnämnde svåra beskaffenhet, att detsamma af Rector borde Domk[a]p[ile]ts pröfning hemställas, hvarföre beslutet genast kommer att verkställas.

Af detta Protocoll skall Gymnasii Ephorus H. H. Biskopen, enligt dess yttrade önskan, erhålla del.

År och dag som ofvan.

In fidem

Adolf Siren

Cons[istor]ii Gymnastici Notarie.

Protocoll fördt vid Collegii Gymnastici sammanträden den 9, 10 och 14 November 1848. Närvarande: Gymnasii Rector Professor Runeberg, Lectorerne Prosten D:r Lindh, Prosten Borenius, Magister Lindfors, Theologiae Candidaten Waenerberg och T.f. Gymnasii Adjuncten Magister Nordström som förde Protocollet.

§ 1. Gymnasii Rector Professor Runeberg tillkännagaf att under loppet af Hösttermin särskildta gånger ofog blifvit föröfvadt af Gymnasister ute på gatorna och å värdshus, att bättre fruntimmer om aftnarne å stadens gator blifvit oroade af okända personer, samt att stadens Borgmästare för honom anmält att Gymnasister å värdshus vistats och fört ett oordentligt

lefverne. Ehuru dessa oordningars upphofsmän icke kunnat ertappas, hade dock åtskilliga andra uppträden i hvilka Gymnasister befunnits delaktige gjort det mer än sannolikt, att de äfven vore skyldige i de förra oordningarna. Vidare anförde Rector, att för några veckor sedan å ett bröllop hos Färgar Hegelström, en hop Gymnasister infunnit sig i farstugan och under skrik och stampningar äskat få se brudgummen samt, då denne ej nog skyndsamt efterkommit deras önskan, uppfört sig så bullersamt, att man, efter förnyade uppmaningar till orostiftarne att aflägsna sig, slutligen nödgats påkalla Rectors biträde. Förliden Lördag om afton hade äfven en mängd Gymnasister infunnit sig å stadens Societetshus och der förorsakat sådant oväsande att man endast genom stadens Borgmästares mellankomst kunnat återställa lugnet. Ytterligare hade f:d: Handelsman Bastman för Rector anmält att samma dag vid pass klockan 11 på aftonen en mängd personer, hvars tal och Klädsel förrådde Gymnasister, infunnit sig vid berörde Handelsmans port som varit tillständig och, efter fåfänga försök att utifrån öppna den, sprungit öfver planket och öppnat inifrån, samt på gårdsägarens tillfrågan om meningen med detta våldsamma inträngande yttrat såsom orden fallit: »för icke bud» och på vidare tillfrågan hvad de ville svarat, att de ville in till Bastmans pigor, hvarefter de ändtligen utan vidare ofog aflägsnat sig. Slutligen tillkännagaf Rector, att sedan han om Tisdagen den 7 dennes å Gymnasium tillsagt att undersökning med anledning af det å Societetshuset föröfvade ofoget skulle anställas och de brottslige strängt bestraffas, han vid pass klockan 10 samma afton blifvit genom biljett från f:d: Handlanden Sundgren anmodad att komma till Conditor Satini, för att skydda honom Sundgren och Kontoristen Westberg, hvilka båda föregående Lördags afton å Societetshuset varit bland Deras vederdelomän, mot ett förmodadt anfall af Gymnasister, som dels inträdt i rummen, dels posterat sig i portgångarna och på gatan. Ankommen till stället hade Rector väl icke mer anträffat någon Gymnasist, men på tillfrågan om någon af de närwordne varit känd fått uppgift på Gymnasisten Lange; hvilken sedermera, då han påföljande dag var borta ifrån Gymnasium och af Rector i hans kvarter besöktes, uppgifvit såsom vid samma tillfälle närvarande Poppius, Wessman, Eklund och Kiljander. Under det Rector vid det förr angifna tillfället var hos Conditor Satini hade borgarena Edelman och Bergholm, af hvilka den sednare vid Hegelströmska brölloppet af Gymnasister blifvit hotad med hämnd tillkännagifvit, att de hvar på sitt håll blifvit af Gymnasister å öppen gata öfverfallne och slagne, utan att dock kunna uppgifva gerningsmännen. I anledning af allt detta hade Rector anställt enskildta undersökningar och dervid funnit att Gymnasisterne, Calonius, Faler, Ruuth, Wessman, Lange, Eklund, Poppius och Kiljander varit mer eller mindre delaktige i dessa förseelser och hemställde nu till Collegii Gymnastici bepröfvande, till hvad straff besagde Gymnasister gjort sig förfallne.

Med anledning af hvad Rector anförde, ansåg Collegium Gymnasticum förhör böra anställas med Gymnasisterna Calonius, Faler, Ruuth, Wessman,

Lange, Eklund, Poppius och Kiljander, hvilka en efter annan inkallades och aflopp dermed som följer:

Gymnasisten Calonius erkände, på tillfrågan, att han varit med på bröllopet hos Färgar Hegelström och efter gammal sed, ropat på bruden, men då hans Kamrater dervid gingo för bullersamt tillväga, uppmanat dem att gå bort. Åtspord om han om Lördags afton varit på Societetshuset, svarade han sig tillika med Gymnasisten Faler hafva blifvit inbjuden af Sacri Ministerii Candidaten Stenbäck för att äta qvällsvard, dervid han hade blifvit förledd att deltaga i ett dryckeslag under hvilket Stenbäck råkat i delo med en Sjökapten vid namn Carlstedt och då Calonius velat förmå den förstnämnde att aflägsna sig, hade han af Carlstedt erhållit en örfil. Förbittrad häröfver hade Calonius åtföljd af Faler aflägsnat sig för att samla andra och med deras tillhjälp söka erhålla upprättelse af Carlstedt. Wid Brandtens hörn hade han träffat Lindblad, Ruuth Nordenschöld och Hornborg hvilka han underrättat om förhållandet och hvilka spridde sig för att samla kamrater. Sedan hade han vikit in hos Eklund och åtföljd af denne och andra, som dels å Waktmästar Forsbloms gård, der Eklund bor, dels å gatan tillstött, och hvaribland Chrogelius, Bergström, Sillfors, Poppius, Kiljander och Ehnberg varit, återvänt till Societetshuset. Här hade han råkat stadens Borgmästare som på fogligt sätt bedt dem återvända hem, hvilket de äfven gjort. På tillfrågan om han ångrade sin gerning, svarade han, att han varit brottslig, men handlat i vredesmod.

Gymnasisten Faler erkände sig om Lördags afton hafva varit med Stenbäck och Calonius å Societetshuset, men ej druckit något. Då slagsmålet uppstod hade an afh räddhåga aflägsnat sig för att samla Kamrater. Under vägen hade han vikit in hos Eklund och sedan gått hem, der han träffat Kiljander, Ehnberg och Poppius, af hvilka den förstnämnde åtföljt honom till Societetshuset, der vid pass trettio Gymnasister varit samlade. Tillfrågad om ändamålet med sitt återvändande, uppgaf han intet tillfredsställande svar. På frågan om han varit med på bröllopet hos Färgar Hegelström svarade han, att han väl varit med i farstugan och ropat på bruden, men ej stampat, att han hört uppmaning att gå bort och äfven följt den. Tillspond om han varit hos Satini om Tisdags afton, nekade han dertill. —

Gymnasisten Ruuth uppgaf att han om Lördags afton varit ut att spatsera med Lindblad och Nordenskjöld samt vid Brandtens hörn träffat Calonius och Faler, hvilka uppmanat honom att komma till Societetshuset och skaffa upprättelse åt Calonius. På vägen hade han tagit in hos Carl Fagerström, som redan legat, och åtföljd af denne gått till Societetshuset, hvarest han träffat stadens Borgmästare, som anmärkt att det ej vore tillåtet för Gymnasister att besöka värdshus, hvarpå han emot sanna förhållandet yttrat, att Rector Gymnasii dertill gifvit sitt samtycke. Tillspond om han varit med på Hegelströmska bröllopet svarade han, att han väl gått dit omkring Klockan 9 med Wessman och Hornborg, men att han, hindrad af folkmassan ej kunnat

komma in ehuru afsigten varit att ropa ut bruden och brudgummen. Deremot bestred han att han varit hos Satini förliden Tisdag.

Gymnasisten Wessman berättade på tillfrågan om han varit med på Societetshuset, att han å gatan sett Gymnasister gå åt Societetshuset och äfven gått dit, men ej varit inne. Åtspord om han varit med hos Hegelströms, svarade han, att han varit der och deltagit uti skriket och stampningen. Äfven hos Conditor Satini erkände han sig hafva varit tillika med Lange, hvilken han bjudit dit och der de förtärt en likeur. Der hade han träffat Eklund, Poppius, Kiljander m.fl. hvilkas namn han dock ej kunde påminna sig, för öfrigt förhållit sig stilla och ej förfört sig på andra dervarande personer. Nekade att han varit hos Bastmans om Lördags afton.

Gymnasisten Lange sade sig om Lördagen gått hem ifrån Sångföreningen och hvarken varit hos Bastmans eller å Societetshuset, men väl hos Hegelströms der han deltagit uti skriket äfvensom hos Satini, dit han af Wessman blifvit bedd att komma och med hvilken han tagit en likeur. Tillfrågad om der varit andra, uppräknade han Poppius, Eklund, och Kiljander, men erhindrade sig icke de öfrige. Tillfrågad om han erkände hvad af f:d: Handlanden Sundgren blifvit uppgifvet att han med utmanande miner och åtbörder sökt inleda gräl, nekade han dertill.

Gymnasisten Eklund medgaf, att han om Lördags afton varit å Societetshuset dit kallad af Calonius, som yrkat på hjälp åt Stenbäck, hvilken blifvit öfverfallen. Hos Hegelströms och Bastmans sade han sig ej hafva varit, men väl hos Satini, dit han gått för att träffa Studeranden Adlercreutz, som enligt hvad han hört af Gymnasisten Forsström varit i staden och gått dit. Då han kom till Satini hade Adlercreutz redan aflägsnat sig, hvarföre äfven Eklund genast, utan att förtära något återvändt hem.

Gymnasisten Poppius anförde att han uppgifne Lördags afton varit hemma hos sig, då Kiljander kommit dit och berättat; att ett gräl uppstått å Societetshuset, då han gått dit af nyfikenhet. Äfven hos Satini hade han varit för att träffa studenten Nordqvist, som varit honom skyldig och der velat vexla pengar. Warit med hos Hegelströms och ropat på bruden men ej stampat.

Gymnasisten Kiljander tillstod att han varit å Societetshuset kallad af Faler, äfvensom hos Hegelströms, der han stampat, såsom orden föllo: på vanligt sätt. Till Satini hade han gått om Tisdags afton, såsom han uppgaf, tillföljd af Studenten Nordquists anmodan, för att underrätta denne att klockan var nio; der hade han träffat vid pass 8 Gymnasister, hvilkas namn han dock ej kunde förmås uppgifva.

Efter slutadt förhör androg Rector ytterligare, att efter uppträdet hos Färger Hegelström och sedan åtskillige af Gymnasisterne blifvit förständigade derom att allvarsam undersökning skulle komma att anställas angående de vid detta tillfälle förefallna oordningar, Gymnasisten Calonius infunnit sig hos Rector och för sig och sina Kamrater bedt om tillgift för deras begångna

fel. På anmärkning af Rector att detta besök blott kunde betraktas såsom hans enskilda tillgörande hade han gått bort och efter en stund infunnit sig åter, då åtföljd af flere hans äldre kamrater, bland hvilka Rector nämnde Ruuth, Lindblad, Hornborg och Wessman. Sedan de med yttrad ånger öfver sitt och sina Kamraters förhållande, försäkrat att de af hela Gymnasii ungdomen fått sig uppdraget att framföra en bön om tillgift för det begångna och ett löfte om iakttagande af fullkomlig ordning och stillhet för framtiden och lofvat att icke blott sjelfva vaka öfver sitt uppförande, utan äfven ikläda sig ansvar för hvarje fel emot Läroverkets stadgar som af deras yngre kamrater kunde begås, hade Rector vidtalat stadens Borgmästare äfvensom Färger Hegelström om att för denna gång låta saken falla, hvartill de äfven båda förklarar sig villige. Och då Rector med anledning af dessa Gymnasii-ungdomens öppna och, såsom det tycktes, pålitliga försäkringar icke kunnat annat än hysa den förhoppning, att alla oordningar, deribland äfven särskildt anmärkts Gymnasisternas besök å vårdshus och näringsställen, skulle äfven utan straffåtgärder; genom deras egen allvarligt fattade föresats härefter upphöra, hade han med glädje inskränkt sig till att blott påminna Gymnasii eleverne om vigten af deras gifna löfte och med förutsättning af dess obrottsliga iakttagande, förklarar sig villig att lemna deras begångna fel åt glömskan. Sedan Rector tillagt att de vid undersökning nämnde men till förhör icke inkallade Gymnasisterne Lindblad, Hornborg, Ehnberg, Carl Fagerström, Chrogelius och Sillfors särskildt tillsporde af Rector uppgifvit, de fem förstnämnde att de varit tillstädes hos Hegelströms äfvensom utanför Societetshuset, Sillfors att han endast infunnit sig vid Societetshuset och att Gymnasisten Massalin ehuru icke här förut uppgifven på tillfrågan af Rector tillstått att han varit med hos Hegelströms, att han å dansen den 5 innevarande November låtit förleda sig att förtära starka drycker samt att han varit hos Satini, och att förhör med Gymnasisterne Adolf Nordenskjöld och Bergström ännu icke kunnat äga rum, företog Collegium Gymnasticum målet till afgörande och förenade sig dervid till följande enhälliga

B E S L U T.

Af Rectors anmälan och den nu slutade undersökningen finnes vara utredt, att flere af Gymnasii ungdom åtskilliga gånger efter hvarandra brutit emot lag och ordning, Rectors förmaningar till trots och emot egna gifna försäkringar besökt vårdshus, samt visat lust att öfva sjelfhämnd, äfvensom det synes sannolikt, att det vanhedrande ofoget utanför f:d: Handlanden Bastmans port, Lördags natten den 4 dennes, blifvit föröfvadt af Gymnasister, hvilka samma afton varit i rörelse och besökt Societetshuset. Enligt Gymnasii och Skolordningens 79, 92 och 93 §§ måste strängare bestraffning

här användas, på det ej sjelfsvåld och osedlighet må bland ungdomen vinna insteg; men med afseende å den olika graden af brottslighet, de skyldiges olika lynne och öfriga förhållanden pröfvar Collegium lämpligt att straffen sålunda utfalla: Calonijs, som deltagit i oväsendet hos Färgar Hegelström och oaktadt till Rector gifna försäkringar för sig och de öfrige att med ett i allo anständigt förhållande för framtiden samt afstående från värdshus besök göra sig förtjent af Rectors förtroende och förlåtelse, å Societetshuset Lördags afton den 4 November förtärt starka drycker och dervid invecklad i slagsmål samlat Kamrater för att utöfva sjelfhämnd beläggas med högsta straffet, förvisning, hvilket straff dock, med afseende å hans vid undersökningen visade större uppriktighet och betygade ånger öfver sitt fel, må sålunda lindras, att han, i händelse af visadt bättre och mera stadgadt uppförande, efter ett års förlopp må till Gymnasium åter intagas; Wessman, som deltagit i ofoget hos Färgaren Hegelström, åtföljt kallelsen till Societetshuset samt sedan sistnämnde ofog af Rector blifvit å Gymnasium anmärkt med tillkännagifvande att allvarlig bestraffning följa skulle, likväl dristat samma dags afton besöka Conditoret, dit med sig locka en yngre kamrat, Lange, och förtära starka drycker, samt slutligen, då han efter allt detta af Rector varnades för förfallolös utevaro från Gymnasium, svarat spotskt dömmes, helst han derjemte enligt flere lärares intyg visat sig lat och försumlig, till samma straff som Calonius; Faler, som deltagit med Calonius i öfrigt samma förseelser, med undantag af starka dryckers bruk och slagsmål, men som vid undersökningen visat mindre uppriktighet, Lange, som varit med vid oväsendet hos Hegelströms och med Wessman besökt Conditoret, der förtärt starka drycker och efter all sannolikhet genom kitsligt uppförande sökt stifta gräl med der befintliga personer och Massalin, som varit hos Hegelströms, på dansen den 5 November brukat starka drycker samt besökt Conditoret, bestraffas enhvar med 12 slag å flata handen; Poppius och Kiljander, som åtlydt kallelsen till Societetshuset samt vid ofvan nämnda tillfälle besökt Conditoret, utan att utredt blifvit att de därstädes någonting förtärt, och vid undersökningen sökt undanflynkt, straffas hvardera med 6 slag å handen; Ruuth, som oaktadt han i egenskap af den förste å högsta klassen i Gymnasium bordt leda sina kamrater till rätta, deltagit i oväsendet hos Hegelström och hjälpt till att samla kamrater till Societetshuset samt blifvit beträdd med osanning straffas med 3 dygns arrest. Eklund, som deltagit i sammanskottningen å Societetshuset och enligt uppgift besökt Conditoret för att der träffa en resande, äfvensom Lindblad, Hornborg, Ehnberg, Carl Fagerström och Chrogelius, hvilka varit med om ofoget hos Hegelströms och åtföljt kallelsen till Societetshuset, samt Sillfors, som varit med vid Societetshuset, anser Collegium med afseende å deras lynnen och eljest visade goda uppförande kunna tillrättavisas genom en offentlig varning af Rector samt anteckning derom å termins betygen. Detta beslut kommer i hvad det angår Calonii och Wessmans förvisning att till Det Högvördiga Domkapitlet hemställas

äfvensom Calonii och Wessmans målsmän öppet lemnas, att trettio dagar efter det de häraf bevisligen undfått del, besvär däröfver i Domkapitlet anföra. Hvarom allt Gymnasii ungdomen skall underrättas.

In fidem Protocolli
Otto Mauritz Nordström

Protocoll, fördt vid Collegii-Gymnastici sammanträde den 10 och 11 April 1851. Närvarande: Rector, Prosten Borenius, Lektorerna Prosten Dr Lindh, Professoren Runeberg, Magister Lindfors, Theologiae Licentiaterna Waenerberg och Smalén, Filosofie Doctor Nordström samt t.f. Gymnasii-Adjuncten Magister Pesonius, som förde Protocollet.

§ 1. Rector, Prosten Borenius tillkännagaf, att Stadsfogden Ahlqvist hos honom anmält, det 5 Gymnasister, ibland dem Wessman, sistlidne söndag kl. 8 om morgonen gjort oljud å gata och ofredat några genom staden tågande soldater; samt att Wessman vid anställt enskildt förhör uppgifvit Chrogelius såsom vid sagde tillfälle närvarande. — Till följe häraf hade Rector sammankallat Collegium Gymnasticum och hemställde nu saken till Collegii Gymnastici undersökning och pröfning. —

Stadsfogden Ahlqvist framkallades och upprepade nu sin ofvan anförda åklagan samt tillkännagaf att af honom åberopade vittnen, till följe af Borgmästarens i Staden tillsägelse, nu voro tillstädeskomna. —

Collegium Gymnasticum ansåg förhör böra anställas ej mindre med de angifne Gymnasisterne än de tillstädeskomna vittnen, hvilka alla en efter annan inkallades och aflopp dervid som följer:

Waktmästaren Gustafsson berättade på Rectors tillfrågan: att han sistlidne söndag, stadd på vandring till kyrkan, hört oljud invid Rådstugan och tillstädeskommen sett huru en till växten mindre Gymnasist skuffat och nedslagit en soldat, samt en annan till växten större Gymnasist, som under hotande åtbörder hållit en annan soldat vid bröstet; att han då med vänliga ord uppmanat den ena af Gymnasisterne att sluta den handgripliga tvisten, men uti denna sin fredliga afsigt ej lyckats; samt att han, vid sitt aflägsnande, ända till kyrkoporten blifvit förföljd af en Gymnasist, som genom ständiga tilltal sökt väcka ordvexling och gräl med honom, hvartill det dock ej kommit, till följe af Gustafssons fredliga och undvikande svar. Tillfrågad om han närmare kunde uppgifva tiden, sade han, att vid hans ankomst till kyrkan Episteln redan var uppläsen. —

Handlanden Tarasoff och Handelsbokhållarna W. och A. Falin, framkallade hvar efter annan, afgåfvo följande likalydande vittnesmål: att de sist-

lidne söndag på morgonen invid Rådstugan sett slagsmål mellan Gymnasister och soldater, men att de ej kände orsaken till eller närmare tillgången vid slagsmålet ej heller namnen på de deri deltagande Gymnasister. —

Tjenstepigan Lönnqvist, tjenande hos Vårdshushållerskan Dannberg, yttrade på Rectors tillfrågan, att hon angående slagsmålet intet kunde vittna, men nämnde att flere Gymnasister, hvilkas namn hon dock ej kände, söndagen på förmiddagen besökt Fru Dannbergs vårdshus.

Källarmästaren Nordin vittnade: att han sistlidne söndags förmiddag invid Rådstugan sett Gymnasisten Wessman med handen tillfoga slag åt en på marken liggande soldat, samt flere andra, för honom okända, Gymnasister vid uppträdet närvarande. —

Wessman afgaf följande berättelse: att han sednaste söndag på morgonen jemte Chrogelius begifvit sig ut för att vandra på skara; återkomna till staden hade de invid Rådstugan träffat fyra soldater och då Chrogelius, efter förutgången ordvexling, blifvit af en bland soldaterna knuffad vid bröstet, hade han, Wessman, tagit en annan bland soldaterna i nacken och slagit honom i backen, såsom orden föllo. Efter det han skilt sig från soldaterna, hade han träffat Gymnasisten Svensson och kort derpå, vid Snickaren Lindholms port, Gymnasisterna Lagerblad och Hymander, samt med dem åtföljts till Hymander.

Chrogelius anförde på tillfrågan: att han, efter den nyssbeskrifne vandringen med Wessman och sammanträffandet med soldaterna, på härnad ryska till en af soldaterna yttrat några ord, hvilkas betydelse han ej engång sjef kände, till följe hvaraf han af soldaten blifvit knuffad vid bröstet; samt attlähin derpå för soldaten med högre röst upprepat samma ord, men ej handågti lgen på honom förfört sig. — Sedan han skilts från soldaterna, hade han, tföpljd af Wessman, träffat Lagerblad och Hymander och med dem begifvit sig till Hymander. Kunde för öfrigt, tillfrågad af Rector, ej påminna sig hafva haft någon gemenskap med Waktmästaren Gustafsson.

Lagerblad och Hymander medgäfvo, att de vid Snickaren Lindholms port träffat Chrogelius och Wessman samt att de med dem åtföljts till Hymander, men sade sig ej känna deras uppträde med soldaterna. —

Svensson erkände, att han sednaste söndag omkring kl. 8 på morgonen vid Rådstugan träffat Chrogelius och Wessman, samt kort derpå, i sällskap med dem, Lagerblad och Hymander, men att han då skilt sig från de öfrige. —

Efter sålunda anställd undersökning, uppskjöt Collegium Gymnasticum målets afgörande till följande dag. —

Den 11 April.

Sedan Stadsfogden Ahlqvist, nu framkallad och tillfrågad af Rector, om han såsom allmän åklagare sin åklagan vid domstolen i orten ville utföra, yttrat, att han sig af denna sin rättighet ej ville betjena och sålunda hänskjutit

målet till Collegii Gymnastici sluteliga afgörande samt derefter afträdt; samt sedan det ur Collegii Gymnastici Protocoller inhämtats, att Chrogelius hösttermin 1848 deltagit i förefallna oordningar och derföre af Rector erhållit offentlig föreställning jemte anteckning derom i termins-betyget; tog Collegium Gymnasticum målet under slutelig pröfning och skred, då olikhet i åsichter förspordes vid bestämmandet af det straff de felande borde undergå, till omröstning, hvarvid Mag. Pesonius yttrade sig: att han, alldenstund Gymnasii- och Skol-Ordningens 93 § särskildt vidrör de förseelser, hvilka Chrogelius och Wessman nu låtit komma sig till last, ansåg nämnde ynglingar äfven böra näpasas med det i samma paragraf statuerade carcerstraff; och då dessa deras förseelser, såsom begåna under påstående Gudstjenst och å öppen gata äro af svåraste beskaffenhet, borde äfven det strängaste carcerstraff, nemligen fyra dygns, på dem tillämpas.

Med Mag. Pesonius förenade sig Dr Nordström och Lectoren, Theol. Licentiaten Smalén.

Lectoren, Theol. Licentiaten Waenerberg afgaf följande votum:

Då det genom den anställda undersökningen blifvit utredt, att Chrogelius och Wessman med oljud och slagsmål stört gatu-freden sålunda, att Chrogelius, efter hvad han sjelf vidgått, utan skäl formerat gräl med några genom staden tågande soldater, genom hvilken hans påflugenhets slagsmålet föranledts; Wessman åter, enligt hvad han sjelf tillstått, slagit till jorden och handgripligen förolämpat en af soldaterna; finner jag nämnde ynglingars förseelse vara af den svåra beskaffenhet, för hvilken § 93 i Gymnasii- och Skol-Ordningen stadgar, att arrest eller strängare kroppsaga ovillkorligen bör användas; och, då denna deras gerning, såsom föröfvad på helgedag i åsynen af till Herrans hus vandrande församlingsmedlemmar vittnar om en grof missaktning ej allenast af andras personliga rätt, utan ock af Sabbathens helgd, anser jag strängare kroppsaga vara närmast motsvarande straffet för deras förseelse. —

Med Lectoren, Theol. Licentiaten Waenerberg förenade sig Lectorerne Lindfors, Professoren Runeberg, Prosten Dr Lindh samt Rector, Prosten Borenius. —

Efter sålunda försiggången omröstning stadnade Collegium Gymnasticum vid det beslut, att ynglingarne Chrogelius och Wessman skulle straffas med strängare kroppsaga. —

§ 2. Gymnasii ungdomen, af Rector före Collegii Gymnastici sammanträde, tillsagd att kvarstadna i läsrummen, församlade sig, tveremot denna tillsägelse, i Gymnasii förstuga och förde der ljud under påstående ransaktning. Då Rectors ytterligare befallningar till ungdomen att begifva sig till läsrummen och förhålla sig stilla, blefvo utan påföljd, tog Collegium Gymnasticum saken i öfvervägande, hvarefter följande enhälliga beslut fattades:

Att ungdomen i sin helhet af Rector skulle erhålla föreställning för denna sin visade uppsåtliga olydnad; ynglingarne Frans Joh. Eduard Sivén, Anton Wilh. Ekroos och Emil von Qvanten, hvilka såsom skyldiga af Rector särskildt namngafs, en hvar straffas med ett dygns arrest; samt skulle den eller de bland ungdomen, som framdeles ej hörsammar Rectors befallning och sålunda låter samma förseelse komma sig till last, med strängare straff tillrättavisas . . .

Protocoll, fördt vid Collegii Gymnastici sammanträde den 15 April 1851. Närvarande: Rector, Prosten Borenus, Professoren Runeberg, Theologiae-Licentiaterna Waenerberg och Smalén, Filosofie-Doctor Nordström samt t.f. Gymnasii-Adjuncten Magister Pesonius, som förde Protocollet. —

§ 1. Rector påmint först Collegii Gymnastici medlemmar, hurusom Gymnasii ungdomen föregående dag, efter det Collegii Gymnastici beslut af den 11 dennes blifvit verkställt, aflägsnade sig, oaktadt Lärarne voro närvarande, med buller och stampning; anmälte derefter, att ungdomen i sin helhet, utan någon anmälan, samma dag eftermiddag från lectionerna uteblifvit; tillade derpå att samtliga ynglingarne af 3:dje Klassen hos honom anmält, det de af sina öfriga Kamrater blifvit tvungna till sin utevaro, samt lemnade nu till Collegii Gymnastici pröfvande, hvilka åtgärder emot dylika oordningar borde vidtagas. —

Till vinnande af närmare utredning i saken, ansåg Collegium Gymnasticum förhör böra anställas särskildt med ynglingarne af hvarje Klass. — Ynglingarne af 3:dje Klassen inkallades och vidgingo nu sin hos Rector gjorda anmälan, att de af sina kamrater blifvit tvungna till sin utevaro, men kunde ej förmås att namngifva den eller dem bland sina kamrater, som dem dertill tvungit, ej heller att uppgifva huru dervid tillgått. — Af det förhör, som anställdes med ynglingarne af 2:dra Klassen, hvilka hvar efter annan inkallades, kunde ej annat utredas, än att de från lectionerna uteblifvit till följe af det allmänna ropet »Ingen kommer upp på eftermiddagen», som försports vid deras aflägsnande från Gymnasium kl. 11 f. mid., uti hvilket rop endast Lönneström erkände sig hafva deltagit. Ingen vidare utredning vanns ej heller genom förhör af ynglingarne på 1:sta Klassen, bland hvilka Sältin var den ende, som medgaf sig hafva deltagit i ofvan upptagne rop, som vållat samtliga ungdomens från denna Klass utevaro. —

Efter slutadt förhör uppskjöt Collegium Gymnasticum sakens sluteliga afgörande till den 23 dennes.

Den 23 April.

Rector tillkännagaf, att ynglingarne Lönneström, Sältin och Qvanten hos honom angifvit sig såsom upphofsmän till de i sednaste protocoll upptagne förseelser. — Collegium Gymnasticum tog nu målet under slutelig pröfning och stadnade, efter försiggången discussion, vid följande enhälliga

BESLUT:

Alldenstund ynglingarne Lönneström, Sältin och v. Qvanten sjelfmant angifvit sig såsom upphofsmän till de nu i fråga varande oordningar, lemnar Collegium Gymnasticum nämnde ynglingar fritt att uttaga betyg, likväl med det uttryckeliga villkor, att de sednast efter 14 dagar till Rector böra inlemna sina målsmäns i sådant afseende erforderliga tillstånd jemte förbindelse att dem från staden aflägsna; i annat fall skulle nämnde ynglingar genom relegation från Läroverket skiljas. — Den öfriga Gymnasii ungdomen, genom denna frivilliga angivelse frikänd från strängare ansvar, skulle af Rector erhålla allvarlig föreställning för sitt obetänkta deltagande i de af nyssnämnde ynglingar tillställda oordningar. —

Protokoll fördt vid Collegii Gymnastici sammanträde den 7 April 1857. Närvarande: Rector Prosten Borenus, Lektorerne Professor Runeberg, Magister Lindfors, Prosten Smalén, Doktor Nordström och Magister Pesonius, t.f. Lektor Magister Maconi och Gymnasii Adjunkten Magister Petersen, som förde Protokollet.

Rector anmälte, att, då han den 6 April undervisade på första klassen, Eleven på samma klass Erflund ådagalagt ett oskickligt uppförande och dervid af Rector blifvit förstördigad, att han komme att erhålla offentlig föreställning, ifall intet under läsetimmen inträffade, som kunde gifva Rector anledning att skärpa straffet. Sedermera hade eleven på samma klass K. E. F. Nordström, som då var klockvakt, några minuter för tidigt tillkännagifvit, att klockan vore slagen, hvarföre Rector, jemte anmärkning härom, fortfarit till läsetimmens slut med undervisningen. Då Rector sedan utgått från rummet, hade stampningar låtit höra sig, hvarföre han genast återvändt och nu tillsagt Erflund att följa med sig till lärarens samlingsrum för att der undergå bestraffning. Knappt hade han åter utgått, innan stampningarne förnyats, hvarföre han straxt ånyo inkommit och, då han sett Nordström stående på golfvet ibland en hop andra, hvilka, såsom det tycktes, voro sysselsatta med stampande, äfven kallat denne till lärarens samlingsrum för att bestraffas.

Detta oakadt hade nu åter genast efter Rektors utgång stampningarne ytterligare förnyats, hvilket förmått Rektor att än en gång återvända och befälla Brummer, hvilken han vid inträdet sett med foten upplyftad till stampning, att medfölja för att undergå bestraffning. Inkomna i lärarenes samlingsrum hade Erlund och Brummer blifvit afstraffade med sex slag på flata handen, men Nordström vägrat att underkasta sig samma bestraffning, såsom enligt hans förmenande oförtjent.

I anledning häraf hade nu Rektor sammankallat Collegium Gymnasticum och öfverlemnade saken till dess afgörande.

Sedan Rektor derpå anhållit att i behandlingen af detta mål icke behöfva deltaga, och Collegium denna anhållan bifallit, samt Prorektor Professor Runeberg ordförandeplatsen intagit, inkallades Nordström, hvilken på tillfrågan uppgaf såsom orsak till sin vägran att undergå sitt straff, det han ansett, att detta blifvit honom ålagt endast derföre, att han ett par minuter för tidigt tillkännagifvit läsetimmens slut. Då han nu blifvit upplyst derom, att straffet varit honom tillernadt synnerligast med afseende på den öfriga vid läsetimmen förefallna oordningen, och han numera äfven sjelf förklarar sig villig att utstå detsamma, fick han afträda; hvarefter Collegium enhälligt fattade följande

B E S L U T :

Såvida Gymnasisten Nordströms vägran att underkasta sig det straff Rektor honom pålägga velat hade sin grund i oriktig uppfattning af straffets orsak, vill Collegium Gymnasticum låta bero dervid, att han samma straff undergå skall. Hvilket afsades.

Protokoll fördt vid Collegii Gymnastici sammanträde den 2 Maj 1857. Närvarande: Rektor Prosten Borenus, Lektorerne Professor Runeberg, Magister Lindfors, Prosten Smalén, Doktor Nordström och Magister Pesonius, t.f. Lektorn Magister Maconi och Gymnasii Adjunkten Petersen, som förde Protokollet.

§ 3. Rektor tillkännagaf, att Lektor Lindfors för honom anmält, att han sjelf och hans fru midnattstiden emellan den 30 April och 1 Maj blifvit uppväckta af ett buller på gatan utanför det hus de bebo, och sedan de i anledning deraf uppstigit, sett fyra personer, dem de i anseende till mörkret icke igenkännt, men dock förmodat vara gymnasister, sysselsatta med att från gården utbära allehanda husgerådssaker och uppstapla dem mot väggen af huset. Sedan dermed en längre tid fortfarit, hade tvenne stenar tätt efter hvarandra blifvit inkastade genom det ena fönstret i det rum Lektor Lindfors vanligen

bebor, och der han äfven denna natt förut legat, hvarvid fyra rutor blifvit krossade. Derefter hade ifrågavarande personer aflägsnat sig. Sedan Rektor härom erhållit underrättelse, hade han genom undersökning ytterligare inhemtat, att gymnasisterne på tredje klassen den 30 April om aftonen tillstått ett gästabad i Sjökapten Lindhs gård, der äfven de fleste af andra och flere af första klassens elever på inbjudning tillstädesvarit. Ankommen till stället den 1 Maj klockan sex på morgonen hade Rektor der ännu anträffat några och bland dem Cajander i hög grad af starka drycker öfverlastad. På eftermiddagen samma dag hade Gymnasisterne Calonius, Canth, Hornborg och Lindeman hos Lektor Lindfors sjelfmant angifvit sig såsom de, hvilka i ofredandet af Lektorns hus deltagit, och Calonius särskildt såsom den, hvilken vid detta tillfälle inkastat stenarne genom fönstret, äfvensom de inför Lektorn och hans Fru betygat ånger öfver sitt brott och anhållit om tillgift derföre, en anhållan, som Lektorn emellertid icke ansett sig kunna utan inskränkning efterkomma, dels emedan han redan änmält saken för Rektor, dels emedan den skrämsel fönstrets inslagning försakat hans fru kunde hafva vådliga följder för hennes helotillstånd. Sedermera hade nämnde gymnasister äfven begifvit sig till Rektor och för honom upprepat samma bekännelse.

Med anledning af hvad sålunda förefallit hade Rektor nu sammankallat Collegium Gymnasticum och hemställde målet till dess afgörande. Härpå blefvo först Calonius, Canth, Hornborg och Lindeman en i sender inkallade till förhör, hvarvid hvar och en af dem vidblef sina förut afgifna bekännelser. Tillfrågade om orsaken till sitt brottsliga förhållande uppgäfvo de, att de varit till den grad öfverlastade af starka drycker, att de utan närmare besinning föröfvat ofoget, och förklarade, att de af ingen dertill blifvit uppmånade.

Härefter begäfvo sig samtliga Collegii ledamöter till Gymnasisternes klassrum, der gymnasiiungdomen på Rektors tillsägelse församlat sig och de nu af Rektor en i sender tillfrågades, om de i tillställningen den 30 April deltagit. Härigenom inhemtades, att alla elever på tredje klassen utom Starck och Jernström, hvilken sednare dock på Rektors fråga, om han varit med vid tillställningen, trotsigt svarade, att han af sjukdom varit hindrad att gå dit, men otvifvelaktigt skulle hafva infunnit sig, ifall hans helsa tillåtit det, alla andra klassister utom Tallqvist, Bonsdorff och Chrons, och af första klassisterna Herckman, Bergholm, Hirn, Siitoin, Palmgren, Forstadius, Nordström, Stenius, Willman, Tennberg och Stormbom öfvervarit tillställningen. Alla dessa hade äfven förut för Lektor Lindfors detsamma erkänt, utom Sundberg, om hvilken dock nu upplystes, att han, tvert emot hvad han förut uppgifvit, varit der en kort tid. På Rektors förfrågan, hvarföre de, skolagens förbud och Rektors varningar oakadt, hade tillstått och deltagit i ett dryckeslag, anförde de, att de ansett Rektors förbud endast hafva gällt såkalade novitiekalaser, en undflykt, vid hvilken så mycket mindre något afseende kunde fästas, som Rektor, jemte uppläsande af hithörande paragraf i Gymnasii-

och Skolordningen, uttryckligen förbjudit alla dryckestillställningar, af hvad namn de vara måtte.

Då Collegium härefter tog målet i öfvervägande och Lektor Lindfors dervid anmälte, att den skrämnel fönsterrutornas insläende förorsakat hans Fru möjligen kunde menligt inverka på henne i hennes närvarande tillstånd och han deraf finna sig föranledd att mot Calonius yrka ansvar vid domstol, ansåg sig Collegium böra uppskjuta med målets afgörande, så vidt det rörde Calonius, hvaremot de öfrigas sak genast företogs till behandling.

Sedan nu Rektor meddelat, att Canth den 21 sistlidne Mars erhållit föreställning för det han åsett ett slagsmål, deri gymnasister deltagit, utan att han sökt afböja detsamma, och olikhet i åsigt om det straff Canth, Hornborg och Lindeman borde undergå, förspordes, skreds till omröstning, hvarvid Gymnasii Adjunkten Petersen yttrade att han enligt Gymnasii- och Skolordningens 90 § ansåg alla tre förfallna till 4 dygns karcerstraff.

Magister Maconi ansåg, att Canth, såsom den äldste och sinnad att snart med dimissionsbetyg till Universitetet från läroverket afgå, borde bestraffas med ett halft års relegation, de öfriga åter med 4 dygns karcer. Lektor Pesoni förenade sig med Magister Maconi.

Doktor Nordström förklarade, att enligt hans åsigt förbrytelsen var af den art, att den påkallade det strängaste straff, och ehuru den omständigheten, att de brottslige sjelfve angifvit sig, visserligen utgjorde en förmildringsgrund, han icke dess mindre måste anse karcerstraffet för otillräckligt för Canth, helst det vore högst äfventyrligt att till universitetet dimittera en yngling, som kort förut deltagit i föröfvandet af ett så groft brott emot sin lärare, och han för sin del icke kunde tilldela Canth ett sådant vitsord för uppförande, som kunde berättiga denne till intagande vid universitetet, innan Canth genom en längre tids oförvitligt uppförande ådagalagt allvarlig föresats att bättra sig. Och yrkade Doktorn dertill i likhet med Magister Maconi på ett halft års förvisning för Canth och 4 dygns karcerstraff för de öfriga.

Prosten Smalén förenade sig med Gymnasii Adjunkten Petersen.

Lektor Lindfors förenade sig med Gymnasii Adjunkten Petersen.

Professor Runeberg förenade sig med Doktor Nordström.

Rektor Prosten Borenus förenade sig med Gymnasii Adjunkten Petersen.

Efter det omröstningen sålunda utfallit yrkade Professor Runeberg och Doktor Nordström, att, ifall Canth innevarande år blefve till universitetet dimitterad, afskrift af detta voteringsprotokoll skulle Universitetets Rektor Magnificus meddelas.

Hvad beträffar de öfriga af Gymnasii ungdomen, som i gästabudet den 30 April deltagit, ansåg Collegium dem alla böra erhålla föreställning af Rektor på allmänna samlingsrummet, utom Cajander och Sundberg, hvilka, likasom Jernström, med afseende på hvad om dem ofvanföre förekommit och emedan Sundberg, ehuru redan 27 år gammal, dock i tillställningen deltagit, skulle bestraffas, Cajander och Jernström med 2 dygns och Sundberg med 1 dygns

karcer, äfvensom Forsblom och Streng, hvilka såsom redan förut för förbrytelser emot Gymnasii- och Skolordningen afstraffade och dessutom till mognare ålder komne, båda nemligen 23 år gamla, hvardera skulle erhålla ett dygns karcerstraff, samt slutligen H. G. Borenus, hvilken såsom en af de första på tredje klassen och för visad olydnad mot sin Fader och Rektor äfven skulle bestraffas med ett dygns karcer; och voro i fråga om alla dessa straffbestämningar samtliga Collegii ledamöters åsigt öfverensstämmande, utom att Prosten Smalén icke ansåg Boreni och Jernströms fel vara af den beskaffenhet, att de påkallade någon annan åtgärd än den allmänna föreställningen.

Till följe häraf stadnade således Collegium Gymnasticum i följande

B E S L U T :

Emedan en stor del af Gymnasii-ungdomen tvertemot Gymnasii- och Skolordningens stadgande och Rektors flerfaldiga varningar deltagit i ett gästabud, pröfvar Collegium Gymnasticum skäligen, att alla de, som vid detta gästabud varit tillstädes och icke med strängare straff anses, skola erhålla offentlig föreställning af Rektor jemte anteckning i terminsbetygen för dem, som icke i slutet af denna termin komma att till Universitetet dimitteras, att dessutom Cajander för det han vid samma gästabud öfverlastat sig med starka drycker och Jernström för visadt trots och vanvördnad mot Collegium Gymnasticum bestraffas med två dygns karcer hvardera, Sundberg för det han emot verkliga förhållandet förnekat sin närvaro vid gästabudet, Forsblom och Streng, emedan de, ehuru förut för brott emot Gymnasii- och Skolordningen afstraffade, nu åter emot densamma förbrutit sig och H. G. Borenus såsom en af de första på högsta klassen och för olydnad mot sin Fader och Rektor bestraffas hvar och en med ett dygns karcer.

Hvad beträffar Canth, Hornborg och Lindeman, som icke endast varit med vid gästabudet och der öfverlastat sig med starka drycker, utan äfven deltagit i ofredandet af Lektor Lindfors och hans hus, pröfvar Collegium Gymnasticum dem alla böra undergå 4 dygns karcerstraff, och emedan i afseende på Canths bestraffning åsigtarna inom Collegium varit delade, i det att fyra ledamöter yrkat på hans förvisning från läroverket på ett halft år, fyra åter på 4 dygns karcerstraff kommer afskrift af omröstningsprotokollet att meddelas Kejsrerliga Alexandersuniversitetets Rektor Magnificus, i den händelse att Canth innevarande år till Universitetet dimitteras.

Hvad slutligen vidgår Calonius har Collegium Gymnasticum till följe af Lektor Lindfors anmälan, att han för den menliga inverkan, som han befara att den af fönsterrutornas insläende förorsakade skrämnel kunde utöfva på hans Frus helsotillstånd, måhända komme att inför domstol anföra klagan mot Calonius, ansett sig böra afgörandet af hans sak tills vidare uppskjuta. Hvilket afsades.

Protokoll fördt vid Collegii Gymnastici sammanträde den 7 Maj 1857. Närvarande: Rektor Prosten Borenius, Lektorerne Professor Runeberg, Magister Lindfors, Prosten Smalén, Doktor Nordström och Magister Pesonius, t.f. Lektorn Magister Maconi och Gymnasii Adjunkten Petersen, som förde protokollet.

Sedan Lektor Lindfors för Rektor tillkännagifvit, att de följderna för sin Frus helsotillstånd befarat af den skrämelse, som hos henne åstadkommits deraf, att Gymnasisten M. Calonius inkastat stenar i Lektorns rum genom fönstret, uteblifvit, och att han derföre ville åtnöja sig med den bestraffning Collegium Gymnasticum kunde finna skäligt ådöma Calonius, hade Rektor sammankallat Collegium Gymnasticum och hemställde nu till dess afgörande hvad straff Calonius borde undergå, och sedan Lektor Lindfors anhållit att i beslutet icke behöfva deltaga, och Collegium denna anhållan bifallit, samt Rektor derefter meddelat, att Calonius den 22 November 1853 blifvit offentligt varnad för besök på värdshus och den 15 September för enahanda förseelse blifvit dömd till 3 dygns arrest, skreds, då någon olikhet i åsikter röjde sig till omröstning, hvarvid Gymnasii Adjunkten Petersen yttrade:

Emedan Calonius icke allenast i ofredandet af Lektor Lindfors och hans hus i likhet med de öfriga deltagit, utan äfven utmärkt sig framför dem derigenom, att han inkastat stenar genom fönstret i Lektorns rum, betraktar jag honom såsom den, hvilken vid ifrågavarande tillfälle de öfriga anført, och anser honom således på grund af § 90 af Gymnasii och Skolordningen böra från läroverket förvisas. Dock synes mig den ånger han betygat öfver sin gerning derigenom, att han för densamma själfmant angifvit sig, påkalla den mildring af straffet, att relegationstiden icke utsträckes längre än till ett halft år.

Magister Maconi och Lektor Pesonius förenade sig med Gymnasii Adjunkten Petersen.

Doktor Nordström påyrkade ett års förvisning.

Prosten Smalén förenade sig med Gymnasii Adjunkten Petersen.

Professor Runeberg förenade sig med Doktor Nordström.

Rektor Prosten Borenius förenade sig med Gymnasii Adjunkten Petersen.

Enligt pluralitetens mening fattades således följande

B E S L U T :

Alldenstund Gymnasisten Calonius emot Gymnasii och Skolordningens stadgande icke blott deltagit uti ett gästbud och dervid öfverlastat sig med starka drycker, utan äfven ofredat sin lärare och hans hus och dervid andra anført, pröfvar Collegium Gymnasticum, med stöd af § 90 af Gymnasii och Skolordningen, skäligt att Calonius från läroverket förvisa. Dock vill Colle-

gium, med afseende på den ånger som Calonius ådagalagt öfver sitt brot derigenom, att han själf för detsamma angifvit sig, inskränka hans relegationstid till ett halft år, och bör han, ifall han efter denna tids förlopp vid Gymnasium åter vill vinna inträde, förete betyg öfver oförvitligt uppförande af Pastor på den ort, der han under tiden vistats. Detta beslut kommer att underställas Det Högvärdiga Domkapitlets skärskådande, äfvensom Calonii målsman öppet lemnas att sist trettio dagar efter det han häraf erhållit bevislig del besvär deröfver hos Domkapitlet anföra. Hvilket afsades.

II: *Gymnasiststatuter.*

Stadgar för Gymnasisternes sångförening i Borgå.

§ 1. Hvar och en, som önskar inträde i sångföreningen, bör med egen hand anteckna sitt namn i denna Matrikel, jemte den stämman han sjunger, hvarigenom han är bunden, att följa de lagar, som för Sällskapet gälla. —

§ 2. Hvarje sångare bör på de bestämda timmarna infinna sig vid sången; hvarom icke, böte för hvarje quart timme 4 kop. silfver, eller för en hel timma 16 kop. silfver. —

§ 3. En hvar bör skriva sig noter öfver de stycken, som sjungas; hvarom ej så böte han första resan 3 kop. sr. och 6 kop. de öfriga gångorne. —

§ 4. Föreningen bör i början af hvarje termin välja genom omröstning sådane, som i tour hålla tal vid hvarje sångförening. —

§ 5. De för tillfället utsedda Tillställare böra uti allt vaka öfver ordning och skick; samt åtminstone 1/2 timma infinna sig före föreningens början. Och ware desamme vid wite af 10 kop. silfv. förbjudna att sådant försumma och att från sammanträdet uteblifva. —

§ 6. Den eller de som bjuda eller åtfölja till sällskapets sammanträde någon annan än dertill berättigad person böte 30 kop. silfver. —

§ 7. Den, som medbringa någon slags spirituos wara eller spelkort med sig, må första gången uteslutas för afton från tillfället och händer sådant en annan gång bör han från sällskapet helt och hållet uteslutas. —

§ 8. Efter slutad sammankomst och efter slutad tillfällig, gemensam promenad och sång tillhör det en hvar att utan ofog begifva sig bort (hem) i annat fall böte han 10 kop. silfver. —

§ 9. Den som ohörsammar Tillställarena för afton böte 10 kop. sr.; dock efter samtliga Tillställares bepröfvande. —

§ 10. Sällskapets Kasseur eller Föreståndare tillhör det, att, vid föresatt vite af 20 kop. sr. aflemna redovisning öfver sin förvaltning en gång i termen. —

§ 11. En hvar åtvärnas att ej på något sätt nersudla denna Matrikel. —

§ 12. Dessa stadgar böra vid hvarje läse-termins början uppläsas till så nogrann efterföljd, som möjligt.

§ 1. Hvar och en, som önskar inträde i Sångföreningen, bör med egen hand anteckna sitt namn i denna matrikel, jemte dagen då han inkommit och den stämman han sjunger, hvarigenom han är bunden att följa de lagar, som för Sällskapet gälla.

§ 2. Hvarje Sångare bör på de bestämda timmarne infinna sig vid sången; hvarom icke, böte för hvarje qvart timme 4 kopek silfver, eller för en hel timme 16 kopek sagde mynt.

§ 3. En hvar bör skriva sig noter öfver de stycken som sjungas; försummar han det eller upphämtar han ej de redan färdigskrefne, böte första gången 3 kop: Silfver och 6 kopek de öfrige gångorne.

§ 4. De för tillfället utsedda Tillställare böra uti allt vaka öfver ordning och skick; samt åtminstone $\frac{1}{2}$ timme infinna sig före föreningens början, och vare desamma vid vite af 10 kop: Silfver förbjudna att sådant försumma, och att från sammanträdet uteblifva. —

§ 5. Den eller de, som bjuda eller åtfölja till Sällskapets sammanträde någon annan än dertill berättigad person böte 30 kop: Silfver.

§ 6. Den som medbringa någonslags spirituosa vara med sig, eller ock spelkort, må första gången uteslutas för afton från tillfället, och händer sådant en annan gång bör han ifrån sällskapet uteslutas helt och hållet.

§ 7. Efter slutad sammankomst och efter slutad promenad och sång tillhör det hvar och en att utan ofog begifva sig hem, i annat fall böte han 10 kop: Silfver. —

§ 8. Den som ohörsammar Tillställarene för afton böte 10 kop: Silfver, dock efter samtliga Tillställares bepröfvande. —

§ 9. Sällskapets Kasseur tillhör det, att, vid föresatt vite af 20 kop: Silfver i hvarje Månads slut aflemna Redovisning för sin kassa förvaltning.

STADGAR ELLER FÖRHÅLLNINGSREGLOR FÖR GYMNASIST- TERNA I BORGÅ.

Första afdelningen.

Om Gymnasisters förhållande till sina Lärare.

§ 1. Allmän regel: En hvar vise läraren den aktning honom som lärare och människa tillkommer; dock måge ingen i sitt uppförande ådagalägga en otillbörlig, förnedrande eller feg inställsamhet och liseri, i afsigt att derigenom vinna ett obefogadt och såväl läraren som lärjungen nedsättande företräde framför sine kamrater. Åsidosättandet af denna paragraf beifras strängeligen och anses med en viss wanheder. —

Om Gymnasisters förhållande till andra personer i samhället samt hvarandra inbördes. —

1:sta Kapitlet.

En Gymnasists rättigheter och skyldigheter i allmänhet.

§ 2. Hvar och en som efter inskrifning i Gymnasium och egenhändig namnteckning i »Gymnasisternas i Borgå Minnesbok», i wederbörlig ordning blifvit införd i kamratskapets samfundslif, åligger det att ställa sig gällande stadgar till noggrann efterrättelse; och för öfrigt iakttaga ett värdigt uppförande, så att han ej skadar kamratskapets anseende, utan fastmer befrämjar detsamma.

§ 3. Deremot är han berättigad åtnjuta alla de förmåner en Gymnasist möjligen kunna tillfalla.

II:dra Kapitlet.

Om disciplinen inom Gymnasium.

§ 4. För ordningens vidmakthållande är, af gammal häfdvunnen plägsed, kamratskapet emellan Gymnasisterna indeladt i s:k: *Novitier*, *Colonister* och *Gaunitier*.

§ 5. *Novitier* äro de som blifvit vid Gymnasium inskrifne (i I:sta Classen). De äro efter gammal plägsed vissa inskränkningar underkastade och blifva vid hvarje termins slut i wederbörlig ordning gjorda till gaunitier i sin klass (hvarigenom de *derstädes* åtnjuta fullkomlig frihet) sålunda, att om hösten början dermed sker högst fyra och minst en dag — mer än antalet af novitier — före termins slut (lofdagar oräknade). Om våren gäller detsamma sålunda — att alla då böra vara gaunitier före inträffande Påskferie, ej till terminens slut. Som gaunitievärdigheten anses för novitier såsom en belöning för välförhållande, klokhet, bildadt uppförande, god kamratskap och andra egenskaper, som pryda en Gymnasist och hedra läroverket, böra de i den ordning till gaunitier göras, som de af klassens äldre gaunitier, efter moget och samvetsgrannt ompröfvande befinnas mer eller mindre värdiga dertill. (Om vårterminen ega jemväl öfvergaunitierna, att under enahanda förhållanden göra till gaunitier å nedra klassen). De som i första klassen kvarstanna äro och förblifva gaunitier och hafva för denskull att fordra lydnad af sina underlydande novitier. —

§ 6. De som till andra klassen uppflyttas hafva från ålder bibehållit namn af *Kolonister* och måste i sin klass underkasta sig samma inskränkningar — dock må de ega frihet att i sin klass kringvandra efter behag, men stå dock för öfrigt under öfvergaunitiernas omedelbara inseende. De göras till öfvergaunitier endast vårterminen i den ordning de i klassen innehafva,

sålunda: att början dermed göres högst 6 eller minst 3 dagar mer, än deras antal är, före tentamenslofvets början och inträda de då i alla en öfvergauntiers rättigheter och skyldigheter. —

§ 7. Öfvergauntierna, hvilka bära ansvaret för handhafvandet af ordning och skick bland kamraterna i allmänhet äfvensom för åtlydnaden och iakttagandet af stadgarne samt fullgörandet af hvars och ens åligganden; böra derföre oförkränkt bibehållas vid hela sin myndighet och utan motsträfvighet åtlydas, för att de må kunna vara i tillfälle, att sörja för ordningens och den goda andans bibehållande. — Tentandi äga ej mer att sig med administrationen fortfarande befatta.

III Kapitlet.

Om förhållandet utom Gymnasium.

§ 8. Allmän regel. Hvar och en Gymnasist uppföre sig så, att ingen annan persons rätt förnärmas, men tillika så, att han genom sitt förhållande till allmänheten, hedrar sig sjelf, sina kamrater och hela läroverket.

§ 9. Utom Gymnasium vare ej fråga om någon åtskilnad emellan kamrater; dock må i de fall, der kamratskapets och hela läroverkets anseende kan anses ifråga komma, öfvergauntiernes råd och varningar tillbörligt afseende visas.

§ 10. Blir någon Gymnasist svårare förolämpad — offentligen eller enskildt — så att han ej sjelf kan skaffa sig upprättelse, må han sådant hos öfvergauntierna anmäla, hvilka då böra sörja för nöjaktig satisfaktion.

§ 11. Allmän regel: Wid alla svårare brott emot antagna stadgar äfvensom alla nesliga handlingar, hvarigenom en Gymnasist kunnat förverka allmänhetens aktning och föranleda förklenande åsigter och tänkesätt om läroverket och kamratskapet, må, efter förut skedd varning och vanlig strängare bestraffning, då förseelsen det oaktadt upprepas och ingen förbättring märkes, den felaktige, efter föregången föreställning och påminnelse, i alla kamraters närvaro, från delaktighet i Konventet uteslutas. Dock kan han om *synnerlig* förbättring förspörjes åter i kamratskapets gemensamhet upptagas — likväl i intet fall förr än efter ett halft år. —

IV:de Kapitlet.

Om Gymnasisternas i Borgå särskildta inrättningar och embetsmän.

§ 12. Konventet, som hålles hvarje Lördags afton på de timmar, som hvarje termin av Konvent-föreståndaren bestämmes, är stiftadt för att bereda kamrater tillfälle, att i ett slutet sällskap kunna förnöja sig af musik, läsning, åhörande af föredrag o.s.v. Önskeligt vore att *alla* kamrater deruti deltaga

och derföre böra de som af fattigdom eller andra giltiga skäl hindras, såsom gratialister kallas att deruti deltaga.

§ 13. På första konventet i höst-termin bör hvarje novitius i den ordning han blifvit i Gymnasium inskrifven, egenhändigt anteckna sitt namn, födelseår och dag, hemort, förut besökt läroverk, kurators namn och datum då han blifvit inskrifven i Gymnasium, då han blifvit utexaminerad till den eller den klassen samt slutligen valedicerat till Högskolan.

§ 14. På första konventet i höst-termin publiceras vidare det för hela läsåret af öfvergauntierna gjorda valet af Bibliothekarie, Convents-föreståndare, Kassör och Secreterare. —

§ 15. Konvents-föreståndaren sköter konvents-inrättningens ekonomi, ombesörjer lokalens iordningställande m.m. och bör derföre förr än konventet börjas infinna sig i dess lokal. Han bör der före första konventet i hvarje termin uppsätta en lista öfver de 2:ne »tillställare» hvilka hela terminen, hvar sin konvents afton, en ifrån 1:sta och en ifrån 2:dra klassen hvarje gång fungera, hvilken lista han anslår på en svart intimationstafila, som bör vara upphängd i konventets lokal. Vidare tillser han att alla de som om aftonen äro talare, tillställare etc. etc. sina åligganden fullgöra (samt att tidningarne finnas framme). Och hvad han, såsom förste värd på stället, föreskrifver, bör af hvar och en utan gensägelse efterkommas. Vidare tillser han att Secreteraren för hvarje gång inlemnar sina protokoller till Bibliotheksdirectionens granskning. Då Penningar behövas till konventets ekonomi eger han dem hos Kassören efter uppgift uttaga.

§ 16. Till Bibliothekariens biträde väljes ifrån hvarje klass 2:ne kamrater, hvarje af sin klass, för att i samråd med honom rådslå om Bibliothekets angelägenheter, bestämma hvilka böcker skola requireras, inbindas etc: etc: och bör den, som Bibliothekarien derom anmodar, föra diarium och räkenskaperne m:m: — Denna direktion sammanträder så ofta Bibliothekarien finner det nödigt. Vidare skall direktionen inom Februarii månad (om våren) uppgifva vissa prisämnen, då de som vilja om priset täfla kunna till direktionen insända sina afhandlingar, försedda med förseglad namnteckning, hvilka inom Maji månad böra till direktionens granskning inlemnas och sedan direktionen tilldömt någon afhandling priset — (prisen som äro trenne; det första af omkr. 3, det andra af omkr. 2 och det 3:dje af omkring 1 Rbls värde, hvilka medel tagas ur Bibliothekskassan, bestå af några litterära eller vettenskapliga arbeten, dem Bibliotheks-direktionen bestämmer och uppköper) — uppbrytes den förseglade namnteckningen, och på nästkommande konvent uppläsas de prisbelönda skrifterna och författarna erhålla priset af Bibliothekarien. Will någon medlem af Bibliotheks direktionen deltaga i pristäflingen, må han sådant tillkännagifva, hvarefter en annan ifrån hans Klass utses i hans ställe för att i *den* saken sitt opartiska omdöme fälla. De belönda skrifterna förvaras i Bibliotheket, de öfriga kunna, jemte de ouppbrutna namnteckningarna, åter uttagas. Prisämnen intimeras på taflan.

§ 17. Dessutom skall den af Bibliotheks direktionen, som räkenskaperna handhafver af hvarje Gymnasist uppbära Kpk S:r i terminen, hvilket han bör i en dertill inrättad bok anteckna. —

§ 18. Hvar och en Gymnasist må ifrån Bibliotheket uttaga de böcker han behagar dock ej mer än 3:ne arbeten på en gång. De utlånta böckerna får han dock ej hos sig behålla längre än i 4 veckor om de äro Romaner eller vitterhetsarbeten af mindre omfång och 6 veckor om de äro af större omfång, men är det ett (större) arbete af vetenskapligt innehåll må han det i 3 månader begagna. Dock böra alltid böckerna inlemnas före terminens slut, så framt de ej äro uttagna på någon af terminens 3 sista bibliotekstimmar. I hvarje händelse bör låntagaren, genom ett af Bibliothekarien uppsatt anslag å intimationstaflan åtminstone en vecka förr än förfallodagen inträder, derom under rättas.

§ 19. Försummar låntagaren att boken inom laga tid återlemna, plikte en kpk S:r för hvarje volym, hvarje dag han densamma utöfver förfallotiden behåller, och tillfalle dessa plikter Bibliothekets särskildta kassa. Förstör han boken eller söndrar den, ersätte dess fulla värde och behålle det förra exemplaret. Derföre må ej söndriga eller mycket illafarna böcker under något villkor utlånas.

§ 20. Bibliothekarien må genast vid terminens början såväl genom anslag å intimationstaflan, som ock genom särskildt tillkännagifvande på Gymnasium underrätta vederbörande om bibliotekstimmarne, 2:ne i weckan, hvilka timmar äfven Bibliothekets tidningar böra hållas fram till allmänhetens begagnande. —

§ 21. En gång hvarje termin utväljas deputerade 2:ne från hvarje klass till granskande af Bibliothekets, jemte det dithörande archivets tillstånd, förvaltning, protokoller och räkenskaper.

§ 22. Kassören, hvilken ock bland öfvergaunitierna väljes, äger att af hvarje betalande medlem för kassans räkning uppbära — 00 — i terminen, från hvilken afgift de, som efter öfvergaunitiernas bepröfvande och kändedom af förhållandet befinnas vara alldeles medellösa, kunna erhålla dispens. Kassans medel användas till bestridande af konventsutgifterna och resten kvarstår och bildar en grundfond för samma kassa.

§ 23. Kassören äger att föra bok öfver alla kassans inkomster och utgifter, hvilka räkenskaper af en kommitté, bestående af tvenne medlemmar från hvarje klass, hvar af sin klass valda, hvarje år innan Maji Månads utgång, eller då kassören afgår, granskas och ansvare kassören för hvarje deficit i kassan eller oriktig uppgift i kontoböckerna. Befinnes kassans tillstånd öfverensstämma med de förda böckerna, utfärdar granskningskommittén sin skriftliga redogörelse öfver förhållandet och lemnar kassören decharge för förvaltningen.

§ 24. Secreteraren, också vald af och ibland öfvergaunitierna, förer ett protokoll öfver hvarje konvent, efter det formulär fordna protokoller af

samma art visa, deri allt anmärkningsvärdt, som på konventet förefaller, upptages, äfvensom hvilka af Gymnasii lärarne eller andra honoratiores varit tillstädes. Dessa protokoller böra sednast påföljande lördag kl: 2 e:m: till Bibliotheks-direktionen inlemnas för att densamma må rätta eller ändra hvad den finner vara i protokollet oriktigt, otydligt eller partiskt framställt och förklaradt. Dessa protokoller förvaras i arkivet. —

Dessa stadgar eller förhållningsreglor för Gymnasisterne i Borgå hafva den 12 Junii 1852 blifvit gillade och antagna till noggrann efterrättelse af nu och framdeles undertecknade Borgå Gymnasister:

III: Elevprotokoll och stadgar.

Gaunitieprotokoll från den 4 oktober 66 till 1 April 67 samt från den 4 April till 1 Juni 1867.

den 4 October.

§ 1. Med anledning af Näringsidkerskan Ahlboms anhållan, att de af kamraterne, som hos henne häftade för skuld för erhållen förtäring, skulle åläggas, att den samma till henne betala,

Beslöts:

Att enhvar, som hade en dylik skuld hos henne, skulle densamma inom en vecka, räknadt från denna dag, betala, vid äfventyr, att från Conventet relegeras och för framtiden förlora rättigheten, att, vare sig hos henne eller någon annan, på räkning taga någon förtäring, dryckesvaror eller något annat, som för deras uppehälle härstädes ej vore *oundvikeligen* nödvändigt. Som afkunnades.

§ 2. Med anledning af skedd anmälan, att en af kamraterne på ett mindre passande sätt bemött Näringsidkerskan Ahlbom, då hon af honom anhöll om betalandet af en skuld, som han häftade hos henne.

Beslöts:

Att onämnde kamrat inför samtliga kamratskapets medlemmar skulle erhålla såkallad offentlig varning. Som afkunnades.

§ 3. Med anledning af skedd anmälan, att några bland kamraterne under några aftnar företagit sig, att skråla å gatan

Beslöts:

Att offentligen inför kamratskapets medlemmar för framtiden förbjuda ett dylikt ofog. Som afkunnades.

§ 4. Med anledning af den till diskussion framställda frågan: På hvilka språk få prisämnen skrivas?

Beslöts:

Att dessa ämnen kunde skrivas på både Finska och Svenska språken. Som afkunnades.

den 11 October.

§ 5. Med anledning af den till diskussion framställda frågan: Inom hvilken tid böra konvents utskylderna vara indrifna?

Beslöts:

Att de för hvarje termin bestämde konvents afgifterna också inom densamma böra vara indrifna.

§ 6. Med anledning af skedd anmälan, att på första klassen existerat oordning (buller) under timmarne,

Beslöts:

Att inför kamratskapets samtliga medlemmar varna en hvar för dylika förseelser. Som afkunnades.

den 18 October.

§ 7. Med anledning af den till diskussion framställda frågan: Skola alla de, som bivista ordinarie sångmöten vara befriade från skyldigheten att fungera som tillställare under konvents qvällarne?

Beslöts:

Att skyldigheten att under konventsqvällarne vara tillställare endast ålåg de Kolonister, Undergaunitier och Novitier, som ej i dessa ordinarie sångmöten deltaga.

§ 8. Med anledning af skedd anmälan, att en af kamraterne å första klassen svarat, ehuru frågan redan gått honom förbi

Beslöts:

Att han inför Öfvergaunitierne skulle erhålla varning. Som verkställdes.

§ 9. Med anledning af den af Bibliothekarien framställda frågan: Skola Kathalogerna tryckas på Finska eller Svenska språket

Beslöts:

Att frågan skulle afgöras genom omröstning bland kamratskapets samtliga medlemmar. Och befanns dervid, att de flesta rösterna voro för deras tryckande på svenska.

§ 10. Me[d] anledning af den till diskussion framställda frågan: Skall protokoll föras vid öfvergaunitiernes sessioner?

Beslöts:

Att ett i korthet affattadt protokoll vid hvarje session skulle af ordföranden föras och vid den följande sessionen alltid justeras; men att i dessa protokoll, då frågan gällde bestraffning, den bestraffade ej skulle namngifvas.

§ 11. Med anledning af Sångläraren Herr Direktör Linséns och sångarenes anmälan, att sångöfningarne stördes genom icke sångares närvaro vid de samma.

Beslöts:

Att ingen icke sångare må till dem hafva tillträde; med mindre han kan uppte bindande skäl därför, eller är en af kamratskapets embetsmän. Som afkunnades.

den 25 October.

§ 12. Med anledning af skedd anmälan, att tvenne af kamraterne, oakadt afkunnandet af det under § 1 upptagna beslutet, och oakadt de redan utstått det i samma § ådömda straffet, att relegeras från ett convent, ännu ej betalt sin skuld till Näringsidkerskan Ahlbom

Beslöts:

Att, om dessa kamrater ej inom loppet af en månad, räknadt från denna dag, hade till fullo betalat nämnde skuld, de då skola från kamratskapet relegeras; Dock skall ej denna relegations tid räcka längre än en månad, utan, ifall så hände, att skulden ännu då, eller efter två månader räknadt från denna dag, vore obetald, skola de från hela läroverket uteslutas. Som afkunnades.

§ 13. Med anledning af skedd anmälan, att en af kamraterne, som under denna termin är från läroverket frånvarande, ej betalt sin skuld till Näringsidkerskan Ahlbom, ehuru han mot slutet af förleden termin derom af Öfvergauniterna påmintes

Beslöts:

Att han genom bref skulle underrättas derom, att, ifall han ej med omgående post till Öfvergaunitierne hitsändt den för skuldens betäckande nödiga summan, Öfvergaunitierne skulle om saken underrätta hans målsman, och, ifall dock ej ändring följde, hos vederbörande Lärarekollegium fordra hans utslutande från läroverket. Om hvilket allt han förständigades.

§ 14. Med anledning af skedd anmälan af Konventarien, att hans företrädare, som förleden vår valedicerade läroverket, efterlemnade en betydlig balance i kassan; och att denna hans företrädare dessutom af Handlanden Askolin på konventets räkning uttagit en summa af 90 Mark 28 penni; utan att derom nämna i redovisningen vid sitt afträdande från tjensten

Beslöts:

Att Konventarien skulle afgifva en räkning på huru mycket hans företrädare var skyldig konventet; Samt, att denna räkning skulle afsändas till nämnde för detta Konventarie, jemte ett bref, som skulle underrätta denne om Öfvergaunitiernes vidare beslut, och der dessa beslut skulle framställas i följande ordalag:

Alldenstund konventets financer förnärvarande befinna sig i det tillstånd, att dess fordringar ovilkorligen måste inom loppet af denna termin indrifvas, så hafva Öfvergaunitierne sett sig föranlätne, att för Dig tillkännagifva följande: 1:mo: Ur räkningen hos Handlanden Askolin framgår, att du af honom på konventets räkning uttagit en summa af 90 Mark 28 penni

contanter; och då du vid din redovisning ej nämnt något om detta förhållande, så uppmana gaunitierne dig härmedelst, att med omgående post redogöra först och främst för orsaken hvarföre du ej, som sagt, vid ditt afträdande från Konventarieskapet omnämnt detta förhållande, och vidare till hvad ändamål denna summa blifvit använd. 2:do: Uppmana dig gaunitierne, att med omgående post antingen till fullo betala den skuld, som du enligt medföljande räkning häftar till konventet, eller ock gifva ett fullt tillfredställande svar. 3:tio. Göra gaunitierne dig uppmärksam derpå, att, ifall de ej på allt detta få svar med omgående post, de i saken ämna vända sig till din herr fader; och ifall ändring ej ens då följer använda än strängare åtgärder.» Om hvilket allt f:d: konventarien samvetsgrannt underrättades.

den 1 November.

§ 15. Med anledning af skedd anmälan, att en af kamraterne fört utom Gymnasium, att Direktör Linsén mindre ordentligt besökt sångöfningarne

Beslöts:

Att i allmänhet varna enhvar, att föra utom Gymnasium något som der passerat; det må då röra lärare eller elefver. Som afkunnades.

§ 16. Med anledning af skedd anmälan, att tvenne af kamraterne berättat utom Gymnasium, det en af kamratskapets medlemmar i deras och andras tycke är något inskränkt till sitt förstånd och att han derföre stundom varit föremål för hvad man kallar »drift» så

Beslöts:

Att dessa tvenne kamrater inför Gaunitierne skulle erhålla tilltal för sitt högst opassande beteende. Som afsades.

§ 17. Med anledning af den till discussion framställda frågan: Skola Gaunitiernes sessioner hållas å Gymnasium eller Konventet?

Beslöts:

Att dessa som hittills skulle hållas på Gymnasium.

§ 18. Med anledning af den af en kamrat skedd anmälan, att en annan af kamraterne redan för en längre tid sedan af käranden lånat en summa penningar och oaktadt kärandens upprepade påminnelser ännu ej densamma till fullo betalt

Beslöts:

Att ålägga svaranden, att med godo till käranden utbetala den summa han var honom skyldig, ifall obehagligare åtgärder ville undvikas. Som afsades.

den 8 November.

§ 19. Med anledning af skedd anmälan, att tvenne af kamraterne under en afton i förleden vecka trängt sig in i en tambur och der utsläkt ljusen

Beslöts:

Att den ene af dessa kamrater, såsom Öfvergaunitie och föröfrigt den mest skyldige, skulle erhålla allmän varning och tillika uteslutas från följande konvent, men att den andre deremot, såsom Undergaunitie och mindre skyldig skulle erhålla blott varning inför kamratskapets medlemmar. Som afkunnades.

den 15 November.

§ 20. Med anledning af skedd anmälan att Novitierne i allmänhet ej visat undergaunitiernes varningar och tillrättavisningar tillbörlig aktning och lydnad, samt att en af Novitierne i synnerhet gjort sig skyldig till en dylik förseelse

Beslöts:

Att varna novitierne i allmänhet att bryta mot det våra förhållnings regler stadga; och att gifva ofvan antydde kamrat ett strängt tilltal inför Kamratskapets medlemmar. Som afkunnades.

§ 21. Med anledning af skedd anmälan, att några bland kamraterne företagit sig att spela hasard spel der större summor förlorats

Beslöts:

Att hasard spel helt och hållet skulle förbjudas; och att endast sådana spel vore tillåtna, som antingen gällde alldeles ingenting eller der den förlorande inalles och på sin högsta höjd kunde förlora endast så mycket som »en så kallad resa till Fortmummu» kostar d.v.s. omkring 50 penni. afkunnades.

§ 22. Med anledning af skedd anmälan att några af kamraterne önskade anställa en bal å Konventet

Beslöts:

Att detta ej skulle dem förvägras så framt de dertill af Rector erhållit tillstånd. afkunnades.

den 22 November.

§ 23. Med anledning af till diskussion framställda frågan: Kan en sak föreslås till allmän omröstning utan att först hos gaunitierne anmälas och vinna deras samtycke?

Beslöts:

Att en allmän omröstning i intet fall bör få ega rum utan gaunitiernes vetenskap och samtycke.

§ 24. Med anledning af till diskussion framställda frågan: Om röstningsättet på gaunitiemöte,

Beslöts:

Att omröstningen skulle ske per capita och äfven en rösts pluralitet vara tillräklig för sakens stadfästade som lagligt gaunitie beslut.

§ 25. Med anledning af framställd begäran om tillåtelse att anställa allmän omröstning angående hyllnings serenad för Dr Wallgrén och Borgmästar Holm

Beslöts:

Att till anställande af en sådan omröstning bifalla. afk[unnade]s:

den 13 December.

§ 26. Med anledning af skedd anmälan att några bland kamratskapets medlemmar öfverlastadt sig och sålunda i dryckesrördt tillstånd i ett »bolag» infört och der umgåts med en liderlig qvinna

Beslöts:

Att inför kamratskapets samtliga medlemmar gifva ofvan antydda kamrater tillbörlig varning och derjemte tillsäga det en dylik förbrytelse härnäst straffas med förvisning från läroverket för alltid. afk[unnade]s:

§ 27. Med anledning af skedd anmälan det en af kamraterne utspridd i Helsingfors tvetydiga rykten om kamratskapet

Beslöts:

Att ett extra gaunitiemöte skulle Lördagen den 15 December sammanträda för att med honom företaga sakens undersökande.

§ 28. Med anledning af skedd anmälan det en af kamraterne utom annat föga passande uppförande äfven några aftnar uteblifvit från Konventet och derunder besökt tvetydiga ställen

Beslöts:

Att kalla antydde kamrat inför gaunitierne och der gifva honom tillbörlig varning samt tillägga, det gaunitierne, ifall ingen bättring hos honom skulle förmärkas, såge sig föranlåtna att honom från läroverket förvisa.

§ 29. Med anledning af utaf undergaunitierne skedd anmälan det novitierna alltfortfarande visade dem föga lydnad

Beslöts:

Att, då varningar föga tycktes hjälpa och orsaken dertill syntes vara mera ett pojkkaktigt oförstånd och nära nog en barnets oförmåga att fatta det rätta och derföre bindande i en sådan varning, än en föresatts till olydnad, novitierna också derföre borde som sådana behandlas; samt undergaunitierne på denna grund ega rättighet att utan vidare då förhållandet så fordrade på den felande tillämpa en »*vänskaplig, efter omständigheterna lämpad, stut*». Som afsades.

§ 30. Med anledning af den till diskussion framställda frågan: Om »Novitie- och Tentandi-blusetternas» olämplighet

Beslöts:

Att då de synbarligen mera skadade än gagnade, de härefter skulle upphöra.

den 15 December.

§ 31. På detta, enligt gaunitiernes beslut den 13 December (§ 27), extra möte företogs undersökningen af den till denna dag hänskjutna sak, hvarefter

Beslöts:

Att, emedan den häri invecklade kamraten, oaktadt starkt markerad dock ej till fullo kunde öfverbevisas om skuld, saken tillsvidare finge hvila.

1867 den 17 Januari.

§ 32. Med anledning af till diskussion framställda förslaget Om det så kallade krabandets afskaffande

Beslöts:

Att hänskjuta frågans afgörande till hela kamratskapet; hvilket afgörande komme att, efter å konventet anställd allmän diskussion genom lika allmän omröstning, ske.

anm: De på grund af denna §: å konventet den 19 Januari fattade besluten ega följande lydelse:

a) Ingen må, utom vid sjukdomsfall och då rektor eller gaunitie möte dertill samtycker, underlåta att bivista läsetimmarne å läroverket.

b) Önskar någon uteblifva från en eller flera läsetimmar och söker gaunitie mötes tillstånd dertill, vare då gaunitierne skyldige att om så fordras sammanträda till extra möte för att hans skäl för uteblifvandet pröfva; och må vid dylik pröfning hvarken illamående eller trötthet efter kalaser och tillställningar eller läsning till en tentamen såsom giltiga skäl anses.

§ 33. Efter skedd diskussion angående romanläsning under predikoförklaring

Beslöts:

Att ett dylikt förhållande för framtiden ej finge ega rum. afk[unnade]s:

§ 34. Med anledning af rektor Strömborgs anmälan det lärare klagat öfver att mången infunnit sig i klassrummet först sedan timmen redan börjats.

Beslöts:

Att ett dylikt förhållande för framtiden borde upphöra och äfven i detta afseende ordning i akttagas. afk[unnade]s:

den 24 Januari.

§ 35. På anmälan att tvenne af kamraterne efter en resa till Helsingfors uteblifvit från läroverket af trötthet efter resan

Beslöts:

Att, emedan det ofvan anförda skälet ej enligt § 32 litt:b. kunde anses lagligt berättigande till utevaror, gifva nämnde kamrater allmän varning. afk[unnade]s:

§ 36. Med anledning af Konventariens anmälan, det han skulle råka i svårt bryderi vid snart skeende liqvidering af konventets räkningar, emedan endast hälften af konventsafgifterna hade influtit och han ej lyckats indrifva återstoden,

Beslöts:

Att, då å ena sidan orsaken till att konvents afgifterna så trögt inflöto ej synbarligen kunde vara annan än en allmän penninge kris bla[n]d kamratskapets medlemmar, och då å andra sidan det vore vådligt att konventet för mycket skuldsattes, konventet tillsvidare skulle upphöra med att bestå the och tobak, ifall nemligen ej åtminstone större delen af de restande afgifterna kunde inom näst följande vecka indrifvas afk[unnade]s:

den 31 Januari.

§ 37. Med anledning af att en bland kamraterne uteblifvit från läroverket utan laga förfall

Beslöts:

Att tilldela honom allmän varning. afk[unnade]s:

§ 38. Med anledning af ett väckt förslag, det gaunitierna, sedan ordentliga sessioner bla[n]d dem införts, skulle ega rättighet att upphäfva en § i de rådande förhållningsreglorna

Beslöts:

Att nämde förslag skulle lemnas utan afseende, emedan det i ofvan omordade förhållningsreglor uttryckeligen stadgas att dess §§ endast af en lagligen sammansatt laggranskningskommitté kunde ändras.

§ 39. Med anledning af ett väckt förslag det diskussioner i kamratskapet rörande ämnen borde å våra konvent införas

Beslöts:

Att hela kamratskapet derutinnan skulle rådfrågas och med dess bifall först en allmän diskussion å konventet anställas för att utröna den allmänna åsigten om hvilka regler, som borde iakttagas vid dylika diskussioner. afk[unnade]s:

§ 40. Med anledning af skedd anmälan det några bla[n]d kamratskapets medlemmar på en konvents qväll anställt en tillställning (hvift) för en resande god vän

Beslöts:

Att, emedan ett dylikt förfarande enligt våra förhållningsreglor vore förbjudet, gifva värdarne för nämnde tillställning allmän varning, afk[unnade]s:

den 7 Februari.

§ 41. Emedan en af kamraterne vid afkunnandet af ofvan upptagne beslut med hetta bemött en af gaunitierne, som vid tillfället citerade den §, hvarpå sagde beslut grundat sig

Beslöts:

Att, emedan å ena sidan ett dylikt uppträdande vore att anse såsom ett fel mot gaunitieskapets helgd vid utöfvandet af sin pligt, han skulle inför gaunitierne erkänna sitt uppförande såsom opassande, och emedan han å andra sidan äfven visat det öfriga kamratskapet ett dåligt exempel, hans erkännande af sitt fel skulle kamratskapet i sin helhet delgifvas.

§ 42. Med anledning af skedd anmälan det ganska få besökte gymnastik-öfningarna

Beslöts:

Att hvarje klass egde att se till och ansvara för det intet i detta afseende af dess medlemmar försumrades. afk[unnade]s:

§ 43. Emedan en af kamraterne anmält sig hafva varit från läroverket frånvarande till följe af sjukdomsfall, men dock hans utevaro på dylik grund af flera skäl kunde betviflas

Beslöts:

Att fem af gaunitierne skulle afgå till honom för att närmare undersöka förhållandet.

§ 44. Med anledning af skedd anmälan det en af kamraterne häftade i skuld hos Fru Nylander för erhållen förtäring oakadt han redan i förleden vår lofvat att densamma vid terminens slut betala

Beslöts:

Att antydde kamrat skulle åläggas att sin skuld inom denna månads utgång honorera. afk[unnade]s:

den 14 Februari.

§ 45. Med anledning af skedd anmälan det tvenne af kamraterne i sitt bolag förorsakat ett föga passande uppträde i det de råkat i tvist med och med hetta utfarit mot hvarandra

Beslöts:

Att varna nämnde kamrater för dylikt uppförande. afk[unnade]s:

§ 46. Emedan en af kamraterne bebodde ett dåligt kvarter,

Beslöts:

Att tvenne af kamraterne skulle afgå till honom för att än nogare undersöka förhållandet och att efter deras berättelse om hvad de i saken funnit, nämnde kamrat skulle, om gaunitierne så funne för godt, erbjudas fritt rum och värme å konventet.

§ 47. Med anledning af skedd anmälan det trenne af kamraterne uteblifvit från läroverket utan förfall

Beslöts:

Att nämnde kamrater skulle få allmän varning och i synnerhet för en af dem hans oförsvarliga uppförande framhållas då han nu för andra gången gjort sig skyldig till förfallolöst uteblifvande. afk[unnade]s:

§ 48. Med anledning af hvad som i § 43 redan blifvit yttradt och sedan en fullständig utredning i saken erhållits,

Beslöts:

Att den i saken invecklade kamraten skulle inför kamratskapets samtliga medlemmar erhålla allvarliga föreställningar öfver det opassande i hans beteende, då han ej allenast förfallolöst från läroverket uteblifvit, utan och sökt öfverskylda detta sitt fel med ett diktadt sjukdomsfall; och än mer; vid gaunitiernes uppfordran att tala sanning hårdnackadt vidblef sitt påstående att han uteblifvit af sjukdom. Som afk[unnade]s:

den 21 Februari.

§ 49. Med anledning af att tvenne kamrater utan förfall varit frånvarande från läroverket

Beslöts:

Att gifva dem allmän varning; och, emedan alltfortfarande, oakadt upprepade varningar, fall af olagligt uteblifvande förefunnits, skulle använda strängare åtgärder vid detta ofogs beifrande. afk[unnade]s:

§ 50. Emedan fall yppat sig då kamrat vid erhållande af allmän varning förblifvit sittande hafva gaunitierne funnit sig föranlätne till följande

Beslut:

För bibehållande af god ordning och på det att äfven i det yttre tillbörlig aktning må bevisas kamratskapets institutioner, skall en hvar då han erhåller allmän varning eller eljest af gauntie i kamratskapets namn tilltalas stående afhöra hvad honom sålunda tillsäges, eho han och vara må. Som afk[unnade]s:

§ 51. Emedan gaunitierne trott sig finna att någon vårdslöshet visat sig med afseende å den unge lärare, som för närvarande tjenstgör vid läroverket, så hafva de ansett sig böra fatta följande

Beslut:

Att erinra en hvar om det som våra förhållningsreglor i detta afseende stadga. afk[unnade]s:

den 28 Februari.

§ 52. Med anledning af skedd anmälan af en bland kamraterne det han för en annan kamrat i en handelsbod i Lovisa uttagit varor på sin räkning samt sedermera äfven betalt denna räkning, men att svaranden vägrat att ersätta honom därför, på den grund att han ej visste om denna räkning verkligen vore betald

Beslöts:

Att, emedan svaranden erkände kärandens påstående om varornas uttaganden för honom, men vägrade att till käranden utbetala något endast på den grund att han ej visste om räkningen var qvitterad, käranden skulle åläggas att från

nämde bod skaffa sig qvitto hvarpå svaranden vore skyldig att ofördröjligen betala käranden. Men äfven i det fall att käranden ej kunde pretera qvitto, emedan såsom han påstod den bodbetjent af hvilken han mottagit varorna och åt hvilken han äfven lemnat betalningen för dessa, vore från orten frånvarande, så skulle dock svaranden till käranden betala varornas fulla värde, emedan, om ock räkningen verkligen vore obetald, den då skulle preteras för käranden till betalning, då den ju var skrifven i hans namn, och ej för svaranden. Som afk[unnade]s:

den 7 Mars.

§ 53. Med anledning af skedd anmälan det flere af kamraterne stodo i skuld hos handlanden Malmström

Beslöts:

Att en af kamraterne skulle gå till nämnde handelsman och af honom begära räkning på alla de varor som för mer än ett år sedan blifvit af kamrater på skuld uttagna, dender ännu vore ogulden, hvarpå desse kamrater skulle åläggas att dessa sina skulder honorera.

den 11 Mars.

§ 56. Sedan, enligt beslutet i § 39, förslaget om diskussioners anställande på våra konvent blifvit af hela kamratskapet diskuteradt, och derunder ordningen vid deras anställande enligt pluralitetens åsigt framställd, så hafva gaunitierne funnit för godt att af denna ordning till efterlefnad fastställa följande punkter:

a) Sedan uppläsandet af de af kamrater redigerade tidningarne, hvarmed början bör ske kl: 9, försiggått, och straxt derefter tal, deklamationer och dylikt blifvit hållna, skall hvarje konvents afton en diskussion i kamratskapet rörande ämnen anställas, hvilken diskussion dock ej får räcka öfver kl: 11 utan fortsättningen deraf lemnas till följande konvents afton om förhållandena så fordra.

b) Till ledare af diskussionen bör den sista konvents aftonen i hvarje månad en ordförande för den följande månaden af och bland hela kamratskapet väljas, hvilken åligger att till protokolls föra hvarje under diskussionen genom omröstning fattadt beslut och detsamma till gaunitierne inlemna.

c) Sedan gaunitierne inhändigat och bepröfvat de under diskussionen fattade besluten, vare det deras pligt att, efter uteslutandet af de punkter i dessa beslut, som af dem anses oändamålsenliga, stadfästa som lag det öfriga och efter införandet deraf i sina protokoller, gifva kamratskapet del af det beslutade.

d) Hvar och en medlem af kamratskapet ege rättighet att till diskussion framställa det förslag han vill; dock bör han dessförinnan och i så god tid

detsamma till ordföranden inlemna, att denne, innan den Lördag då diskussion i ämnet komme att anställas, hinner deraf gifva kamratskapet del.

e) Enhvar ege rätt att under diskussionen begära ordet och sin åsigt i saken oförställt yttra; äfven tentandi; dock må ej dessa sednare i röstningen delta.

f) För att ej genom diskussionen intrång må göras på det öfriga konventslifvet, må lokalen vara i ordningställd och konventet börjas kl: 1/2 7 samt första theglaset inhemtas kl: 7.

g) Diskussions ämnen böra till diskussion framställas i den ordning de till ordföranden blifvit inlemnade.

den 14 Mars.

§ 57. Med anledning af det stora antal gauntier, som pläga frånvara från cessionerna

Beslöts:

Att den af gauntierne som ernar uteblifva från en cession för framtiden dessförinnan bör anmäla förfall.

den 21 Mars.

§ 58. Sedan ett väckt förslag: om Låne- och konventskassans sammanstående till en, blifvit å konventet i stadgad ordning diskuteradt och dervid pluraliteten önskat denna förening samt därför uppställt vissa förslags §§ så hafva gauntierne funnit för godt att stadfästa som lag följande:

a) Sedan de båda kassorna, Låne- och konventskassan blifvit sammanlagda, komma kassan och konventet att liksom hittills förvaltas af tvenne embetsmän, Kassör och Konventarie, dock sålunda att Kassören sköter all hvad till penningeväsendet hör och Konventarien endast konventet i och för sig.

b) Uppbörden af konventsafgifterna förrättas af Kassören; och skola dessa afgifter inbetalas kvartaliter, sålunda: att första kvartalet uppbäres inom en vecka räknadt från första läsedag i höstterminen; det andra, inom en vecka räknadt från 1 December; det tredje inom en vecka räknadt från första läsedag i vårterminen; och det fjerde inom en vecka räknadt från den 15 April. Dock böra kamrater på tredje klassen utbetala sitt fjerde kvartal redan inom en vecka räknadt från den 1 Mars. Kassören ege rätt att närmare bestämma uppbörds dag och timme.

c) Enhvar ege rättighet att vid uppbörden, i brist på valuta, inlemna en af tvenne fullgode borgesmän bestyrkt skuldsedel, belöpande sig på den summa han vore skyldig att betala, och bärande 18 %:s ränta samt förfallen

till betalning inom tre månader räknadt från den dag den daterats; Dock må detta ej tillåtas den som ej ännu honorerat en skuldsedel från föregående uppbörd eller redan från kassan eger en skuld som ökad med afgiften till konventet skulle öfverstiga 20 Fmk. Likaså må det ej tillåtas kamrater å tredje klassen att vid uppbörden af tredje och fjerde kvartalet inlemna skuldsedel i stället för valuta.

d) Utbetalningen af de utgifter konventet eger bör ske liksom konvents uppbörden kvartaliter; sålunda att ett kvartal af utgifterna från konventet utbetalas straxt efter det ett kvartal af afgifterne till konventet uppburits, och må Kassören och Konventarien i samråd bestämma hvilka utgiftsposter som hvarje gång böra betäckas.

e) För kassans samvetsgranna förvaltning står hela kamratskapet i borgen och bör derföre den första dagen i hvarje månad kassans räkenskaper granskas af en kommité, bestående af en kamrat från hvarje klass, och hvilken kamrat dertill hvarje gång af sin klass väljes; skulle då så hända att räkenskaperne ej vore i tillbörligt skick må kassören genast förafskedas och en annan utväljas i hans ställe samt om kassan i något afseende lidit genom kassörens förvällande må dess skada genast antingen af kassören, eller i fall af dennes oförmåga dertill, af hela kamratskapet till fullo godtgöras.

f) Den afgift enhvar af kamratskapets medlemmar är skyldig att till konventet betala bestämme gauntierne för hvarje kvartal särskildt efter af kassören uppställt förslag.

g) Till bestridande af hvarjehanda mindre och tillfälliga utgifter för konventet må konventarien vid uppbörden erhålla en summa af 50 Fmk öfver hvilkas användande han före den första i hvarje månad till Kassören inlemne sin redovisning för att jemte dennes räkenskaper af revisorerne granskas.

h) För öfrigt gälle här allt hvad förut i förhållningsreglorna om kassa och konvent stadgadt är.

den 28 Mars.

§ 59. Med anledning deraf att Handlanden Malmström anmält att några af kamratskapets medlemmar lemnat räkningar obetalda till honom

Beslöts:

Att de som häftade för äldre skuld till nämnde H. Malmström, skulle den inom tvenne veckor återbetala; men de som häftade för en från sednare tid sig daterande skuld, den inom en månad återbetala — räknadt från d. 29 Mars. Ifall inbetalningarne ej komme att ske inom de bestämda tiderna, skulle en af ofvannämnde kamrater — såsom varande en af tentandi — ej förr få ut sitt skiljobetyg, än han skulden betalat, och de öfriga från kamratskapet uteslutas, tills de skulden betalat. —

den 4 April.

§ 1. (60) Emedan en af kamratskapets medlemmar från lektionerna utan giltigt skäl uteblifvit, fattades det

Beslut:

Att han från följande konvent skulle uteslutas och tillika en allmän påminnelse till alla kamrater skulle afgifvas, emedan »sjukdomsfallen» åter börjat blifva alltför täta; äfvensom att de från läroverket uteblifne skulle om orsaken till deras frånvaro hvarje vecka tillfrågas och ej som hittills, blott en gång i månaden, samt sjukdomens art af en hvar då skulle uppgifvas — S. afk.

§ 61. Wid en af kamraternas begäran om allmän omröstning till hållandet af en allmän serenad för Rektor Strömborg —

Beslöts:

att allmän omröstning skulle ske. Som sk. —

§ 62. Tillfölje deraf att en [af] kamraterna — som för det närvarande ej vistades vid läroverket — ännu häftade för skuld till Näringsidkerskan Ahlbom och nämnde Ahlbom detta hos en af kamratskapets medlemmar anmält —

Beslöts:

Att hon[om] skriftligen till betalning uppmana. S. sk.

den 11 April.

§ 63. Sedan ett väckt förslag, att en hvar skulle medhafva egen tobak till konventet och det ej skulle bestå någon dylik, der, i stadgad ordning omdiskuterats, blefvo af gauntieerna följande, genom pluralitet der fattade beslut, stadfästade: 1:mo Konventet består, liksom hittills, allmän tobak. —

2:do Skall det å konventet inrättas skilt rökrum — på det ej tobaksröken må kunna genera i de öfriga rummen. S. sk.

§ 64. Emedan en af kamratskapets medlemmar utan giltig anledning uteblifvit från läroverket —

Beslöts:

Att han inför gauntieerna skulle varnas. S. sk.

§ 65. Emedan under-gauntieerna anmält att en af kamr[at]skapets] medl[emmar] på 1:sta klassen svarat för en annan —

Beslöts:

Att en påminnelse i allmänhet derom skulle gifvas. — S. sk.

§ 66. Emedan en af kamr[at]skapets] medl[emmar] flere gånger visat prof på så kalladt »gnideri» eller »limeri» —

Beslöts:

Att han inför hela kamratskapet därför skulle varnas. S. s.

§ 67. Emedan en af kamraterna försummat att utbetala sin hyra i staden,

Beslöts:

Att han inför gauntieerna skulle uppkallas, för att få saken närmare utredd. S. s.

den 16 April.

§ 68. Emedan anmälan skedt att en af kamraterna burit sig åt på ett för kamratskapet högst vanhedrande sätt, neml[igen] genom list tillegnadt sig en annans penningar, och dessutom lastadt en kamrats karakter, i det han påstått denne vara tillgänglig för mutor —

Beslöts:

Att ofvanantydde kamrat skulle inför gauntieerna uppkallas, för att stå till svars för de grafva beskyllningar man tillvitade honom. — S. sk.

den 27 April.

§ 69. Alldenstund man enligt det i föregående § beslutna förhöret kommit till det resultatet att der nämnde kamrat uppfört sig icke allenast vanhedrande för läroverket, utan t.o.m. brottsligt

Beslöts:

Att han från läroverket skulle helt och hållet uteslutas och tvenne af kamraterna skulle anmäla saken hos Rektor, för att få den skyldige från läroverket förvisad, äfvensom att hans affärer dess för innan skulle ställas på god fot.

den 2 Maj.

§ 70. Sedan på en af kamraternas begäran diskussion hållits på Konventet angående de nya kamraternas emottagande vid höstterminens början, stadfästes följande der fattade

Beslut:

1:mo Emedan novitiekalasen äro alldeles förbjudna i våra stadgar och några dylika således ej mer kunna komma i fråga, så emottagas de nya kamraterna ärligen härefter på följande sätt:

På första läsedagen uppläses lagarne för dem på gymnasium, hvarefter de få infinna sig på Konventet för att der inskrifva sina namn i kamratskapets annaler. — Samma qväll hålles ett vanligt konvent, då en, under näst föregående termin vald, talare, med ett tal välkomnar de nykomna. —

§ 71. Emedan en af tentandi häftar för gammal skuld till en af kamraterne —

Beslöts:

Att han ej skulle utfå sitt skiljobetyg innan han skulden betalad.

den 16 Maj.

§ 72. En af kamratskapets medlemmar väckte fråga om prisbelöning för tidningen »Skämt och Allvar»; men som dess redaktion afsagt sig något dylikt, förföll saken af sig sjelf. —

§ 73. På bibliotekariens begäran om en extra revision af biblioteket, emedan en mängd böcker derifrån saknades,

Beslöts:

Att en dylik skulle ske för att utröna hvem som komme att stå till svars för nämnde böcker.

§ 74. Sedan förslag blifvit väckt om nedsättandet af en laggranskningskomité, för att granska gaunitie-mötens protokoller och derifrån i lagboken införa de paragrafer, hvilka framdeles böra gälla som verklig lag —

Beslöts:

Att en dylik komité, bestående af 5 medlemmar från 2:a klassen och 4 från 1:a, skulle ännu inom denna termin nedsättas.

den 17 Maj.

§ 75. Till ett förslag om, att en hvar, på gaunitie-mötena finge opponera sig emot nästföregående mötets beslut, och att om skäl till ändring af dessa beslut förefunnes, detta skulle ske, bifölls.

§ 76. På en af kamraternas erinran att den i § 74 nämnde komitéen icke vore lämplig, emedan medlemmarne vore för få och tiden för kort,

Beslöts:

Att denna § skulle förfalla.

§ 77. Emedan den i 67 & 68 §§ nämnde kamraten ännu ej erhållit sitt skiljobetyg,

Beslöts:

Att han skulle få vistas vid Gymnasium ända till slutet af denna termin, men icke mera nästa termin få infinna sig här. Som förk.

§ 78. Emedan en af kamratskapets medlemmar fr[ån] Gymnasium uteblifvit, utan skäl,

Beslöts:

Att nämnde kamrat inför gaunitierna skulle erhålla en tillrättavisning för sin förseelse. som sk.

den 23 Maj.

§ 79. Sedan ett förslag blifvit väckt om inrättandet af en stående tidning, och detta förslag på konventet i stadgad ordning omdiskuterats, blefvo följande der fattade *beslut* af ga[u]nitierna stadfästade:

1:mo En stående tidning inrättas. —

2:do Redaktörerne för denna tidning skola alltid vara tre; och må en hvar af kamratskapets medlemmar äga rättighet att genom inlemmandet af ett, med förseglad namnteckning försedt profskriptum öfver ett sjelfvalt ämne, söka vinna plats som Redaktör. En af de sökande väljes af en för tillfället

nedsatt komité, bestående af kamratskapets ordförande, 2:ne gaunitier, 2:ne kolonister och 2:ne novitier; och den utvalde får sedan välja sina medkollegor. —

3:o Redaktörerne befrias från konventsafgiften. —

4:o Ansökningstiden bör begynna 1. månad före de nya embetsmännens val och bör hvarje ansökning inlemnas i så god tid att komitéen hinner utvälja redaktionen en vecka förr, än de öfriga embetsmännen tillträda sina befattningar. —

5:o Om ingen sökande inom den bestämda tiden skulle anmäla sig, eller om de sökande alla af komitéen anses incompetente, så bör Redaktionen väljas direkte, bland alla kamrater; dock må den valde i detta fall äga rättighet att straxt afsäga sig tjensten. —

6:o Tidningen bör utkomma hvarje konvents lördag, uti ett vanligt helt arks format. —

7:o Tidningen bör innehålla mest egna, eller af kamrater eller korrespondenter, insända artiklar och endast undantagsvis lånade uppsatser; Dock må äfven dylika fritt begagnas, om de användas antingen till kritik eller för att bekämpa en god sak.

8:o För hvarje gång tidningen uteblir, böte Redaktionen 5 mk, till lånekassan och för andra lördagen å rad 6 mk; uteblir tidningen ännu en tredje lördag å rad, må gaunitierna, sedan de förklarar Redaktörerne tjensten förlustig, åter anslå den ledig till ansökning. — Skulle tidningen uteblifva 4 ggr. under en termin, må Redaktionen i slutet af termin förklarar tjensten förlustig. —

den 24 Maj.

§ 80. Emedan en af kamraterna med ett föga giltigt skäl uteblifvit från Gymnasium,

Beslöts:

Att han inför alla kamrater därför skulle varnas. Som skedde.

§ 81. Emedan en af kamraterna utan Gaunitiernas tillåtelse hos lärare anhållit att få tentera kort före examen, och dessutom städse visat sig förakta kamratskapets stadgar,

Beslöts:

Att han för dessa förseelser inför hela kamratskapet skulle tillrättavisas. Som skedde.

§ 82. Emedan fall yppat sig, liksom det nämnda i föregående §, att kamrater utan orsak hos lärare anhållit om enskild tentamen och emedan man ansåg detta vara skadligt —

Beslöts:

att detta aldrig finge ske före den 15:e Maj; och derefter äfven blott sedan gaunitierna först undersökt om saken vore nödvändig eller ej.

§ 83. Emedan flere af kamraterna försummat att på den bestämda tiden inbetala sina konvents-avgifter,

Beslöts:

Att om de dem ej inbetala inom en ytterligare bestämd termin, strängt straff skulle följa. — som förk. —

§ 84. På några af kamraternas begäran att allmän omröstning skulle ske till en hyllningsgård åt Doktor Lagus —

Beslöts:

Att allmän omröstning skulle anställas. — som skedde. —

Lista öfver försälda husgerådssaker tillhörige Konventet.

1 st.	Skrifpulpet	3:—
1 »	Nothylla	12:—
1 »	Ljus krona	10:—
2 »	Lampor	6:—
10 »	Ljusstakor	10:—
18 »	Glas	7: 50
8 »	Bänkar	9:—
1 »	Fäll bord	3:—
1 »	Större bord (söndrigt).....	2: 50
4 »	Stolar	3:—
1 »	Thebricka	2:—
3 duss.	Theskedar	23: 30
1 st.	Thekök	40:—
1 »	Sockerskrin	7:—
1 »	Finlands vapen	—: 40
		<hr/> S:ma Fmk. 138: 70
	Ät Katrina	3:—
	Ät För karlen för skjuts af skrif- pulpeten till aktionskammaren ...	1:—
		<hr/> S:ma Fmk. 134: 70

Osållde.

3 st.	The kannor (utan lock)
5 »	Järn klädhängare.

Lagar för kamratskapets ledning äfvensom allmänna förhållningsreglor.

§ 1. För handhafvandet af ordning och skick bland kamraterna i allmänhet äfvensom lydnad för och iakttagande af stadgarne och fullgörande af hvars och ens åliggande utväljas i början af hvarje läsåre en komité, bestående af nio (9) medlemmar af och bland alla kamrater.

§ 2. Denna komité eger att bearbeta frågor, som röra kamratskapet och sitt beslut förslagsvis till konventets slutliga afgörande framlägga.

§ 3. Allmän regel: Enhvar vise läraren den aktning honom som lärare och människa tillkommer, dock må ingen i sitt uppförande ådagalägga en otillbörlig, förnedrande, feg inställsamhet och limeri, i afsigt att derigenom vinna ett obefogadt och såväl läraren som lärjungen nedsättande företräde framför sina kamrater.

§ 4. Hvar och en, som, efter intagandet på någon af Gymnasialklasserna i läroverket och egenhändig namnteckning i konventets minnesbok i vederbörlig ordning, blifvit införd i kamratskapets samfundslif, åligger det att ställa gällande stadgar sig till noggrann efterrättelse; och för öfrigt iakttaga ett värdigt uppförande, så att han ej skadar kamratskapets anseende, utan befrämjar detsamma. Och må han i så fall vara berättigad att åtnjuta alla de förmåner en kamrat möjligen kunna tillfalla.

§ 5. Hvar och en kamrat uppföre sig så, att icke någons rätt förnärmas, men tillika så att han genom sitt förhållande till allmänheten hedrar sig sjelf, sina kamrater och hela läroverket. Allt af större vikt, som inom läroverket förefaller, må af ingen föras utom detsamma om icke för att bekämpa skefva åsikter.

§ 6. Blir någon kamrat svårare förolämpad, offentligen eller enskildt, så att han sjelf ej kan skaffa sig upprättelse, må han sådant hos kamratskapet anmäla, hvilket då bör, så vidt i dess förmåga står, sörja för nöjaktig satisfaction.

§ 7. På första konventsafton uppläses hela lagen i alla kamraters närvaro, och de nyintagne anteckna sina namn, födelseår och dag, födelseort, förutbesökt läroverk samt år och datum, då de blifvit intagna i kamratskapet.

§ 8. På samma gång lagen uppläses, publiceras det för hela läsåret af kamratskapet gjorda valet af arkivarie, konventarie och kassör.

§ 9. Till förekommande af såväl osedlighet som vanhedrande ryktens utspridande om kamratskapet må alla besök på okyska ställen och hos mindre anständiga qvinnspersoner vara förbjudna.

§ 10. Efter konventet vare värdshusbesök jemte utsväfning af hvarje slag strängeligen förbjudna.

§ 11. Alla hazardspel vare förbjudna.

§ 12. Under lektionerna må ingen svara för en annan, sedan frågan engång gått honom förbi; ej heller onödigtvis aflägsna sig från sin plats eller genom tassel och annat dylikt störa lektionerna.

§ 13. Vid omröstningar bör pluralitetens åsigt följas, dock så att vid hyllningsbetygelser åtminstone $\frac{3}{4}$ (tre fjerdedelar) böra vara med om saken, för att den må kunna genomdrivas.

§ 14. För bibehållande af god ordning och på det att äfven i det yttre tillbörlig aktning må bevisas kamratskapets institutioner, skall enhvar, då han erhåller allmän varning, stående afhöra, hvad honom sålunda tillsäges, eho han ock vara må.

§ 15. All tobaksrökning på konventet vare förbjuden. —

Lagar för kamratskapets inrättningar jemte tjenstemännens åliggande.

§ 1. Till granskande af lagarnes lämplighet och till utarbetandet af nya, efter tidens fordringar lämpade stadgar må åtminstone hvar tredje år en komité sammanträda. Denna komité's medlemmar bör utgöras af en tredje del af alla närvarande.

§ 2. Önskar någon kamrat att till landtdagens plena inskicka något förslag må han dertill ega rättighet och skall denna skrifvelse vara inlemnad örrän medlemmarna sammanträda.

§ 3. I början af hvarje hösttermin uppsätter arkivarien i samråd med komitéen en lista öfver de ämnen, som kunna blifva föremål för årets pristäfpling, och må arkivarien denna lista hvarje konvents afton till åskådande framlägga.

§ 4. De som önska i pristäfplingen deltaga, böra till den 1:ste Mars hafva hos arkivarien sina skrifter inlemnade jemte förseglad namnteckning, som endast i det fall att skriften vunnit pris må brytas, men i annat fall jemte skriften obruten återlemnas. Till de inlemnade skrifternas granskande och bedömande må kamratskapet bland alla kamrater utvälja en af 7 (sju) medlemmar bestående direktion, hvilken det tillkommer att inom Mars månads slut i en skriftlig, tydlig förklaring angifva orsakerna, hvarföre de förkastat eller godkänt ett prisämne.

§ 5. Har någon, som ärnar deltaga i pristäfplingen, blifvit vald till medlem i direktionen, må han sådant hos arkivarien tillkännagifva och en annan i hans ställe väljas för att sitt opartiska omdöme i saken fälla.

§ 6. För hvarje skrift, som befunnits värdig att prisbelönas, bör ett bestämt pris af direktionen utsättas och medlen dertill tagas ur kassan; dock må i intet fall ett pris öfverstiga 10 (tio) Mark, ej heller prisens summa 25 (tjugofem) Mark.

§ 7. Prisbelöningen må i intet fall i penningar utlemnas utan bestå af vetenskapliga arbeten och annat dylikt; dock må det bero på prisvinnaren, hvilket arbete af samma värde han helst önskar.

§ 8. Anser direktionen någon tidning vara värdig att prisbelönas må dermed förfaras på sätt, som i föregående paragrafer säges; dock må i intet fall en tidning, som räknar mindre än tio (10) numror prisbelönas.

§ 9. Från Kassan, som är stiftad för att vid förefallande behof kunna bispringa kamrater, ege hvar och en rättighet att låna en summa, stor högst tjugo (20) Mark Finskt mynt.

§ 10. Räntan beräknas efter 18 % per år och om vid dess uträkning bråk skulle uppkomma (*neml. mindre än en penny*) så räknas det för full penny.

§ 11. Längsta utlåningstiden är tre (3) månader och om förfallotiden infaller under ferierna, må med summan jemte derå för hela tiden löpande räntas inbetalande instå till första läsedagen under följande termin.

§ 12. Hvar och en låntagare bör skaffa sig minst tvenne fullgode borgesmän, hvilka en för alla och alla för en svara för summans jemte dess räntas fulla inbetalande vid förfallotiden. Endast de äro fullgode borgesmän, som ej lemna läroverket före förfalldagen af densamma, för hvilken de äro i borgen; likaså räknas ej tentandi till fullgode borgesmän.

§ 13. Kassören bör alltid hafva sina räkenskaper i sådant skick, att han, enär så påfodras, kan redovisa för utlånta och innestående penningar och dessutom vid hvarje månads slut i någon konventstidning derföre redovisa.

§ 14. Kassan och konventet förvaltas af tvenne embetsmän, kassör och konventarie, dock så, att kassören sköter allt, hvad till penningeväsendet hör, konventarien konventet i och för sig.

§ 15. Uppbördens af konventsafgifterna förrättas af kassören, och skola dessa afgifter inbetalas qvartaliter, sålunda, att första kvartalet uppbäres inom en vecka, räknadt från första läsedagen i hösttermin, det andra inom en vecka, räknadt från 1:sta decemb; det tredje inom en vecka räknadt från 1:sta Mars, det fjerde inom två veckor, räknadt före sista Maj. Dock böra kamrater på 7:de klassen utbetala sitt 3:dje och 4:de kvartal redan inom den 1:sta Mars. Kassören ege närmare att bestämma uppbördsdag och timme. Efter hvarje uppbörd bör revision af kassan ske.

§ 16. Enhvar ege rättighet att i brist på valuta, vid uppbörden lemna en af tvenne fullgode borgesmän bestyrkt skuldsedel, belöpande sig på den summa han vore skyldig att betala, och bärande 18 % ränta samt förfallen till betalning efter 3 (tre) månader, räknadt från den dag då den daterats. Dock må detta ej tillåtas den, som ej ännu honorerat en skuldsedel från föregående uppbörd, eller redan från kassan eger en skuld, som ökad med afgiften till konventet skulle öfverstiga tjugo (20) Mark. Likaså må det ej tillåtas kamrater af 7:de klassen att vid uppbörden af 3 och 4:de kvartalet inlemna skuldsedel i st. f. valuta.

§ 17. Konventet, som hålles hvarje lördags afton, på de, af konvents föreståndaren, för hvarje termin bestämda timmarne, är stiftadt att bereda kamrater tillfälle att i ett slutet sällskap kunna förnöja sig af musik, läsning och åhörande af föredrag o.s.v. Äfven kan der anställas öfver föreslagna ämnen diskussioner, hvartill en ledare väljes.

§ 18. Konventarien sköter konventsinrättningens ekonomi och förer bok öfver dess inkomster och utgifter, håller värden om konventets till-

hörigheter, hvarföre hvarje år en ny inventarielista med utsatt pris på hvarje sak uppsattes, och om något saknas må han ersätta det enligt bestämdt pris. Vidare tillser konventarien att tidningarne finnas framlemnade och att alla de, som om aftonen äro talare, o.s.v. sina åligganden fullgöra, och hvad han, såsom förste värd på stället föreskrifver, bör af hvar och en utan gensägelse efterkommas.

Anm. Enhvar bör vara tillställare, såvidt han af laga skäl ej är hindrad att befatningen utöfva.

§ 19. Arkivarien sköter arkivets angelägenheter och förer bok deröfver. Om han önskar något biträde, må han sådant anmäla hos kamratskapet, hvilket eger att härom förordna; må han äfven i samråd med detta rådslå om arkivets angelägenheter och bestämma hvad som skall lemnas till inbindning.

§ 20. Vid nya tidningars prenumeration skall en komité, utvald af och bland alla kamrater och bestående af sex (6) medlemmar uppgöra ett förslag öfver de tidningar på hvilka prenumeration skall ske. Detta komiténs förslag gäller blott efter kamratskapets stadfästelse.

§ 21. Arkivarien må genast vid terminens början genom allmänt tillkännagifvande på konventet underrätta vederbörande om den timme i veckan då arkivets inbundna tidningar hålles fram till utlånande.

§ 22. Arkivarien eger att vid påkommande behof utskrifva en allmän bevillning och bör han redovisa för de åt honom anförtrödda medlen på någon konvents tidning.

§ 23. Hvar och en kamrat må från arkivet uttaga hvad han behagar dock ej mer än en volym i gången.

§ 24. Försummar låntagaren att lånet inom laga tid återlemna, plikte han fem (5) penni för hvarje volym, hvarje dag han densamma utöfver förfallotiden behåller och må dessa plikter tillfalla konventskassan. Förstör han något af arkivets tillhörigheter och ej kan ett dylikt anskaffa, ersätte han derför på sätt som komitén bestämmer.

§ 25. Kassören, konventarien och arkivarien väljas af 6:te klassen, och böra de afträda från sina embeten tvenne veckor före tentamens lofvet samt då redovisa inför en nedsatt komité, bestående af tre (3) ledamöter en från hvarje klass.

§ 26. Såsom ersättning för sina besvär må kassören vara befriad från konvents-afgifterna.

§ 27. Till förekommande af oordning och försumlighet vid inbetalningar både till konvents, kassa och arkiv bör hvar och en, som ej på bestämd tid inbetald en afgift eller i afseende å kassan ej inom förfallotiden honorerat sin skuld med derå löpande ränta, för hvarje dag skulden derutöfver är oinbetald, erlægga som böte tre (3) penni för marken. Ingen må dock plikta längre än sju (7) dagar, och vore summan då ej ännu inbetald, må sagde embetsmän sig till komitén vända, som då bör sörja för dess indrivande. Samma plikter må äfven gälla vid kassans alla andra fordringar. —

II. Läroverk i Östersjöprovinserna.

A) Urkund rörande hela svenska Balticum.

Erforderliga lönestater för läroverken.

Förslag av visitator, västerås-biskopen *Job. Rudbeckius*. 1627.

... Ett lithett förslagh, doch på andrass förbettrande, huru ledhes aff Tiende giffthen, therass kyrkior, Scholar, Hosspitaler, och heela thett förfalldna kyrkio regemente må vprettatt blifwa.

Uthj Räfle behöfwess vara.

En Episcopus, Ett Consistorium och Gymnasium Regium och ett Hosspitaall.

Uthj Narfwen, Dorpt och Pernaw.

En præpositus, Een godh Triwials Schole, och ett Hosspitaall.

Uthj Räfle behöfwess till vndherholdh och kyrkiotendhen i Harrien, wirien och Jerwien.

Domkyrkian	100. Tr.	hemman 4.
Pastor præpositus af 10:den	400. Tr.	hemman 1.
Episcopus	800. Tr.	hemman 4. st.
Lector Theologie et pænitentiaris	300. Tr.	1.
Lector Textus biblici	200. Tr.	1.
Lector hebrææ Linguæ.....	150. Tr.	1.
Lector Ethices et politices	150. Tr.	1.
Lector Physices	150. Tr.	1.
Lector Astronomiæ	150. Tr.	
Lector Aritmetices et Geometrices	100. Tr.	
Lector Græcæ Linguæ	100. Tr.	
Lector Logicæ et Rethoricæ	100. Tr.	
Aeconomus Templi	50. Tr.	1.
Aeconomus pauperum	50. Tr.	
Typographus	50. Tr.	

Organista.....	40. Tr.	
Klockarenn	10. Tr.	
Communitet och Stipendiarij till		hemman
— 4 st. Personer, widh	1000. Tr.	4. st.
Hospitalet till — 50 Personer	1000. Tr.	4. st.
sc. af 10:den		

Vthi Narfwen af Tiendenn i Alentack.

Pastor et præpositus	200. Tr.	hemman 1.
Rector Scholæ	150. Tr.	1.
Lector Theologiæ	100. Tr.	
Conrector	60. Tr.	
Hospitalet widh	300. Tr.	

Vthi Dorpt Lijka så och Tiendh i Dorph. Lähn.

Pastor et præpositus	200. Tr.	hemman 1.
Rector Scholæ	150. Tr.	1.
Lector Theologiæ	100. Tr.	
Conrector	60. Tr.	
Hospitalet widh	300. Tr.	

Vthi Pernaw, och så af Tiendh i wijken.

Pastor et propositus	200. Tr.
Rector Scholæ	150. Tr.
Lector Theologiæ	100. Tr.
Conrector	60. Tr.
Hospitalet widh	300. Tr.

sc af 10:den.

Kiörkiorna i hela Landhet huar widh Tijo Tönnor till Bygninghz Sädh, och fäm Tönnor till Wijn och Obladt aff Socknemännerness Tiendhe Löper på fyra tio kyrkior 600 Tönnor.

Kyrkioherderna huar till förbättring Tertial och Cwichtiendhen huar i sin Sochn, och skall ther aff förpligtatt att holla een Capelan eller Twå Kost, Hwss, mädh Liuss, Sengh såsom i Swerige.

Thee twå kylmeter pastor her till hafft hafwer, kann tå Capelanen fåå för löön och klädher.

Then tridhie kylmeten klockaren till kost och Löhn,

Thett som församblass i Punghen om Söndagarna må sädhan antingen gifwass i Hosspitalet eller them Hussfattighom i Sochnen, eller och afläggass att tiggia huar Söndhagh, och tiggess allenast tå behoff görss, såsom skeer i Swerighe på Landzbygdhenn.

Actum Revaliæ Anno Christi 1627. Mense Augusto.

D:r Johannes Rudbeckius Episcopus Arosiensis; pro tempore S.R.M. Commissarius et Visitator, Estoniæ, Liunioniæ et Jngriæ,

MA:

B) *Akter rörande Estländska läroverk.*

PENSA I REVALS PEDAGOGI 1624—1625. Av Rektor P. Lempellinus.

Memorial.

Efter S.R.M:tis Commissarij et Visitoris Estoniæ, Dignissimi Dn. Episcopi Johannis Rudbeckij, S.S. Theologiæ et Philosophiæ Doctoris, fullmakt och befallningh, Om mitt åhrs Rectoratu in pædagogia Cathedrali Revaliensis, Leffreradt —

Anno 1622 et 1623. Collegatum habui 2 Sochnar Vormsöö och nacköö. A. 1624. 1. Aug:sti, ad 1 Aug:sti 625. Constitutus eram Rector, à R. Dn. Nicolao Gaza superintend. et Pastore ibid.

discipulos habuj — 10 Maiores,

In Theologia 1. Quibus prælegi, Compendium Theologiæ D. Haffenreferij usque ad Locum de peccato etc.

2. Evangelia Dominicalia et Festorum.

In Philos. 1. Compendiosè Grammaticam Philippi Melanch. Syntaxin et Prosod.

2. Epistolas Ciceronis — 26. Carmina Catonis.

Vsus et prensio[?] 1. Examen — explicationis et repetitionis Evang. qualibet die sabbati et solis

2. Exam. expl. et repetit. epistolarum bis in septimana, die Mercurij et Veneris serio constituebam

3). Themata Compositionis proposui bis in septimana.

In Cantu 1). Thonos Communes quotidie cum Majoribus

2) et Minoribus, sicut et Kyriale bis in septimana.

3). ac quotidie 1. hora post. Meridiem, Vnum

psalmum SVeticum, præcantau et examinauj —

Pro Minorib. 20. discip.

Prælegi Libr. Alphabeticum. Sveticum Germanic. Latin.

Catechesin Lutherj Cum explicat. Latina, Germanica Svetica,

2) Donatum. Evangel. Latinè, Sveticè germ. Vocabularium. psalmos Svetic. germ. finnon. Et quidem hoc exercitium, Decies in die Cum istis Continuauij, Deo opt. max. teste, jllis, Et om. bon. hom. *Ratio* quia Cameram Scholæ habui, ibi vixi et Studuj; *Nota*, Dn. Superintend. summaria aliquoties dictabat Maioribus.

Term. Prælectio[um]

Continuatio Studiorum Scholasticorum erat Mensis xber.

Jan. Febr. Mart. Apr. Mai Jun. Jul. 1/2 august —

Terminus Colligendi Elimosinas ex paræcijs disig. à 1. Septembris usque ad adventum Domini

Salarium Annuale etc. quolibet puero — 1 daler.

Exituale et Redituale — o, vt successor meus, Redituale exhibebant Schol. Superintend:ti Liuon[?].

N.B. Anno prædicto 625. in Augusto wardt iagh otillsagd, summa injuria Rectoratu deponeredt; å Dn. Nicol. Pastore, och [Dn. Henrico Bartolino].

KONSISTORIETS REDOGÖRELSE TILL REGERINGEN RÖRANDE FÖRHÅLLANDENA I REVALS STIFT 1638, 1641, 1643.

a) 1638.

Kort och sanfärdigh Relation till Hennes Kongl M:t vår Allernådigste Drottning samt Höglofflige Konungl. Regeringen, om hwadh som passerat åhr emellan Episcopum samt Consistoriales Revalienses och Ständerne Vthi Estlandh, ifrån den tiden Episcopus sidste relationen in Novembri A:o 1638. Vthi Rijket öffuersände . . .

IX. Dohm Scholan belangande, fann Episcopus wedh sin ankompt, then samma mechta snöpplig: Ty allenast Rector war som Vngdomen lära skulle vthi åthskillige Classibus och hade ringa löhn: Jnge Anniversaria examina åhre håldne wordne, then lille Frequens som ther fanss, war aff finske Ribalder; Gick medh Sochnegången oskickeligen till, att the plägade dimitteras wedh Laurentij tijdh, och komma inthet igen för Martini tijd eller Jwl: På Sochnegången plägade Scholares många grofue excesser bedrifua och ther igenom Scholeståndet Landtsåtherne förhatat göra: Medh Sochnernes distribution haffuer och gått orichtigt till, adt och the på Dohmen sigh theraff haffue giort deelachtige, som medh Scholan inthet wore interesserade etc. 2. Opå slijke och andre feel haffue här till Episcopus och Capitulares, så mycket möijeligt haffuer warit, skaffat böther: Effter H. K. M:tz förordning Rectori Scholæ adjungerat een Lectorem Theologiæ benembd M. Petrus Turdinus: Ther till vocerat twenne Collegas aff Dorpt pro Classibus inferioribus, som aff Sochnerne sin belöning haffua: Onyttige personer ibland Diäknarne affskaffat, åthskillige examina anställt, wiss förordning giort medh prælectionibus in singulis classibus: Wiss tijd till Sochnegången præscriberat, och hwadh mehra till Scholans vptagande haffuer kunnat tiäna, förordnat, så adt nu Cætus discentium begynner åter tämmeligen förmebra sigh, och godh förhoppning åhr adt han snart skall en lofflig Trivial Scholæ lijk bliffua. 3. Scholestuffuen haffuer H: N. och H: Gubernatoren aff nyo vptimbra låthet, adt man kan en tijdh sigh ther medh behielpa. 4. Elliest är vthi Landet inge Scholer, vthan vthi Narfwen och Hapsal små barnscholor, ther the lära läsa Tyska och skriffua: Män thet som aldra klageligst är, adt inge bönder aff Estniske Nationen sädtia sine barn till Schola, och om the än wille, warder thet them eij tillåthet aff theres herskap, hwilket är ganska ochristeligt: Finnes och icke många aff landtsåtherne Scholeståndet bewågne: hålle eij heller sine egne barn till något stadigt studium: En aff principal Landråden haffuer sadt in margine på en Diäknes förskriff, som han hade aff Episcopo Vthi sin Sochnegång thenne orden: Nicht auss pflicht oder als ein altes, sondern freijwillich alhier im Hoffe N. zeigern ein Tun rogken vnd 1. tun

gerss geben lassen. Quid dicent cæteri om man skulle willia anmoda them om en wiss och nyttig ordning medh Sochnegången och Scholernes wedh-macht hållande.

b) 1641.

Till H: K: Majj:th Wår Allernådigste Dråttningh, så och Höglofflige Kongl: Regeringen, våre Nådigste Herrer och Patroner, Episcopi et Consistorij. Revaliensis Vnderdånigste Relation, om närwarande Kyrkie Stat uthi Ehistniske Biskopsdömmet . . .

XVIII. Schole Wäsendet vthi Landet betreffande ståår thärmedh så till, ath wähl bäthre dugde. Här äre i Stiftet wähl till 8 vacantier, men man weet fåå personer som thär till dugelige äre, Jfrån Academien kan man inge hafua, ty the Swänske som thär Studera, leggja sigh intet på Ehistniske språket, efter the inthet åstunde extra patriam befordringh: Vndantagandes någre fåå som desperera om sine Studiers progress, och blifua så vthi Lijfflandh emootagne Cum quo commodo Ecclesiarum weet Gudh. Af Gymnasio hafuer man eij heller någre till ath wänta, Landzens barn Studera thär inthet, Stadzens Söhner slåå sigh mäst ad Studia politica, och hålle någre eende fåå Studiosi theol: lijka såsom sigh till förnedringh, ath blifua Landzpräster.

Widh Doomscholan är wähl een tämmeligh Frequentz af fathigh folckz barn, som boo kringh om Slåthet och Staden; Men när the som bäst skole begynna lägga sine Fundamenta, så begijfua the sigh i förtijdh till Dorpt, thär the ingen frucht skaffa kunne, alt af then orsaak, ath the ther strax emootagne warda, Konungzligit Stipendium impetrera, och fåå thär niuta Studenters Licentz: Och när the tädan komma, äre the till inga officia tiänlige etc. Summa thär icke annorlunda warder disponerad medh Academien, Gymnasio och Doom Scholan, så nödhgas man så hädan åat som härtill, antingen låta Församblingerna öfuer tiden vacera och lijda brist på Gudztjänsten, eller någre vaganter af åatskillige Nationer, medh huilckom thet fathige Bondefolcket illa försorgd warder, emootaga, och ligger så heele Kyrckie reformationen nedher.

c) 1643.

Till H:s Kon. M:tt Min Allernådigste Drottningh och Fröken, Episcopi Revaliensis vnderdånigste Relation om närwarandhe kyrcke Statens i Ehistland fehl och brister, therpå han i all vnderdånigheet begärer Allernådigst förmedlingh . . .

6. Huru slätt thz åhr medh Scholewäsendet vthi Ehistland bestält, kan Episcopus icke tilfyllest beklaga, ty 1. När han efter H:s Kon. M:tz förra befallning wille medh sochnegången komma vthi bättre richtigheet, att Scholepersonerna icke skulle med Collectiverna, som förra osedh warit hafuer, halfua åhret tilbringha och sijna Studier försumma, och begynte en tilbörlich disciplin och inspection öfwer Scholawesendet att hålla, så hafwa the rykt ther ifrån som något til ålder kompne wore; men the 70 heller 80 som quarre blefue af Swenska, Tyska finska och Ehistniske piltar, åhre mestedeelss vnga och små, them man wäll hafwer itt godt hopp om, men efter thes föleldrar åhre mestedeelss fattige och inthz förmåå them til att vnderhålla, så länge the thes Studier fingo Continuera, så wardhe the och sigh ifrån Scholan

begifuandhe så snart the hafwa någott lärdt läsa, räkna och skrifwa, om sochnegången skall platt afkomma, och the fattige barnen therföre igen inthz subsidium i andra motto skulle impetrera, ther af thå inthz annat fölia will, än Dom-Scholans yttersta Ruin, så att hwarken man vthi Domkyrckian någon music skall kunna hålla, eij heller framdeles subjecta af landzens barn bekomma, att försörja Schole- och kyrckio Embetet medh. 2. Sedhan så länge Episcopus blifwer som här til skedt åhr, vthsluthen ifrån Inspectione Gymnasij vthi klostret, så hafwer och landet af ty inga personer att förwänta til att försörja Scholer och kyrckioembetet medh: Ty the förmögne i Stadhen hålla sijna Sønner mäst til Studium politics, ther åhr och ingen Ordinarius Lector Theol. och om en eller annan person slår sigh til Studium Theologicum som något åhr om, så åhr afgunsten hooss grannarna så stor, att the til provinciale ministerium såhdana inthz gärna sleppa, som med Exempell bewijses kan; Hwarföre begäres i vnderdånigheet H:s Kon. M:tt och högloflige Regeringhen täcktes om thetta åhrendet sigh Allernådigst wårdha låtha, och med närwarandhe Ehistniske Legaterna öfwerläggia, huru på thessa twenne fehl, må helsosam förmedlingh skee kunna, så att bådhe Dom Scholan med nödtorftige præceptorer och Colleger må bestält wardha, Docentes och discentes med nödtorftigt vnderhåld och vppehålle försörjas, Sochnegången vthi rätt ordningh komma, och gymnasium vndher Episcopi Inspection bringas, efter som gloriösigste Saligste Kon. M:tt vthi fundations brefwet, gifwit wid Werben Anno 1631 sigh Supremam Iurisdictionem et Episcopalem inspectionem förbehållit hafwer. Aldrarådeligaste syntes att gymnasium lades på Domen, och att Welb. herren Gubernatoren medh Landt Rådhen hadhe Inspectionen öfwer Intraderna, vthgifter och bygningar, och Episcopus samt Consistorium behölle inspectionem öfwer docentes och discentes, samt thesas vocation och Exercitia: Men hwar thz icke gåå och skee kundhe, att åth minsto tolf Stipendiater wid collegio Theolog. på Domen af klostergodzens Intrader landena til tjänst och godho hållas och öfwas måtte, efter som han A:o 1639 ther om ahnhölt och förslagh gordhe, så och ännu ther öfwer i all vnderdånigheet sitt wälmeenta betänckiandhe vthi Conferensien gifwa will . . .

Datum Stocholm den 19 Julij 1643.

H: Kon: Mttz Vnderdånigste Trooskyldigste T.

Joachimus Jheringius

Episc: Reval: mppria

GENERALSTÅTHÅLLAREN E. OXENSTIERNAS FÖRESKRIFTER OM LÄROVERKET I REVAL 1653.

Konungl. Majjth: Sampt Sweriges Rijkets Råadh, General Directeur i Rijcks Commercio Collegio och General Stadthollare på Röfle, Erich Oxenstierne Axelsson Greffwe till Sydermöre Frijherre till Kijmitho, herre till Tijdön, Wijby och Görwelen,

Giöre her medh wetterligit, att såsom hochstbemelte Hennes Konungl. Majjth: till förenne vthi Gymnasio i Staden Refle öfwer inspectionen, hafuer haft; Alt så kommer och det der till, att Ridder och Landtskapet här i Fürsten-

domet Eestlandh sit Jus eller anpart, den de tilförenne der vthinnan tillijka medh Staden hade, Mer- och höchstbemelte Hennes Konungl. Majjth: afstådt hafuer, och på det dersammastedes medh Informationen, Disciplinen, klagemålens afhiälpande, bygningar och annat sådant mer deste richtigare till gå, den ena den andra widh förefallande occasioner handen räckia, och alt Communicatis Consilij et Communi Consensu ske ock förrättas måtte: Ty är iagh å Kall och Embetes wägnar förorsakat worden, att så wel å Cronones sijda någre till Gymnasi Archer förordna, som å Stadzens sijda allreda någre förordnade äre; och emedan det wercket sådane Män fordrar, som hafua auctoritet och elliest medh förståndh vppå dhe Sakerne begåfuade äre, ty hafuer Jagh hans Ehrwyrddighet Biskopen öfuer Eestlandh M. Joachimum Jhering, samt Stadthollaren och Landt-Rådet H. Wilhelm Vlrich till Gymnasiarcher å Cronones Sijda förordna welat, effter som dhe och her medh der till förordnas: Jntheit tuiflandes, att dhe icke sig så heruthinnan som i dhe andre sinne ombetrode Embeter och forrättningar, af sin wällbekende dexteritet till derass åhra och beröm Comporterandes warda; Hafuer i det öfrige någre fåå Puncter dem till effterrettelsse, Memorialwijs opsettia welat, huar effter deh sigh, widh Chronen Gymnasiarcher Embete rätta kunna.

1. Att dhe för alting see vppå mer och Hochstbemelte H. K. Majjth: vthi samma Gymnasio tilhörige höga Regalier, Så att dee i ena mätto eller andra inthet föroringas, vthan att det Konungl. dervthinnan werserande Interesse fast mehra widh alle tillfällen, och occasioner, obserwas och i acht tages.

2. Att man behr omsorg det vngdomen medh alfuer hålles till Gudelighet samt flitigh information och disciplin, serdeles att den nye metodus eller Elenchus Lectionum sättes i wercket, och practiceras, derigenom man medh Gudz hielp formener vngdomen Compendiosa via skall kunna gode Eruditionis Fundamenta legia, och änteligen nå en onskeligh progress.

3. Att man befljitar sigh Professorerne att påminna, det dhe vngdohmen vthi disputerande, orerande och Extemporal exercitiers skrifuande öfua, dher medh dhe genom sådan æmulation måtte dill sine Studiers förrättiande animeras.

4. Att ett wakande öga der uppå hafues det Professoren deras horas obserwas, och medh fljitt och dexteritet vngdomen informera, på det genom den ehna eller andras försummelse vngdomens florerande år icke onyttigt måtte förlöpa.

5. Att man i hug kommer Trantzlationen, som åhrligen vthur Stadz Scholan in Gymnasium bör skee, så att der vppå i rettan tijdh urgeras: Communicerandes så här öfuer, som i alt annat medh Stadz Gymnasiarcherne huars sünnerlige Assistense här vthinnan är af nöden.

6. Och på det man kan profua om dhe Lectiones som in Elencho begripass, rätt och flitig äre drifne och proponerade, samt huru vngdohmen sigh mehr och mehr, förkofrar och i lärdom tilltager; är vthaff nöden att Examina på wisse tider åm åhret anställas, huilcke Gymnasiarcherne, bijwista måste, och der vppå profua och approbera, huilcke äre werde att transfereras vthur den ena Classe i den andre och per Consequens höra nya lectiones.

7. Att man tilseer det vngdomen holles vthi tillbörligh disciplin, och dher någre aff dem, medh oflijtigheet eller andre föröfuade excesser sigh försåge, att dhe tillbörligen Corrigerades, helst der saken wore af något werde,

att då Gymnasiarcherne träda medh rectore tillsammans och Communicatis Consilijis sådant förretta.

8. Samma beskedh är och medh andre klagmål, som Gymnasij betiente eller derass folck anröra. Nembligen att alle sådane beschwer öfuer dem tillika af beijgesides Gymnasiarcher skerskådes och judiceras, eller och der Saken är aff högre werde, än att han aff Gymnasiarcherne schlichtas kan, att då Stadthollarn som i Gouverneurens frånwaran, är i dess stelle, träder, tillhopa medh Rådet och de andre Gymnasiarcherne, träffandes altså tillika, dervthinnan en godh richtighet; doch att detta icke förstås emoth fördragens lydelse emillan Ridderskapet och Staden oprättade.

9. Att på sicht hafues logementerne och bygningarne icke förderfas och förfalla vthan nöttorffteligen repareras och vnderhållas, det wore weggiar, boningar Tack och annat sådant, doch så att inthet öfuerflödigt byggias vthan dett nu bygd är widh macht hålles.

10. Måste man och tillsee att dhe som på chlostergrunden boo, det warj sikh inom eller vthan Stadzmuren, giöra reda och rekenskap för sine grundt-hyrer, och om dhe af någon opborne äre, att dhå rekenskap medh den samma hålles, samt de som förlustet gifua att dhem ett billich vppå ökas. Och emedan någre Små huuss äre i Closter som der vnder lyda, Så måste man Inquirera, huilcke dem besittia, och der dhe af inge Gymnasij betiente innehafues eij heller för dem behöfes, att då en wis grundpenning der aff gifues, hafuandes ingen frij des föruthan, der vthinnan sin boning att hafua.

11. Emedan och någre kornboningar äre såsom bequemligen borthürass kunne, Ty måste sådana för ett vist priss, så högt som det sig giöra låter förhürass oprettandes tillijka medh dem vthur Staden ett hyre Contract.

12. Att ock ett öga haffs på Lorents Jauchs werch, huru det inrettas och fortsettes, och att effter möijeligheten honom handen reckes, animerandes honom til det werckets alfwarlige fortsetiande.

13. Emedan ock een Ödesplatz Gymnasio tilhörig för Systerporten är belegen, ty måste man tilsee att samma platz besettes, och derigenom Gymnasi intrader förmehtres.

14. Att alt huad som Gymnasium angår medh Stadzens Gymnasiarcher öfuerlegges och Communiceras, sikh så müket giörligit achtandes för onödige disputer och Controversier vthan fast mehra sikh beflitandes, att alt Communicatis Consilijis oprichtigt och i godh ehnigheet tilgårr.

15. Sidst att Gymnasiarcherne göra sin Flijtt, att Gymnasij betiente effter deras fullmachtet och befallningar, måtte i rättna tijdh sin lön bekomma, det öfrige hålles effter förra bruck och Committeras Gymnasiarchernes goda disposition och wällbekande Dexteritet och försichtigheet. Gifuit på refle Slott, den 6 Majj Anno 1653.

Erich Oxenstierna Axelsson
Manupropria etc.

Så wiede sikh någon tidh göra låter wille begge Gymnasiarcherne arbete derhån att de mångfellige Ferier afskaffas skulle, och in Elencho något stå att förendra heemsteller iagh derass tillika medh Stadts Gymnasiarchernes mogna efftertiänkiande hwarvthöffuer sedan, i Sverige lärde mäns censur kan affhembtas. Ytterst recommenderar iagh och Gymnasij Professores och betiänte ner de sitt embete tilbohrlige förretta att dee deremoth för all otilbörlighet beschyddas och handhawes.

C. Ingermanland.

Beslutade läroverksinstiftelser 16/6 1642.

Öpet brief för Superintendenten i Ingermanlandh M. Henrico Stahl så och för dem som dependera af Consistorio, samt præceptoribus vti trivial- och barneskolorne dersammestädz, och sidst för pastoribus, Sacellanis och klockare opå deras åhrlige Löhn och accidentier.

Wij Christina etc. Göre witterligen, effter som wij till att ophielpa, och fatta vti rätt skick och order kyrckiwäsendet i Wär provincie Ingermanlandh hafwe gott funnit icke allenast een serdeles superintendent där att constituera, och för denne tijden tijt förordnat Wyrdige och höghlärde M. Henricum Stahlium, vthan och låta den order ställa att vti Narfwen een Trivial Schola, bestående opå fem præceptorer, sammaledes vti Nyien een Schola af tree præceptorer, Sedan wedh Jamo, Caporio och Nötheborgh på hwarthera orten een lijten barne Schola af een præceptore, inrättas måge, och att superintendenten vti de förefallande saker vti Capitlet skall må hafwa sikh een Notarium, så och een Rysk tolck till handa, Wij hafwe fördenskull, på det någon wissheet må vara öfwer deras löhn och Vnderhåldh, welat Oss här medh vti nåder förklara, att hwar och een af them åhrligen skal bekomma räcknadt opå swenskt sölf:r mynt såsom föllier.

Superintendentens D:r sölf:r 900, Notarius consistorij 130, Ryske tolcken 130. Vti Trivial Skolan i Narfwen. 1. Theologus 200, 1. Rector 150, 1. Conrector 100, 2. Collegæ tillsamman 80. Vthi Trivial Skolan i Nyen. 1. Rector 150, 1. Conrector 100, 1. Collega 40. 1. Præceptor wedh Jamo 40. 1. Præceptor wedh Coporio 40. 1. Præceptor wedh Nötheborgh 40. Summa D:r 2100.

Sedan på det öfwer pastorum, Sacellanorum och Klockares Vnderhåldh, serdeles deras hwilke åå landet äre boende, må jämwäl vara någon wiss rättelse, så hafwe wij gott funnit att och der vthinnan förordna först att pastores skole bekomma vthur Hofwen och sätärijen effter hwar Hake landh 12 Capp. Rogh, 12 Capp. Korn, 8 Capp. Hafra och 24 öre sölf:rmynt. Dessliikest vtaf bönderne effter hwarie ny obs eller Hake, 12 Capp. Rogh, 12 Capp. Korn, 8 Capp. Hafra, 2 lass wedh, ett lass Höö. Effter en half Obs, 8 Capp. Rogh, 8 Capp. Korn, 6 Capp. Hafra, ett lass wedh $\frac{1}{2}$ lass höö; Effter een fierdedeels Obs, 4 Capp. Rogh, 4 Capp. Korn, 4 Capp. Hafra, ett lass wedh $\frac{1}{4}$ lass Höö. Jtem af hwart hemman det ware sikh lijtet eller stort ett marckepundh lijn, och ett höns. Dernäst att Sacellani skole bekomma, vtur hwart hoff een tunna spannemål, derhooss vtaf bönderne effter een heel Ny Obs, 2 Capper Rogh, 2 Capper Korn, 2 Capp. Hafra. Klockare skole få vtaf hwart hoff, een tridiedeels tunna spanmål, och af bönderne effter een heel obs 2 Capp:r Korn. Men så mycket accidentierne wedhkommer hwilke wedh kyrckiorne ordinarie plägar falla, så skole dee opå fölliande sätt blifwa erlagde, Nembl. Pastori för brudfolckz lyssningh, eller denunciation, fyra öre för wigningen 8 öre, för barndoop 6 öre, för ett likk att begrafwa, om det är man eller hustru een D:r, om det är barn een half D:r. Om det är ett tienstehion, 8 öre; För påskepenningar vtaf hwart hemman fyra öre, deremot skrifftermålspenningar aldeles skole förbudne och afskaffade vara. Sedan klockare för barnadop ett öre, när copulation skeer två öre, för hwart likk två öre, alt effter sölfwermynt räcknadt. Wij biude och befalle fördenskull allom dem som detta i någon motto angår, att de sikh hörsambligen här effter rätte, icke görandes här emot, så kärt dem är wårt gunst och nåde att behålla. Till wisso etc. etc.

Per Brahe. Herman Wrangel. Erik Ryning. Axel Oxenstierna. Gabriel Oxenstierna.

Stoormechtigste Höghborne Drotning, Arff-Förstinna och Fröken, Aldranädigaste Drotningh.

A. Edhers Konungsliga Maj:tt vthi aldravnderdånigste ödmiukheet at vpwakta, Hennes påbegynta Konungsliga åtagna Re[ge]mente at gratulera, om kyrkiornes i den Narffweske Superintendentie tillstånd at referera, och om nogra nöödhtorfftigheete, samma kyrkior till thet bästa ländandes at supplicera, haffwer aff oss Presterskapet på be:te orter begärat och anmodat E. K. Maj:tt wiliom wij för then skull först till Hennes höghloffliga wäll påbegynta Konungl. Regemente aff Gudh den aldrähögste, huilken allena Konungarijken stiftar, widh macht håller och huem honom täckes giffwer, så för oss som på heela Ingermanland, Allentacka och Narffwen ministerij wägnar haffwa önskat, såsom och här medh aff hiertat önske, then milde giffwaren ifrån huilken alla goodha gåffwor komma, then grundgoodhe Gudhen innerligen bidiandes, hanss gudhdoomeliga Alzmechtigheet wille E. K. Maj:tt itt lyckosampt, rooligit och hiertönskeligit Regemente för-läna, then swåra regerings lass sielff vppå sigh taga och E. K. Maj:t hielpa till att föra. Han wille E. K. Maj:t medhdecla och giffwa helsosamma rådhs-lagh, troogna Rådhs-giffware, höörsamma vndersåtare, emoot E. K. Maj:tz och Rijkens fiender den eena segren effter den andra, inwertes och vthwertes fridh, der hooss om långh och helsosam lijffstijdh, högh och frögdefull ålder och elliest huadh meera E. K. Maj:tt sigh sielff önskar, och till nytta och saligheet lända kan, thet wij och altijdh i Församblingarne städes i wåra dageligha privat och public bööner aff then goodhe Gudhen trooligen och innerligen bidie.

Ther hooss huadh be:te kyrkiors tillstånd anlangar, giffwe E. K. Maj:tt vthj all vnderdånigheet wij tillkenna, at alt ifrån then tijdhen Superintendens och Consistorium begynte E. K. Maj:tz Christ- och loffliga Instruction effterfölia och kyrkioregementet at föra, haffwa the hafft mycket motstånd, huilket doch genom Gudz Nådhs och wälsignelse, och H. Excell. H. General Gubernatorens, H. Erich Gyllenstiernas goodhe assistentie såsom och Superintendentis och Consistorij oförtrutna flijt och omsorgh är öffwerwunnit och till goodh endskap kommit. Ty huadh Adelen och Ridderskapet i Ingermanland widhkommer, haffwa the effter E. K. Maj:tz ordningh i förstonne inthet welat giffwa Presterna therass deel och vnderhåldh, visitationer inthet befordrat, Prester icke allenast at vocera vthan och dimittera, och således Ius Episcopale, huilket E. K. M:tt vthan all geensäjelse tillhörer, sigh welat tillwälla, Doch äre the aff H. Excell. be:te H. General Gubernatoren på Superintendentis och Consistorij begäran, på een offentlig Landhdagh

altså informerade, att the E. K. Maj:tt i sådana och andra punctar höörsamheet och lydno at bewijsa, och såsom troogne vndersåtare böör och wäll anstår E. K. Maj:tz ordningh höörsamligen sigh submittera, vtloffwat haffwa.

Adelen i Allentacka, besynnerligen the Jeweske, belangande, wilia the ifrån theras vthj the gamla krigztijder inrootade onda sedhwänior och oordningar, icke till een håårssmon wijka till rygga eller efftergiffwa, vthan beroopa sigh vppå therass Landh Rådhs i Ehstland, huilka och haffwa vnderstådt sigh Superintendenti genom itt mandatorial at föreskriffwa, huru wijda han gåå skulle, ther vppå han them skriffteligen så swarade, att the ifrån then dagen haffwa låtit honom bliffwa omolesterat.

Huadh Presterskapet widhkommer, såsom nogra aff them besynnerligen the, hooss huilka ingen pietet, erudition eller iudicium war till att finna, vthan vthj therass egen wilia och wahna komne wåre, altså föll them vthj begynnelsen ganska beswärligit Synodos, conventus och visitationes att hålla, såsom och elliest then, vthj Gudz ordh och E. K. Maj:ttz aldranädigste wäll grundade Instruction genom trycket publicerade ordningh sigh at vndergiffwa, men genom Superintendentis och Consistorij flitiga förmaningar, rådhs och endeelss hootelser, gåår thet nu så till, at the politici som Gudh fruchta, och till hanss Rijkets vthwijdgelse lust hafwa, sigh der vthöffwer frögda, emedhan här till dags tvenne Synodi, tvenne visitationes genom heela Stiftet, tvenne visitationes locales i huar Sochn, icke vthan Församblingarnars besynnerliga och merkelige nyttigheete, åhrligen håldne och anstälte äre: Och oanseedt effter E. K. Maj:tz aldranädigaste Instruction, flere conventus particulares och visitationes locales hadhe skolat bliffwa, så hafwer doch tijdhen och denne ortens olägligheete sådant inthet kunnat medh-giffwa, thet E. K. M:tt i Nådhs förmerka och Nadeligen condonera wille.

B. Huadh Borgerskapet angåår, så haffwer E. K. M:tt nådeligen at draga sigh till minnes, hurulunda för nogon tijdh sedhan Borgerskapet i Iwan-gorodt itt tumult vpwåkte, och inthet wille höra Superintendenten, men sedhan effter E. K. Maj:tz befallningh them, therföre wij och i största vnderdånigheet tacka, aff wälbe:te H. Excell. H. General Gubernatoren itt penninga bööte pålades, haffwa the sigh hållit inom sina grentzor, och så wijda lempat, at the icke allenast medh Superintendenten när han begärar, colloqvera, såsom offtabe:te H. General Gubernatoren Personligen nogra colloqvijs bijwåhnt haffwer, och hördt för them vthj theras egit tungemåål predikass, vthan och der hooss belöna tvenne Scholemestare, huilka theras barn och vngdom, i läsande, skriffwande, räknande och bidiande informera skola, Doch kunne wij ther hooss inthet förtijga at mesteparten vthaff the Iwan-gorodsske, achta huarken Scholan eller Kyrkian, och icke hafwa een gångh låtit komma theras qwinfolk fram antingen till colloqvia eller Predikningar, oanseedt them theras groffwe errores i Biblijs demo[n]strerade äre, ifrån huilke the doch inthet affståå wilia, ehuru wäll the noogsampt der om in

Synodis, conventibus particularibus och visitationibus informerade och der ifrån affrådade äre.

Borgemestare och Råd h i Narffwen haffwa nu till een tijdh hållit sigh temmeligen stilla, men nu på itt åhr tillgiörande begynt Ius Episcopale, huilket vthan nogon insaga eller strijdh E. K. Maij:tt tillhörer, och Superintendenti samt Consistorio är ombetroodt, icke allenast giordt stridigt, vthan och de facto sigh tillägnat.

C. Ty the haffwa Superintendenti och Consistorio samt nogrom aff den Swenska Församlingen alla colloquia slätt och grant affslagit, Superintendenten och Consistorium medh oförswarliga skriffter antastat, Consistorij Domar casserat och de facto der emoot procederat, och emoot Superintendentis och Consistorij wilia kyrkian tree heela dagar hållit igenläst, och den Tyske Församlingen Gudztiensten hindrat och förhållit, läsarna ifrån Bänkiarna slagit, öffwer Kyrkie- Schole- och Hospitals saker herrskat, Föreståndare der öffwer bestelt och affdanckat, tå the äre citerade wordne inthet welat comparera, och een Borgare Johan Päppelman benemd och Collega widh Scholan, Michael Sculletus widh Nampn ochså förbudt för Consistorio at comparera, Nya Kyrkie-Ceremonier introducerat, det Swenska Pastoratet, hwss, gårdh och åker förbydt och ifrån Kyrkian bortkomma låtit, och inthet restituerat, then Swenske Församlingennes inkomster till sigh tagit och inthet igen giffwit, ej heller welat på Superintendentis och Consistorij begäran them ifrån then Tyska Församlingennes inkomster affsöndra, Kyrkie- och Hospitals Rekningar på Rådhhwset vptagit, Superintendenti och Consistorio samma Rekningar icke een gångh tee eller wijsa welat, och ta the till at liqvidera Kyrkiowerdens Henrich Munts Rekningh äre kallade inthet kommit, på Ehstniska kyrkiegården nogra hwss latit vpsättia, och inthet welat nederkasta och elliest på margahanda sätt emoot E. K. Maij:tz aldrånädigaste instruction, the Lofflighe Swenska Kyrkiebrwk och Christelige ordningar offta enormiter sigh förgripit, och kan icke obilligt här till föras, thet man ingalunda förtiga kan, at een kremmare Peter Köster och een Glassmestare Jörgen Walde benemde, för een lijten tijdh sedhan haffwa vnderstådt sigh een Scholepoike vthi Conrectoris stelle, then huarcken sitt förriga leffwernes och wandelss witnessbördh wijst hadhe, eller examinerat war, antingen han till Scholetienst war dugeligh eller icke, vthj Superintendentis frånwaro, vthan Consistorialium wetskap i Scholan insatt haffwer, huilken the Vngdomen till bästa, och mehra wijdhloffftigheet till at vnfly läte bliffwa i Scholan, in till thess han haffwer vnderstådt sigh in på Iwngorods befestningh tanquam legitime constitutus præceptor widh Lijk process och så instella och vpwakta, ther ifrån Superintendentens honom bortwijste, men han gick icke allenast bort ifrån Iwngarodt, vthan öffwergaff och så Scholan i Narffwen, och wille inthet legitime sigh introducera låta. Der till och detta kommer at Peter Köster haffwer sigh vnderstådt, när Superintendentens wille låta sin Son vthj Narffweska Scholan een oration recitera, till itt

auditorium honom Nyckelen förwägra, huarigenom, medh Superintendentis och hanss Sonss stoorä despect orationis recitatio är till baka bliffwin. Så framt nu E. K. Maij:tt then Narweskom Ius Episcopale medhdeela will, såsom the och Anno 1634 Ius Patronatus på orätt berättelse bekommit haffwa, och Consistorio thet ringaste der om förnimma låta, will medh E. K. Maij:tz allernädigaste disposition Consistorium rätt wäl till fridz och medh sådana mödo och arbete gerna forskont wara; Men så framt E. K. Maij:tt will at Superintendentens och Consistorium samma Ius så wäl i Narffwen som annorstädes på landet administrera skola, så bidie wij vnderdånigen och ödmiukeligen E. K. Maij:tt wille Rådhet i Narffwen såsom the förtient haffwa straffa och vidare på Superintendenten och Consistorium at förgripa förbiuda, på thet icke mehra wijdhloffftigheet och större förargelser företagne, och flere onödige disputer förorsakade warda.

Bönderne anlangande så wåre the i förstonne widh sådana Kyrkio- och Hwssvisitationer aldeles owahne, så at i begynnelsen komme ganska fhå till samma visitationer, vthan meste parten bortgömde och vndanstucke sigh. Men nu sedhan the see huru och huadh der medh menat är, så erkenna the som aff wår Religion äre, sådant medh största tacksamheet, Gudz stoorä Nåd h och E. K. Maij:tz moderliga åhogha och omwårdnat, och bidia att then Högste Gudh wille E. K. Maij:tt therföre medh timmeligh och ewigh wälsignelse belöna, och begynna nu goodhwilleligen och gerna sigh instella, och Ryssarna taga på att lära wår Christelige Religions Huffwudstycker, Boordlexer, Morgon- och Afftonböoner samt wår trooss förnemste spörsmål, såsom wij i sanningh säja kunna at wåra nationer vndantagandes, aff Rysserna i wår Superintendentia mehr enn 2 000 Personer äre till att finna, huilka, een part alla, een part, nogra aff wår Religions Huffwudstycker recitera, samt nogra Psalmer, Morgon- och Afftonböner läsa kunna, der the för enn Superintendentens hijt kom icke een gångh der aff wetat, fast mindre läsa kunnat, Ther hooss förståå the och nogot aff troossarticklarna, och man hoppass näst Gudz hielp när E. K. Maij:tt så täckess, att Superintendentis Förnuftennes Miölk, emedhan hoon in på Ryske språket verterat är, på E. K. Maij:tz allernädigste omkostnat, tryckt bliffwer, att sådant vthan nytta icke affgåår.

D. Scholorna kan man inthet mycket berömma, ty först kan man inthet bekomma the Personer här, huilka medh huarium och enom i sitt eget tungomåål omgåå kunna, Till thet andra så haffwer man inga Bööcker på alla tungomåål som på thenne orten brukass, ej heller är här till thet tridie nogon Bookehandlare then nöodhtorfftiga Bööcker skaffa kan, huadh i synnerheet den Narffweska Scholan widkommer, haffwer Superintendentens tillförena nogra specimina H. N. och Excell. H. General Gubernatori exhiberat huar vthöffwer H. Excell. haffwer hafft sin lust och frögd, Men ifrån then tijdhen Borgemestare och Råd h befalle Sculleto sigh Superintendenti att opponera och han för sina Excesser, med ofttabete H. Generalens consens straffat

bleeff, haffwa the Scholan, thet mesta the haffwa kunnat, ruinerat, alla therass Poikar, såsom och them till behagh the förnemste Borgare, och så ther heemligen vtt tagit, så att allenast Presternass, nogra fhå Handwerkares och Soldaters barn äre quar bleffna.

The andre Scholorna på Befästningarna haffwa therass floor så wijdha, att så Pilte- som Pigobarn vthj läsande skriffwande och reknande, och serdeles vthj then H. Catechismo exercerade bliffwa.

Thetta är nu så een kort grundat och sanferdigh berättelse om the Kyrkiorss närwarande tillstånd vthj then Narffweska Superintendentia, huilket E. K. Majj:tt wij i all som största vnderdånigheet låte förnimma, vnderdånigen och ödmiukeligen bidiandes E. K. Majj:tt sådant vthj Konungzligh nådhe förmerkia, och till thess förbättring våra wälmeenta nästföliande vnderdånigha och ödmiuka petita, Nådeligen ansee, förbättra och aldernådīgast sīgh ther opå resolvera tåktes.

E. Först så framt man noget hooss den Ryske nationen skaffa och vträtta skal, synes oss wara aff nödhen att them Ryskom Prestom bliffwer widh wist straff opålagd, att the huar Söndagh Catechismum Lutheri och Litaniam sina åhörare föreläsa och slätt och grant therass invocationes Sanctorum låta beståå och till baka bliffwa, till thess man nogon kan bekomma som een reen Postillam in på Ryske språket transporterar, huilken sedhan på tryk vttagår, der till, doch så framt E. K. Majj:tt thett aldrernådīgast behagar, wij så mycket oss tillståår i all Vnderdånigheet föreslåå, then Ryske Presten i Kijpina huilkom thet Finska språket wäll kunnugt är, then huar wecka een explication öffwer Evangelium kunde vertera och förferdiga, så framt E. K. Majj:tt derföre honom belöna tåktes, och i Iwangerods hakelwerk låta sīgh sättia och boendes bliffwa, på thet wij deste bättre ögon på honom haffwa kunde och samma werk befordra. Thesslikest skulle och på E. K. Majj:tz befalningh, the Ryske Diakena åhrligen, vndantagandes visitationerne dess emellom två gånger om åhret vthi huar by sīgh instella, och till thet ringaste Vngdomen i läsande, och Catechismo Lutheri att exercera och öffwa, och Föräldrarna skulle widh slijkt straff tillgiörande Vngdomen præsentera och framkomma låta, och Diakerna sedhan för thes anwenda fljīt rekenskap giöra.

Och på thet man här effter medh tijdhen må haffwa sådana karar som vthj thet Ryske språket predika kunna, synes oss rådeligit wara E. K. Majj:tt allernådīgst 1) Nogra fhå skickeliga, lärde och i thet Swenska och Finska språken förfarna studiosos wille skickia åht Rysslandh till att lära thet Ryska tungomålet, them man till the bästa conditiones här i Stiffet sedhan promovera kunde. 2) Nogra Ryska Poikar vthaf huart och itt lähn, så många E. K. Majj:tt tackes, taga låta och hålla i våra Scholor till at antaga information vthj wår sanna och salighgiörande troo och religion. 3) Them vthur Proviāntet noget Spannemål eller penningar till Vppehälle och vnderhåld deputera. 4) Och bewillia att man them samma vthaff Dieknepeningarna

till nödhörfftiga kläder och Böcker nogott tillägnar, och them emellom distribuerar.

F. Till thet andra kunde helsosamma reformations-werket merkeligen befordras genom the åhrlighe general, particular och local visitationer, så framt E. K. Majj:tt behagade alwarligen befalla 1) att Adelssmännerna, Amptmännerna och Arrendatorerna moste på general och particular visitationer sīgh Personligen instella, tagandes medh sīgh thes Vnderhaffwande Bönder till een Rübblers böte tillgiörande, såsom H. Excell. S. H. Bencht Oxenstierna fordom hadhe förordnat, Bönderna thesslijkest huilka inthet wilia komma medh thes Hustrur, barn och hwssfolk, att them och måtte itt wist straff påläggas, och thet genom Fougderna vttfordras, och så framt thesse i Vttfordrande, the andre i erleggiande fundes försummelighe, at sådant tå på Tingen¹ exeqverades, och the false Bötesspenningarna till Kyrkiorna anwändes. 2) Att Starosterna och Prestawerna moste Prestenom på local visitationer fölgachtighe wara at framhaffwa folket gambra och Vnga ehudh nation the helst äre, på thet the sīgh icke vndanstickia, såsom här till dags, bättre Gudh, skedh är. 3) Att hooss huar och een kyrkia motte een Sochnestuffwa byggias, ther vthinnan man kunde examen Catecheticum anstella, emedhan man för häfftigh kyldh skull sådant vthj Kyrkiorna icke kan förrätta. 4) Emedhan Pastores visitations omkostnader allena att giöra, huarken förpliktade eller mächtighe äre, at Sochnerne för huilkas bästa skull samma visitationes anstelte bliffwa, och så der till förhielpa.

Till thet tridie, om E. K. Majj:tt så tackes, syness oss rådeligit wara, att Rysserne besynnerligen the som thet Finska språket förståå, så och the huilka ingen ryska tala kunna, och doch lijkwäl hålla sīgh ifrån våra Kyrkior, in till thet Ryske Affguderijet, måtte bliffwa håldne till at komma i våra kyrkior, åht minstone på allmänne Böön och Tacksäjelse daghar, och thet widh wist straff, thet E. K. Majj:tt allernådīgst determinera wille, tillgiörande, ty om the åkalla thes Affgudhar, haffwer Herren Gudh der till een styggelse, och sålunda kunna thes bööner E. K. Majj:tt inthet till fromma lända, och om thet skulle them bliffwa tillstadh att liggie heemma ifrån kyrkiorna, är sådant the andre nationerne till förargelsse, och kan lätteligen in exemplum traheras. 2) Att Ryssomen bliffwer widh wist och starkt straff tillgiörande förbudt, att the ingalunda antingen Finskt eller annat folk, vndantagandes vthaff thes egin nation vthj thes tjenst antaga, på thet ingen må vthaff them förfördh, eller vthi then reena och sanna Gudz fruchtan förhindrat bliffwa. 3) Att när mantalet vpskriffwes, alwarligen måtte tå inqvireras, om nogon Finne hooss Rysserna tienar, at tå bådhe Hwssbonden och Legejonet straffas och åtskilies måtte. 4) Kunde och nyttigt wara, att them Ingermanlänskom ingalunda bliffwer tillåtit att hempta Prester antingen ifrån Ryssland, Påland eller Kexholms lähn, såsom och nogon sända tijtt att sökia ordination, vthan effter E. K. Majj:tz allernådīgaste resolution, giffwin Anno 640 d. 27 Septemb. sīgh vttaff thes Superinten-

dent här ordinera låta, på sådana conditioner som Diaken widh Ingriss sin Eedh giordt haffwer, oanseedt han samma eedh här till dags inthet hållit haffwer, samt aff egin moothwilligheet, och samt aff andras vpäggiande, huilkas Nampn han wäll moste vptäckia, så framt E. K. Maij:tt tåktes befalla politicis der om ransaka och vtfråga. 5) Såge wij och ganska gerna att E. K. Maij:tt tåktes strengeligen att förbiuda the begraffningar som skee i skogarna, widh Kalmuker, som the kallass, eller och på andra orter, och der emoot befalla, att alla döda vthaff huadh nation the äre, på kyrkiegårdarna begraffwass måtte. 6) Wäre och önskeligit E. K. Maij:tt wille befalla att Rysserna moste affläggia therass Grækiska Calendarium och i den staden wårt antaga, huarigenom theras affguderij förmodeligen mycket hindras och affskaffas kunde.

Sedhan supplicere wij och, i allsomstörsta Vnderdånigheet och ödmiukheet bediandes E. K. Maij:tt tåktes förordna. 1) att antingen Landzhöfdingen eller Ståthållaren tillijke medh Superintendenten motte reesa vtt till the Pogoster vthj huilka ennu inga kyrkior bygda äre, och medh Församlingarnarss inrådande ther vttsee och wälia bequemliga platzar till at vpbyggia kyrkior vppå, och befalla att the medh thet snaraste vpsatte, och the gamble reparerade warda, såsom E. K. Maij:tt tillförena alldrånadigast förordnat haffwer, men ennu inthet vthj alla Pogoster, för tizdens olägligheeter skull är effectuerat, ehuru wäll H. Excell. H. General Gubernatoren H. Erich Gyllenstierna sikh nooghsamt der om beflijtat haffwer, och Superintendentens der opå thesslijkest driffwit haffwer. 2) E. K. Maij:tt täcktes och så nådeligen ansee kyrkiornars fattigdom och stoor armoodh, och till huario och eene allernådigtst förähra een Svensk och een Finsk Bibel, een Svensk och een Finsk Psalmbook, och een Handbook, een Klocka, een Matricul och Altar — ornatt. 3) E. K. Maij:tt wille och så giöra ordningh, huar man skall taga Penningar at köpa Oblater och Messewijn före, emedhan hooss Kyrkiorna inthet förrådth finnes.

I synnerheet bedie wij för den Nyia Kyrkian som nu vpbygges i Narffwen, at E. K. Maij:tt wille den samma 1) Till Svenska och Stiffzens Cathedral-Kyrkia allernådigtst confirmera. 2) Penningar nogra nödhortfftigheeter der vti till at giöra, såsom koppar till Tak, Klockor, Messekläder, Altarprydingh, och annor Kyrkieskrwdh mildeligen förähra och skänkia. 3) Tyska Borgare i Narffwen, eller theras hwssfolk, såsom Hustrur, Barn, Tyske tienare eller tienarinnor, vthan elliest E. K. Maij:tz och Cronones tienare, såsom krygs-officerare på landet booandes, samt alla fremmande som icke äre Narffwen Eedhswurne, motte hålla sikh till thenna Nyia Kyrkian, och så lenge the här leffwa och boo, i samma Kyrka sökia Gudztienst, och sedhan när the dödha äre ther begraffne bliffwa.

Wij bidie och vnderdånigtst E. K. Maij:tt allernådigtst tåktes oss informera, om the Prester som på befestningarna constituerade äre, skola nogra byar och Böönder aff landet till theras Pastorath haffwa och behålla, emedhan

E. K. Maij:tt sikh förklarar haffwer, att ingen Prest nogon adiacentem Ecclesiam skall haffwa: E. K. Maij:tt tåktes och allernådigtst oss instruera om Academiæ Dorpatensis professores haffwa ius patronatus wid the Kyrkior, vthj huilka Academiæ goodz äre belägne? The haffwa twenne Sochner, Heffwa och Nowa bura benemde, huilka fyra mijlawägs ifrån huar andra äre belägne, och wela vthj Heffwa kyrkian inthet byggia, endoch H. General Gubernatoren sådant aff them på Superintendentis begäran anmodat haffwer, the haffwa och vthj Superintendentis tijdh confirmerat een gammal Prest på bäggia Kyrkiorna, oanseedt honom fast omögeligit är, the bådha så långt ifrån huar andra belägna Kyrkior att förestå och medh nödhortfftig gudztiensts förrättande försöria

Thesslijkest besitter och Pastor Jevensis twenne Capell, huilkass thess eenes inbyggare boo 8 mijla wägs, thess andres 4 mijlawägs ifrån Moderkyrkian, Doch wela Adelsmännerna ingalunda samma Capell ifrån kyrkian separera, icke will heller Pastor för nogon deel sustentera och hålla twenne Capellaner, endoch Superintendentens der opå heela trij åhr arbetat haffwer, och i förleden winter H. Excell. H. Gustaff Oxenstiernas assistens der till sökt haffwer, therföre moste böönderna nu vthj therass Christendoms öffningar stoor mangel och feel lijda och vttstå, E. K. Maij:tt bidie wij för then skull vnderdånigtst och ödmiukeligest, E. K. Maij:tt sielff här vthinan een förbättringh giöra wille. Och på thet E. K. Maij:tz allernådigtste wille och behagh till Gudz ähress befordringh, hanss salighgiörande ordz vttspridelse och Kyrkiornarss Vpbyggelse, stelt och dirigerat, destte bätte foortgångh winna må, bidie wij vnderdånigen E. K. Maij:tt wille allernådigtst befalla, 1) Att i alla Städher och Befestningar Scholor, och nödhortfftighe hwss för Scholemestarne motte vpbygde bliffwa, 2) Allernådigtst förordna, att lijka såsom vthj thet höghloffliga Sweriges rijke, och sammalunda i Ingermanland, sex Runstykke Sylffwerm. dieknepenningar aff huar Boondhe genom Fougarna i landet infordrass, och sedhan Superintendenti och Consistorio leffwererass, der vthaff een deel till Bööcker och Papeer för the fattige Scholepoikar huilka goodha ingenia haffwa, om huilka och förhopningh är, at the framdeles kunna dugeligha finnas, at tiena widh Kyrkior eller i Regimentet, the wari sikh antingen aff Swenske, Finske eller Ryske nationer till vnderhåld, och thet öffriga ibland två eller tree studiosos på Universiteten motte vttskiffas.

Att man och öffwer alt huadh E. K. Maij:tt tillförena hafwer förordnat, och nu, eller framdeles förordnandes warder destte bättere vpsicht haffwa kan, så supplicere wij för thet förordnade Consistorio i Narffwen, ödmiukeligen och vnderdånigen bidiandes E. K. Maij:tt tåktes 1) sikh nådeligen förklara, om the Borgare i Narffwen och Nyen så och Adelsmännen i Allentacka in Ecclesiasticis så wäll huadh samweets saker, såsom och sielffwa kyrkiorna med alt huadh ther tillhörer, angåår, skola Consistorio parera, och om E. K. Maij:tt så behagar, 2) at tå måtte H. General Gubernatori, och

Gubernatori loci tillskriffwass, att the Consistorio, när så behöffwas, händerna räckia, och såsom sakerna fordra, the mootwilligha och geenstörtigha till höörsamhet compellera, och emedhan många swära och wiktiga saker i Consistorio förefalla, vthj huilka man förnemlighe Lärares scripta behöffwar at consulera, bidie E. K. Maij:tt wij för then skull vnderdånigen och ödmiukeligen E. K. Maij:tt wille thetta Consistorium medh itt Biblioteek huilket vthj Domkiörkian till een ewigh åminnelse må lagdt warda allernådigst och mildeligen betänkia och begåffwa. Och 4) på thet man E. K. Maij:tz befallningar om solenne Böön och Fastdagar samt andra nöödhtorff-tigha saker thess snarare publicera kan, bewilia att een Bookbindare hooss Consistorium bliffwer bestelt, och medh frijt hwss och nogon besoldningh försorgd warder, Och 5) Een Typographiam medh Swenska Latiniske och Ryske typis der till förähra. Och 6) Emedhan Consistorium till nöödhtorffft, Bleck, Papeer, Wax samt andra saker att kiöpa och een cursorem att lööna een dageligh penning behöffwar, så bedie wij vnderdånigen E. K. Maij:tt der till åhrligen itt ringa deputat förläna wille, Och 7) Assessoribus, så ordinarijs som extraordinarijs sampteligen för therass swära mödha och arbete som the dageligen draga, med itt litet beneficio betänkia, aff huilket the för therass omsorgh och flijt nogot recompans haffwa måge, och deste wiliogare till samma arbete befundne warda: 8) E. K. Maij:tt wille och så antingen thet här till dags brukeliga Consistorij sigillum autorisera och confirmera eller och itt annat nådeligen giffwa och förähra.

På Ministerij wägnar här i Stiffet supplicere wij vnderdånigen och ödmiukeligen 1) Att E. K. Maij:tt wille them sampteligen, the ware sikh på Landsbygden, Befestningarna eller i Städerna, två Obser landh medh tilliggande Engiar, Hööslagh, Skoogh och andra rättigheeter, medh huilka E. K. Maij:tt them tillförena benådat haffwer, allernådigst confirmera och der hooss mandera, emedhan somlighe Pastores synnerligen i the förlänte Sochner sådant land ennu inthet bekommit haffwa, att H. General Gubernatoren låther them samma landh inrymma. 2) E. K. Maij:tt wille och i lijka mätto allernådigst Ministerio then besoldningh och accidentier confirmera, huilka E. K. Maij:tt be:te Ministerio mildeligen giffwit haffwer, och så wijda augera at the motte få een m:r smöör för huar koo som therass Sochnaböönder ägha. Och 3) Befalla att Herrskapet, Amptmännen och Arrendatorerna sådant insamla och Pastoribus tillstella, på thet the sielffwa genom therass rättigheets vttfordrande hooss convertendos och informandos sikh inimicitias icke conciliera måge, och sålunda thet Christeliga reformations-werket mehr hindra enn som befordra, såsom och sikh sielffwa genom samma rättigheets vttfordrande in studijs förhindra, och att therass embete medh rättigheets vttliggiande icke må förachtat bliffwa. Och 4) E. K. Maij:tt wille sikh allernådigst behaga låta, att huar och een Boonde här i landet, gör sin Pastori åhrligen twenne dagswerke, huilket Pastoribus till therass studerande mächta nöttigt, och till at hålla conventus och visitationes

tienligit wåre. 5) Wij bidie och vnderdånigen och ödmiukeligen E. K. Maij:tt wille Pastores och Diaconos, wari sikh vttaff huadh nation the helst wara kunna allernådigst liberera och befria, at the vttaff kyrkiolanden (: om annor landh är annor beskeedh :) icke moste stations skiuss-penningar och andra vttlagor giffwa. Ther hooss 6) Att the in Ecclesiasticis och personalibus quo ad primam instantiam för Consistorio, men in Realibus för werdzligh Rätt anklagede och fordrade bliffwa; Och emedhan een part ibland them leffwa mächta elendeligen, och till Nöödhtorffft therass egin omkostnat Pastorats-hwss vpbygdt haffwa, E. K. Maij:tt wille 7) alwarligen befalla, att effter thet loffligha Swenska kyrkiobrwk Pastores och Sacellani medh nöödhtorffftiga boningar motte försynte warda, och them therass bewisliga på Pastoraten giorda omkostnader restituerade och betalte bliffwa.

Serdeles supplicere till E. K. Maij:tt wij vnderdånigen och ödmiukeligen för nogra Personer i synnerheet, såsom först för then Swenska kyrkioheerden i Narffwen, then E. K. Maij:tt till Pastorem i then Swenska Församlingen och Regements-Prest och confirmerat, och till Pastorats-löön 225 D:r Sylffwer. här till deputerat haffwer, ödmiukeligen och vnderdånigen bidiandes E. K. Maij:tt täktes allernådigst så honom, som och them huilka effter honom kunna förordnass, confirmera Swenske Församlingennes och Regements Pastorathen, och hanss löön i nogor mätta augera och förbättra, helst emedha[n] E. K. Maij:tt sikh tillförena allernådigst förklarar haffwer, wilia framdeles räkia honom handen, effter E. K. Maij:tt thet landet, huilket hanss Antecessor hadhe till kiörkioland, enom androm confirmerat haffwer.

I lijka motto haffwer E. K. Maij:tt på then Swenska Sacellani löön 75 D:r Sylffwer. och på Finske Pastorens löön här i Narffwen och så 75 D:r Sijlffwermynt åhrligen bestådt, Och emedhan nu medh H. Excell. H. General Gubernatorens consens, när Öffwerstens Renholt Wrangels Regemente här ifrån vprykte, bleff dhen Swenska Sacellania och dhet Finska Pastoratet enom Svensk Prest vpdragne, huilken för bäggie nationerna i hwarss egit språk predikar och vpwaktar, så bidie wij 2) Vnderdånligst och ödmiukeligest E. K. Maij:tt the bådhä be:te deputater till 150 D:r Sijlffwermynt belöpanandes honom confirmera wille, 3) Emedhan vthj Nyen, på Capurie, Jahmo, och Nööteborgh Iwargarodt inge bestelte Sacellaniae äre, huilka doch altijdh ther lijkwål högeligen behöffwas, besynnerligen tå Pastores till conventus synodicos, particular och local-visitationes förreesa, at E. K. Maij:tt täktess på be:te orter Sacellanas vprätta, och huarom och enom Sacellano sitt deputat mildeligast giöra. 4) Bidie wij och vnderdånligst och ödmiukeligast, E. K. Maij:tt wille Superintendenti och Pastoribus i Nyen, Nööteborgh, Iwargarodt, Jahmo, Narffwen och Wasknarffwen huar på sin ort, itt Fiskerij vnna och confirmera. 5) Emedhan Rector, Conrector, Notarius Consistorij Tolken och Scholæ-Collegæ i Narffwen, Nyen, Capurie, Jahmo och Nööteborgh sikh aff therass besoldningh icke will vppehålla kunna, bidie wij för then skull på thet vnderdånligaste och ödmiukeligaste

E. K. Maij:tt täktess och therass löön nogot augera; Och effter medh H. Excell. H. Generali Gubernatoris consens, Superintendentens haffwer most een Collegam, på Iwangarodt constituera, så bidie wij vnderdånligst E. K. Maij:tt honom confirmera, opå Staten föra, och lijka medh the andra Collegis belöna wille.

Sidst supplicere wij vthj all somstörsta Vnderdånigheet och ödmiukheet, E. K. Maij:tt wille allernådigt befalla, at then Tyske Församlingen i Narffwen moste antaga the Swenska ceremonier, och medh them Swenskom, såsom wij een Gudh, een Drotningh och een troo haffwe, och boo vthj een Stadh, motte och så een lijiformigheet hålla, såsom är, then Swenska Evangelij-Booken antaga, och Presten tå han Herranss Nattward vttdeelar, Messelkläder vpå sigh tager, och communicanterne falla nedh på knäen fram för Altaret tå the thet H. Sacramentet annamma, Effter Swenska Handbooken Wigel och Döpelse administrera, effter middagen tå klockan itt slåår begraffwa therass dödha, medh the ceremonier som Handbooken förmälar, och synnerligen huar Söndagh såsom vthj Swerigie itt loffligit brwk är, huilket och i Räffle på Domen är och introducerat at når klockan slåår 8 the Swenske ceremonier, sånger och Predikningar påbegynte warda och the Tyske in octavis matutinis förrättade, och om Söknedagarna tå klockan slåår 10 för middagen och 4 effter middagen till böönen klemptat warder.

Sedhan att E. K. Maij:tt wille them Narffweskom befalla, att the, the Finske och Ehstnische kyrkiogårdarna och begraffningsplatzar här vtt för Stadhen vpbyggia och förferdiga, på thet the icke så iemmerligen för oskåliga Creatur, mångom till stoor förargelse liggia nedre och omkull falne, på thet wij icke vidare aff the fremmande therföre bespottade och förachtade bliffwa.

Och emedhan Superintendentens noogsampt bewijst haffwer, och ennu bewijsa kan, att vthj Narffwens Stadh är itt hwss, och i Hakelverket een kåålgårdh, så och tree stycken åkrar huilka medh hwsett höra till thet Swenska Pastoratet, och aff the Narffweske Rådhmän der ifrån förbytta äre, så bidie wij vnderdånigen och ödmiukeligen E. K. Maij:tt wille allernådigt befalla, att samma hwss antingen sinom Herra, huilkom thet tillkommer motte restitueras, eller och itt annat så godt hwss vthan nogot vpskoff till kyrkian vpbyggias, men kåålgården och åkrarna vtan nogon insaga till Swenska Församlingen igen leffweras.

Man kan och icke förbij gåå att supplicera till E. K. Maij:tt för Præposito och Pastore på Iwangarodt, huilken haffwer nogra fåå Predikningar hållit vthj thet Ryske språket, och enn vidare är redebogen huart åhr att hålla, när Superintendentens sådant begärrar, legenheetan fordrar, och the Ryssar vthj Iwangarodt sådant åhöra wilia, och emedhan hanss Antecessor sådant omak och arbete inthet hafft haffwer bedher man E. K. Maij:tt täktes honom allernådigt beneficera, att han motte åth minstone sådana legenheeteer åthniuta som hanss Antecessor nutit haffwer, om hoon icke kan nogot för-

bättras, effter han i många motto meer arbetar enn som han[s] Antecessor arbetat haffwer.

Wij bidie och vnderdånigen och ödmiukeligen, emedhan ennu inthet hwss till Superintendentien är för handen, att E. K. Maij:tt wille then wäl-förordnade H. Generali Gubernatori befalla att H. Excell. medh thet första, itt hwss för Superintendenten låter vpbyggia, altså, att han, och hanss successorer icke allenast therass nöodtorfftigheete haffwa, ther vthj man conventus synnodos anställa kan, och thet samma honom inrymma.

Och emedhan E. K. Maij:tt tillförena alla Pastoribus här i Stiffet twå Obser land tillsagdt haffwer, och till Superintendentien een Obs land allena förlänt är, bidie wij för then skull vnderdånigen E. K. Maij:tt till Superintendentien och så twenne Obser land thesslikest nådeligen och mildeligen giffwa wille.

I Muskowiterness tijdh, haffwa allarede Ryske Presterna, och copulandi Biskopen i Nowgården, och sedan alt ifrån then tijdhen Probstomen här i landet giffwit itt accidens, huilket the Metropolitz-penningar kallat haffwa, och effter här inga accidentier Superintendenti äre lemnade, ty the Narffweske Presterna haffwa alla, Barnadoop, Wigsler och Lijkbegraffningar, så wäll i Staden som på landet för sigh defenderat, och för sigh allena behålla och förswara, huilka Superintendentens för egennyttigheet skull, huarken will eller kan sigh tillägna, och them ther ifrån trängia, therföre supplicere wij vnderdånigen, E. K. Maij:tt honom samma Metropolitz-penningar i sijlffwermynt allernådigt confirmera wille.

Alt thetta E. K. Maij:tt at förebära, haffwe wij inthet kunnat förbijgåå, E. K. Maij:tt på thet vnderdånigaste och ödmiukeligaste bidiandes, E. K. Maij:tt täktes allernådigt sigh resolvera, och oss informera, på thet wij i all vnderdånigheet och ödmiukheet sökie, förwentandes löönen aff then allerhögste, then wij och ther om åkalla wilie, såsom E. K. Maij:tt till alla trogne, hörsamste, vnderdånigste tienster, och til Gudhi förböner så willige, som skyllige, medhan wij leffwe,

M. Henricus Stahell. Ericus Johannis Albogius mpria

FÖRKORTNINGAR. — ORDFÖRKLARINGAR.

Accidentier = sportler. Aemulation = omväxling. Affskaffat = bortvisat, relegerat. Afgunst = motvilja. Anniversaria = årliga. Apologist = lärare i skriv- och räkneklassen. Belöning = avlöning. Blusetter = de yngres fester för de äldre; av »blusa» = bjuda, bestå (på förtäring). Coetus discentium = elevskaran. Collectiv = personligt uppbärande av löne-medel in natura. Collegatum . . . = Jag innehade kollegabefattning . . . Var rektor, konstituerad av den vördnadsvärde herren Nicolaus Gaza, som var superintendent och kyrkoherde därstädes. Jag har såsom lärjungar: 10 större . . . och 20 mindre. Communicatis . . . = under gemensamma överläggningar och samfälda beslut. Compendiosa via quo . . . = till vilket gagn för (kyrkan och) församlingarna. D = Doctor. D., Dn = Dominus, (herre) pastor, kyrkoherde, prästman. Deficit = brist. Desperera = miss-trösta. Dexteritet = skicklighet. Dignus = värdig. Docentes = lärare. Dohm, dom = domkyrka. Elenchus = stadgande, lag, schema. Eruditionis Fundamenta = uppfostrans grundvalar. Exercitia = övningar. Ex professo = å tjänstens vägnar. Extra patriam = utanför fäderneslandet. Fmk = finska mark. Fundamenta = grundvalar. Förk. = förkunnades. Förlustet torde vara felskrivning för för ljitet. Förskrift = anbefallningsskrivelse. Grund = tomt. Gubernator = guvernör, landshövding. Gymnasii archer = läroverks inspektorer och officiella gynnare. Hake eller obs = troligen åkerland lagom för en familjs behov. Impetrera = utverka. Indignus = ovärdig. In singulis classibus = i varje särskild avdelning. Intimera = underrätta. Intrader = inkomster. Karaschå = bra. Keeli etc. = tungan går som aspens blad i skogen. Kraba = skolka. Kylmete (Kylmit) = 3 tunnor i stad, 11/2 på landsbygden. Landsåtherne = allmänheten. Licentz = privilegier o. a. förmåner. Mppria = manu propria, med egen hand. Na krau = gevär för fot (?). Na pletschå = på axel (gevär)! Nicht auss . . . = icke på grund av skyldighet eller tradition utan såsom en frivillig gåva ges hädanefter här på godset en tunna råg och en tunna korn. Detta skulle även de andra säga . . . Occasioner = tillfällen. Officia = befattningar, ämbeten. Ordentlig = ordinarie. Otilbörligen tydligen felskrivning för otilbörlighet. Ot nogi = (gevär) från fötterna. Praelectionibus = föreläsningar, lektioner, undervisning. Praescribera = föreskriva. Praeceptorer = lärare. Progress = framsteg. Provinciale ministerium = stiftets styrelse, högre prästtjänster, ämbeten i förmansställning. R = Reverendus, vördnadsvärd. Ribalder = tuklösa läroverks elever, skolkare, dagdrivare. S. afk. = som afkunnades. S. eller s. s. eller som.sk. = som skedde. Sc. = scilicet, nämligen. Schlichtas = biläggas, slitas. Skiljobetyg = avgångsbetyg. Skriftermålspenningar = gåva eller avgift för vinet och brödet, överlämnad på altarrunden vid nattvardsgång. Slavna = utmärkt. Slätt = dåligt. Som något är om = som är begävd, framstående, duglig. S. R. M:is = Sanctae Regiae Majestatis, Hans eller Hennes Kungliga Majestäts. Subjecta = (lärda) personer. Subsidiium = understöd. T = tjänare. Tillika = samtidigt, gemensamt, dessutom. Usus et prensio (prehensio) = övning och kunskap. Vacantier = lediga platser, obesatta prästbefattningar. Vacera = bli obesatta, lämnas utan ledare. Valedicera = taga farväl, avresa. Vinna = förvärva för Guds rike. Viri illustres = Utmärkta män. Vocation = tillsättning. Xber = december. ÅSU = Årsböcker i svensk undervisningshistoria.

Tillägg. Betsalmenu = beläte, avbild (1 Mos. 1:26). Butka = arrest. Konungaböckerna = kortlek. Kultanin = älsklng. Sårkaa = slå boll med sällträ. Syntaxis ornata = latinsk stilistik.

KOMMENTAR TILL ÅBO FÖRSTA LÄROVERKSSTADGA.

Kommentaren (avfattad på finska språket) av professorn sedermera biskopen *Jaako Gummerus*, Tammerfors; tryckt, jämte latinska originalurkunden, i Finska kyrkohist. samf. Prot. o. meddelanden V;

här återgiven i översättning till svenska av professor *Alb. Liljus*, Hälsingfors; och med de latinska citaten översatta av rektor *Sen. Solders*, Stockholm.

Våren 1904 skänkte fabrikören Carl Norstedt åt Finska kyrkohistoriska samfundet en handskrift, som jämte flera tryckta teologiska böcker under 1700-talet tillhört medlemmar av prästsläkten Sevonius. Av dessa voro far, son och sonson präster i Kisko (1696—1811)¹).

Den del av det skrivna bandet, som särskilt väcker vår uppmärksamhet, är den mellersta: *Leges Scholæ*. Av dess 20 blad äro 19 fullskrivna med tydlig och tät handstil, vars karaktär liksom förkortningarnas art synes hänvisa till förra hälften av 1600-talet. — Denna skollag börjar med ett företal, vari redogöres för orsakerna till att skollagar överhuvud stiftats, samt om medlen att upprätthålla ett anständigt skolliv. Själva lagen fördelas på tretton kapitel. De två första innehålla skoluppfostrans allmänna principer. I det tredje talas om lärjungarnas deltagande i gudstjänsten i domkyrkostaden. Fjärde kapitlet innehåller noggranna bestämmelser angående elevernas enskilda liv; samma ämne beröra sjunde kapitlet (»Om plikterna utanför skolan och om lemmarnas bruk») samt trettonde kapitlet (»Om sinnets uppfriskande samt om vila från studierna»). I femte och sjätte kapitlen talas om elevernas skyldigheter och uppgifter i själva skolan och under lektionerna. Kapitlen 8 och 9 fastställa lärarnas uppgifter, det 10:de åter de funktionärers åligganden, vilka valdes ur lärjungarnas egen krets för att övervaka sina kamrater. Elfte kapitlet gäller intagandet av nya elever i skolan och utfärdandet av avgångsbetyg, det tolfte den s.k. sockengången.

Vilken är den skola, vars liv dessa lagar hava reglerat, och från vilken tid är dokumentet? Boken själv ger icke direkt svar på dessa frågor, och nästan alla omständigheter, på grund av vilka man kan göra slutsatser, leda till i viss mån obestämda resultat. Så mycket kan man dock till en början säga, att denna läroverksstadga härrör från ett evangeliskt land (kap. II § 2), vars härskare är en konung (VIII:2) och där biskopsämbetet är bibehållet (IV:3). Skolan är belägen i en domkyrkostad (III:2). Allt som säges om skolklasser, olika benämnda lärare m.m., passar in på svenska läroverk. Det ligger då närmast till hands att tänka på läroverket i Åbo, där medlemmarna av släkten Sevonius hade fått sin bokliga bildning, liksom de sedan fortsatte sin utbildning vid Åbo akademi. Så länge intet observeras, som strider mot denna uppfattning, torde man vara berättigad att utgå från denna förutsättning.

Vad uppkomsttiden vidkommer, hänvisar handstilen ju till 1600-talets förra hälft, som således är det sista tidsskedet att tänka på; tidsgräns bakåt är reformationen samt den år 1589 avlidne tyske humanisten och pedagogen Joh. Sturms inflytande; denne citeras nämligen på ett par ställen.

Några andra omständigheter bestyrka och precisera detta antagande. Den skola, för vilken stadgarna äro stiftade, tyckes vara fyraklassig, enär de högsta äro classis suprema och syntactica (VI:6). Inom lärarkåren synas förekomma endast två kategorier: ledare

(rector, någon gång ludimagister, VIII:2, IX:6, 8, den senare benämningen likväl en gång i pluralis, IX:9) och underlärare (hypodidascali, VI:3, 6, och, annanstädes, även collegæ, IX:1, X:1 eller synergi, I; IX:6). I första kapitlet talas om underlärare med namnet auditores («præcipimus tam synergis quam auditoribus nostris adeoque scholasticis universis, sub nostra ferula militantibus») och i detta fall synas i den rektor underlydande lärarkåren tvenne kategorier framträda. Allt detta motsvarar bäst förhållandena vid Åbo katedralskola före år 1604, varefter konrektorn och lektorn i teologi regelbundet bildade en högre grupp i den rektor underlydande lärarkåren, och högsta klassen samtidigt delades i tre underavdelningar, så att skolan i själva verket förändrades till sexklassig. Tidtals stod dock redan under 1500-talet vid rektors sida en lektor i teologi, så att icke ens de delar av ifrågasvarande läroverksstadga, vilka synas göra skillnad mellan ordinarie lärare och underlärare, sakna motsvarighet i förhållandena före 1604³). — Om underlärarna säges i vår skollag, att de väljas av rektor (VIII:1—2). Så var förhållandet enligt kyrkoordningen av år 1571, vilken betraktade dessa lärare («hörare och medarbetare», «hielpare», jfr ovananförda latinska benämningar) såsom rektorns enskilda biträden. Senare — möjligen redan på 1630-talet — övergick utnämningssätten till domkapitlet³).

Ännu en iakttagelse! Ifrågasvarande läroverksstadga uppräknar (II:2) såsom normer, vilka bestämma »den sanna och ofördärvade himmelska läran» profeternas och apostlarnas skrifter samt de apostoliska, nicenska och athanasianska bekännelserna; alla hetsiga («fanaticas») meningar och irrläror böra undvikas, och därför bör man flitigt läsa bibeln, grundbegreppen (loci communes), katekesen samt »godkända författare, vilka utlägga den heliga skrift i analogi med tron». Man har svårt att tänka sig, att en man från en senare period av 1600-talet, t.ex. redan en Rothovius' samtida, skulle på detta ställe ha underlåtit att nämna augsburgiska bekännelsen och Uppsala mötes beslut⁴). Däremot förvånar detta icke, om man tänker sig arbetet skrivet under Ericus Ericis episkopat eller därförinnan; denna odeciderade hållning stämmer väl överens med vad vi veta om de finländska kyrkomännens dogmatiska ståndpunkt under 1500-talets senaste årtienden.

Om författarens person blir så mycket klart, att det är skolans rektor, som här stiftar lagen för sina underlydande (sub nostra ferula militantibus; kap. I; VI:1). Vidare talas också mycket om rektorns rättigheter men föga om hans skyldigheter och om det ansvar, som kunde följa på dessas uraktlåtande. Vilken av rektorerna för Åbo läroverk, författaren möjligen kunde vara, veta vi icke.

Såsom redan av vår allmänna innehållsöversikt framgår, upptager skollagen inga bestämmelser angående läroämnen och läsordning. Orsaken är troligen den, att därom talats tillräckligt i 1571 års kyrkoordning, vilken var det officiella rättesnöret för läroverkets verksamhet; »skollagen» kunde sålunda inskränka sig till att ordna institutionens egna inre angelägenheter. De förändringar, som ägde rum genom 1611, 1649 och 1693 års läroverksstadgar, berörde icke i större utsträckning sistnämnda del av skolans liv, och sålunda kunde vår skollag allt fortfarande behålla praktisk betydelse.

Då 1600-talets framstående biskopar i det egentliga Sverige i sina stift reformerade den högre skolundervisningen, stiftade de för läroverken noggranna statuter, som sinesmellan äro något så när likartade.⁵) Men från Åbo skollag avvika de i hög grad med hänsyn såväl till sammansättning som till ordalydelse. Å ena sidan innehålla de många flera bestämmelser om lärokurser och läsordning, betecknande behövliga pedagogiska framsteg från 1571 och till och med från 1611 års läroverksstadgar; å andra sidan äro de kapitel, vilka gälla disciplinen och överhuvud skolans inre liv, vida ofullständigare än i Åbo skollag. Känt är, i huru hög grad de rikssvenska biskoparnas verksamhet influerat på skolväsendets gestaltning i Sverige efter 1620; även det reglemente (Methodus didactica), som troligen avfattades av biskop Isak Rothovius⁶) och som ordnade det i Åbo nyss grundlagda gymnasiets verksamhet, är i någon mån t.o.m. formellt avhängigt av de svenska förebilderna⁷). Trots det många sakliga överensstämmelser naturligtvis förefinnas, där

båda röra sig på samma områden, torde Åbo »skollags» fullständiga oavhängighet av dessa förebilder vara ännu ett skäl för att den bör tänkas ha uppkommit före år 1620. Kanske förtjänar även den omständigheten observeras, att »Methodus didactica» vida mindre än de rikssvenska skollagarna — ja knappast i någon mån — berör varken disciplinen eller andra frågor, som gälla skolans inre liv. Detta sakförhållande får en förklaring, om man antager, att i skolan vid sidan av denna Methodus användes den förra skollagen, som innehöll nödiga bestämmelser därom. Methodus didactica ersattes senast 1683 med Gezelii den äldres »Methodus informandi». Men lika litet som skolordningarna gjorde den »skollagens» anvisningar överflödiga. Genom hela 1600-talet kompletterade sålunda denna skollag synnerligen väl det officiella lagstiftningsarbetet — såväl regeringens som biskoparnas — och ingenting hindrar oss att förmoda, att den användes och följdes ännu, när handskriftens av oss kända ägare, de första medlemmarna av släkten Sevonius, voro lärjungar i Åbo läroverk.

Då ifrågasvarande läroverksstadgas källor och formella förebilder tydligen icke funnits i Rikssverige, få vi med stöd i stadgans antydningar efterforska dess källor på annat håll: bland 1500-talets tyska skolordningar.

På två ställen (VI:1 och IX:5) i Åbo skollag — jag använder detta namn, ehuru jag icke betraktar mina slutsatser angående dess ursprung såsom absolut säkra — citeras stadganden utfärdade av Joh. Sturm. De citerade ställena finnas i dennes lagar för läroverket i Strassburg.⁸) En jämförelse med dem ådagalägger, att den använts såsom källa även på andra ställen. Följande citat ur Sturms statuter, här försvenskade, kan läsaren själv jämföra med översättningen av Åbo läroverksstadga IV:3; VII; IX:3. [Helst bör läsaren naturligtvis jämföra de latinska originalkällorna.]

Sturms Leges Curiales 1538.

7. Den som till sina föräldrar eller målsmän eller släktingar eller vänner eller vilka andra närstående goda män som helst kommer med falska anklagelser mot sina lärare och förmän, han skall straffas efter graden av sin förseelse med ris eller med arrest eller förbättras genom något annat strängt medel, emedan han är otacksam mot sin lärare och sina förmän och emedan han kommer bedrövelse åstad genom sina lögner.

3. Den som icke är uppmärksam, den som icke inlärt vad som blivit läst eller meddelat, den som icke kan svara, då han tillfrågas, den som försummar övriga plikter, som åligga goda lärjungar, han bör efter arten och graden av sin förseelse bestraffas i mån av sin begåvning och ålder; det strängaste botemedlet skall vara aga medelst ris och det lindrigaste en klok muntlig tillrättavising.

1. Det tillkommer rektor och dem som stå vid hans sida, men framför allt rektorn, att upprätthålla sin auktoritet genom undervisning, noggrannhet, hovsamhet, vänlighet och värdighet.

Tydliga parallellställanden äro emellertid så få och spridda och Åbo skollags allmänna struktur i så hög grad en annan än de Sturmska statuternas, att man icke kan anse de senare vara den förras direkta förebild.

En annan tysk läroverksstadga, Brieger Schulordnung⁹) av år 1581, innehåller däremot sakligt, med hänsyn såväl till materialets ordningsföljd som till bestämmelsernas innehåll, i några kapitel så vittomfattande överensstämmelser med Åbo Leges, att den kan betraktas såsom en sådan förebild. Stundom är även ordalydelsen nära nog densamma. Här nedan uppräknas de parallellställanden, vilka jag observerat.

Åbo skollag («Ab») Cap. IV: De ratione vitæ formandæ = Briegs stadga («B») Cap. III: De officiis scholasticorum generalibus.

Ab IV:1 = B III:5 (uppmaning att visa vördnad mot föräldrar).

Ab IV:4 = B III:6 (gräl och slagsmål förbjudas).

Ab IV:5 = B III:19 (allt slags skymfande förbjudes).
 Ab IV:8 = B III:8 (förbjudes att föra oljud på gator och torg).
 Ab IV:12 = B III:11 (oanständiga ord och handlingar förbjudes).
 Ab IV:13 = B III:12 (dryckenskap förbjudes).
 Ab IV:14 = B III:16 (hasardspel förbjudes).
 Ab Cap. V & VI = B. Cap. VI: De officiis discipulorum in schola.
 Ab V = B VI: 1, 2.
 Ab VI:1—2 = B VI:2—3 (ankomst till skolan).
 Ab VI:3 = B VI:4 (frånvaro).
 Ab VI:4 = B VI:5 (skoltillbehören böra medtagas).
 Ab VI:5 = B VI:6 (man bör bedja om Guds hjälp vid arbetet).
 Ab VI:6—7 = B VI:7 (om uppmärksamhet vid undervisningen).
 Ab VI:8 = B VI:10.

Av följande text i Briegs stadga är avhängigheten enligt min mening synnerligen klar; läsaren kan jämföra med översättningen av Åbo »lag» IV:11.

B. III:10. Sommartiden må lärjungarna icke ge sig ut för att bada i Oder eller i sjöar och i andra vattendrag, detta för att de ej skola råka i stor livsfara. Men vintertid må de varken anfalla någon med snöbollar eller ge sig till att springa på isen, ej heller böra de stryka omkring på isgata, därför att stora faror lura både på dem som simma i vattnet och dem som tävla i att springa på isen, där man lätt kan falla och hårt slå sig på grund av halkan.

Till sitt huvudsakliga innehåll motsvara även följande kapitel i de båda läroverksstadgarna varandra.

Ab. Cap. VII (De officiis extra scholam et gestibus partium corporis regendis) och B. Cap. VIII—X (»De decoro observando in discessu ex schola», »De moribus in platea» och »De moribus domesticis et officii domi praestandis»);

Ab. Cap. X (»De officiis in schola inferioribus») och B. Cap. XVII (»De decuriorum et corycaeorum officiis»);

Ab. Cap. XII (»De publicae eleemosynae petitione») och B. Cap. XIX (»De ordinibus, cura et officiis beneficiariorum et pauperum»);

Ab. Cap. XIII (»De refectione et relaxatione animi a studijs») och B. Cap. XX (»De ludis scholasticis, et liberali animarum remissione»). —

Vi se, att i de delar av Åbo läroverksstadga, vilka gälla lärjungarnas skyldigheter, har Briegs utmärkta skollag tagits till ledning, ehuru icke ens i dessa kapitel hela innehållet upptagits därifrån. De kapitel åter, i vilka talas om lärarnas åligganden, äro sammanställda på ett självständigare sätt eller enligt andra, för oss okända förebilder.

I kortare avsnitt kunna ännu andra källor uppvisas. Såsom en sådan har Erasmus av Rotterdams kända »De civilitate morum (En gyllene bok om hyfsade seder)»¹⁰⁾ ställvis — om än anonymt — tjänat såsom i kap. III:4 och IV:12, 17, 18. En gång (kap. VII:7) nämnes hans »gyllene bok». En gång (kap. V) citeras Erasmus uttryckligen, men det nämnes ej, från vilket av hans verk citatet härrör. Liknande bestämmelser om lärjungarnas morgonssysslor och lekar som i kap. V och XIII, anträffas här och där i Tysklands pedagogiska litteratur under 1500-talet; till största delen äro de även till ordalydelsen lika dem som förekomma i en liten bok De puerorum disciplina et moribus praecepta pauca et breves vitae piac et probatae regulae, vars författare är okänd.¹¹⁾ I kap. V finnes ett citat från Ovidius.¹²⁾

Slutligen torde det förtjäna nämnas, att man åtminstone på ett ställe kan iakttaga användning av en inhemsk källa. Ett ställe (II:2), där vidskepelse förbjudes, påminner även till ordalydelsen om en förordning, som vid synoden i Arboga 1412¹³⁾ utfärdades för hela Sveriges kyrkoprovin och således även för Finland. Till den har jag icke funnit något parallellställe i de tyska skolordningar, med vilka jag anställt jämförelser. Läsaren må jämföra Åbo skollag II:2 med följande översatta utdrag ur Arboga synodalstatuter:

Vi fördöma och ogilla teckentydning, signierier, spådom, drömydning och nummerpunktering. Likaså alla de metoder, med vilka människorna sträva att på allehanda [övernaturliga] sätt uppspara gömt tjuvgods.

Likväl återstå betydande delar av meranämnda nordiska läroverksstadga, till vilka jag icke kunnat finna direkta källor, ehuru allmänna sakliga etiketter förekomma rikligt i nästan alla tyska skolordningar från 1500-talet.

Iakttagelserna angående de i arbetet använda källorna bekräfta den bestämning av uppkomsttiden för Åbo skollag, till vilken vi tidigare kommit. Det är ju sannolikt, att vid dess författande använts så moderna förebilder, som stodo att få, samt att källorna och det på dem grundade arbetet stå varandra tämligen nära i tiden. I den mån vi kunna granska användningen av källorna, finna vi, att den i allmänhet skett ganska fritt. Den finländska skollagen är vanligen ordrikare och mera ingående än dess förebilder, och där härskar en egenartad, ofta from och hjärtlig ton. De auktoriteter, som där följts, höra till sin tids bästa. Dessa tyska läroverksstadgars författare hava varit Melanchthons arbetskamrater samt direkta eller indirekta lärjungar, vilka reformerade den lärda skolan i Tyskland och i vilkas pedagogiska ideal humanismens och reformationens idéer, bildning och evangelium, kunskap och fromhet, förenade sig till en jämförelsevis harmonisk helhet.

NOTER TILL FÖRESTÅENDE KOMMENTAR.

¹⁾ Ifrågavarande handskrift är i kvartformat och innehåller tre arbeten, vilka, såsom framgår såväl av handstilarna som av häftningen, ursprungligen utgjort skilda häften och uppstått på skilda tider. Det första är ett 34-bladigt häfte, som innehåller »Constitutiones academiæ»; sedan följer »Leges Scholæ», 20 blad, och slutligen »Ahasveri Fritschii. En förnäm förstlign Rådskorte Betänkiande Huruledes Skolemästarna i de små Skolorne måge anföras Ungdomen till een san gudzfruchtan», 16 blad, skrivna med handstil från 1700-talet. I fråga om tiden och orten för häftenas sammanfogning till ett få vi vägledning därav, att till bakre pärmens inre hölje använts en kungörelse, som är utfärdad i Kisko församlings kyrka och vars handstil häntyder på slutet av 1700-talet.

De i bandets första del ingående Constitutiones Academiæ äro de, vilka Karl X Gustaf år 1665 stadfäst för Uppsala universitet (i tryck utgivna av C. Annerstedt: Inbjudning till professor D. Davidsons installation, Uppsala 1890) med den skillnad, att överallt ordet Upsaliensis ersatts med Aboensis, samt med några små avvikelser i texten. (Jfr C. v. Bonsdorff, Åbo stads historia II s. 252 o.f.). Texten till kap. XXIII (De vita et moribus studiosorum) har likväl bortlämnats med hänvisningen: Continetur in iis plagulis, quæ sub nomine Constitutionum Deponendis exhibentur, och kap. XXIV (De privilegiis studiosorum) saknas helt och hållet. Handstilen är 1700-talets.

²⁾ C. v. Bonsdorff, Åbo stads historia II s. 140 o.f.

³⁾ C. v. Bonsdorff, a.a. II s. 197.

⁴⁾ Dessa nämnas t.ex. i Västerås' och Strängnäs' gymnasii stadgar.

⁵⁾ Jfr A. G. Hollander: Svenska undervisningsväsendets historia I s. 293.

⁶⁾ Jfr J. Tengström, Vita et merita Isaaci Rothovii s. 33—45, där reglementet är tryckt.

⁷⁾ Jfr C. v. Bonsdorff a.a. II s. 155 o.f.

⁸⁾ Tryckta i R. Vormbaum Die evangelischen Schulordnungen des sechszehnten Jahrhunderts (Gütersloh 1860) I s. 702—704 (jfr a.a. s. 743—745). Av de här nedan citerade ställena anträffas det förra s. 704 a § 2, det senare s. 703 a § 18 (Leges Collegii 1538).

⁹⁾ Staden Brieg (i Schlesien vid Oder) ligger omkring fyra mil sydost från Breslau. Dess nämnda läroverksstadgas författare är den berömde, från Melanchthons skola utgångne pedagogen V. Trotzendorfs f.d. elev, rektor Sickius. Den är tryckt i Vormbaums nämnda samling I s. 297—345. Vid jämförelsen kommer i fråga endast senare delen (»Leges universam studiorum et vitae rationem gubernantes» s. 321 o.f.).

¹⁰⁾ Avtryckt på svenska i Årsböcker i sv. underv.hist. nr 17 s. 17—51 (56).

¹¹⁾ Bilaga till femte uppl. av Bedenken [om en 16—18 års ynglings lärda undervisning] av Michael Neander, Eisleben 1595. Den är tryckt i Vormbaums nämnda arbete I s. 761—765 (jfr aa. s. 746 not). Man jämför Åbo skollags kap. V samt Vormbaum aa. s. 761 a: »Regula I» Quomodo mane surgendum; Ab. kap. XIII och Vormbaum s. 764 a: XV: De gestibus in ludis et recreatione animi.

¹²⁾ Tristia II; 9,47 (enligt meddelande av prof. F. V. Gustafsson).

¹³⁾ Reuterdaahl, Statuta synodalia s. 108.

I K. G. Leinberg Handlingar till finska skolväsendets historia ingå ej dessa Åbo »Leges», enär de icke voro kända ens vid avslutandet av hans kallutgivning (1901).

Åbo läroverk under tiden före 1640 avhandlas inledningsvis i Nils af Ursin: Det finska universitetet under dess tre första verksamhetsår. Helsingfors 1877. I Litteraturbladet 1854 (särtryck 1855) har K. G. Leinberg låtit trycka en uppsats Det äldre gymnasium i Åbo samt i Tdskr. utg. af Pedagog. Fören. i Finland 1888 (separattryck s. å.) Om lärares och klassers antal i Åbo katedralskola före 1630. Den 1/7 1591 uppger Scholae Staten i Åbo i skrivelse till konungen att Hypodidascali eller Collegae voro sex och att var och en av dessa hade ett avsevärt antal lärjungar (»mediocram frequentiam»), lika stort som hela elevantalet i Björneborg eller Raumo.

Följande anteckningar beröra blott enstaka paragrafer i texten.

Kap. II § 2, sid. 6 rad 6 trons analogi = sammanhanget och överensstämmelsen mellan de ur bibeln hämtade troslärorerna.

Kap. II § III rad 9 på sid. 6 och vidare även verserna i kap. V och dettas citat om Aurora (= morgonrodnaden, morgonarbetet) samt böner (s. 14—15) ävensom kap. VIII: I § 6 mom. 1 å sid. 20 gå igen även i Johannes Rudbeckii Tal om vetenskapens nytta (ÅSU volym 5). Det mesta är lån ur Muretus o. a. förf. inom den nyklassiska litteraturen.

Kap. III § III mom. 2 på sid. 8 Om begravingar med mer eller mindre obligatorisk elevsång jfr Årsböcker i svensk undervisningshistoria vol. 58 sid. 107—113. Om inskrivningsfesten på gregoriusdagen jfr W. Molér: Album Scholæ Arosiensis 1618—1650 s. 68—69 om festen i Västerås jubileumsåret 1621; R. Hall: Valda aktstycken till svenska undervisningsväsendets historia s. 163—165. Den i sistnämnda bok återgivna (och delvis översatta) skildringen härstammar från eller har bevarats av två rektorer i Björneborg, av vilka den senare borttog seden 1675. Det är för visso samma praxis, som åsyftas här i Åbo Leges c:a 1600.

Kap. IV § II på sid. 9. 3 Mos. 19: 32. 1 Tim. 5: 17. Detta var tydligen utgångspunkten för Melanchthon när han vid besök i läroverk stundom gävo eleverna var sin höga titel. Detta användes ännu på 1800-talet av modersmålläraren Lyder Sagen i en latinskola i Bergen; jfr Dietrichson: Svundne Tider I, Kristiania 1896 s. 32.

Kap. IV § XI på sid. 11. Förbud för bad under bar himmel uppställdes i flera läroverksstadgar i synnerhet i östra Tyskland under 1500-talets senare hälft. Detta hade törhända någon smula samband med den urgamla åskådningen att det var farligt att bada ute under sommaren, när solen stod i Lejonets tecken. Ätminstone i Åbo synes förbudet varit klart motiverat av fruktan för drunkning. Jfr Syr. 3: 27.

Kap. IV § XII rad. 7—8 på sid. 11 jfr Matt. 12: 34.

Kap. IV § XV (på sid. 12) Slutorden: seminarium omnium malorum; jfr Apuleius Apologia 74. Meddelat av översättaren.

Kap. IV § XVII på sid. 12. Läroverkselevs dräkt borde i möjligaste mån likna prästernas. Påbud mot kläder av nya snitt utfärdades i synnerhet med tanke på de hov- och slottspräster, som ville efterlikna sina förmäns och andra herrar politicus dräkter och vanor. En av dem som blevo för sådan högfärd anklagade, var Adolf Elai Terserus, bror till sedermera biskop T. i Åbo. — För att han bar slika hovdräkter dömdes A. T. av Västerås domkapitel att hålla en straffpredikan mot sådana: Oratio de usu vestium (1631); Ups. 1632.

Detaljerade påbud mot lyx och annan omoral hade formulerats i Västerås läroverks äldsta kända moralkodex, som ingår i Album Scholæ Arosiensis 1618 o. f. och som avtryckts av rektor C. A. Brolén i institutionens årsredogörelse 1893 (särtryck).

Kap. IV § XXII på sid. 13. Om vissa djäknars framfart och upplevelser under sockengångar jfr K. F. Karlson: Örebro skolas historia.

Kap. V. Första versraden jfr Fr. Bacons sats: Kunskap är makt.

Kap. V (på sid. 15). Snabb påklädning; jfr 1 Kor. 12—23; här IV: XII mom. 3.

Kap. VI § 2 (på sid. 16). Yttrandet om platsen för ifrågasvarande klass och avdelning i den för alla gemensamma skolsalen visar, att man hade sådant rumssystem, som måste förefinnas när alla samtidigt närvarande lärare och klasser arbetade i en och samma »skolsal». Långe voro medläraerna blott försigkomna elevkamrater; jfr svenska kyrkoordningens och Västerås läroverksstadgas bestämmelser därom. Jfr ÅSU vol. 1 och 4. För en sådan rumsindelning i kättar i Gävle läroverk finns en fotografisk framställning i G. Lundén: Gävle skolor I s. 42 samt i ÅSU 37 s. 173, och eftersom Gävle läroverks antydda gruppering var inlånad från Stockholms trivialskola ingår bilden även i ÅSU 58 s. 47.

Kap. VI § V: Veni = O du Helge ande; jfr Wallinska psalmboken nr 132.

Bevara, Gud, ditt ord; säkerligen gamla psalmboken nr 295: Bewara oss, Gud, i dina ord! Jfr Luthers psalm mot påve och turkar: Erhalt uns, Herr, bei deinem Wort! Jfr E. Liedgren: Svensk psalm och andlig visa s. 118 om formuleringen: Conserva Deus verbum tuum.

§ X å sid. 17. Jfr härmed det motsatta förfarandet i jesuitskolorna.

§ XII på sid. 17. Åt eleverna i Uppsala domkyrkoskola hade denna under många århundraden ej hållit hemlighus av något slag, utan de hade just ingen annan plats att göra sin tarv än vid domkyrkomuren.

Sid. 17 § XIII. Tvärtemot sitt syfte kunde stadgandet bli ett handtag åt pennalismen. Denna florerade i synnerhet i domkyrkoskolor, ju längre tillbaka i tiden dess mer. Hos oss avhystes dess värsta former på 1860-talet. Jfr ÅSU 34.

Sid. 19 kap. VII § VII. Erasmus Roterdamus: En gylden Book, avtryckt på svenska 1620 och i ÅSU 17.

Kap. VIII. Inledningen utgör ett referat av Luthers Maning till städernas magistrater att upprätta läroverk; 1524. Jfr Hall: Källor till uppfostr. hist. I.

Kap. IX andra stycket: jfr i viss motsättning därtill akademiska konsistoriets i Uppsala protokoll 5/1 1740 (i universitetets arkiv): professorerna begära få upplysa K. M:t om vilka som duga undervisa (fastän dessa icke prövats däri utan blott i kunskaper, »läxor»).

Sid. 21 rad 1 n § II Jfr Hes. 3: 18; 33: 6—7: den fallnes blod skall jag utkräva av [den försumlige] väktarens hand.

Sid. 22 § III Rom. 2: 14. Sid. 22 § IV Psaltaren 133: 1.

Sid. 22 § VI sista raden. Om faran av studerandes otillättna utrikesfärder jfr att många av dem som lockats t. ex. av stipendier — att studera vid jesuitiska läroanstalter, blevo misstänkta figurer hela sitt liv; några avrättades. Jfr ÅSU vol. 5: Rudbeckii tal om påvedömet; samt den snart utkommande volym som upptar akter till Gävle läroverks historia.

§ VIII. Vissa likheter med den finska stadgan företer också Nordhäuser Schulordnung 1583. Man jämföre kap. IX § VIII i den förra med IV: III: 10 i den senare: Sie sollen . . . die Knaben nicht auf's Blut stäupen, . . . bei den Ohren und Haaren aufheben, oder mit dem Stocke oder Buche ins Gesicht schlagen, sondern mässig strafen. Enligt Vormbaum: Ev. SO I s. 380. Jfr Würtembergers SO 1559 och Weimars 1619: aa I s. 162 resp. II s. 224 samt Hall: Valda aktstycken s. 160, en stadga som syns ha tillkommit under medverkan av Joh. Gezelius d. ä.

§ IX. Jfr kap. IV § III mom. 2, sid. 10 rad. 3—7.

Kap. X avd. II § 7. Monitörerna i 1800-talets lankasterskolor anklagades för i viss mån motsvarande mannamån. Jfr ÅSU passim.

Kap. XI § I. Om inskrivningsfesten 12 mars jfr här förut. Man anskaffade ris för att därmed öka läxläsningen och motverka oseder. Bland medeltidens och 1500-talens

skolsånger höjdes många till risets lov. Jfr Hall: Källor I; Rudbeckii läroverksstatuter, Sam. Ödmanns Hägkomster och Böttigers självbiografi.

XII: II. Först år 1692 ges i Stockholm tillåtelse för gatpojkar och andra oskolade gossar att få del av tiggerimedel, d. v. s. deltaga i läroverksynglingars kringgående gruppvis under sång och tiggeri utanför de förmögnares dörrar — men blott på det uttryckliga villkor, att de infunno sig i läroverket och åtnjöto vad vi skulle kalla småskoleundervisning. Jfr ÅSU 58.

Kap. XIV § III. Den dyrbara sammanställningen: modersmål, svordom och oansändighet är betecknande för den äldre latinskolans naturvidriighet; jfr S. A. Hedin: Om latinherraväldet.

ANTECKNINGAR TILL GEZELIUS' METHODUS.

Av B. Rud. Hall.

De urkunder som återges i föreliggande volym, synas icke vara förut utgivna i den form de här framträda; på de latin eller finska förut tryckta akterna äro nämligen här översatt till nysvenska, och de på sin tids svenska språk här återgivna handlingarna torde ej förut vara publicerade. Endast den ursprungligen svenskspråkiga delen av Gezelius' Methodus utgör härvid ett undantag; den medtages för värdets och sammanhangets skull; i sista ögonblicket minnes jag att även Alopæi förslag (sid. 103—112) finns utgivet.

Tryckt tidigare är också C. F. Nordlunds framställning om Björneborg.

Methodus är omtryckt i W. G. Lagus: Handlingar II och i Tdskr. utg. af Pedag. Fören. i Finl. 1885 samt — om pedagogierna — i F. Öhrströmer: Eccl. Saml., Str. 1806 o.f.

Mycket av Gezelius d. ä:s statuter illustrerar att han är ett barn av och varit kyrkoherde i Johannes Rudbeckii resp. Olaus Laurelii stift. Men han förbereder även ett senare utvecklingsstadium än deras och 1649 års läroverksstadgas. Medan den sistnämnda utstängde Comenius — trots ideligen motsatta påståenden (jfr R. Hall: Sveriges förnämsta läroverksstadga och världens förste folkskoleman, i Ped. Tdskr. 1930 s. 107—116) — upptog och tryckte Gezelius Comenii banbrytande Orbis pictus, och den av honom starkt påverkade läroverksstadgan av 1693 anbefalldes denna läse- och lärobok såsom ett alternativ i klass I. Också är G:s språkmetodik här i Methodus påverkad av, ja nära nog avskriven ur Ratic-lärjungens Krohmayers stadga för Sachsen-Weimar 1619 (avtryckt i R. Vormbaum: Evang. Schulordn. II). Sedan utvecklingen förberetts bland annat däri genom, att Ericus Schroderus översatte dels Raticii Didactica (1614) samt Helvicii och Jungii Kort Berättelse om denna, dels även Comenii Moder-Schola (1632; alla omtryckta i ÅSU 33) påtog sig Gezelius arbetet att införa Comenius och Ratic i finländska läroverk och i Sveriges läroverksstadgar; han blev så en av de många, genom vilka välbehövliga pedagogikreformer i Sverige förverkligats tidigt i Västerås stift och tidigt i Finland. (Sådana utfördes där, vad läroverken vidkommer, mest i avseende å lägre sådana; också hade Åbo stift länge intet gymnasium efter akademiens tillkomst 1640, och en Kraftman verkade såsom läroverkslärare blott i det lilla Björneborgs oansenliga skola). Det är ej otroligt att det är av Gezelius eller under hans medverkan som den tidiga stadga för barnskolor tillkommit som jag avtryckt i Valda aktstycken till Sv. undervisningsväsendets historia, Sthlm 1912 s. 155—160. (Jfr P. Norberg: Avesta skola. Jfr även statuterna i UUB N 67). Stadgan är en från tidigare svenska tendenser mycket skiljaktig företeelse. Gezelius upprättade 1654 en skola i Skedvi, där han var kyrkoherde. Jfr ÅSU 10 om folkundervisningen. Jfr om sockensskolor i Olaus Laurelii Parænesis 1650.

Orbis pictus (= Världen i bilder) var en rikt illustrerad barnbok för sak- och språkundervisning samtidigt, för allmän kunskapsmeddelelse och yrkeskännedom. Den första upplagan hade orden återgivna på latin och modersmålet. Den utkom i alla civiliserade

länder i ett stort antal upplagor och bearbetningar, vari ofta även främmande moderna språk tillades. Ej minst i furstlig och adlig education användes ofta Orbis pictus i Sverige och utlandet. Första editionen omtrycktes (med hjälp av nya klichéer) bland annat 1910, i Leipzig på Jul. Klinkhardts förlag (för 6 Mark).

Följande alster av Gezelius d. ä. äro tryckta i ÅSU. I volym 27: Synodalstadgar 7/9 1666 (inklusive katekesmetodiken Catechismi Appendix); D:o 16—18 jan. 1667; Perbreves Commonitiones. I volym 35: Cirkulärbrev 29/9 1665.

Kanske kan i detta sammanhang nämnas följande.

I det bandet ingår även Joh. Rudbeckii skrivelse till Estlands riksdag 1627. I band 27: Dennes visitationsberättelse och kungörelse s. å.; så ock Bjuggs stadga om kyrkoherdar och klockare; samt rörande Åbo stift: Juustens Capita rerum synodiarum 1563, med översättning; av Rothovius: fyra kyrkliga stadgeserier; av Joh. Gezelius den yngre Utdrag ur cirkulär 10/5 1695. Törhända utkommer senare ett band III i antydda serie Folkpedagogiska stiftsstatuter.

Under innevarande jubelår 1941 — 400 år efter Gustaf I:s bibels tryckning — kan det vara av speciellt intresse att läsa Gezelii ord i Methodus I § 14 om välställda familjers religiösa bokförråd: Kunnä de ock förskaffa sig bibeln, vore det en kostelig egendom i huset. Han nämner (förut) icke ens nya testamentet särskilt. Också var i hans födelsestift ävensom i den store Paulinus Gothus' båda stift huvudsakligen fråga om barnabibeln (lillkatekesen).

Nästan alla de många läroböcker och editioner, G. utgav i Åbo, voro pedagogiskt reformerande. Om dem jfr här s. 81. — Den dramatiska Förnöjelse-grammatiken Bellum grammaticale hade utgivits av rektorn vid G:s ungdomsläroverk Eric Holstenius (Västerås). Den behandlas i Gesellschaft für deutsche Erziehungs- und Schulgeschichte's bokserier och av K. A. Karlinder i Arosiana III.

Låt mig med några påtagliga paralleller belysa och bevisa mina ord på förra sidan om Gezelius' beroende av vad jag skulle vilja kalla världens första klart reformistiska, detaljerat utmejslade och alla till flerårig (helst sexårig) skolgång förpliktande folkskole- och bottenskolestadga. Tyvärr lyckades han icke lägga hela Sverige i ett därmed befryndat beroende, såsom han ville 160 år före tillkomsten av Sveriges första statliga men ack! så torftiga folkskolestadga.

Gezelii Methodus informandi är tillkommen efter det författaren synes läst om igen vår första kyrkoordination samt tagit del av Krohmayers raticiska skolordning för Sachsen-Weimar av 1619. Ur denna stadgas avtryck i Vormbaum: Evang. Schulordn. II må återges följande tydliga likheter med Gezelii Methodus informandi. Först må rörande dennas jämförelsevis långa framställning (I: 6—8) om lärarens tillbörliga förfarande vid småbarnens första läsundervisning blott sägas, att den motsvaras hos Krohmayer av en mångfaldigt längre utredning med alldeles samma sakliga innehåll om »det stumma lärandet» och med många klargörande upprepningar (s. 218—222; 248—252; 254—255). Följande likhet må först återges: »sprechende, nim es biss so weit, vnnd setze dich hin vnd lerne es: . . . was soll er dort sitzen vnd lernen, so er es doch nicht kan von sich selbst lernen» (Vormbaum s. 219, jfr 224) respektive »sedan befaller han att sättia sigh neder och läsa öfver, (som thet kallas) käre hwad skal han läsa öfver, som näpligen känner en Bookstaff?» (Gez. I: 6). Följande andra urval må dessutom göras.

217. Die Schüler sollen das gantze Jahr stet nach-einander in die Schulen gehen, also das sie keinen Tag noch Stunde verseumen: ohne allein in der Erndte, da man jhnen 4 Wochen, dessgleichen in den Kirmessen etliche Tage sol Feier geben. — An diesem Punct ist sehr viel gelegen. Dann sonst, wenn es jmmer gehen sol, wie bissher geschehen, das nur allein im Winter die Kinder in die Schule kommen, den gantzen Sommer aber vnd also wol mehr als die helffte des Jahres draussen bleiben, so geschicht es, das sie im Sommer wieder vergessen, was sie im Winter gelernet haben.

223. Die Präceptores sollen nicht stürmisch sein, noch die Knaben vbel anfahren, viel weniger jmmer zuschlagen: denn dadurch werden jhnen die Schüler gram, vnd verlieren alle Lust zum lernen.

Drumb sollen die Schulmeister mit jhren Schülern freundlich vnd väterlich vmbgehen: auch wenn sie einen oder den andern vmb seines Verbrechens willen jo straffen müssen, es dennoch also machen, das die Kinder eine väterliche Liebe vnd Trewe gegen sich, mitten in der Straffe, spüren vnd mercken können, das es nicht anders als gut mit jhnen gemeinet ist.

225. Es muss . . . auch ein jeder Schüler . . . sein eigen Buch haben.

Försvenskade skrifter av Ratic och Comenius ha utkommit i ÅSU 33; den senares Moderskolan och Stora undervisningsläran dessutom genom mig. Titeln på Gezelii stadga återfinnes fyra gånger i Magdeburgs comeniskt betonade skolstadga 14/10 1658. (Den är dels tryckt separat s.å. hos Chr. Salfeld i Halle, dels ingår den i Moser: Corpus iuris I s. 566 o.f. och i Vormbaum: Ev. SO. II s. 486—522). Likhetera i övrigt synas inskränka sig till ett par föreskrifter om lärares och elevers punktliga närvaro.

I : 10. Föräldrarna måste och tillhållas (a) at låta sin Barn stadigt blifwa widh lärandet, til dess the blifwa ferdige i alla Böcker vthi Moderspråket, lära och något skrifwa; men skulle endteligen Nöden fordra, at Barnen tagas heem, at dhe och hemma förmanas til Boken, och skyndas til Lärmästaren igen, ty elliest kunna the snart förgäta det the hafwa lärtd.

I : 11. Pædagogus måste ock (a) vara nycter, och vnderwijsa Barnen medh beskedelighet, mehra medh Liuflighet än medh Hotande och straff komma dem at lära; elliest elska de intet Boken, vtan blifwa ledze wid henne, och önska slippa ifrån lärandet; men för Skalkheet måste the agas doch faderligen.

II : 3. Och som i Städerna kan gifwas Barnen större Tillfälle til Försummelse och Skalkheet, måste en försigtig Pædag. sådant förhindra medh mäteligh näffst.

I : 10. Föräldrarna måste och tillhållas . . . (b) at Barnen måtte hafwa nödige Böcker i förråd.

Nordlunds bok »Skolförhållanden i äldre tider» återgives, med undantag av två smaklösa småstycken. Den är tryckt i Helsingfors 1893.

Sid. 49 o. f. Lärarnas i originalboken förkortade namn äro här i Personförteckningen fullständigt angivna; det sker med stöd av (F. I. Färling:) Björneborgs skola 1640—1895. Minnesord i anledning af läroverkets indragning den 31 Maj 1895. Åbo 1895, vilken bok dels lektor Sulho Rosengren, Åbo, dels min frände, Björneborgs privata svenska samskolas nuvarande rektor, Torsten Helsingius, haft vänligheten sända mig. Enligt denna historik var läroverket trivialskola 1640—1841, högre elementarskola 1842—1874, fykklassigt lyceum 1874—1884 och elementarskola 1884—1895. Det begynte sin verksamhet alltså samma år som Åbo universitet, — sålunda »i grevens tid». År 1641 erhöill riksmarsken Gustaf Horn Björneborg m. m. såsom grevskap och skulle avlöna lärarna, men åtminstone efter fjärdepartsråfstens beslutande 1656 fingo dessa ej ut sin lön. Därpå anspelar uttalandet i boken att änkegrevinnan Horn borde ge dem denna. Staden brann 1698, och läroverket flyttades till Raumo s. å. År 1713 måste dess byggnad bli krigssjukhus; rektor Johannes Johannis Salmenius flydde till Norrköping och förföljdes även där av ärkefienden (28/7 1719). Nio år senare återflyttade skolan till Björneborg. År 1738 nådde den sitt högsta lärjungeantal, 222. Bland rektorerna märkas sedermera åboprofessorn i ekonomi Johann Kraftman, vars praktiska och reformatoriska skoltal ännu i dag äro synnerligen lärorika och intresserande. Han utgav skrifter likaväl om Kristi gudomlighet och den förfallna kristendomens upphjälpande som om folkhushållningens upphjälpande, kärns utdikning och lantmäns vanmakt, om svedjande och tiggeri, spannmåls- och penningbrist ävensom rörande »Läsningsverket»: om psykologiskt förfaringssätt, nyttosynpunkter, läroämnen och erforderliga förbättringar i skolorna, om elevers sundhetsliv utom skolan etc. Ur det sist åsyftade häftet Tal om de mindre lärohusens inrättning (1755) må citeras blott följande: »om någonsin någon inrättning, så bör informations-wärket lysa af förnuft och wett. Ty desse äro de fruchter, som informations-wärket hufvudsakeligen påsyfftar». Två av dessa tal äro tryckta i Leinbergs Handl. rör. f. skolväs. hist. III.

År 1801 brann staden åter, och under 1808 års krig måste skolans rum bli lasarett. Kyrkan var under mer än 11 år läroverksbyggnad; av Ryssland auktoriserad läroverksstadga infördes 1812 och gällde till 1843. Efter 1852 års brand måste skolan under 2 år vara verksam i Raumo och återflyttade till Björneborg 1854.

S. 49, 51, 52, 56 o. f., 62, 66 etc. Mäster Erik = riset, rottingen, karbasen eller klåbban. Om dessa »uppfostringsmedel» och dessa namn samt om probban och skolrätten jfr Sam. Ödmann: Hågkomster från hembygden och skolan samt C. W. Böttiger: Självbiografiska anteckningar (båda partiellt avtryckta i Hall: Valda aktstycken); ÅSU vol. 40 (bl. a. om Åbo och Borgå läroverk); vol. 58 s. 314 (illustrationer av straffredskap); Gust. Ad. Helsingius: Hågkomster (I), Helsingfors, Söderström & C:o 1927 s. 27—35; C. G. Estlander: Ungdomsminnen, Helsingfors 1918 s. 113 (om Vasa lvk); Arosiana, Plock ur Arosbrödernas arkiv III s. 52—63. Många tvungos alltså »binda ris åt egen rygg».

Om auktion på de sönderslagna risen jfr Böttigers aa. Att köparen fick smaka riset extra förrän han betalade och mottog klåbban, var ju klart — efter de exempel pojkarne hade för ögonen dagligen.

S. 50. Om skolsalens indelning i »klassrum» medelst avbalkningar jfr bilder och text eller bådadera i Sam. Ödmanns Hågkomster och C. W. Böttigers självbiografiska anteckningar, i G. E. Lundén: Gävle skolors historia och i ÅSU n:r 37, 58.

S. 51. Johan Plennings Logica, usui juniorum, in epitomen redacta hade utkommit 1746. 1749, 1759, 1775 och kanske 1739. En förkortad upplaga:

Rudimenta logicæ, in usum tironum, contracta, trycktes 1746, 1752, 1778 och 1801. I översättning (av Petrus Arosenius) spriddes den från 1756, 1767, 1782 och 1834 under titeln Första bokstäfverna af förnufts-läran eller slut-konsten, til ny-begynnarens nytta korteligen författade.

S. 53. Branders bok Kort begrepp af naturalhistorien efter C. von Linnés och G. Vallerii lärogrunder, 1785, var fotad på dessa sistnämndas arbeten. Deras naturteologiska uppfattning hävdades av Linné, C. J. Hartman, Elias Fries, Olof Eneroth och många andra botanister samt genomfördes i England och hos oss i naturvetenskapligt inklusive religiöst hänseende i sammilverket »Bridgewater-Afhandlingarne om Guds i skapelsen uppenbarade allmagt, vishet och godhet» (Bibliotek i populär naturkunnighet II, Sthlm Z. Hæggström, 1841 o. f.).

Till *avd. III*. Den ifrågavarande detaljbeskrivningen har hittats i Björneborgsrektorn Archipolitanii efterlämnade papper och omtryckts av mig i Valda aktstycken till svenska undervisningsväsendets historia, Sthlm 1912, s. 163—165 och där försetts med översättning av hela sången, verkställd på min begäran av sedermera professorn Gottfrid Carlsson, Lund. Jfr Calender till minne af Kejsarliga Alexanders-universitetets andra secularfest. H:fors 1842.

S. 55. En elevläktare vid sidan av altaret fanns även i Västerås domkyrka åtminstone på 1600-talet. Jfr Joh. Rudbeckii Dagbok. Och Arosiana IV s. 164—171.

S. 56, 63. Tollo jag lyfter; jag »lägger upp» honom. Jfr Prudent. *perist.* X s. 696 o. f. och I. von Müller: Handbuch der klass. Altertums-wissenschaft IV: 2: 2 s. 317 o. f. med prygelbild från Herkulaneum. En bild av en medeltida prygelakt under befalld medverkan av offrets kamrater finns i ÅSU 34.

S. 57. »Långa drängar» i läroverk kallades i Stockholm vräklingar (»räklar»). Jfr ÅSU 58 s. 98.

En viss motsvarighet till pojknarnas citerade »grammatisering» finns dels i G. A. Helsingius: Hågkomster s. 31—35, dels i en i Stockholm åtminstone för en 50 år sedan förekommande skolpojksvers: Hic hæc hoc, han är tjock som en stock. Lagg'en opp! Aj aj aj! Det gör gott.

Jacob Benzelius utgav dels *Epitome repetitionis theologicæ in usum inferiorum patriæ scholarum adornata*. Holmiæ 1734 (174 sidor, vilken sedan trycktes även åren 1740, 1751, 1764, 1772, 1796 och 1813; dels *Repetitio theologia summa doctrine christianæ capita ad verbi divini normam sistens in usum juventutis patriæ collecta*. Holmiæ 1735, omtryckt 1737, 1748 och 1764. Av den förstnämnda med bibehållen övertitel på latin utkom en försvenskning av Jacob Wilde 1737 med undertitel: Thet är kort begrep utaf salighets lärans utdrag. Til the nedre scholarnas bruk. Nya, delvis olika upplagor utkommo 1737, 1758, 1765, 1796.

S. 58. För att ordna »utgåendet» lät man på sina håll — åtminstone i vissa lankaster-skolor — uppsätta 1—3 vridbara affischtavlor med påskrift Ute, vilka vredos så att en inskrift syntes när en elev var ute, två när två voro ute, tre om tre voro ute. Flera fingo icke gå ut, så länge de tre inskriptionerna voro synliga. Vid återvändandet vred man tavlan så att anslaget icke syntes, vadan en elev kunde få komma i fråga att gå ut, för varje gång ordet Ute vreds mot väggen. Sådana affischtavlor (samt nytillverkade skolris enligt S. Ödmanns recept jfr ÅSU 58 s. 314) har jag satt upp i Svenska skolmuseet, Sthlm.

S. 59. Om hebreiskans värde jfr Joh. Rudbeckius' *Oratio därom* (översatt i ÅSU 5). Det språket talade Gud med Adam, Eva, Noah etc. och på det var gamla testamentet avfattat; det var därför heligt. Nya testamentet var skrivet på grekiska, och inskriptionen på Jesu kors var på latin; även dessa språk ansågos därför vara heliga.

S. 61. Petrus Schenberg utgav dels *Lexicon Latino-Svecanum in usum gymnasio- rum et scholarum patriæ adornatum*. I—II. Norc. 1739; dels *Lexicon Latino-Sveca-*

num recognitum et auctum I—II. Norc. 1747; dels *Lexicon tripartitum* I—III. Norc. et Linc. 1742.

Svarta Petter, tydligtvis = P. Virgillii Maronis *Aeneis*; Eller Den Trojaniske Furstens *Aeneæ Äfwentyr*. Förste Delen. Ifrån Latin på Swänska öfwersatte Af Peter Twist. Sthlm, Tryckt hos Kongl. Boktr. i Stor-Förstendömet Finland, Sal. Henrich C. Merckells Enckia, Åhr 1747. 320 sidor. — Upptar bok I—VI. Såsom ock Nördlund uppger, äro papperet och pärmen ovanligt mörka; pärmen är nästan svartbrun. »Rar» är den boken icke i något hänseende. Smeknamnet är sammansatt av färgens och översättarens namn.

S. 62. Sju fredagar i veckan = sju svåra dagar pr vecka = ideligt förtret.

S. 64. Dråpligt muntrationsråd i Örebro: ÅSU 52 s. 140—148.

S. 64, 66. Släppjas; jfr 1724 års läroverksstadga IV § 1. — Debatter om Luthers åsikt att präst bör börja såsom lärare jfr K. O. Knutzens *Dagbok* 1833, ÅSU volym 61 passim. — De första finska psalmböckerna i Uppsala äro ej nu tillgängliga.

S. 66. Jfr Gunnar Suolahti: *Suomen papisto 1600- ja 1700-luvulla*. Av Herman Gummerus, försvenskad under namnet *Finlands prästerskap på 1600- och 1700-talen*. Helsingfors 1927.

S. 66, 68. Om spannmålslön, dess utfående och försäljande samt om bristande löneutbetalning och om sockengångar jfr ÅSU 58 om förhållandena i Stockholm och en i samma serie snart utkommande volym om Gävle läroverk. Orsaken till uteblivandet var tydligtvis vanligen att det var mer eller mindre fullständig ebb i statskassan, i synnerhet i krigs- och missväxttider.

S. 68. Biskop Wingård i Göteborg mottog under 1800-talets första årtionden en oxe eller stut av vissa gymnasister, enligt vad legationspredikanten Jacob Berggren berättar i sin självbiografi (Göteborg, K. Vetenskaps- och vitterhetssamhällets handlingar, Gbg).

S. 68. Förslaget 1649 = regeringens *Forma* eller *Instructio* Huruledes itt *General Consistorium Ecclesiasticum* . . . kan opretas och hållas. Stockholm i Januari 1649; manuskript LVIII in IV:o, N:o 11 i Linköpings gymn. bibl. (nu stiftsbibl.); avtryckt i P. E. Thyselius: *Bidrag till sv. k. o. lvk. hist.* s. 114—131; citatet står där II: XI på s. 127—128.

S. 69—79. För översättningarna av kibbuz och betsalmenù står jag i tacksamhetskuld till Fil. D:r A. Brody. Här i avdelningen Översättningar återfinnas de. — Likaså återges där de ryska och finska orden, därest betydelsen icke framgår av texten. Förklaringarna till de båda senare slagen lämnas här av rektor T. Helsingius, Björneborg.

Om pennialism jfr ÅSU 34.

Om kamrattukt berättar L. L. L(aurén) i *Minnen från Skolan och Universitetet*. Skizzer. Sthlm 1877 s. 243—244, bland annat följande. Oombedd uppfostrade skoleleven Johan Ludvig Runeberg i Vasa en sin yngre rumskamrat med sådant nit att denne klagade för sin far. Denne, som var kyrkoherde på landet, reste till skolstaden och tackade R. »för hjälpen» med den enligt vanliga begrepp snälle och veke gossens fostran. »Var god och fortfar i denna välvilja mot min käre Carl!» bad prästmannen. — I -tw- (= E. L. Fleetwood) Anteckningar om gymnasister i Wexiö 1800—1850 s. 47 berättas att kyrkoherden P. R. Bråkenhielm i Pjetteryd (1796—1878) agade sin son som grät för att han fått alltför lång läxa av informatorn. Men till denne sade pastorn i enrum att läxan verkligen var för lång. En son som var student, gav han stryk för att denne medfört för lågt betyg från Uppsala.

Denne förutnämnde skolhistoriske författare rektor Laurén förmodar aa s. 241, att de två på morgonen till läroverket anländande voro rektor och konrektor; detta är oriktigt; de voro rektor och signifikator, vilken sistnämnde varskott den förre om dagsarbetets tillbörliga början.

S. 71. Aposteln Bartholomeus fläddes levande; att skolornas läsår begynte på hans dag var alltså ett dåligt omen, en händelse som den tiden och dessförinnan nästan såg ut som en tanke. Jämför man däremot den tidens tukt med vår, skulle man med tanke på Bartholomeus-symbolen kanske kunna säga att våra skolor begynna på Menlösa barns dag.

S. 72. Att höta användes ännu omkring 1890 i trakten av Åbo och Nådendal, enligt vad min Fru vet att berätta.

S. 74 o. f. Om luciafirandet i Stockholm jfr huvudstadens storskolas ännu utgivna skolkrönika (nu i Stockholms stadsarkiv).

De sånger, som förf. delvis återgiver, återfinnas i den bok av Lindell som han nämner. Dess föregångare eller första upplaga var följande: *Piæ Cantiones Ecclesiasticæ et Scholasticæ veterum Episcoporum, in Inclyto Regno Sueciæ passim vsurpatæ, nuper studio viri cuiusdam Reuerendiss: de Ecclesi. Dei & Schola Aboënsi in Finlandia optime meriti accurate à mendis correctæ, & nunc typis commissæ, opera Theoderici Petri Nyländensis Imprimebatur Gryphisualdiæ, (1582).*

En utvidgad upplaga utkom i Rostock 1625 och en — med skrivna noter — på Visingsborg 1679. Flertalet upplagor upptog jämväl melodier till sångerna.

På avdelningen De vita Scholastica upptogs bland annat dikten O Scholares discite, auribus percipite, oculis videte. Där fick eleven lära bland annat: Rustici sunt asini; med bönder vore de okunniga latinelever jämförliga, som fingo lida åsnestraff för okunnighet i latinet. Alla som ej lärt latin, stode på djurets ståndpunkt; Gud hade gett människan tänkandets och talets gåva, och dessa skulle övas medelst latinsk logik och grammatik; den det ej gjort och gjorde, vore alltså ej människa. Ej underligt därför att Åbo domkapitel förklarade en viss prästkandidat vara en åsna, när han inte kunde översätta latin. Enligt Åbo Tidn. 1793 nr 12 yttras i Åbo domkapitels protokoll 1671 12/8: Blef censurerat om Dn. Mart. Tegmans hållna finska predikan. — Vidare, när han skulle examineras uti simplicissimis in Philosophia et Disciplinis Instrumentalibus, sade han sig hafva ondt i hufvudet. Honom tillbjöds explicera första meningen in Erasmo Rotterodamo, svarade sig skymta för ögonen. Präsumerades alltså honom vara en Idiot.

Den dagligen utdelade strykportjonen ville alltså vara ett led i det djuriskas utdrivande och ersättande med mänsklighet. Men kanske verkan gick i motsatt riktning; åtminstone torde så varit fallet när sadismen höll i riset. Också ställdes studerande alltid vid skiljevägen: dem väntade antingen corona, krans, doktorskrans på huvudet eller ock åsnebild burens darsammastades. Jfr text och bildmaterial i Hans Boesch: *Kinderleben*, Leipz. 1900, i *Nya Dagligt Allehanda* 5/5 1929 och i *Årsredogörelse* i Eksjö h. a. läroverk 1938 s. 54.

De i texten avtryckta elevsångerna återges här nedan i översättning, utförd av Rektor *Nils Lundqvist*, Stockholm.

Skåden ett märkeligt glädjeämne, Skåden ett märkeligt under!
En jungfru föder en son, En jungfru, som ej vetat av någon man,
Icke vetat av någon man, Men föder Sonen, som fruktträdet alstrar frukt,
Som jorden frambringar papyrusplantan, Så ock den blommande liljan.

På mödans vädjobana Löpa alla som deltagare;
Men segerns ärepris Vinna de ej en och var.
Om du ej vill bära mödans ok,
Undvik då åreställen: Åran är vän av bördor.

Om fri och oberoende Du önskar leva,
Leve du då i kärlek! Då slipper du sörja,
Intet har du, intet du sörjer,
Icke skola förluster gräma dig, Du har glädje av det du har.

Mars går i spetsen för planeterna, En fridens och stillhetens man.
Har ingen makt i denna världen Men tyranner och våldsmän,
Som äro snara till illdåd, De härska över folket.
De tygellösa och vildsinnade, Som härja och bränna,
Som ej hänsyn taga till mitt och ditt,
Sådana män äro Generalen till lags.

I skolepiltar, sjungen taktfast samman med mig,
och gån ständigt med mig i jubileets ringdans!
Vår skara, nyss sorgtyngd av studiernas träldom
må nu fröjdfull hoppas på det ädla samkvämet's fest.

Säll den skola, där ej en skolpilt avklädd ligger utsträckt under
kroppsasans hugg ej heller är ett offer för lärarens ogunst.
Därför gläd dig, klappa i händerna, du skolpiltskara!
Tänk om det alltid rådde en sådan fröjd!

Rektor L. L. Laurén redogör i Minnen från Skolan och universitetet, Sthlm 1877 s. 245—253 för Luciafester i Vasa läroverk på 1830-talet (delvis avtryck i ÅSU 37). De av Nordlund beskrivna och flera gånger utgivna *Canones* vid luciafesterna hade där avlösts av enklare, världsliga sånger.

S. 76. Buss tal: strofen 5 i dikten Munter i Fänrik Ståls sägner.

S. 77. Quos ego = (»Att I bara vågar») Er skall jag (klå)! Ur Vergilius Eneid.

S. 80. De höga hattarna och fladdrande banden etc. voro törhända tillkomna under påverkan från karnevaler i sydligare länder. (Nutida upptåg — olika i olika läroverksstäder — på eftermiddagarna t. ex. efter skrivningarnas godkännande ävensom studentfirandet utanför läroverken äro alltså efterföljare till dåtida »utpyntning».) Hattarnas storlek vid karnevaler i söder är fenomenal. Författarens gissning om »karl för sin hatt» torde ej slå huvudet på spiken. Hatten utgjorde frihetens symbol. Den som nyss fått friheten, kände sig nog vara karl för sin hatt, men att få voro det, framgick exempelvis några timmar senare på krogen. Hatten var gymnasistfrihetens symbol, märk väl: blott för de tre »äkta», ursprungligare gymnasistklasserna; hattpengar = alltså avgift av dem som fingo nåden upptagas i »de frias» krets; jfr text och illustration i ÅSU 34 om Gävle läroverk. Att rektorsklasser vid trivialsolor togo sig motsvarande förmyndarfasoner över de lägre avdelningarna (för att själva sedan komma att kujoneras i lägsta gymnasieklassen) är känt från flera håll; bl. a. Växjö (jfr ÅSU 40).

Så gott som alla det viborgska domkapitlets äldre acta äro spårlöst försvunna; om de tagits till Ryssland, är ej känt. (Ävenså förstördes eller skadades mycket värdefullt arkivmaterial vid Åbo brand 1827, och i senare tid brann exempelvis hela lagret av seminarieriktorn titulärprofessorn K. G. Leinbergs Handlingar rör. finska skolväsendets historia, ett verk på över 2 000 trycksidor).

Det enda befintliga manuskriptet till Viborgs stadga är en avskrift i UUB U 3; lånad till Sthlm fastän evakuerad. Det är tryckt i K. G. Leinbergs Handl. rör. f. skolväsendets hist. I, Jyväskylä 1884 s. 377—408. I slutet av § 19 å kap. II synes texten varit för L. obegriplig. Rektor N. Lundqvist, Stockholm, har givit en plausibel tolkning av både kopian och editionen. — Även i ett flertal andra fall har Rektor Lundqvist stått välvilligt till tjänst med upplysningar, översättningar av vers och prosa etc. i många delar av föreliggande volym.

Gymnasiets verksamhet begynte 1641. Underhållningsbrev för läroverket av 4/7 1644; RA Eccl. Handl. I 2 n:r 211; jfr 212.

Mycket upplysande är Bjuggs rapport till regeringen 1643 om tillståndet i stiftet: Een kort och sanferdigh relation om stifttzensz tillstånd uthj Vijborgh, anteknad uthj näst håldne visitation; tryckt i Finska kyrkohistoriska samfundets protokoll II (1902) s. 99—112.

Om Bjugg och stiftet jfr *A. Simolin* Viborgs stifts historia (1909). Om Bjugg jfr Hofkericiets och Linköpings stifts herdaminnen; *B. Boethius* i Sv. Biografiskt lexikon IV s. 510—516. — Om stadgan m. m. jfr Arvid Hultin: Borgå gymnasii historia I s. 12 o. f.

Ett av de dimissionsbetyg från det finländska Wiborgs gymnasium, vilka förvaras i UUB N. 67, är avtryckt i K. G. Leinbergs Handl. rör. finska skolväs. hist. III s. 198—9. Det är daterat 19/8 1701 och avser Henricus Fremling.

Annotationer till Del I, kap. VI § 9—11 Om tiggeri under sång (chor- eller ostiatimgång, termination eller diskant) jfr ÅSU 58 s. 122—128.

I: X § 7 Jfr ÅSU 58 sid. 107—113 om »liksång».

Del II kap. I § 1 Dav. Ps. 110: 10; Sal. Ordspr. I: 7.

II: II § 1; I: I § 12; IV § 3 Flera slags dåtida edsformulär (begagnade i Västerås) finnas i N 1773 UUB; jfr Joh. Rudbeckii Dagbok utg. av R. Hall s. 92—94.

II: II § 18; och Del III: 1 Om elevdräkter och flit jfr här på avd. om Åbo.

ANTECKNINGAR RÖR. RANTASALMI-PROJEKTET.

Förlägget: Wallquistska manuskriptsamlingen vol. 3, Strängnäs domkap. arkiv.

På denna avskrift saknas författarnamnet, men den är försedd med M. A. Akianders initialer - - -. — Jfr här sid. 192 om den tryckta upplagan. Bokens titel är den som här i nya utgåvan utgör undertitel; författarnamnet är där utsatt; tryckort och -år är Åbo 1804. Domprost Alopæus har där ändrat stavningen och kommateringerna något samt gjort flera små sakliga ändringar och tillägg i text eller noter. Den sakliga omredigeringen ger vid handen, att Akiander-Wallquists kopia måste ha i huvudsak utförts efter första (otryckta) manuskriptet, icke efter utgåvan. Bland tillägg och skillnader må nämnas med anledning av vad som står i manuskriptet = här i utgåvan sidan

104 rad 14: där står 2, i 1804 års tryck står 4.

104 » 10 n: där står Alnander men undantränges 1804 av Möllers »Försök».

105 » 14: där står Nepos men nämnes ej 1804.

106 rad 2: Hist. o. geogr. resp. räkning byta plats 1804.

106 » 11: Fjärde timmen läses teologi 1804

106 » 12 står 3; 1804 i stället 5

106 » 20: - - 1804 förekommer 10—11 teologi; 11—12 några grekiska; övriga ha fäktning

107 rad 11: »kan ske äfven skadlige» uteslöts 1804.

108 » 3. Före första punkttecknet är 1804 tillsatt: efter disciplarnes fattningsgäfvu och behof.

109 rad 2 n: blev 1804 så ändrat: lön i brist af Spannemål, som dock vore tjenligare, 300 Riksd. Sp.

110 rad 16 n—8 n: De två meningarna borttogos 1804.

110 » 7 n: orden »så . . . läserum» borttogos 1804.

111 » 13. I not tillägges 1804 att uppgiften skrivits innan K. M:t 6/11 1780 avtog domkapitlets begäran därom. »Frågan tyckes dock ännu vara öppen; enligt Kongl. Resolution och Förklaring uppå Prästerskapets underd. besvär, af d. 20 Nov. 1786 §. 8.»

111 rad 14 n tillägges år 1804: men till några hästars underhåll tyckes vara svårare att finna någon utväg.

111 rad 21, 22, 24: år 1804 är de största talen ändrade till 12000, 375, 295.

111 » 12 n: 1804 tillägges, att K. M:t 6/11 1780 ålagt kronobetjäningen uppbära djäknepengarna. Anordningen hade visat sig förmånligare och verkat skyndsammare, åtminstone i Borgå stift.

111 rad 10: år 1804 tillägges efter ordet Hertills »(år 1777 och till 1780)».

112 » 2: år 1804 tillägges före punkten: jemte det de äga andra goda egenskaper, som i synnerhet hos Skol-Lärare böra finnas.

112 rad 6: 1804 tillägges före ordet till: efter deras skicklighet.

112 » 10: 1804 borttages: »i . . . ting».

112 » 1804 tillägges i not att K. M:t den 14/8 1786 stadfäst Borgåstiftets lärares spannmålslöner samt 21/8 s.ä. ytterligare stadgat de rätta grunderne till befördran i Prest-Ståndet.

Från det av ryssarna tagna Villmanstrand flyttades trivialskolan först till St Michel och snart därefter till Jumikkala på nya ryska gränsen vid centralsjön Haukivesi i Savolax. Där var den i verksamhet 1749—1787. (Leinberg: Handl. rör. f. skolv. III s. 261—2; 265—6; I s. 255—6; pensa). Om denna skola talar humoristiskt Ernst Lampén: Till lands och sjöss i Finland, H:fors 1918 s. 122—135 o. f. För den redogör allvarligt konrektorn prostsonen Gabriel Krogus 14/9 1758 i en skrivelse, avtryckt i Leinbergs anförda Handl. I s. 360—364. Han begynner med att skildra skolans lägervall. Efter yrkande av tio mer eller mindre förnäma ortsbör föreslog landshövding J. A. H. Ramsay 21/9 1773 hos K. M:t, att skolhuset måtte användas till hospital och lärarna placeras i skilda skolor. Domkapitlet avstyrkte 24/11, och K. M:t avtog (jfr aa 3 s. 321—332). Men på hemställan från Kuopio socken 10/10 1782 begärde landshövding G. H. von Wright 6/11 1782, att läroverket måtte förflyttas dit; K. M:t biföll yrkandet 18/12 1782 (Aa III s. 345—348; IV s. 276). Läroverkets lokaler i R. såldes på auktion. I den nya staden Kuopio började institutionen sin verksamhet 1788; jfr aa II s. 362; III s. 448—451. Efter sistnämnda tid har gjorts i manuskriptet följande tillägg en sida från slutet: »Nu mera hafva desse befarade olägenheter lyckligen uphördt, sedan Kongl. Majt allernådigt, icke allenast genom nådig Resol:n af den 14 Augusti 1786, tryggt och stadfäst Gymnasii och Scholae Lärarne i Borgå Stift vid deras Spanmåls löner, utan ock uti nåd. Circulaire, under den 21 Aug. samma år, ytterligare stadgat de rätta grunderne til befördran i Prärste-Ståndet.»

Om Orbis pictus jfr här anteckningarna om Methodus inf.

Om elevbostäder på landsbygden jfr ÅSU n:r 37 s. 138—143; n:r 40 s. 95—109 samt rektor Kraftmans här förut på tal om Björneborg omnämnda Tal.

Om sockenskolan i Rantasalmi jfr Leinberg aa II s. 173—210 (en skoldag skildras s. 205—6); 348—352; samt hans uppsats om J. F. Hörning i Tidskr. utg. af Pedagog. fören. i Finland 1883 (särtryck).

I Rantasalmi fanns även Haapaniemi berömda kadettskola från 1786; jfr Skrifter utg. av Sv. Litt. Sällsk. CVIII, CCXIV.

KOMMENTAR RÖRANDE BORGÅ LÄROVERK.

De här återgivna aktstyckena ha av mig utvalts i Borgå lycei arkiv.

Tyvär har det ej varit möjligt att i dessa tider få låna originalen i och för korrekturläsning, icke heller inskaffa vissa behöfliga personuppgifter etc.

Om elevernas stadgar jfr Hultin: Borgå gymn. hist. II, s. 191 o. f.

Stadgar och kasualfall sid. 135 o. f. Terminus technicus för antyddastillsamhet eller för vilken som helst form för betygsjakt var (och är väl ännu) fidesgnideri. Den som lyckades få »medhåll» av lärare kallades fidesgris. Fides = tro; betyg. Jfr § 8, 65, 66 samt 81—82 och lagar § 3, 12 (allt å huvudavdelning III).

Betygen voro (och äro) 10: 1—2 beteckna Ringa; 3—4 Försvärligt; 5—6 Nöjaktigt; 7—8 Gott; 9—10 Berömligt. Vitsorden 1—4 medföra kvarsittning, 5 »villkor» med skyldighet att undergå »prövning», om uppflyttning skall kunna medgivas; 6—10 uppflyttning; dock bör lärjunge med 6 betyg läsa på egen hand, »förkovring», utan att behöva särskild »prövning».

II: II: § 4 o. f. Jfr minnen från Borgå: ÅSU 40 s. 142—152. Om subordination och pennalism jfr ÅSU 34 samt N. Beckman: Vår skolas (= Skara läroverks) historia. § 6 jfr text och bild från Gävle läroverk i ÅSU 34.

1866 25/10 § 12; 13/12 § 26; 1867 27/4 § 69; 2/5 § 71. Jfr ett motsvarande fall i Växjö läroverk, där kamratskapet uteslöt rektorns, blivande biskop Johan Anderssons, egen bror på grund av den troligtvis oriktiga misstanken att han i visst fall »skvallrat» för denne. Han slöt i läroverket, gick upp som privatist och blev till sist en högt uppsatt juridisk ämbetsman i huvudstaden. Om nämnde rektor och om uteslutningar under hans tid — 1860-talet — jfr Gustaf A. Aldén: Hemma och i Uppsala samt Gleerupska Univ.-bokhandelns högkomstserie Minnen från Växjö läroverk s. 45—46. Med »gymnasium» menade gymnasisterna sig själva och i synnerhet sin »fackförening», »Gymnasium». Jfr ÅSU 34 och här § 78.

§ 51 jfr Stadgar eller förhållningsregler avd. I § 1.

I sin prosadikt Eldsvådan (Saml. skrifter I, Helsingfors 1887 s. 431—462) visar sig Runeberg väl förstå — och minnas — skolpojks-kynnets offervilliga och modiga, oppositionella och tacksamma kamratkänslor. I Graven i Perrho skildrar han, huru tryck ovanifrån sammansvetsar de plågade unga till vänfast självupppoffring. Såsom rektor i Borgå skulle han emellertid finna, hurusom hans egna elever mötte frihetshjälten på hans egen mark; många av dem ansågo honom vara förtryckaren, och så många högtbegåvade gymnasister ha icke i otid lämnat sin läroanstalt som under hans cheftid i Borgå.

Om Runebergs undervisningskonst: Tidskr. utg. af Ped. För. i Finl. 1877 s. 249—257; Festskriften till prof. Otto Anderssen, Oslo. Urval i ÅSU 63 ur båda.

(Stadgar för Runebergs och J. E. Öhmans privatläroverk i Borgå äro avtryckta i ÅSU 44 s. 162—169; jfr aa s. 187; i ÅSU 37 och 40 äro återgivna läroverksminnen av L. L. L(aurén) från Vasa trivialskola resp. av K. E. Granqvist om Åbo och av »Edvard» om Borgå skolor.)

Om läroverkets inredning: Tidskr. utg. af Ped. För. i Finland 1913 s. 130.

Minnen från 1860-talet ha av professor Ville Wallgren återgetts i Garms julnummer 1936 (jämte förf:s bild tecknad av Signe Hammarsten—Jansson). Jfr intervju med V. W. om Runeberg: Svenska Dagbladet 5/2 1940; dödsruna över V. W. aa 14/10 s. å.

Minnen från Borgå läroverk äro nedtecknade bland annat i J. J. Burman Anteckningar, förda . . . 1785—1816. Sthlm 1865 s. 1—2. G. M. Vænerberg: Minnen från 1830-talet; i Tidskr. utg. af Ped. för. i Finland 1911 s. 97—113. J. M. Salenius: Undervisningen i en gammal skola; d:o 1913 s. 130—131. Edvard: Hågkomster; Helsingfors Dagblad 1867 nr: 156 och 158; omtryckt i ÅSU 40 s. 142—152. W. L(agus): Från pojkkåren och gymnasiet (1837—1838). Däri om Runeberg bl. a. s. 196 o. f., 234 o. f.

Minnen refereras och skolans historia, inklusive skolpojksliv, skildras förtjänstfullt i a) Arvid Hultin: Borgå gymnasii hist. I—II. Hfors 1920, 1923. Däri redogöres bl. a. för elevernas opposition samt Runebergs och andras bestraffningsmetoder mot de missdådare. b) i (V. T. Rosenqvist, A. K. Ottelin, Holger Nohrström): Borgå lyceum 1873—1923. Borgå 1923. Jfr Hufvudstadsbladet 1/10 1923, 3/8 1925.

KOMMENTAR TILL DE BALTISKA LÄROVERKSAKTERNA.

Av B. Rud. Hall och N. Lundqvist.

Första och andra urkunderna (II A; II B I) finnas i RA: 1627. Acta Generalis Visitationis . . . Esthoniae — Liwoniae — Ingriaeque Marthinj Aschanej (= Livon. II: 699).

Pomraren Dobberch verkade såsom visitator 1586—1603; utnämningensbrevet är i avskrift förvarat i Riksarkivet: Livonica, Dubberch (tidigare nr: 355). Jfr A. von Richter Geschichte der . . . Ostseeprovinzen II, Riga 1858; Edv. Sebling Evangelische Kirchenordnungen V s. 36. (Denna avtrycker ingenting från det svenska Balticum). Det av Rudbeckius nämnda stadgandet av Dubberch rörande begraving i skog och mark tillämpade den sistnämnde t.ex. vid visitation i Insularwiek 1586, då 10 marks böter stipulerades för sådant. Jfr nämnda volym i RA samt R. Winkler Dubberch und seine Zeit s. 18. Jfr Leonid Arbusov Die Einführung der Reformation in Liv-, Est- und Kurland. Leipzig 1921. (I: Quellen und Forschungen zur Reformationsgeschichte III); avhandlar tiden f.o.m. 1420 t.o.m. 1520-talen).

I slutet på första aktstycket (= avd. II A) är MA = Martin Aschaneus.

F.o.m. Actum till MA: är underskriften tecknad av Rudbeckius själv.

Under Joh. Rudbeckii visitationsresa i Estland lät han till kyrkoherde i Rökes prestegård 5/9 1627 utnämna Dominus Paulus Lempellinus (enligt Acta generalis visitationis Esthoniae 1627; RA). Denne hade blivit avsatt från rektoratet vid Revals pedagogi 1625 och klagar inför Rudbeckius att superintendenten »olagligen och ochristeligen, mott allt Samwet och rättwijso trängdt honom ifrå Rectoratum . . . 6 månaders tid för änn hans beställningz termin uthe war». Gaza hade förut »tagit en koo af honom för Constitution till Rectoratum 1624. 1. Augusti» samt nu tagit »hans Rectoratz Sochnar ifrå 6 till lijka, där Antecessores hafva tagit 2.» Om sin undervisning lämnar L. den här avd. II B 1 återgivna framställningen (Memorial).

Härnedan ges en översättning av latinet på sid. 165—6, utförd av Rektor N. Lundqvist.

»Memorial, avgivet enligt fullmakt och befallning från K.M:ts kommissarie och visitator i Estland, den Högvördige Herr Biskopen Johannes Rudbeckius, den Heliga Skrifs teologie och filosofie doktor, rörande mitt års rektorat vid katedralpedagogien i Reval:

Ären 1622—1623 hade jag att såsom kollega uppbära lön genom sockengång i de två församlingarna Vormsö och Nuckö. Från 1/8 1624—1/8 1625 var jag rektor, därtill förordnad av Vördige Herr Nicolaus Gaza, superintendent och kyrkoherde darsammastädes.

Bland lärjungarna voro tio äldre. För dem föreläste jag i teologi: 1) Dominus Haffenreffers kompendium i teologi ända till stycket om synden med mera. 2) Evangelierne på sön- och helgdagar. I filosofi: 1) Filip Melancthons grammatik i sammandrag. Syntax och

prosodi. 2) Ciceros brev; 26 dikter av Cato. *Övning och förhör*: 1) Förhör beträffande explika-tion och repetition av evangelierna varje lördag och söndag, 2) Förhör beträffande explika-tion och repetition av brev två gånger i veckan, nämligen onsdag och fredag, anställda jag med allvarligt eftertryck. 3) Ämnen för uppsats förelade jag lärjungarna två gånger i veckan. I *sång*: 1) Allmänna tonövningar har jag dagligen hållit med äldre och yngre. 2) Så ock kyrkosång två gånger i veckan. Och 3) har jag varje dag klockan 1 efter middagen föresjungit en svensk psalm och förhört den.

För de 20 yngre lärjungarna har jag föredragit 1) läseboken i svenska, tyska och latin. Luthers katekes jämte förklaring på latin, tyska och svenska; 2) Donatus. Evangelierna på latin, svenska och tyska. Vokabuläret (Ordboken). Psalmer på svenska, tyska och finska. Och denna övning bedrev jag i ett sträck tio gånger om dagen med lärjungarna. Därpå tager jag till vittne den nådige, allsmäktige Gud, dem själva och likaså alla rättänkande människor. Och skälet? Jo, att jag hade min kammare i skolan, levde där och studerade. Anmärkning: Herr Superintendenten brukade ibland diktera huvudpunkter för de äldre.

Undervisningstid. Skolstudierna pågingo under dec., jan., febr., mars, apr., maj, juni, juli och halva augusti. — Perioden för insamlande av *alluonor* från därtill anvisade för-samlingar var från 1 sept. till advent.

I *arvode* för undervisningen erlade varje elev 1 daler men vid inskrivning och avgång betalade man ingenting, såsom min efterträdare . . . Avgångsavgift erlade skoleleverna till Livoniens (= Östersjölandskapernes) superintendent.

Märk väl! Med stor orätt blev jag under det nämnda året 1625 i augusti utan uppsägelse avsatt från rektorsämbetet av kyrkoherden herr Nikolaus och [herr Henrik Bartholinus].

Denne blev L:s efterträdare. Författaren kanske menar, att denne falskeligen uppgivit (pretendit?) att L. hade mera sportler än vad fallet var. Det latinska verbet är icke utsatt och därför här i översättningen ersatt med punkter.

De följ. 4 handlingarna förvaras i RA Livonica. Bland dem ligga konsistoriets akter i volym 32 Revels Consist. till K. M:t t.o.m. 1672, försedda med: 1) påskriften »1640?»; 2—3) paginering 111—115 resp. 553—556; Oxenstiernas urkund förvaras i 233 a Strödda handl. rör. Östersjöprovinsernas läroverk Revels gymn., urkund nr 2. Om Revels gym-nasium finnas flera skrivelser i RA Livonica 35 Skrivelser till K. M:t i kyrkliga ärenden A—Ö, sista fascikeln; jfr Ped. Tdskr. 1893 s. 39—48 av B. Rollin. Om Dorpat jfr års-boken Svio—Estonica samt Johan Bergman: Universitetet i Dorpat under svenska tiden; Ups. 1932.

Vinna = vinna för Guds rike, föra till Guds kännedom och dyrkan.

C 1 RR RA 16/6 1642. Samma dag erhöll Stahlen en Instruktion rörande superinten-dentens ämbetsuppgifter, vilken huvudsakligen kopierar Iheringii. RA RR 16/6 1642 fol. 695—700. Avtryckt i C. Öhlander: Den sv. kyrkoreformationen uti Ingermanland. Ups. 1900 s. 189—195. — Förstnämnda, här återgivna kungabrev (ur RR 1642 f. 693—694) har som vanligt rådsherrarnas namn antecknade blott genom initialern a; vid avtrycket här ha förkortningarna upplösts.

Den urkund som här i Innehållsförteckningen betecknas med C2, förvaras i RA Livonica II. 202. Ingrida: Konsistorium i Narva till K. M:t 1641—85.

I Beiträge zur Kunde Ehst- Liv- und Kurlands IV, Reval 1894, ingå editioner av bland annat 1) Revels trivialskolans tilläggsstatuter 10/4 1600 (Jfr Hansen: Geschichte des Revels gymn.). Stadgar för Revels fyrklassiga trivialskola 1603 (jfr E. Schling: Evang. Kirchenordnungen V s. 38). 3 Revels gymnasii statuter 29/2 1708 och skolordningen 21/6 1782.

Om Uppendorffs »katedralskola» i Riga på 1680-talet jfr generalguvernör Hastfehns underdåniga skrivelse 14/7 1686 i RA Livonica: Hastfehr till K. M:t 1686—1687. Jfr Kyrkohist. årsskrift 1901 s. 80 o. f. Holsteinaren U. var rektor 1678—1698.

Om skolorna i Ingermanland jfr lärareförteckningar och ett flertal andra handlingar i M. Akiander . . . Evangeliskt-lutherska Församlingarne i Ingermanlands stift. Hfors 1865. Om småläroverk i Ingermanland 1681 i Nyen och Narva jfr Finska kyrkohistoriska samfundets handlingar X s. 195—196.

Till estländska konsistoriets skrivelse 1643 om elevernas nödvändiga och långvariga insamlingar av födomedel på landsbygden jfr P. Palladii VisitatzBog och Diarium Gylle-nianum eller Petrus Magni Gyllenii Dagbok 1622—1667 utg. af Finska statsarkivet genom Reinh. Hausen. I—II. Helsingfors 1880, 1882 samt K. F. Karlson: Örebro skolas histo-ria. I—V. Örebro 1871—1900.

PERSONFÖRTECKNING.

	Sid.
Adlercreutz, studerande, uppehöll sig i Borgå i november 1848	122
Ahlbom; förnamn okänt; näringsidkarska i Borgå c:a 1860	141 143 154
Ahlqvist, stadsfogde i Borgå c:a 1848	125 126
Albogius, Ericus Johannis, prost, superintendent i Narva 1673—78. Avled 1678	183
Alexander (den store) 356—323 f.Kr., Aristoteles lärjunge. Konung av Mace-	
donien och segrare över Asien 326—323	58
Alopæus, Magnus Jacob 1743—1818, i Borgå lektor i mat. o. logik 1770—	
1785; i teol. 1785—1794; domprost 1794—1809, biskop (1809) 1810	103
Archtopolitanus, Gregorius Gregorii, rektor i Björneborg 1675—1679; Jfr	
kommentaren till sid.	53 54
Aristoteles c:a 384—322 f.Kr., grekisk polyhistor, naturforskare	28
Arwidsson, Adolf Ivar 1791—1858, bibliotekarie vid Kungl. bibl. 1843, ordens-	
historiograf 1844; förf. till »Finlands historia»	61
Aschaneus, Martin Laurentii c:a 1575—1641, kh i Fresta o. Hammarby i Upp-	
land 1620, deltagare i Rudbeckii visitationsfärd 1627, riksantikvarie 1630.	
Förf. till hus- och bordsregler	164
Askolin, handlande i Borgå c:a 1866	143
Bacchus (Bakchos, Dionysos), vinets och vinodlingens gud	63
Bartholinus, Heinrich, rektor vid domskolan i Reval 1625—1627; präst i Kegel	
eller S:t Michaelis 1627—1639; sedan i Pühhalep, 1644 i Jeglecht	166
Bartholomeus, apostel; enligt legenden levande flådd och med huvudet nedåt	
korsfäst	71 109
Bastman, husägare och f.d. handlande i Borgå 1848	120 122 123
Benzelius, Jacob 1683—1747, i Lund teol. prof. 1718, rektor magnificus 1722.	
Biskop i Gbg 1731, i Uppsala 1744	57
Bergenheim, Edvard 1798—1884, lektor i Åbo; Finlands ärkebiskop 1850;	
kyrklig organisationsreformator	61
Bergholm, borgare i Borgå 1842	120
Bergholm, gymnasist i ring I i Borgå 1857	131
Bergstock, (fingerat?) namn på en rektorist i Björneborg c:a 1800	63
Bergström, gymnasist i Borgå 1842	121 123
Bitz, Conradus, magister i Leipzig, biskop i Åbo 1460—1489. Död 1489 ...	68
Biugg, Petrus Jonæ, 1587—1656, hovpredikant 1613, kh i Vårdsberg och prost	
1618, därjämte i Linköping lektor i fysik och medicin 1628, i teologi 1634,	
kh och prost 1639. I Viborg biskop 1642	82
Bonsdorff, gymnasist i ring II i Borgå allmänna läroverk	131
Borenius, Alexander Ferdinand 1808—1881, i Borgå lektor i matematik och	
logik 1833—1873, rektor 1852—62; domkapitelsassessor 1870	113—134
Borenius, H. G., son till föregående, gymnasist i Borgå vt 1857	133

Brahe, Per d.y. 1602—1680, krigare, statsman; riksdrots 1641	171
Brander, Fredric Reinhold, 1730—1800; Philos. mag. 1754; i Björneborg lärare från 1756 och rektor 1760—1791; pastor i Wehmo 1791. Utgav Kort begrepp af Naturalhistoria. Sammandrag. Westerås 1785	53 60
Brummer, elev i klass I i Borgå gymnasium vt 1857	130
Buchanan, George 1506—82, skotsk statspolitiker; skald	28
Buss, korpral, hjälte enligt Fänrik Ståls sägner: Munter	48
Caesar, Caius Julius c:a 102 f.Kr. — 44; romersk statsman, fältherre. Författare till Commentarii de bello Gallico	86
Cajander, gymnasist i Borgå 1857	131—133
Calonius, M., gymnasist i Borgå	120—125
Canth, gymnasist i Borgå 1857	131—133
Carl X Gustaf 1622—1660, svensk konung 1654—1660	85
Carlstedt, sjökaptan i Borgå omkring 1848	121
Cato (d.ä.), Marcus Porcius, 234—149 f.Kr.; romersk krigs- och statsman; förf. till bland annat dikter och moralia	43 165
Christina, 1626—1689. Svensk drottning 1632—1654	66 166—183
Chrogelius, gymnasist i Borgå	121 123—127
Chrons, gymnasist i ring II i Borgå 1857	131
Cicero, Marcus Tullius 106—43 f.Kr., romersk vältalare, författare och statsman	22 28 45 48 59 61
Comenius, Johan Amos 1592—1670, böhmisk-märisk pedagogikreformator, biskop. Avfattade bland annat Orbis pictus (= Världen illustrerad), en barnbok med bilder och text för sak- och språkundervisning	42 43
Conrad, Sebastian, en italiensk lärare i vältalighet. Död 1556	28
Cornelius Nepos c:a 95—c:a 20-talet f.Kr. Romersk författare	44
Curtius, Quintus C. Rufus, romersk historiker vid första kristna seklets mitt, förf. till Alexander den stores historia	57 58 61 86
Cyrus d.ä., persiska rikets grundläggare; död 529 f.Kr.	87
Damberg, fru, innehavarinna av ett värdshus i Borgå 1851	126
David, omkring år 1000 f.Kr., Israels störste konung; psalmdiktare	6 22
Demonikos, tillägnad ett tal av den forngrekiske vältalighetsläraren Isocrates (436—338 f.Kr.)	87
Donatus, Aelius, levde c:a 350 e.Kr.; grammatiker i Rom, lärare för Hieronymus; förf. till en latinsk formlära, vanligen kallad Donaten	165
Edelman, borgare i Borgå 1842	120
Ehnberg, gymnasist i Borgå 1848	121 123 124
Ekelund, Jacob 1790—1840, läroverkskollega i Stockholm, historisk läroboksförf. bl.a. av Försök till Lärobok i Gamla Historien respektive i Medeltidens Historia för Lärdomsskolor. Sthlm 1826, 89 s.; resp. 1828, 164 s.	61
Eklund, gymnasist i Borgå 1848, boende hos vaktm. Forsblom	120—124
Ekroos, Anton Wilhelm, gymnasist i Borgå 1851	128
Erasmus Desiderius, »af Rotterdam» 1466—1536; holländsk humanist	15 43 48
Erflund, elev i ring I i Borgå gymn. vårt. 1857	129 130
Ericus Erici (Soralainen) 1546—1625, rektor i Gävle 1578; kh i Sibbo 1579—1598; biskop över Åbo och till 1618 även över Viborgs stift. Översatte liturgien till grekiska och kyrkohandboken till finska	186
Estrup, Hektor Frederik Jansson, 1794—1846; dansk historiker, lektor, direktör vid Sorö akademi 1830—37; förf. till Lärobok uti Allmänna Verldshistorien. Öfvers. Med rättelser och tillägg af Edv. Bergenheim; 1—3. Helsingfors 1837, 430 s.	61

Euklides c:a 325—275 f.Kr., grekisk matematiker, förf. till Elementa, en under mer än 2000 år använd sammanställning (i 13 böcker) av den matematiska vetenskapen	59 108
Fagerström, Carl, gymnasist i Borgå 1848	121 123 124
Faler, gymnasist i Borgå omkring 1848	120—122 124
Falin, A. och W., handelsbokhållare i Borgå 1851	125
Florus, Jul. I. Annæus, 200-t. e.Kr., romersk historiker	47
Fogelholm (= F:holm), Gustaf Erik, 1806—1873, koll. i Björneborg 1835 (?), i Åbo 1837; i Uleåborg rektor 1839, kh 1855—1873	66
Forsblom, född 1834, gymnasist i Borgå 1857	133
Forsblom, husägare och vaktmästare i Borgå 1848	121
Forsius, Wilhelm, gymnasist i Borgå 1842	114—116
Forsman (= F:man), Carl Rudolf, 1802—1882, i Björneborg apologist 1831—1833, t.f. konrektor 1833—1836; rektor 1839—1844; i Åbo konrektor och rektor 1836—1839; rektor 1844—1850; i Ilmola kh 1850. Latinsk och teologisk förf.; utgav en latinsk skolgrammatik 1848, 1852	59 60 65
Forsström, gymnasist i Borgå 1848	122
Forstadius, gymnasist i första klassen i Borgå 1857	131
Frosterus, Ericus, 1802—1843, kollega i Björneborg (1831) 1832	65
Gaza, Nicolaus Andræ, i Reval dompastor; konsistoriemedlem 1629—1638; superintendent; död 1638	165 166
Geijer (Geyer) 1614—1680, tysk professor, hovpredikant, homilet. Hans 43 betraktelser om Guds allestädes Närvaro översattes av Joh. Gezelius d.y.	41
Gerhard, Johann 1582—1637, reformatorisk homilet i Koberg o. Jena	41
Gezelius, Johannes Georgii 1615—1690; professor i grekiska och österländska språk i Dorpat 1641; kh i St. Skedvi 1649, generalsuperintendent i Livland 1660, biskop i Åbo 1664, utgivare av bland annat en stor och en liten lärobok i grekiska samt Vocum latinorum Sylloge 1678, 1688	33 34 41 60
Gezelius, Johannes Johannis (d.y) 1647—1718; professor i Åbo 1675, superintendent i Narva 1681, biskop i Åbo 1690. Flydde 1713 till Sverige	50
Gregorius den store, c:a 540—604; påve 590—640; ordnade den katolska rituelsången och kallas därför »kyrkosångens fader»	8 25 53
Grot, Jakob Karlovitj 1812—1893, professor i ryska i Helsingfors 1840 och utgav s.ä. en kalender vid universitetets jubelfest. Lärare för kejsar Alexander II:s söner 1852—1859; översatte till ryska dikter av Runeberg och Tegnér. Språkforskare, historieskrivare, läroboksförfattare. Hedersdoktor i Lund 1880	53
Guarna, Andreas, från Salerno, förf. t. Bellum gramm.	48
Gustaf II Adolf 1594—1632; Sveriges konung 1611—1632	110 168
Gustafsson, vaktmästare i Borgå omkring 1850	125 126
Gyllenstierna, Erik, 1602—1657, generalståthållare över Ingerm., Kexholms län och Narva 1642, riksråd 1645, president i Åbo hovrätt 1654	172—183
Haffenrefferus, Matthias 1561—1619, tysk professor och universitetskansler, förf. av en skoldogmatik	28 29 165
Hedberg, L. G. fil.mag., lärare vid Beskowska skolan, Sthlm	82
Hegelström, färgare i Borgå omkring förra seklets mitt	120—124
Hellstein (= H:stein), Fredrik, 1780—1841, i Björneborg apologist 1806, koll. 1812, i Sääksmäki kh (1830) 1831	64
Helvicus, Christophorus, raticiansk reformpedagog, professor i Giessen	43
Herckman och Hirn, elever i klass I i Borgå gymn. vt 1857	131
Hollberg (= H:berg), Carl Henric, 1781—1830, i Björneborg vik.kollega 1804, ordin. kollega 1806, konrektor 1812—1830	63 64 77

Holm, borgmästare i Borgå på 1840, 1850- och 1860-talen	119—121	123	125	146			
Holzer, Lhomond, utg. av Viri illustres [= Utmärkta män]				184			
Hongelin, Johan Erik, 1807—1843, lärare i ryska i Borgå 1835 o.f.			113—116				
Horn, Sigröd, född Bielke av Åkerö; 1620—1679, förmäld 1643 med greve Gustaf Horn till Björneborg (1592—1657), riksmarsk, fältherre				67			
Hornborg, gymnasist i Borgå 1848	121	123	124	131—133			
Hunnius, Aegidius (d.ä.) 1550—1603, prof. o. superintendent i Wittenberg				41			
Hymander, gymnasist i Borgå 1841				126			
Högström, Per, 1714—1784, lappmissionär, kh i Gellivare 1742, i Skellefteå 1749, prost 1761. Riksdagsman, förf. i ekonomi, naturvetenskap och teologi				53			
Ihering, Joachim. Kh i Nyköping. Biskop i Estland 1636. † 1657	166—169						
Ihering, son till den förenämnde	174	175					
Ihre, Johan, 1707—1780, professor i Uppsala i latinsk poesi och sedan i väl-talighet och statskunskap; språkforskare				51			
Isokrates 436 f.Kr.—c:a 338, atensk skriftställare, retor, rektor				87			
Jeremias, profet på 500-talet f.Kr., »den förste store bedjaren i Israel»				30			
Jernström, gymnasist i ring III i Borgå vårterminen 1857	131—133						
Johannes döparen, Jesu förelöpare				109			
Johnsson, Carl Fredric 1759—1839, i Vasa kollega 1792—1795, i Björneborg vik. och kollega 1780—1792, konrektor 1795, rektor 1804, professors titel 1839	53	55—59	64	77	78	80	81
Julianus (avfallingen), född 331 e.Kr.; romersk kejsare							19
Justinus, på 100-talet e.Kr., romersk författare i historia	47	57	58	61			
Katrina, biträde åt konventisterna i Borgå							158
Kiljander, gymnasist i Borgå 1848	120—122	124					
Kraftman, Johannes, 1713—1791, i Björneborg rektor 1748—1755, i Åbo docent i ekonomi, e.o. professor 1755							53
Köster, Peter, handlande i Narva omkring år 1645							174
Lagerblad, gymnasist i Borgå 1851							126
Lagus, Knut Ferdinand, 1824—1859, student 1844, jur.lic., docent i kriminell och statsrätt	113—119						
Lange, gymnasist i Borgå 1848	120—122	124					
Lange, Fredrik Olaus 1798—1862, dansk skolman, doc. i pedagogik i Köpen-havn, förf. till Grekiska språkets grammatik till Skolungdomens tjänst; upp-laga utgiven av C. J. Estlander. Åbo 1826, 260 sidor, 6:te uppl. 1861							60
Lempelinus (Lempellinus), Paulus Andrea, vid domskolan i Reval kollega 1622—1623, rektor 1624—1625	165	166					
Leinberg, Karl Gustaf, finländsk seminarierektor, skolhistoriker, editor, med professors titel							32
Lind, Julius Henrik, gymnasist i Borgå 1842	113—119						
Lindblad, gymnasist i Borgå 1848	121	123	124				
Lindblom, Jakob Axelsson 1746—1819, i Uppsala bibliotekarie och Skytteansk professor; i Linköping biskop 1786; ärkebiskop 1805. Utg. av Lexicon Sueco-Latinum							61
Lindell, Joh. musiklärare i Åbo, utgivare av Cantilenabokens nya upplaga 1776							76
Lindeman, gymnasist i Borgå 1857	131—133						
Lindeqvist, Karl Johan f. 1834, amanuens vid univ. konsist. 1859, överlärare i språk vid Normalskolan i H:fors 1864, förf. till en språklära i grekiska							60
Lindfors, Anders Otto 1781—1844, professor i Lund, förf. till Handbok i Romerska antiqviteter							60

Lindfors, August, född 1810; i Borgå gymnasieadjunkt (1838) 1839, lektor i romerska litteraturen t.f. 1842, ord. 1843, prost 1858. Varnad första gången 1840 av biskop Ottelin för sina hårda straffmetoder							113—134	
Lindfors, fru, den förres hustru							130—134	
Lindh, Daniel, f. 1796, lektor i Borgå i filosofi och naturalhistoria 1827, medi-cine doktor 1832, domprost 1852							113—127	
Lind, sjökapt. husägare i Borgå omkring 1857							131	
Lindholm, snickare och husägare i Borgå i mitten på 1800-talet							126	
Linsén, Selim Gabriel, sånglärare i Borgå omkring år 1865	142	144						
Livius, Titus L. Patavinus 59 f.Kr.—17 e.Kr. Rom. historieskrivare							86	
Lucia, helgon; uppges ha lidit martyrdöden i Syrakusa c:a 304							74	80
Lundqvist, Nils Johan, f. 1875, lärare i Wallinska skolan i Sthlm 1905—1908, 1909—1920, på Södra latinläroverket i Sthlm adjunkt 1909, lektor 1926, rektor 1920—1941. Se kommentaren och på sidan							28	
Luther, Martin, 1483—1546, tysk religionsreformator	67	176	165					
Lönneström, elev i klass II vid läroverket i Borgå vårterminen 1851	128	129						
Lönnqvist, tjänarinna å Fru Dambergers vårdshus i Borgå 1851							126	
Maconi, Emil Fredrik, f. 1827, t.f. lektor i historia i Borgå 1853—1857, t.f. tysk språklärare 1858—1863. Historiektor 1863	129	132	133					
Malmström, handlande i Borgå c:a 1867, innehavare av fordringar hos flera gymnasister							151	153
Masalin, Gabriel Johan, gymnasist; guvernör i Uleåborg	123	124						
Mattheus, evangelist, biblisk författare							7	
Melanchthon, Philippus, 1497—1560, tysk reformator							165	
Moses, Israels barns ledare, föregiven biblisk författare							5	9
Munt, Henric, kyrkvård i Narva omkring 1645							174	
Nordenskiöld, Nils Adolf Erik 1832—1901, forskningsresande	121	123						
Nordin, källarmästare i Borgå 1851							126	
Nordlund, Carl Ferdinand, f. 1820, elev i Björneborgs skola 1832—1835, student 1838, magister 1844, i B:borg konrektor 1846, rektor 1868—1882, jubelmagister 1894, lexikograf							49—81	
Nordqvist, student, uppehållande sig i Borgå i november 1842							122	
Nordström, K. E. F., lärjunge i ring I i Borgå gymn. vt. 1857	129—131							
Nordström, Otto Mauritz, f. 1819, i Borgå tysk språklärare t.f. 1844, ordin. 1848, gymnasii-adjunkt t.f. (1846) 1847, ordin. 1848, lektor i filosofi 1852, i historia 1857. Kh i Säckijärvi utn. 1869; ditflyttad 1870							119—134	
Nylander, fru, näringsidkare i Borgå c:a 1867							149	
Opitz, Henricus, förf. till Atrium linguae sanctae tripartitum. Hamburg 1671, 173 sidor; under namn av Grammatica ebraea, sammandragen av rektor Petrus Arosenius, utgiven i Västerås 1771, 1801, 1820							59	
Ottelin, Carl Gustaf f. 1792, docent i filosofi 1817, i Borgå lärare i ryska 1820—1831, lektor i matematik och logik 1818—1831, prost 1828. I Viborg kh (1831) 1832. Biskop i Borgå 1838							113—119	
Oxenstierna, Axel, 1583—1654, greve, svensk rikskansler 1612							171	
Oxenstierna, Bengt B:son (Resare-Bengt) 1591—1643; riksstallmästare; general-guvernör i Livland och Ingermanland 1634							177	
Oxenstierna, Erik Axelsson, 1624—1656, generalståthållare i Reval 1646, riks-råd 1652							168—170	
Oxenstierna, Gabriel B:son 1586—1656, rikskattm. 1634, riksamiral 1652. I Livland generalguvernör 1645—1647							171	

Oxenstierna, Gustaf Gabr.:n 1613—1648, guvernör över Estland 1642—5.	
Riksråd	179
Palmlad, Vilhelm Fredrik 1788—1852, geograf, universitetsadjunkt, litteratör.	
Förf. till Lärobok i Nyare Historien, Upps. 1832, 92 s. Tredje uppl. 1836	61
Palmgren, lärjunge i ring I i Borgå gymnasium våren 1857	131
Passi, Jakob, mångkunnigt faktotum vid Björneborg—Raumo läroverk under	
1700-talets förra hälft	51
Paulus, »hedningarnas apostel», biblisk författare	9 29 86 95
Pesonius, Johan Vilhelm 1819—1862, i Helsingfors lärare vid fruntimmers-	
skolan 1844, i Borgå teol. lektor t.f. 1853, ordin. 1854	125—134
Petersen, Fredrik Julius, f. 1820, i Helsingfors högre elementarskola t.f. rek-	
tor partiellt 1849—1856, i Borgå gymnasiiadjunkt 1856	129 130 132 134
Petter (Svarte P.) jfr här kommentaren till sid. 61	
Phædrus, Aug. Lib., romersk fabeldiktare under kejsarna 'Tiberius' och Clau-	
dius' tid; avfattade de s.k. Esopiska fablerna	48 61
Plenning, Johan 1717—1750, konrektor i Västerås 1749, utg. av Logica usui	
Juniorum in Epitome redacta, Arosiæ 1739, samt Rudimenta Logicæ.	
Denna översattes 1756: Första Bokstäfverna af Förnufts-Läran	51 57
Plinius, Cajus P. Secundus Major (= d.ä.) 23—79 e.Kr., romersk lärd, officer	
och civiltjänsteman, utgav skrifter i krigshistoria, grammatik, retorik, his-	
toria. Mest känd blev Naturalis historia (i 37 böcker)	86
Plutarchos, omkr. 50—omkr. 120 e.Kr., grekisk författare. Avfattade bland	
annat dels 50 levnadsteckningar över framstående greker och romare, dels	
Moralia (Ethika)	87
Poëtevinus, Francois Louis, fransman. Hans övningsbok utkom i övers.	
Sthlm 1797, 1807: Försök til et nytt sätt, at lära ungdomen skriva latin ..	58
Polviander, Michael, v. rektor i Björneborg 1717—1721	50
Poppius, gymnasist i Borgå 1842	120—124
Purbach (Peurbach) Georg 1423—1461, astronom, prof. i Wien	28
Päppelman, Johan, borgare i Narva c:a 1645	174
Quanten, Emil von, gymnasist i Borgå från 1849. Skald	128—129
Quintilianus, Marcus Fabius, 35—omkr. 96 e.Kr., romersk lärare i värtalighet.	
Utgav bland annat ett arbete om den tillbörliga utbildningen för talare	
Quintus, bror till M. T. Cicero, adressat å brev från denne	20 86
Ramus, Petrus 1515—1572, fransman, pedagogisk reformator	28
Regné, Gustaf 1748—1819; redaktör, expeditionssekreterare; utg. av Första	
begreppen af de nödigaste Vettenskaper, Till Svenska Barns tjenst	61
Renner, Claudius, kollega i Björneborg 1698; rektor för Björneborg-Raumo	
läroverk 1721—1732; kh i Raumo 1732. Död 1739	50
Ritz, Jacobus, kh och prost i Slavanka i Ryssland och, 1706, i Somero. Inspek-	
tor för Björneborg-Raumos läroverk. Död 1739	50
Rhotovius, Jonas Birgeri, 1572—1626, superintendent i Kalmar 1618	32
Rothovius, Isak Birgeri 1572—1652, kh i Nyköping 1604, biskop i Åbo 1627,	
gymnasiets i Åbo grundläggare	28 32 186
Rudbeckius, Johannes Johannis 1581—1646, biskop i Västerås 1619, visitator	
i Östersjöprovinserna 1627	163—165
Runeberg, Johan Ludvig, 1804—1877, skald, i Helsingfors docent i värtalighet	
1830, i Borgå lektor i romerska litteraturen 1837—1842, i klassisk grekiska	
1842—1857, rektor, professors n.h.o.v. 1844, teol. dr 1857	113—134
Ruuth, gymnasist i Borgå omkring 1842	120 121
Ryning, Erik 1592—1654; baron; riksråd 1633; amiral 1644	171

Salomo, konung i Israel under 40 år på 900-talet f.Kr.; föregiven biblisk för-	
fattare	9 17 19 96
Satini, konditor i Borgå c:a 1848	120—123
Scheller, Immanuel 1735—1803, tysk lexikograf. Utgav Lateinisch-deutsches	
und deutsch-lateinisches Handlexikon (2 band 1792); den utkom på svenska	
1828	61
Schonberg, Per 1701—1777, rektor i Linköpings trivialskola 1735, lektor vid	
gymn. där 1737; utgav ett latinsk-svenskt lexikon, vanligen kallat »Svin-	
magen»	61
Schoner (Schöner), Johann 1477—1547, astronom, gymn.lär. i Nürnberg	28
Sculletus, Mikael, kollega i Narva läroverk c:a 1645	172—173
Schultén, Natanael Gerhard af 1750—1825, doc. i Åbo 1773, prof. 1779; ut-	
förde astronomiska observationer och triangelmätningar över svenska och	
finska skärgården; förf. till Kårt underrättelse uti Läran om Globerna och	
de första begrepp af Astronomien. Sthlm 1796	52
Scidel, Caspar, från Vogtland, levde under förra hälften av 1600-talet. Utgav	
bl.a. Portula linguæ lat., som Gezelius d.ä. utsände i översättning 1671	48
Suutoin, elev i ring I å gymnasiet i Borgå vårterminen 1857	131
Sillfors, gymnasist i Borgå c:a 1848	121 123
Sirén, Adolf; konrektor i Borgå, Cons. Gymn. Notarie 1842	119
Sivén, Frans Johan Eduard, gymnasist i Borgå 1851	128
Smalén, Samuel Johan Gustaf, f. 1813; i Borgå gymn. adj. 1843, lektor i bibelns	
grundspråk t.f. 1846, ordin. 1856, lektor i grekiska litteraturen samt teol. dr	
1857, tjänstledig sedan 1862 för granskning av finska bibelöversättningen ..	125—134
Solders, Ernst Severin, född 1893, läroverksadjunkt i Lund 1924, lektor i	
Nyköping 1930, rektor vid Beskowska skolan i Stockholm 1940	3
Stahell, Stahl(ius) eller Stahlén(ius), Henricus, dompastor och prost i Reval	
1638—1641, den förste superintendenten över Narva, Ingermanland, Kare-	
len och Allentacka, 1641. Död 1657	171—183
Starck, elev i klass III å gymnasiet i Borgå 1857	131
Stenbäck, sacri ministerii kandidat i Borgå omkring 1848	121—122
Stenius, lärjunge i ring I å gymnasiet i Borgå vårterminen 1857	131
Stieler, Adolf 1775—1836, tysk kartograf, utg. handatlas	59
Storrbom, gymnasist i ring I i Borgå gymnasium vårterminen 1857	131
Streng, född 1834, gymnasist i Borgå vårterm. 1857	133 147 154
Strömberg, Johan Elias 1833—1900, lektor i Borgå 1857—1900, rektor 1862—72	
86—96	
Sturm, Johannes 1507—1589, rektor i Strassburg, reformpedagog	16 22
Ståhlberg, Georgius, i Björneborg konrektor 1693, rektor 1694, flyttad med	
skolan till Raumo 1698. Kh 1703. Död 1730	50 51
Sulletus, Michael, kollega vid latinläroverket i Narva c:a 1645	174 175
Sulpicius Severus, c:a 363—425, kyrkohistoriker; hans Historia sacra utgavs	
av Gezelius d.ä. 1669	44
Sundberg, född 1830, gymnasist i Borgå vårterm. 1857	131—133
Sundgren, f.d. handlande i Borgå	120 122
Suvoroff-Rymnikskij, Alexander Vasiljevitzj 1730—1800, sagolikt segerrik chef-	
general i Ryssland	56
Svensson, gymnasist i Borgå c:a 1851	126
Sältin, lärjunge i lägsta ringen i Borgå gymn. vt. 1851	128 129
Tarasoff, handlande i Borgå vid 1850-talets början	125
Tannberg, förstaklassist i Borgå gymnasium vårterminen 1857	131

Tengström, Jakob 1755—1832; vitterhetsidkare; forskare; professor; ärkebiskop i Åbo 1826	32
Terentius, Publius Afer, c:a 190—159 f.Kr., romersk lustspelsförf.	22 44
Terzerus, Joannes Elai, 1605—1678, år 1631 komminister i Leksand, 1632 lektor i grekiska i Västerås, 1658 biskop i Åbo (avsatt 1664), 1668 pastor i Klara, 1671 biskop i Linköping	67 69
Turdinus, Petrus, biskop Iheringii svärson; i Dorpat konrektor. I Reval d:o, teol. lektor, rektor samt vid domkyrkan 1639 svensk pastor; prost 1651. Död 1653	166
Ulrich, Vilhelm, ståthållare och lantråd i Estland c:a 1653	169
Walde, Jörgen, glasmästare i Narva c:a 1645	174
Vallenborg, Henricus Henrici, 1740—1804, inskriven vid Uppsala universitet 1763, e.o. filosofieadjunkt (= e.o. prof.) där. I Björneborg konrektor 1787, rektor 1791—1804	53 62 63
Vergilius, Publius V. Maro 70 f. Kr.—19 e.Kr., romersk skald	28 60 87
Vossius, Gerhard Johannes född 1577, holländsk språkman, teolog och historiker förf. till <i>Elementa Rhetorica</i> ; Upps. 1607. Översatt på svenska 1732 (men det var tydligtvis den latinska upplagan man använde)	51 59
Wænerberg, Gabriel Mauritz, 1818—1887; teol. lektor i Borgå 1843—1853, referendariesekreterare 1853—82	119—128
Wallgren, läkare i Borgå, Runebergs husläkare, konstnären V. W:ns far	146
Wessman, gymnast i Borgå c:a 1848—1851	120—127
Westerberg, kontorist i Borgå c:a 1848	120
Wrangel, Herman 1584—1643, befälhavare, riksråd, generalguvernör i Livland	171
Wrangel, Reinhold, överste, död 1654	181
Xenofon, 430—355 f.Kr.; grekisk fältherre; skriftställare	87
Öhman, Johan Edvard 1809—1856; i Borgå: gymnasiadjunkt 1836—1838, lektor i historia och moral t.f. 1836, ordin. 1638, prost 1849	113—118

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

I. *Finländska läroverk.*

A) <i>I Åbo stift</i>	3— 81
1) <i>I Åbo läroverk</i>	3— 32
a) Första kända ordningsstadgan i Finlands första läroverk. Leges i nysvensk översättning av rektor S. Solders, Stockholm	3— 27
b) Isak Rothovius: Statuter rörande gymnasielärarnas förpliktelser. I övers. av Rektor N. Lundqvist, Stockholm. Med noter av honom och B. Rud. Hall	28— 32
2) <i>I hela stiftet (och helst i hela Sverige)</i> Johannes Gezelius (d. ä.): <i>Methodus Informandi</i> (med avscende å både läroverk och folkliga skolor). I avtryck av de på gammal-svenska avfattade partierna och i översättning från latinet i urkundens övriga delar, verkställd av rektor C. A. Brolén, Uppsala	33— 48
aa) Avtryck av originalets titelsida	33
bb) Nämnda svenska originaltext resp. översättning	34— 48
3) <i>Björneborgs läroverk 1641—1835: »Skolförhållanden» av rektor C. F. Nordlund</i>	49— 81
Inledning Sid. 49. I. Ett skolhus för 150 år tillbaka	49— 52
II. Hundra år därefter	52— 53
III. Huru eleverna i förra tider intogos i skolan	53— 54
IV. Den vanliga dagordningen på 1830-talet	54— 62
V. Lärarne sid. 63—69. VI. Skolungdomens sedliga ståndpunkt	69— 71
VII. Lekar och nöjen sid. 71—77. VIII. Den stora fältmanövern	78— 80
IX. Valedicenternes triumftåg s. 80—81. Slutord	81
B) <i>Viborgs—Borgå stift.</i>	
1) <i>Viborgs första gymnasiistadga. I översättning av fil. mag. L. G. Hedberg, Stockholm</i>	82—102
2) <i>Projekterad ombildning av trivialskolan i Rantasalmi till latin- och reallinje för präst-, civil- och militärstånd, 1777, av domprosten blivande biskopen Magnus Jacob Alopeus, Borgå</i>	103—112
3) <i>Till Borgå läroverks historia kring 1800-talets mitt; urkunder om Runebergs och medlärarnas verksamhet och gymnasiisternas leverne</i>	113—162
Serie I: Ur Collegii Gymnastici Protocoller 1842—1857: rörande vissa elevs förkastliga vandel under Runebergs tid	113—135
Serie II: Ur Minnesbok för Gymnasii Ungdomen i Borgå: Stadgar inom gymnasiistförbundet antagna bl. a. 1852	135—141
Serie III: Akter förvarade i en pärm signerad N:o 4: Kasualfall 1866—67, försäljningslista och statuter inom samma förening	141—162

II. <i>Läroverk m. m. i Östersjöprovinserna.</i>	
A) Lönestater för <i>alla</i> läroverk föreslagna 1627 av J. Rudbeckius	163—164
B) <i>Estländska</i> handlingar.	
1) Pensa i Revals pedagogi 1624—1625. Av f. rektor P. Lempellinus	165—166
2—4) Konsistoriets redogörelser rör. Revals stift 1638, 1641, 1643	166—168
5) Föreskrifter rör. lärov. i Reval 1653. Av generalståthållaren Oxenstierna	168—170
C) Urkunder rörande undervisning och folkuppfostran i Ingermanland	171—183
1) Kungabrev på instiftelse av läroverk inkl. pedagogier 16/6 1642	171
2) Läroverk, folkundervisning, folkuppfostran etc.: Klagomål och önskemål av superintendenten Stahell (1645?)	172—183
<i>Förkortningar och översättningar</i> (jfr sid. 203—204)	184
<i>Kommentar rörande läroverk i Finland</i>	185—202
Kommentar till moralföreskrifter för Åbo läroverk. Av prof. sedermera biskopen J. Gummerus, Tammerfors; i något sammandragen översättning av professor A. Lilius, Helsingfors	185—189
Noter till förenämnda kommentar. Af Jaakko Gummerus; övers. av A. Lilius	189
Anteckningar av B. Rud. Hall till följande källskrifter:	
Åbo nyssnämnda Leges sid. 190—192; Gezelii Methodus inf. . . .	192—194
Nordlunds Björneborgsminnen s. 195—199; Viborgs gymnasiestadga	200
Rantasalmiprojektet 1777 s. 200—202; Urkunder från Borgå	202—203
<i>Kommentar rör. läroverk etc. i Östersjöprovinserna.</i> Av B. Rud. Hall. Jämte en översättning från latin av Rektor N. Lundqvist	203—205
<i>Personförteckning</i>	207—214

